

Sisällysluettelo

TYLA, 19.5.2020 16:00, Esityslista 1

§ 62 Lahden suunta -työn 2017-2020 ehdotus (Lahden yleiskaava 2030 ja Kestävän kaupunkiliikkumisen ohjelma)	1
Liite: Liite 26, Arjen paikat ja reitit -kyselyn tulokatsaus 2020	2
Liite: Liite 27, Nastolan kulttuuriympäristöselvitys 2020	22
Liite: Liite 28, Selvitys Lahden tärkeimmistä ekosysteemipalveluista 2019	144
Liite: Liite 29, Virkistysalueverkoston yleissuunnitelma VIRE2020	174

Liiteluettelo: § 62 Lahden suunta -työn 2017-2020 ehdotus (Lahden yleiskaava 2030 ja Kestävän kaupunkiliikkumisen ohjelma)

LAHDEN SUUNTA

- Arjen paikat ja reitit -kyselyn tulostarkaus

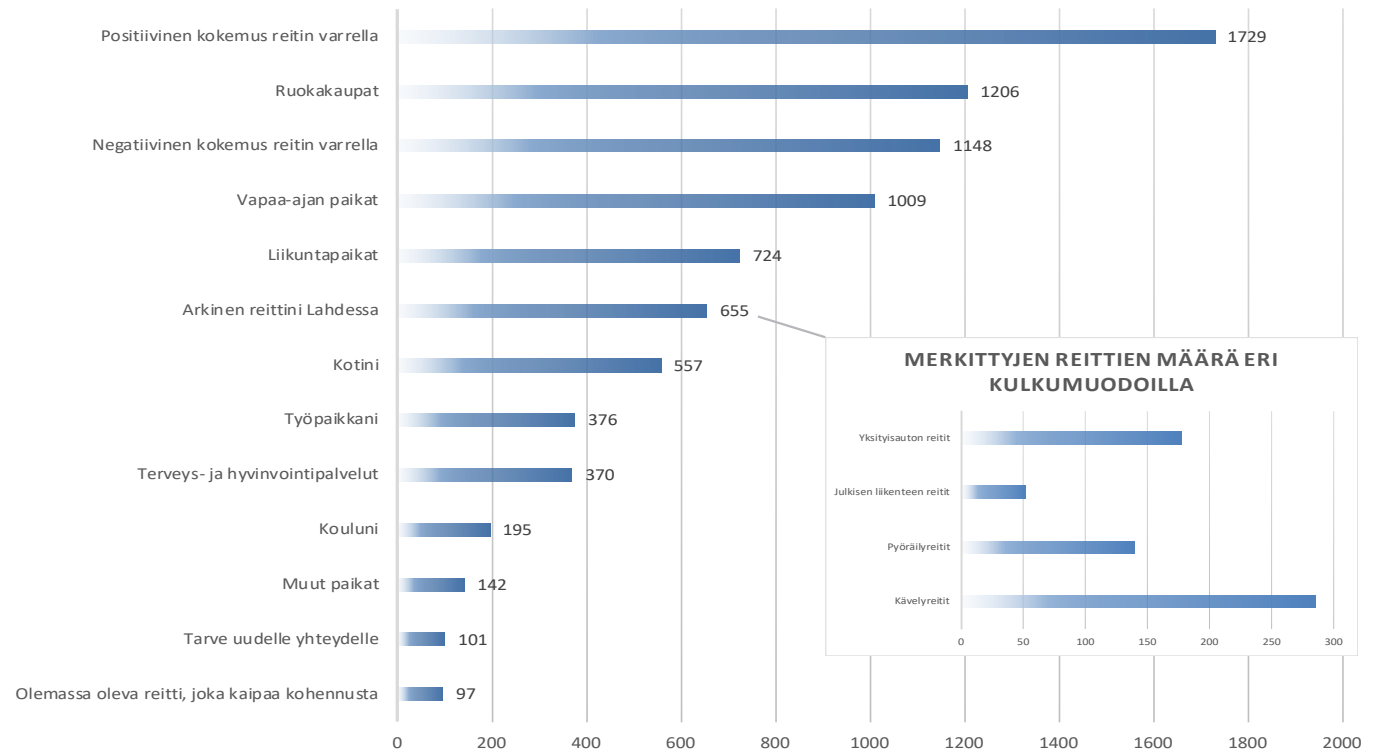
Tiina Laatikainen
Tutkijatohtori
Aalto yliopisto
URAMO-hanke 2018-2019

Lahden Suunta -työn yhteydessä Lahden kaupunki toteutti Arjen paikat ja reitit Lahdessa -kyselyn, jonka tulosten analysointiin tämä raportti keskittyy. Kyselyssä kartoitettiin monia teemoja arjen liikkumiseen liittyen, joista arjen reitit ja niihin kohdistuvat positiiviset ja negatiiviset kokemukset ovat olleet keskiössä tämän työn analyyseissä.

Tämä raportti keskittyy tarkastelemaan erityisesti eri reittien yhteyteen paikantuvien positiivisten ja negatiivisten kokemusten jakaumaa, positiivisten ja negatiivisten kokemusten paikantumista ja keskittymistä eri alueille Lahdessa, positiivisten ja negatiivisten kokemusten paikantumista eri tyyppisiin liikkumisympäristöihin suhteessa Lahden tieverkon saavutettavuuteen. Saavutettavuutta on analysoitu space syntax -menetelmään perustuvien verkostanalyysien avulla, jotka tuktijatohtori Samira Ramezani on toteuttanut URAMO-hankkeen puitteissa Lahden kaupungille vuoden 2018 aikana.

KYSELYSSÄ TEHDYT PAIKANNUKSET

Aineistosta on luotu myös interaktiivisia karttoja, jotka keskittyvät pääosin esittämään eri kulkumuotojen reittejä sekä niiden yhteyteen paikannettuja myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia:

Laadukkaat kävelyreitit ja positiiviset kokemukset -<https://arcg.is/00bfze>

Kävelyn ja pyöräilyn reitit sekä kielteiset ja myönteiset kokemukset reiteillä <http://arcg.is/14qiuT>

ARJEN REITIT LAHDESSA

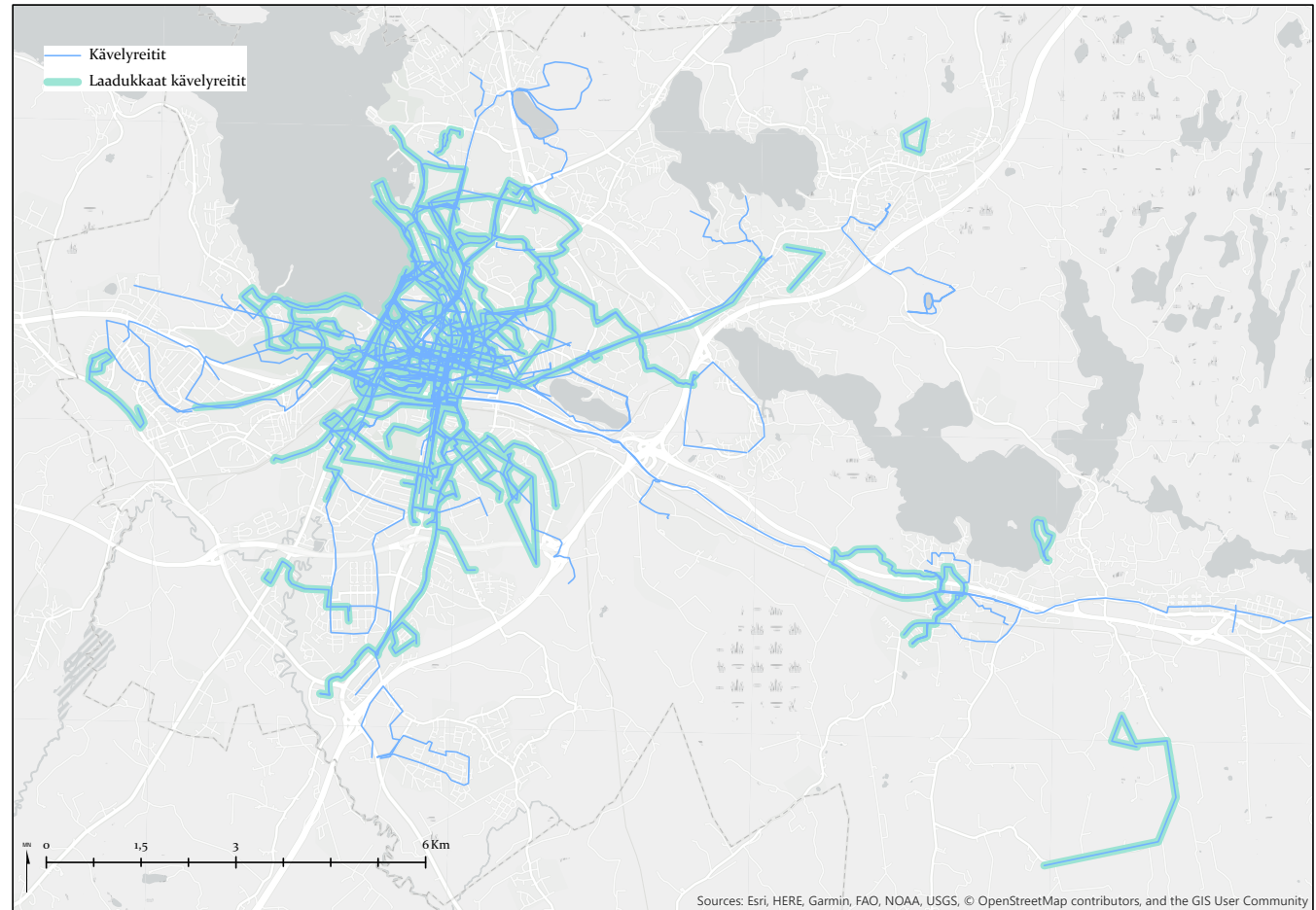
Reittejä merkittiin kaiken kaikkiaan 757, joista 655 sisälsi tiedon kulkumuodosta. Merkityistä reiteistä 44 % oli arkisia kävelyreitejä, 27% autoreittejä, 21% pyöräilyreitejä ja 8% julkisen liikenteen reitejä. Vastaajalla oli kyselyssä mahdollista ilmoittaa merkitynsä reitin olevan useamman kuin vain yhden tietyn kulkumuodon reitti. Reittejä arvioitiin asteikolla nolasta sataan kolmella eri mittarilla: kuinka sujuvaa liikkuminen on reitillä, kuinka tylsä tai innostava reitti on, ja kuinka stressaava tai rentouttava reitti on. Reiteistä myös ilmoitettiin, kuinka usein sitä tyypillisesti käyttää.

KÄVELYREITTIEN sujuvuuden vastaajat arvioivat olevan keksimäärin 73 (asteikolla 0-100; keskiarvo 73, keskihajonta 25). 55 % kävelyreiteistä arvioitiin olevan sujuvuudeltaan yli keskiarvon. Suuri osa näistä niin sanotuista erittäin laadukkaista kävelyreiteistä sijoittuu Lahden keskusta-alueelle, kuten monet kävelyreitit ylipäätään (kuva 1). Vastaajat ilmoittivat käyttävänsä 69 prosenttia erittäin laadukkaiksi koetuista kävelyreiteistä ainoastaan kävelyn, ei muilla kulkumuodoilla liikkumiseen.

Vastaajat arvioivat kävelyreittien olevan keskimäärin 68 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin tylsistynyt, kyllästynyt ja väsynyt” ja arvo 100 ”olen hyvin innostunut, kiinnostunut ja virkeä” (keskiarvo 68, keskihajonta 28). Vastaajat arvioivat kävelyreittien olevan keskimäärin 69 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin stressaantunut, huolestunut, kiireinen” ja arvo 100 ”olen hyvin rentoutunut, huoleton, kiireinen” (keskiarvo 69, keskihajonta 29).

Vastaajat ilmoittivat myös matkan pääasiallisen tarkoituksen merkityksiensä kävelyreittien yhteyteen. 42% kävelyreiteistä oli vapaa-ajan matkoja, 25% työhön, kouluun tai opiskelu liittyviä matkoja, 20% ostosmatkoja ja 8% muita asiointimatkoja (5% matkoista ei sisältänyt mainintaa matkan tarkoituksesta).

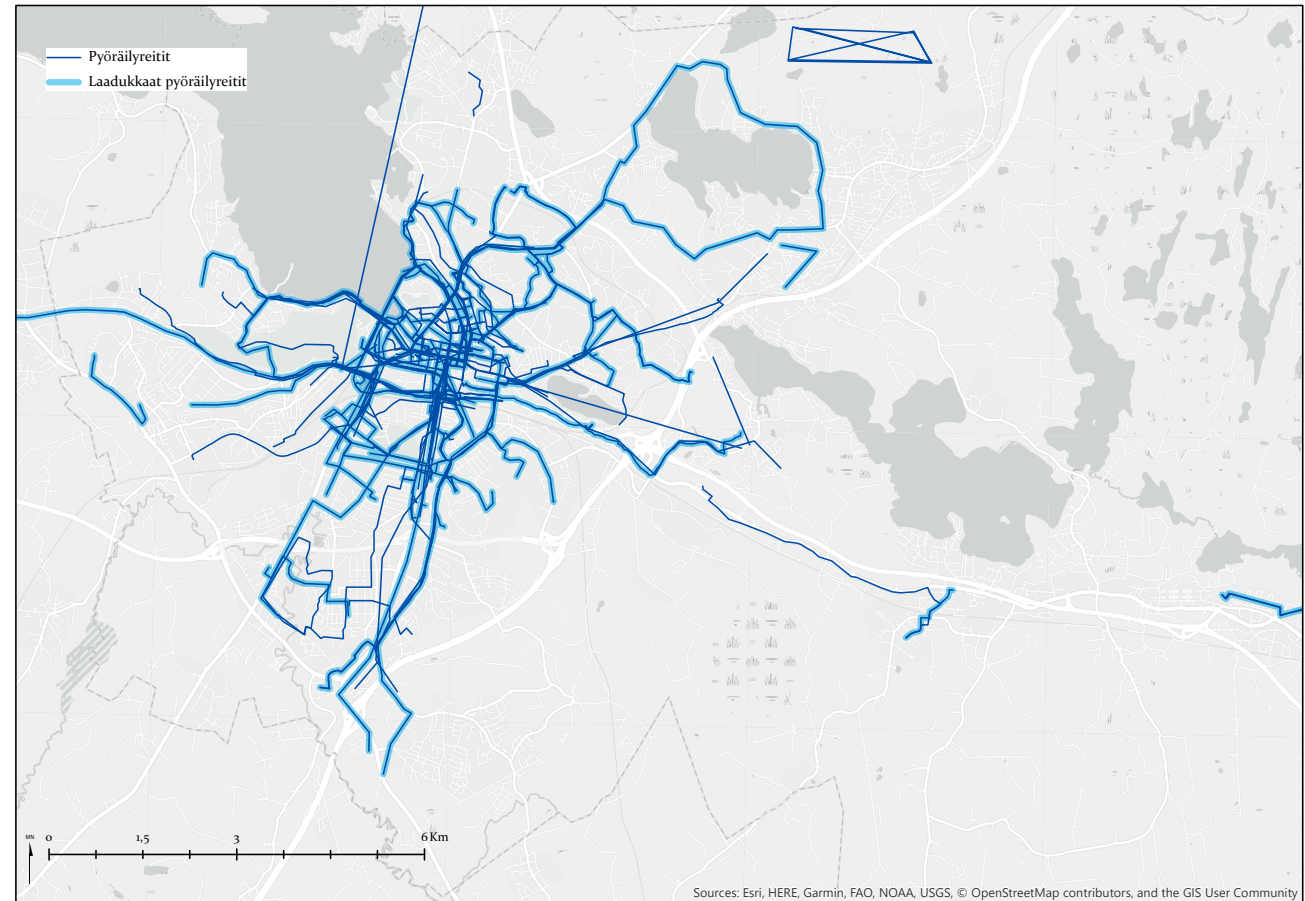
Kuva 1. Vastaajien merkittämät kävelyreitit ja sujuvuudeltaan erittäin laadukkaiksi arvioimat reitit.

PYÖRÄILYREITTIIEN sujuvuuden vastaajat arvioivat olevan keskimäärin 69 (asteikolla 0-100; keskiarvo 69, keskihajonta 25). 53% pyöräreiteistä arvioitiin olevan sujuvuudeltaan yli keskiarvon. Suurin osa näistä niin sanotuista erittäin laadukkaista pyöräreiteistä sijoittuu Lahden keskusta-alueelle, kuten monet pyörä- sekä kävelyreitit ylipäätään (kuva 2). Neljäkymmentä prosenttia merkityistä pyöräreiteistä ilmoitettiin käytettävän vain pyörällä liikkumiseen.

Vastaajat arvioivat pyöräreittien innostavuuden olevan keskimäärin 65 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin tylsistynyt, kyllästynyt ja väsynyt” ja arvo 100 ”olen hyvin innostunut, kiinnostunut ja virkeä” (keskiarvo 65, keskihajonta 32). Vastaajat arvioivat rentoutuneisuutensa pyöräreittien varrella olevan keskimäärin 62 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin stressaantunut, huolestunut, kiireinen” ja arvo 100 ”olen hyvin rentoutunut, huoleton, kiireinen” (keskiarvo 62, keskihajonta 31).

Vastaajat ilmoittivat myös matkan pääasiallisen tarkoituksen merkitsemiensä pyöräreittien yhteyteen. 26% pyöräreiteistä oli vapaa-ajan matkoja, 44% työhön, kouluun tai opiskeluun liittyviä matkoja, 22% ostosmatkoja ja 6% muita asiointimatkoja (2% matkoista ei sisältänyt mainintaa matkan tarkoituksesta).

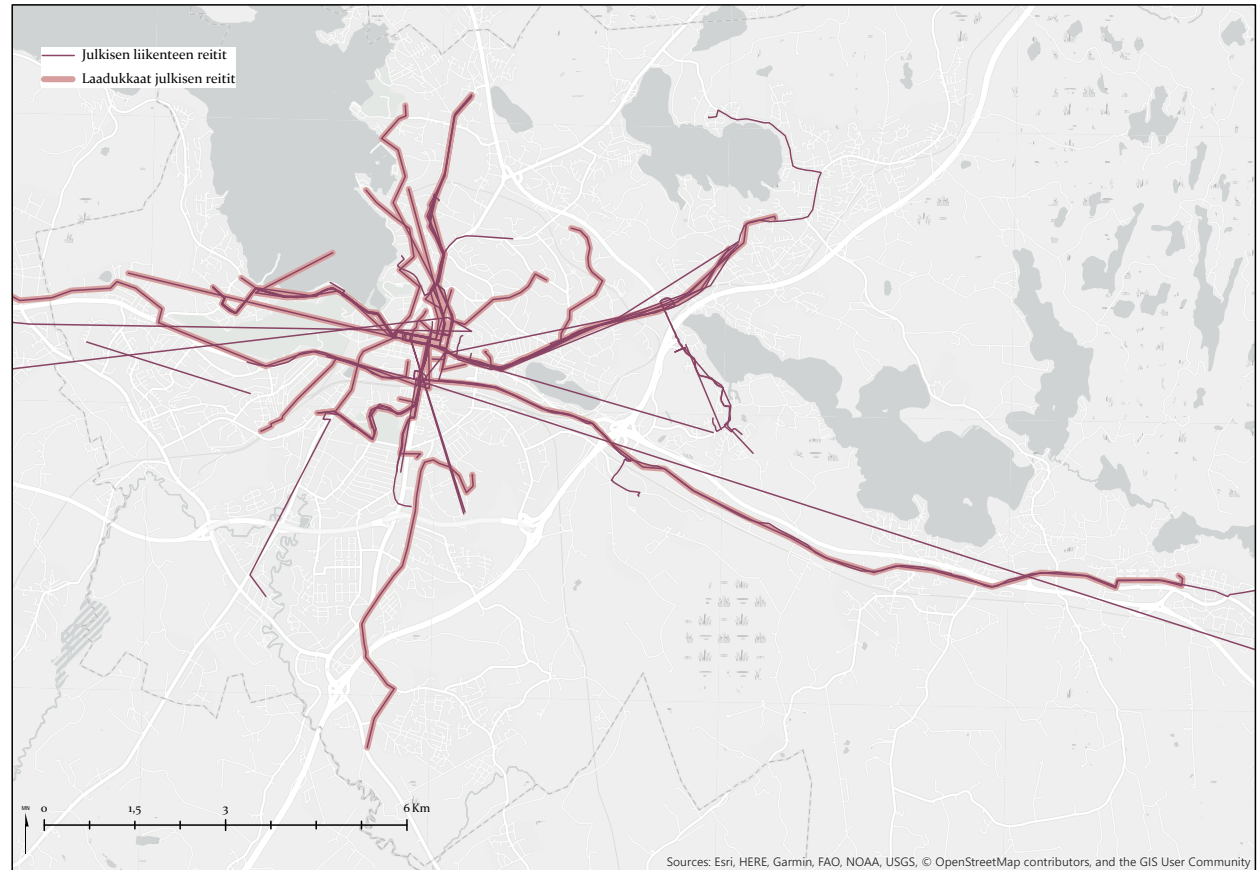

Kuva 2. Vastaajien merkitsemät pyöräilyreitit ja sujuvuudeltaan erittäin laadukkaiksi arvioimat reitit.

JULKISEN LIIKENTEEN REITTIEN sujuvuuden vastaajat arvioivat olevan keskimäärin 62 (asteikolla 0-100; keskiarvo 62, keskihajonta 29). 42% julkisen liikenteen reiteistä arvioitiin olevan sujuvuudeltaan yli keskiarvon. Suuri osa näistä niin sanotuista erittäin laadukkaista julkisen liikenteen reiteistä näyttäisi kulkevan keskusta-alueen ja keskustaa ympäröivien lähialueiden välillä (kuva 3). 60 prosenttia julkisen liikenteen reiteistä ilmoitettiin käytettävän vain julkisella kulkuneuvolla, ei muilla kulkumuodoilla, liikkumiseen.

Vastaajat arvioivat julkisen liikenteen reittien innostavuuden olevan keskimäärin 51 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin tylsistynyt, kyllästynyt ja väsynyt” ja arvo 100 ”olen hyvin innostunut, kiinnostunut ja virkeä (keskiarvo 51, keskihajonta 33). Vastaajat arvioivat rentoutuneisuutensa julkisen liikenteen reiteillä olevan keskimäärin 47 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin stressaantunut, huolestunut, kiireinen” ja arvo 100 ”olen hyvin rentoutunut, huoleton, kiireinen” (keskiarvo 47, keskihajonta 33).

Vastaajat ilmoittivat myös matkan pääasiallisen tarkoituksen merkitsemiensä julkisen liikenteen reittien yhteyteen. 17% julkisen liikenteen reiteistä oli vapaa-ajan matkoja, 60% työhön, kouluun tai opiskeluun liittyviä matkoja, 8% ostosmatkoja ja 10% muita asiointimatkoja (5% matkoista ei sisältänyt mainintaa matkan tarkoituksesta).

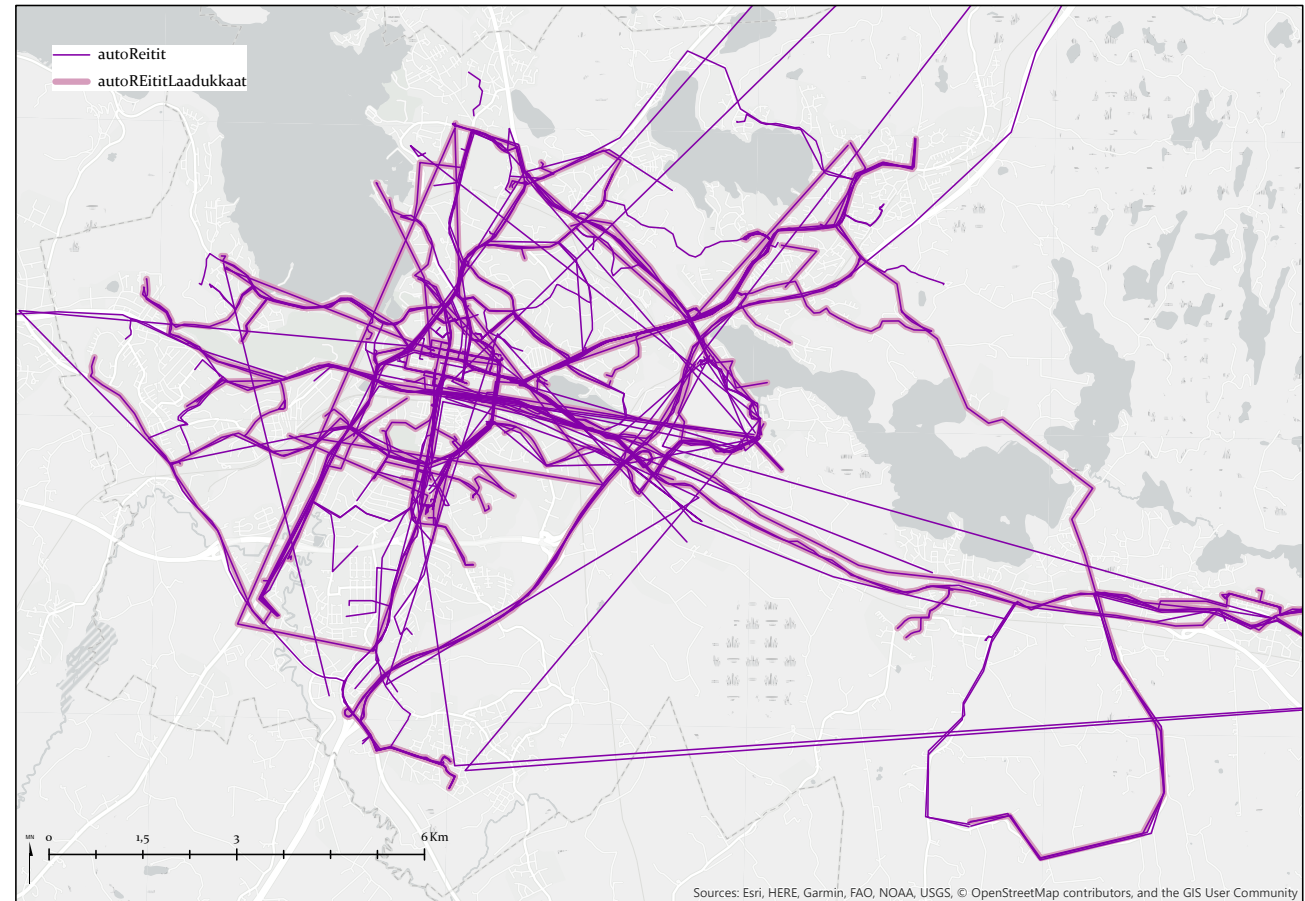

Kuva 3. Vastaajien merkitsemät julkisen liikenteen reitit ja sujuvuudeltaan erittäin laadukkaiksi arvioimat reitit.

AUTOREITTIEN sujuvuuden vastaajat arvioivat olevan keskimäärin 64 (asteikolla 0-100; keskiarvo 64, keskihajonta 27). 50% autoreiteistä arvioitiin olevan sujuvuudeltaan yli keskiarvon. Suuri osa näistä niin sanotuista erittäin laadukkaista autoliikenteen reiteistä sijoittuu Lahden keskusta-alueella etelä-pohjoinen ja itä-länsi akselilla kulkeville suurimmille väylille (kuva 3). Kuten kuvasta 3 nähdään, autoreittien yhteyteen on merkitty muita reittejä enemmän reittejä, jotka eivät kulje todellista tieverkkoa pitkin vaan esittävät ns. linnuntiereittejä kahden eri pisteen välillä. 81 prosenttia autoreiteistä ilmoitettiin käytettävän vain autolla, ei muilla kulkumuodoilla, liikkumiseen.

Vastaajat arvioivat autoreittien innostavuuden olevan keskimäärin 56 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin tylsistynyt, kyllästynyt ja väsynyt” ja arvo 100 ”olen hyvin innostunut, kiinnostunut ja virkeä” (keskiarvo 56, keskihajonta 26). Vastaajat arvioivat rentoutuneisuutensa autoreiteillä olevan keskimäärin 55 asteikolla 0-100, jossa arvo 0 vastasi väitettä ”olen hyvin stressaantunut, huolestunut, kiireinen” ja arvo 100 ”olen hyvin rentoutunut, huoleton, kiireetön” (keskiarvo 55, keskihajonta 26)

28% autoreiteistä oli vapaa-ajan matkoja, 38% työhön, kouluun tai opiskeluun liittyviä matkoja, 26% ostosmatkoja ja 4% muita asiointimatkoja (4% matkoista ei sisältänyt mainintaa matkan tarkoituksesta).

Kuva 4. Vastaajien merkitsemät autoreitit ja sujuvuudeltaan erittäin laadukkaiksi arvioimat reitit.

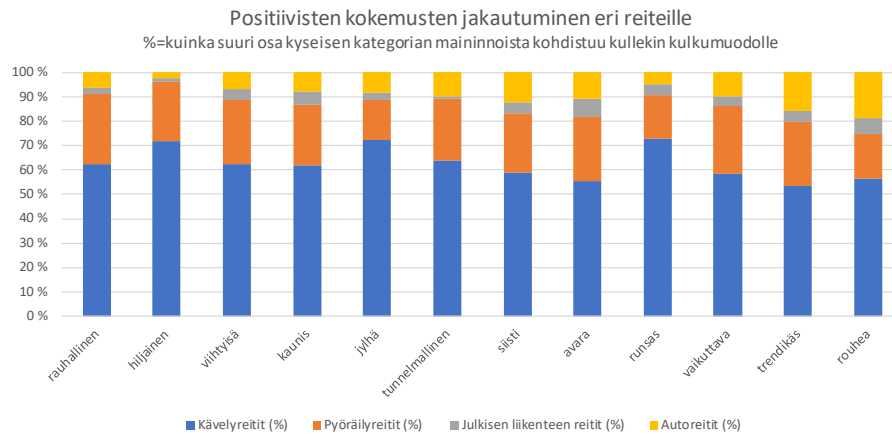

MYÖNTEISET JA KIELTEISET KOKEMUKSET ARJEN REITEILLÄ

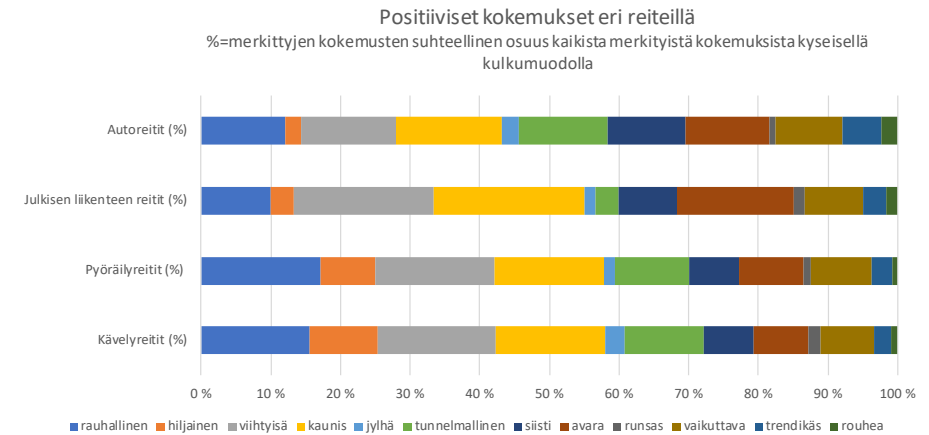
Kyselyssä paikannettiin arjen reittien yhteyteen myös erilaisia myönteisiä ja kielteisiä kokemuksia. Vastaajat merkitsivät yhteensä 1729 myönteistä ja 1148 kielteistä kokemusta.

Kävelyreittien yhteyteen merkittiin selkeästi eniten erilaisia positiivisia kokemuksia kussakin kategoriassa (taulukko 1). Eri kulkumuodot keräsivät kukin runsaasti myönteisiä merkintöjä rauhallisuudesta sekä viihtyisyydestä, hiljaisuuden luonnehtiessa selkeästi enemmän kävelyn ja pyöräilyn reittejä, tunnelmallisuuden autoreittejä ja kauneuden ja avaruuden julkisen liikenteen reittejä muihin kulkumuotoihin verrattuna (taulukko). Kielteisiä kokemuksia on merkitty puolestaan vähiten kävelyreitteihin kussakin kategoriassa, meluisuutta ja epävihtyisyyttä lukuunottamatta (taulukko 3). Suuri osa kielteisistä kokemuksista on merkitty pyöräilyreittien sekä autoreittien yhteyteen. Kielteisistä kokemuksista epäsiisteyttä on merkitty selkeästi runsaammin julkisen liikenteen ja autoliikenteen reittien varteen ja sekavuutta kävelyreittien varteen muihin kulkumuotoihin verrattuna (taulukko 4.)

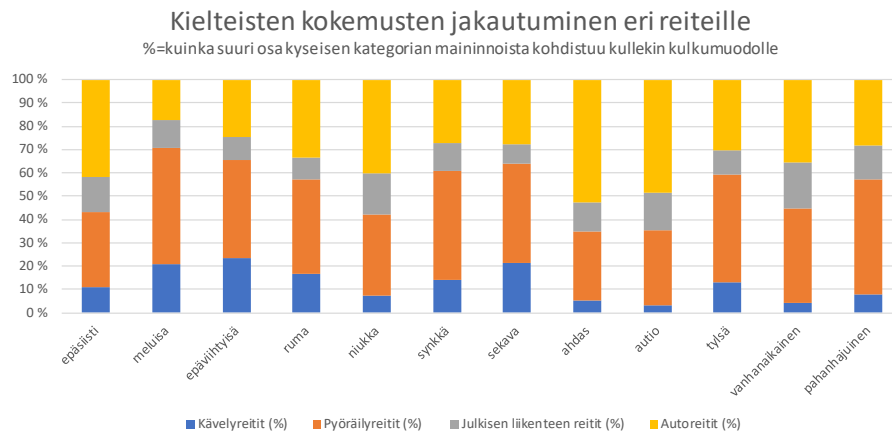
Taulukko 1.

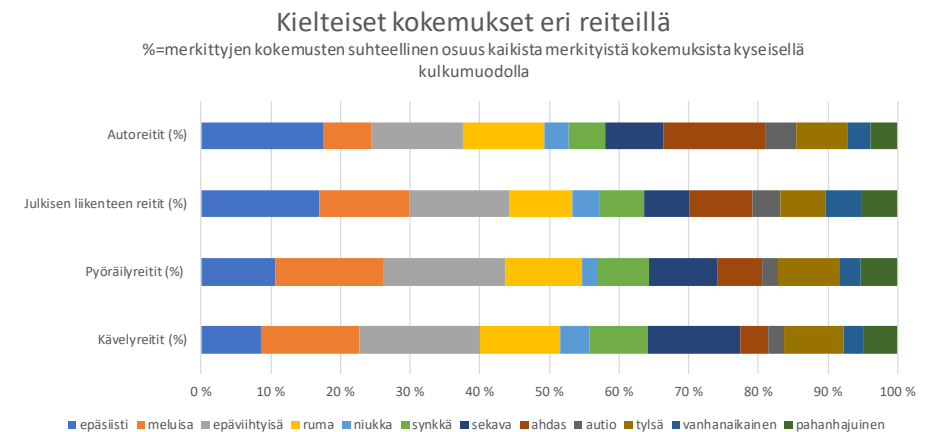
Taulukko 2.

Taulukko 3.

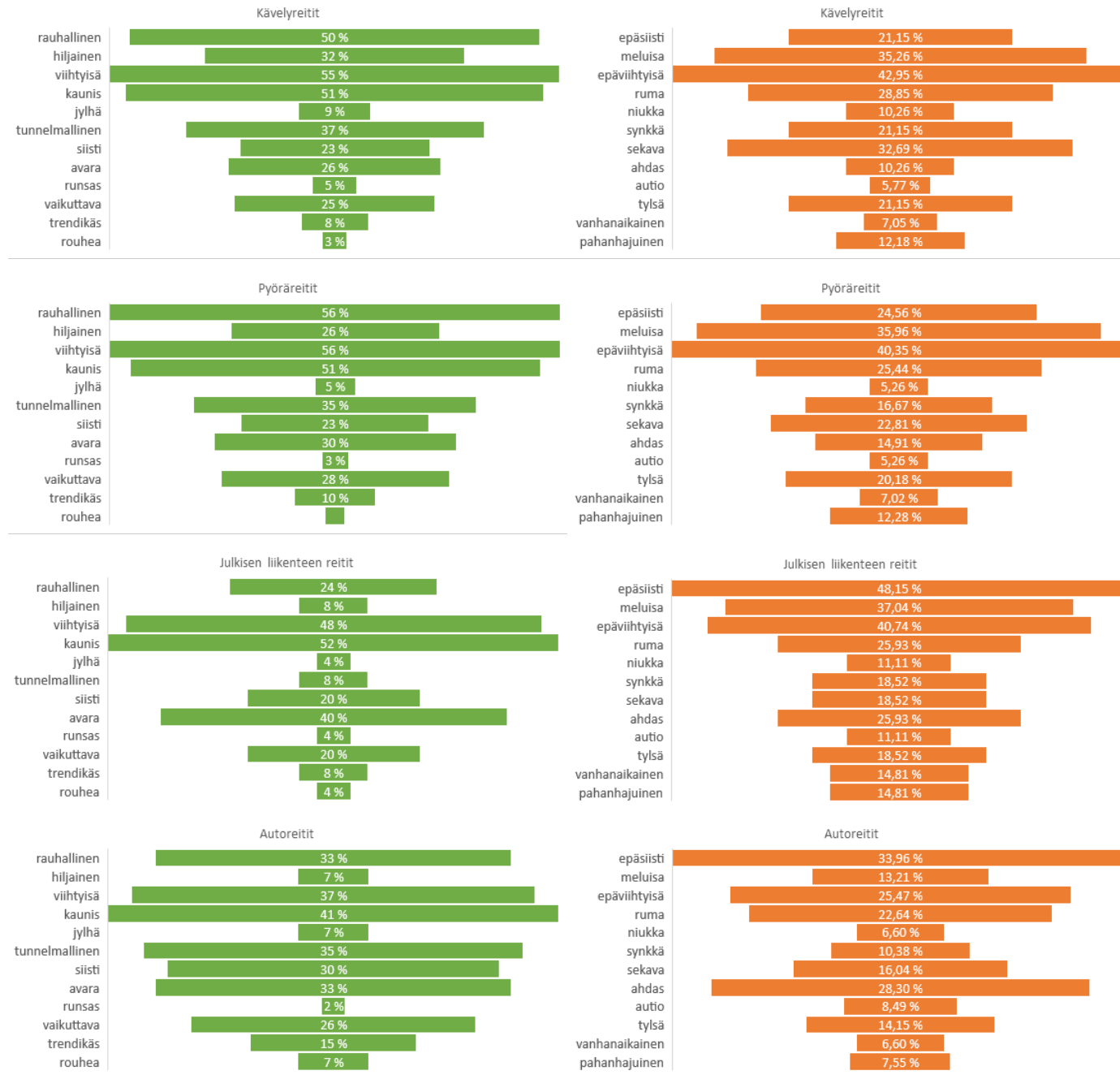

Taulukko 4.

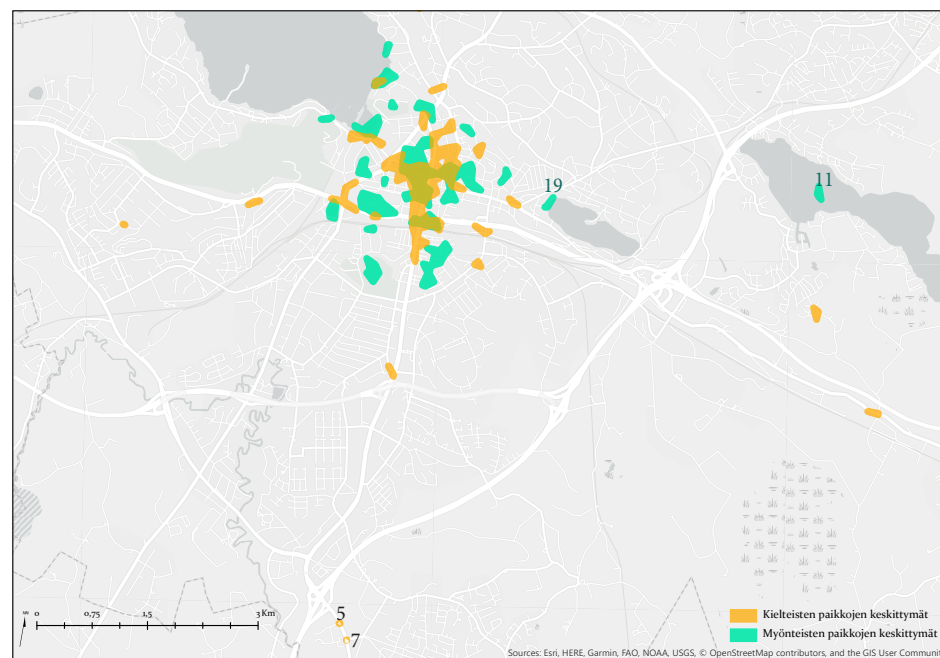
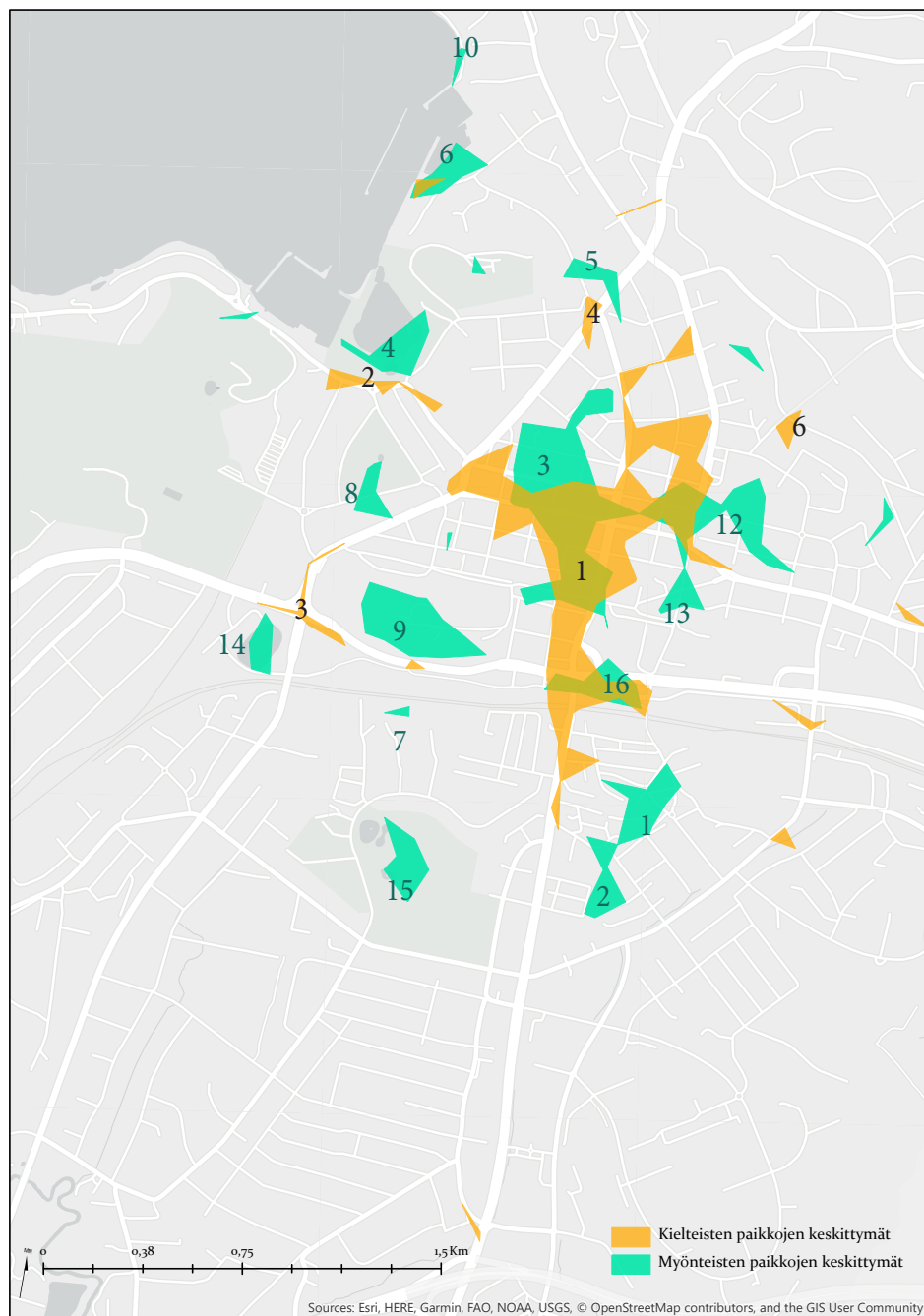

MYÖNTEISET JA KIELTEISET KOKEMUKSET ARJEN REITEILLÄ

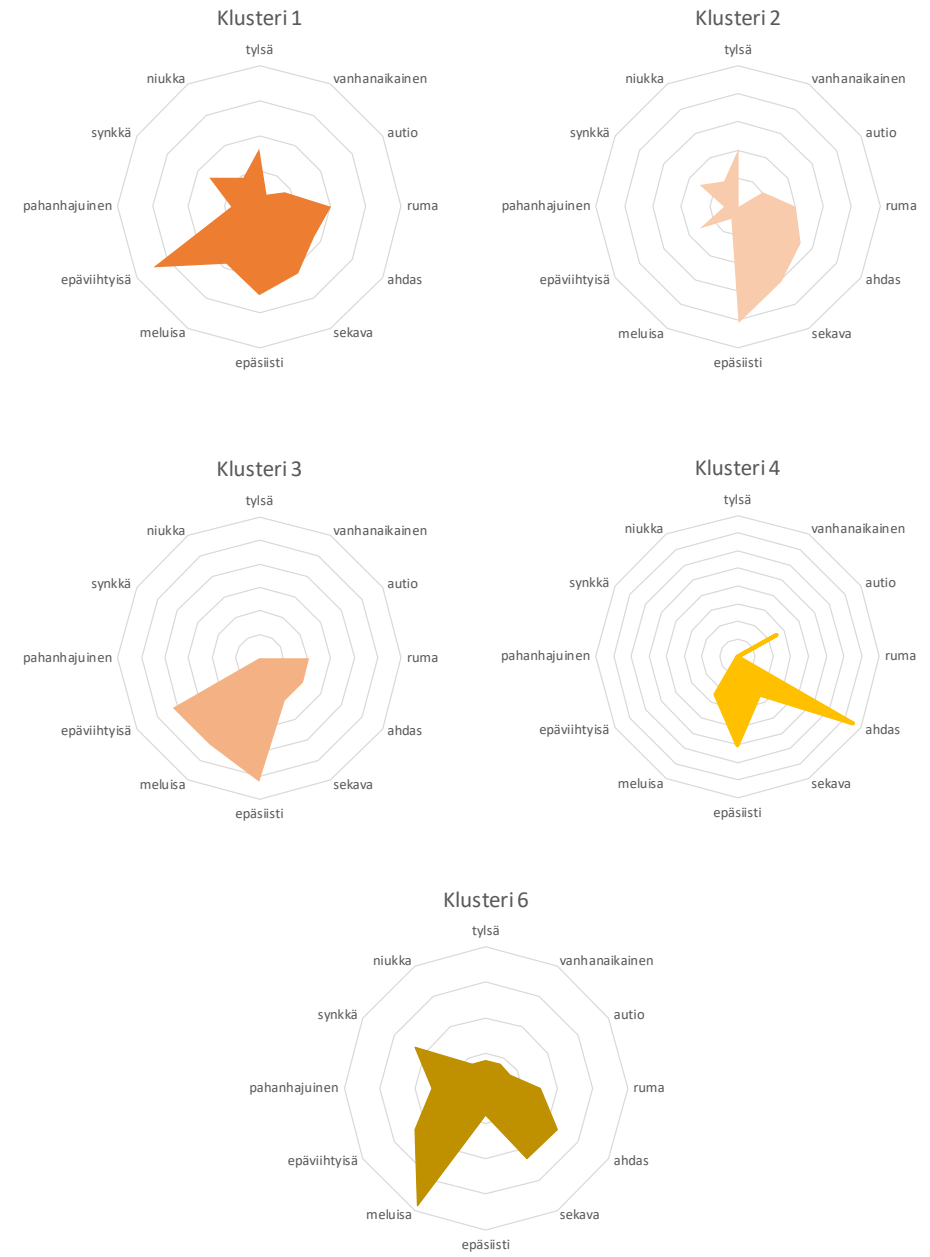
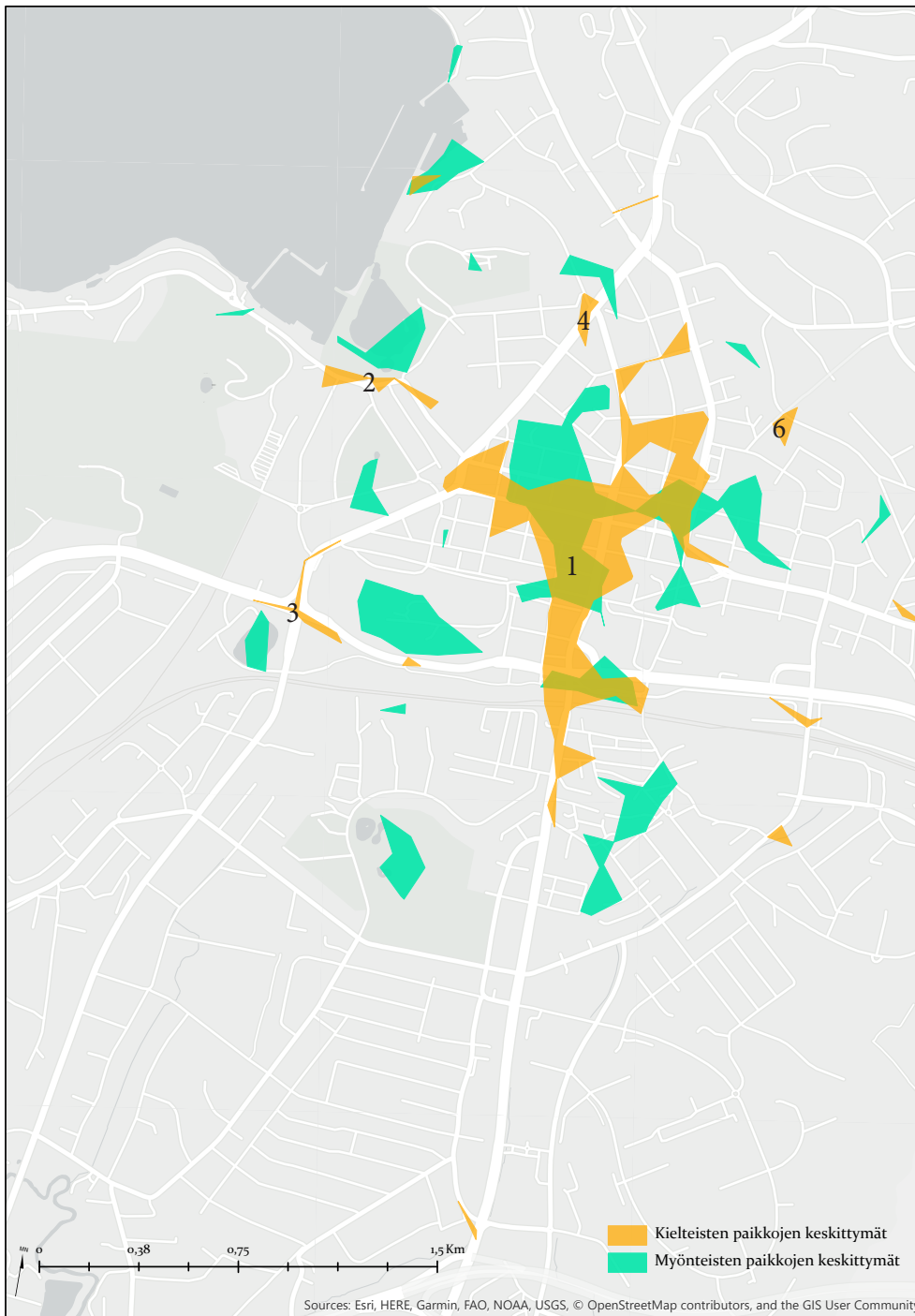
Alla olevissa taulukoissa on esitetty eri myönteisten ja kielteisten kokemusten suhteellinen osuus eri reittien yhteydessä.

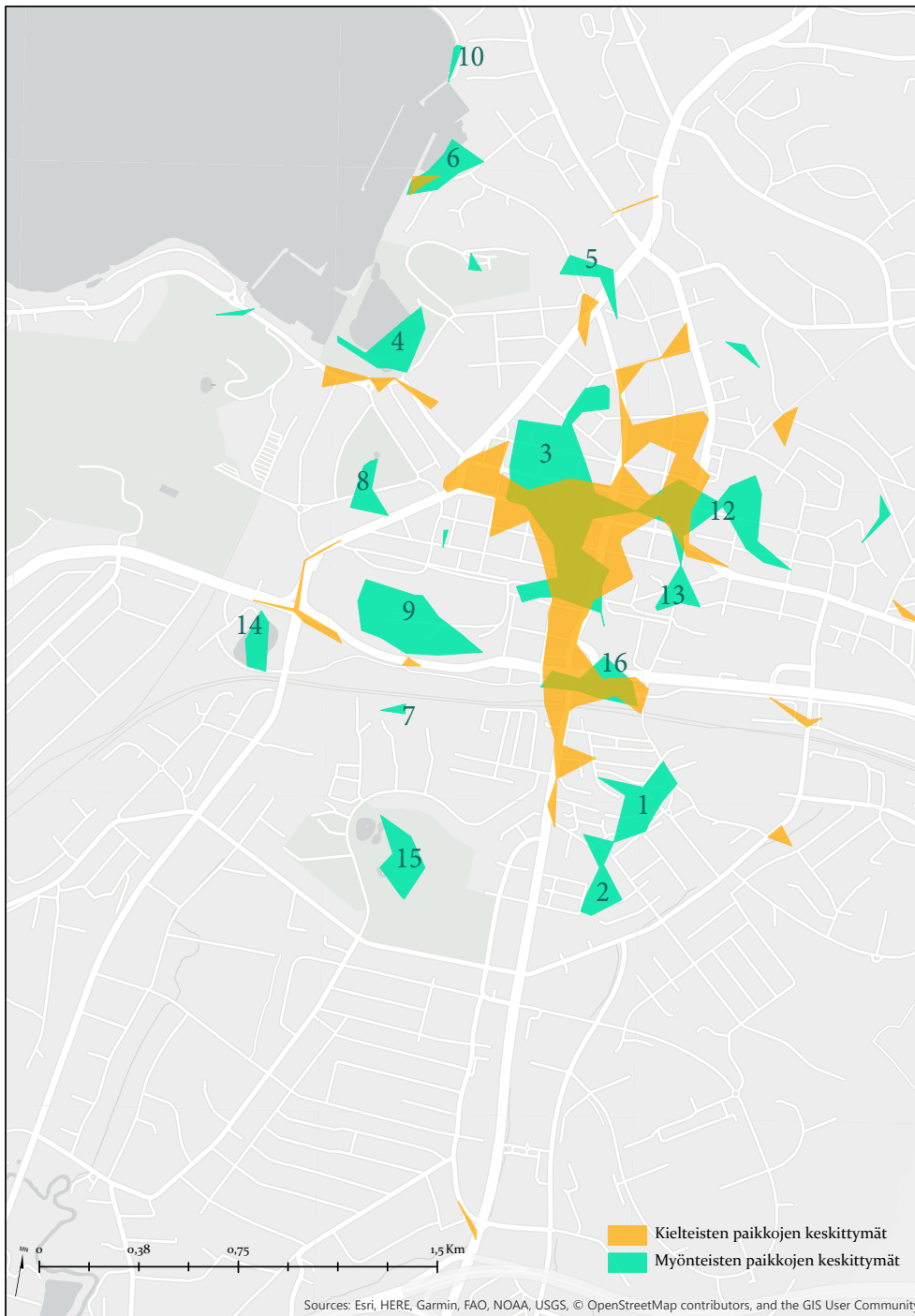
Kielteisten ja myönteisten paikannusten keskittyminen. Analyysi on toteutettu laskemalla kaikkien myönteisten ja kielteisten paikannusten keskimääräinen etäisyys toisistaan. Etäisyysarvon pohjalta on luotu paikannusten keskittymiä kuvaavia klustereita.

Positiiviset ja negatiiviset klusterit.

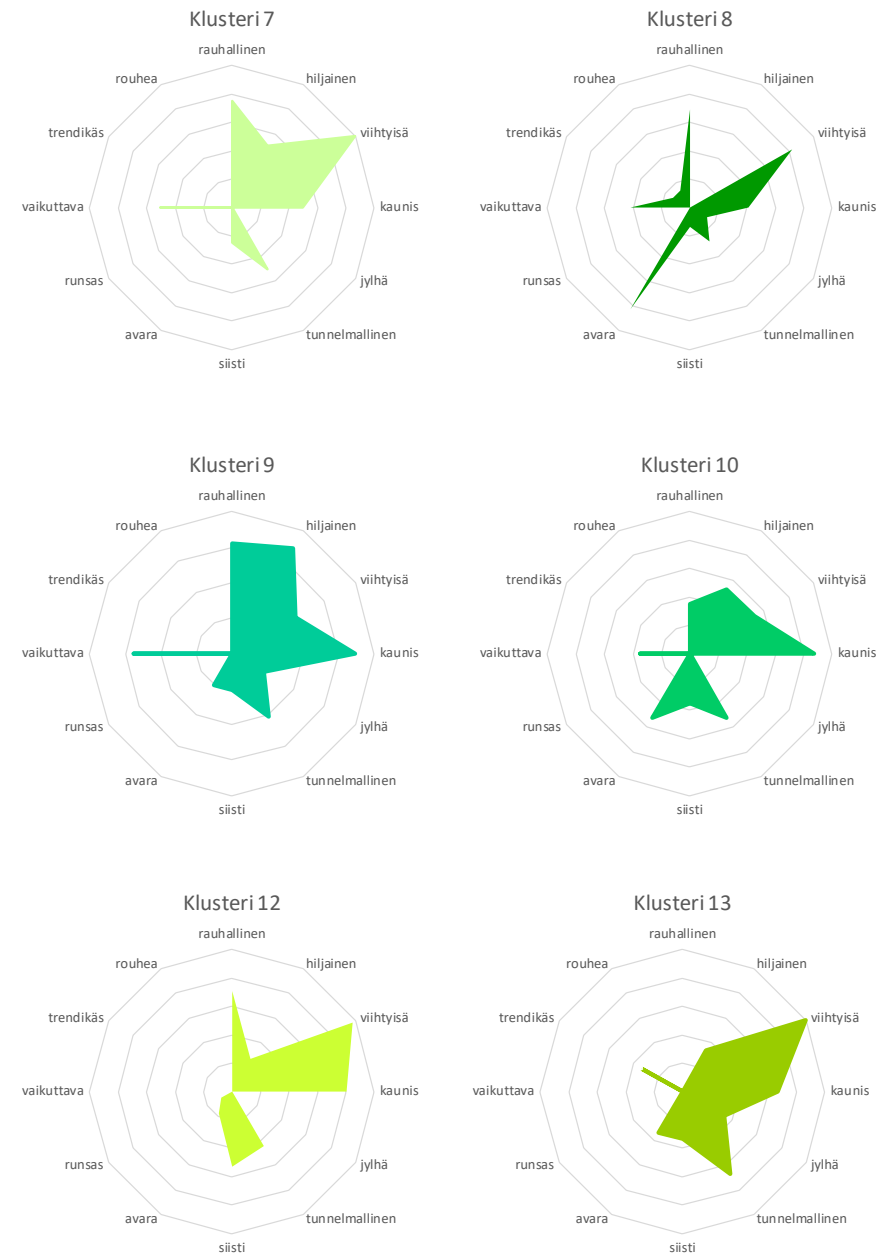
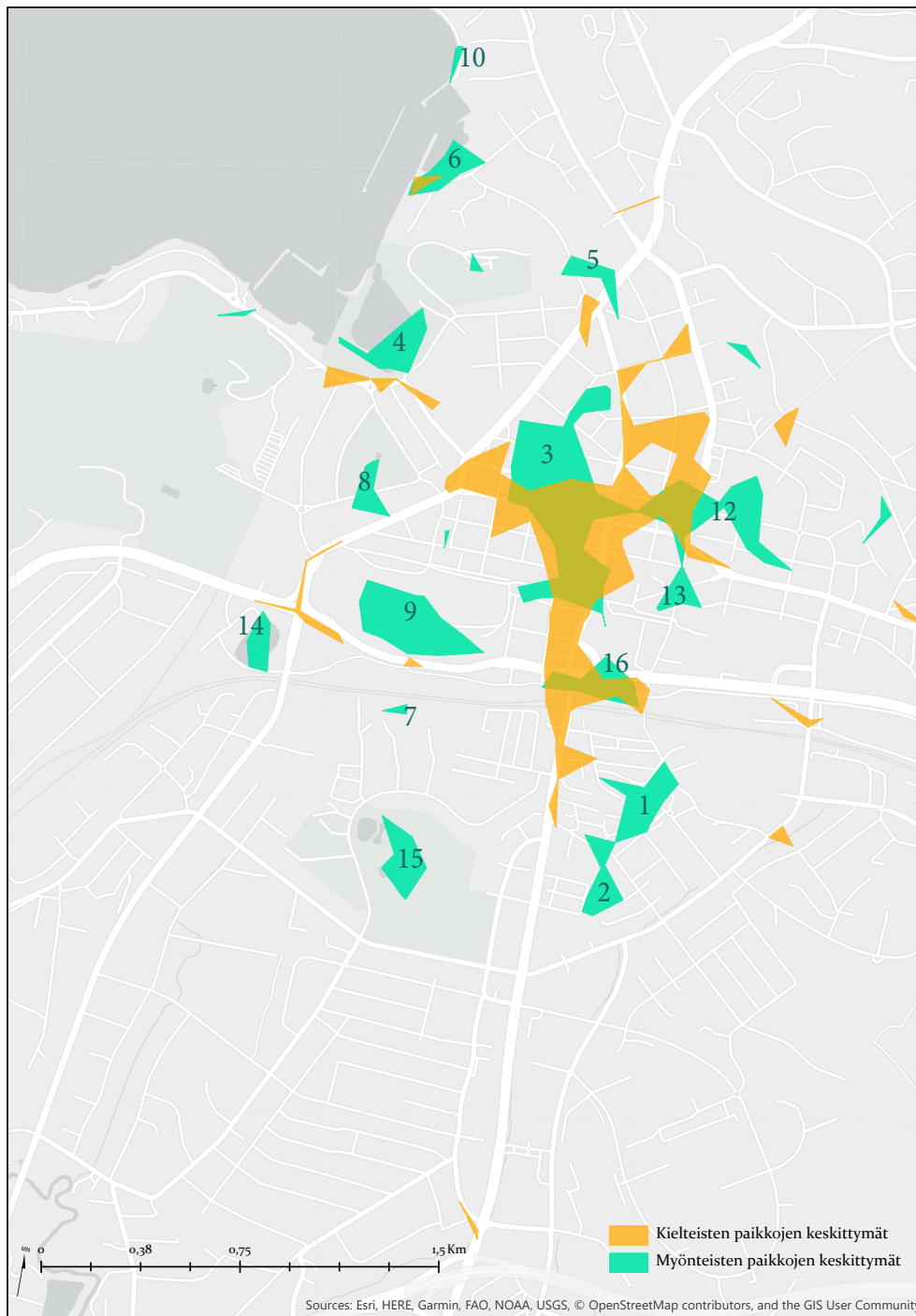

Negatiiviset klusterit ja klustereiden profiilit.
*huom. klustereille 5 ja 7 ei voitu luoda profileja, koska negatiivisten kokemusten kuvailut olivat näiden kahden klusterin kohdalla rajalliset.

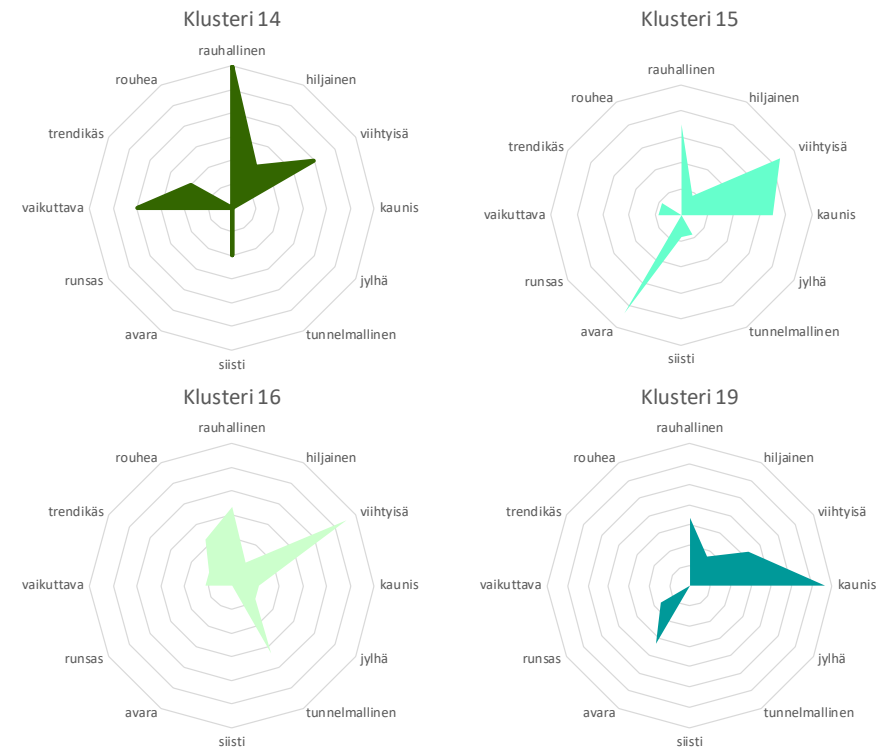
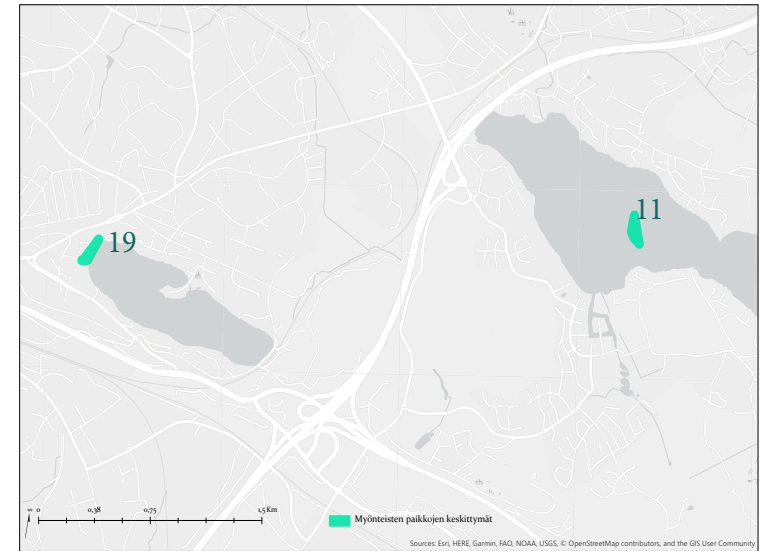
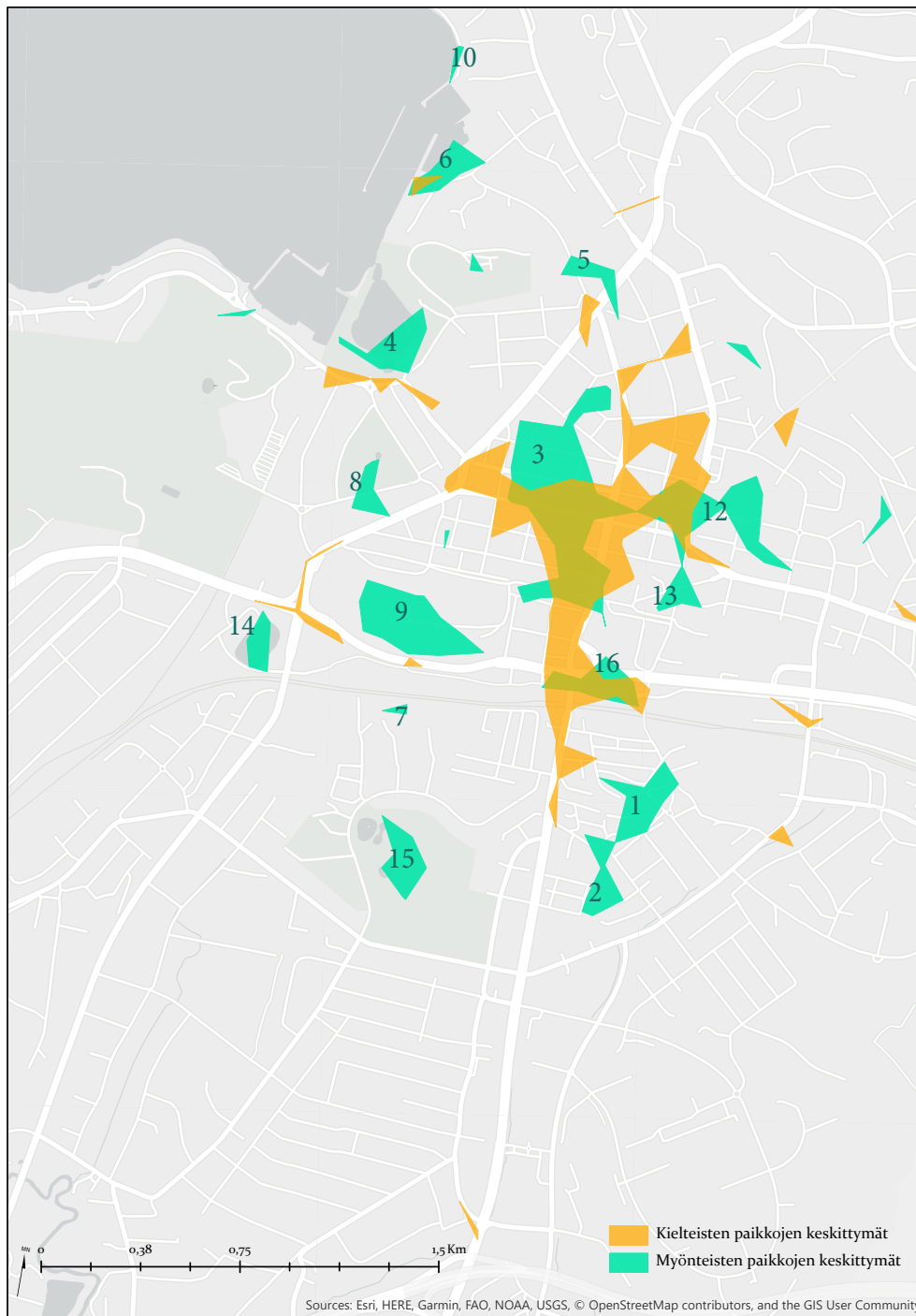
Positiiviset klusterit ja klustereiden profiilit

*huom. klusterille 11 ei voitu luoda profilia, koska positiivisten kokemusten kuvailut olivat klusterin kohdalla rajalliset.

Positiiviset klusterit ja klustereiden profiilit

*huom. klusterille 11 ei voitu luoda profilia, koska positiivisten kokemusten kuvailut olivat klusterin kohdalla rajalliset.

Positiiviset klusterit ja klustereiden profiilit

*huom. klusterille 11 ei voitu luoda profiilia, koska positiivisten kokemusten kuvailut olivat klusterin kohdalla rajalliset.

Lahden keskusta-alueen kaupunkirakenteen ja Lahden suunta -työn yhteydessä kerätyn osallistavan paikkatietoaineiston välistä suhdetta on tarkasteltu tässä selvityksessä SPACE SYNTAX -tutkimusmenetelmän verkostanalyysin pohjalta.

Verkostoajattelu on muodostunut keskeiseksi metaforaksi ja työväliseksi eri tieteenaloilla 2000-luvun aikana ja sen suosiota voitane selittää pitkälti, sillä miten yhteiskunnan nähdään rakentuvan hierarkkisten rakenteiden sijaan yhä enemmän horisontaalisten, dynaamisten ja monikeskustisten rakenteiden kautta (Ylä-Anttila, 2010). Verkostoajattelu on näytellyt myös keskeistä roolia kaupunkisuunnittelun paradigman muutoksessa, kun monet kaupunkirakenteen uutta muotoa korostavat teoriat painottavat erilaisten noodien ja keskittymien sekä niiden välisten yhteyksien keskeisyyttä (Ylä-Anttila, 2010). Ylä-Anttilan (2010) mukaan verkostonäkökulma päivittää kaupunkisuunnittelun tilakäsityksen vastaamaan relationaalista tilan käsitettä, jossa voidaan ottaa huomioon kompleksinen ja monikerroksinen sosiokulttuurinen maailma. Kaupunkisuunnittelun näkökulmasta verkostoajattelu keskittyy kytkeentöihin ja niiden väliin sijoittuviin noodeihin, alueiden ja niiden maankäytön sijaan.

Tässä raportissa Lahden keskusta-aluetta ja sen suhdetta myönteisiin ja kielteisiin reittikokemuksiin on tarkasteltu verkostanalyysimenetelmiin pohjaten. Verkostanalyysi on toteutettu Space Syntax menetelmän avulla. Space Syntax analyysit on toteuttanut tutkijatohtori Samira Ramezani Aalto yliopistosta URAMO-hankkeen puitteissa vuoden 2018 aikana. Space syntax -menetelmä pyrkii tarkastelemaan kaupunkien tilallista rakennetta (tie)verkostojen kytkeytymisen kautta. Hillier ja Hanson (1986) ovat kehittäneet space syntax -analytiikkaa jo 1980-luvulta lähtien. Space syntaxin tausta-ajatuksena on tarkastella ihmisen pääsyä tilasta toiseen verkostoa pitkin. Space syntax -analyysit perustuvat tieverkon rajojen ja läpäisevyyden tarkasteluun, jonka pohjan muodostavat aksaalikartat. Aksaalikartat koostuvat tieverkkosegmenteistä, joille jokaiselle lasketaan arvo erilaisten parametrien pohjalta. Space syntax -menetelmä voidaan nähdä ns. tilan konfiguraatiota mallintavana menetelmänä, jolla tilan konfiguraatiosta voidaan saada laskennallisia arvoja muun muassa tieverkon osien kytkeytyneisyydestä, verkoston syvyydestä, saavutettavuudesta tai keskeisyydestä (Ylä-Anttila, 2010).

Tässä raportissa space syntax -menetelmällä on tarkasteltu Lahden tieverkon topologista kytkeytyneisyyttä kahdesta eri, kunkin tieverkon osan (segmentin) saavutettavuuden (to movement) sekä yhdistävyyden (through movement), näkökulmasta.

Lähteet:

Hillier, Bill & Hanson, Julienne (1984). *The Social Logic of Space*. University Press, Cambridge.

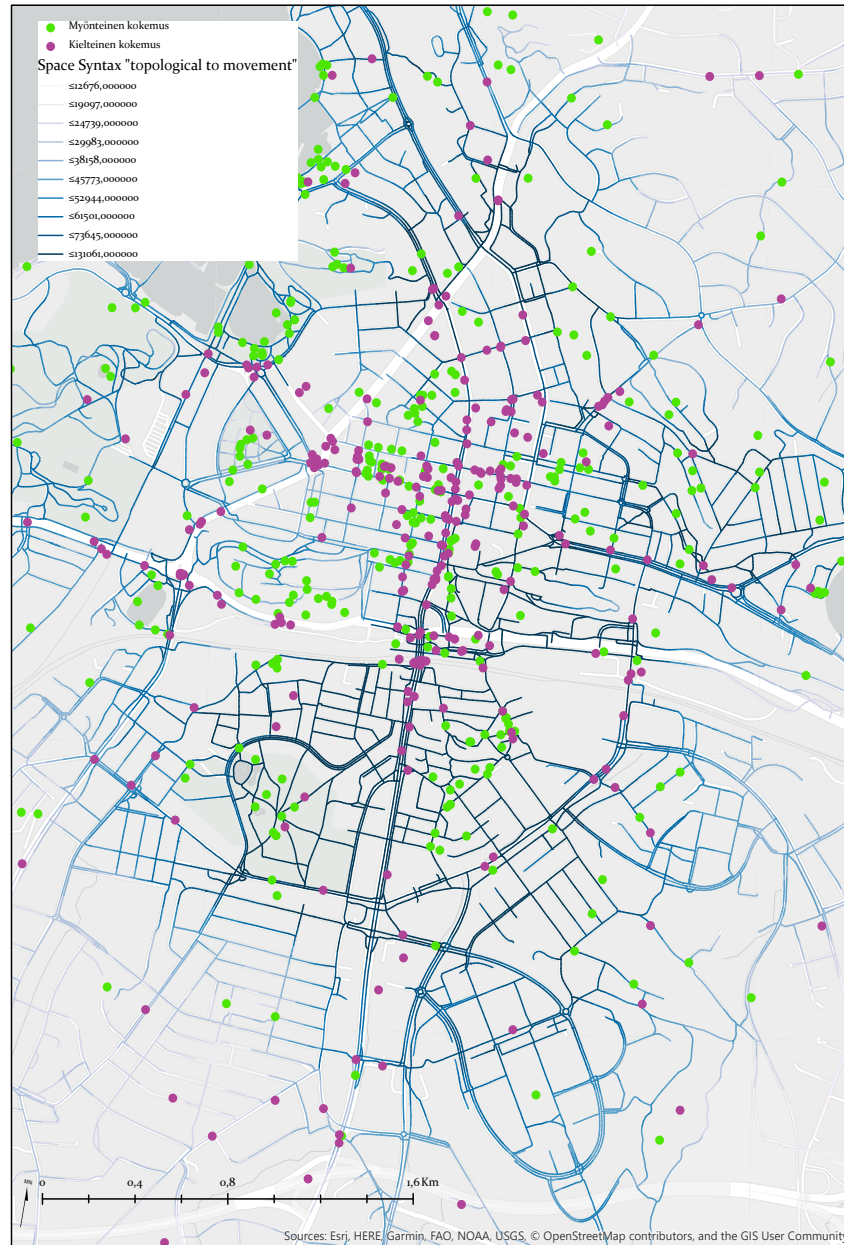
Ylä-Anttila, 2010. Verkosto kaupunkirakenteen analyysin ja suunnittelun välineenä. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/114374/yla-anttila.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Myönteiset ja kielteiset kokemukset sekä kevyenliikenteen verkon kytkeytyneisyys esitettynä kahdella eri space syntax -analyysin indeksillä.

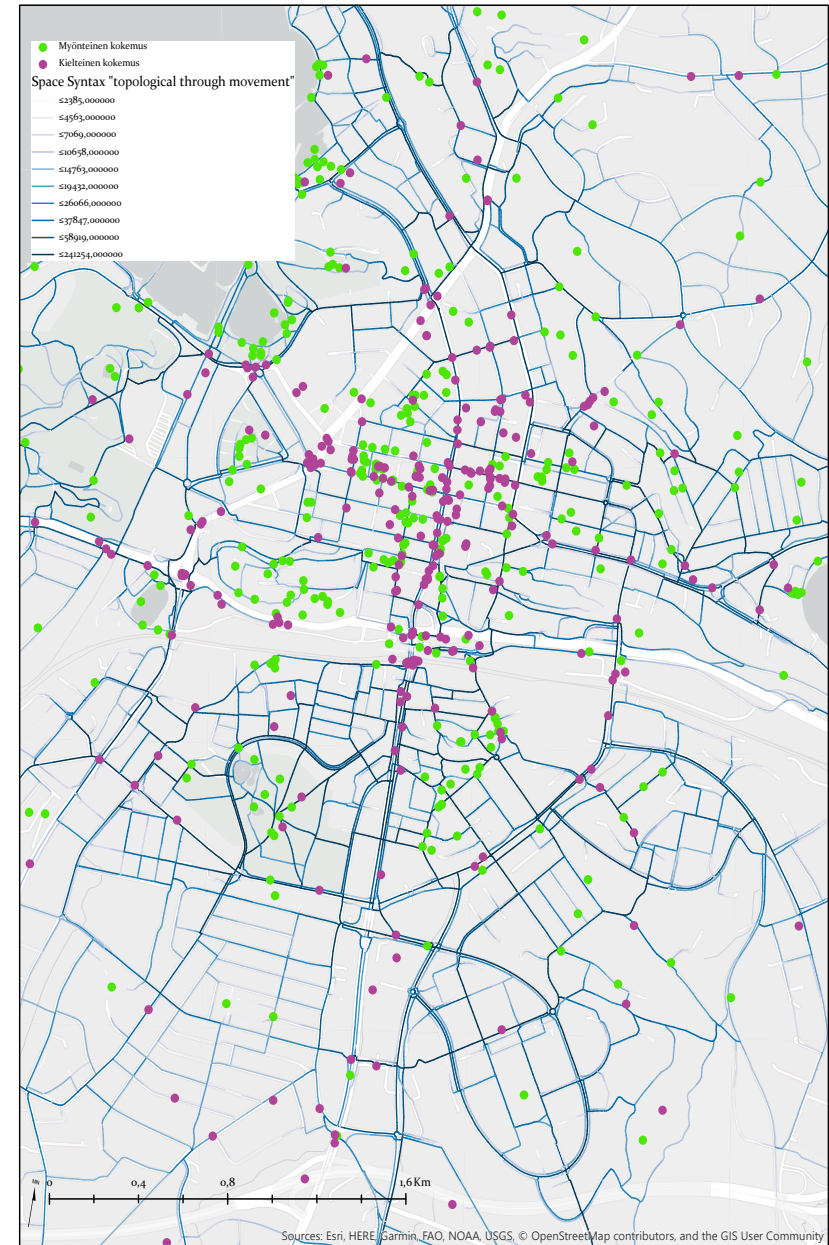
“Verkoston eri osien saavutettavuus”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin kyseinen segmentti on saavutettavissa koko tiieverkossa.

“Verkoston eri osien yhdistävyys”

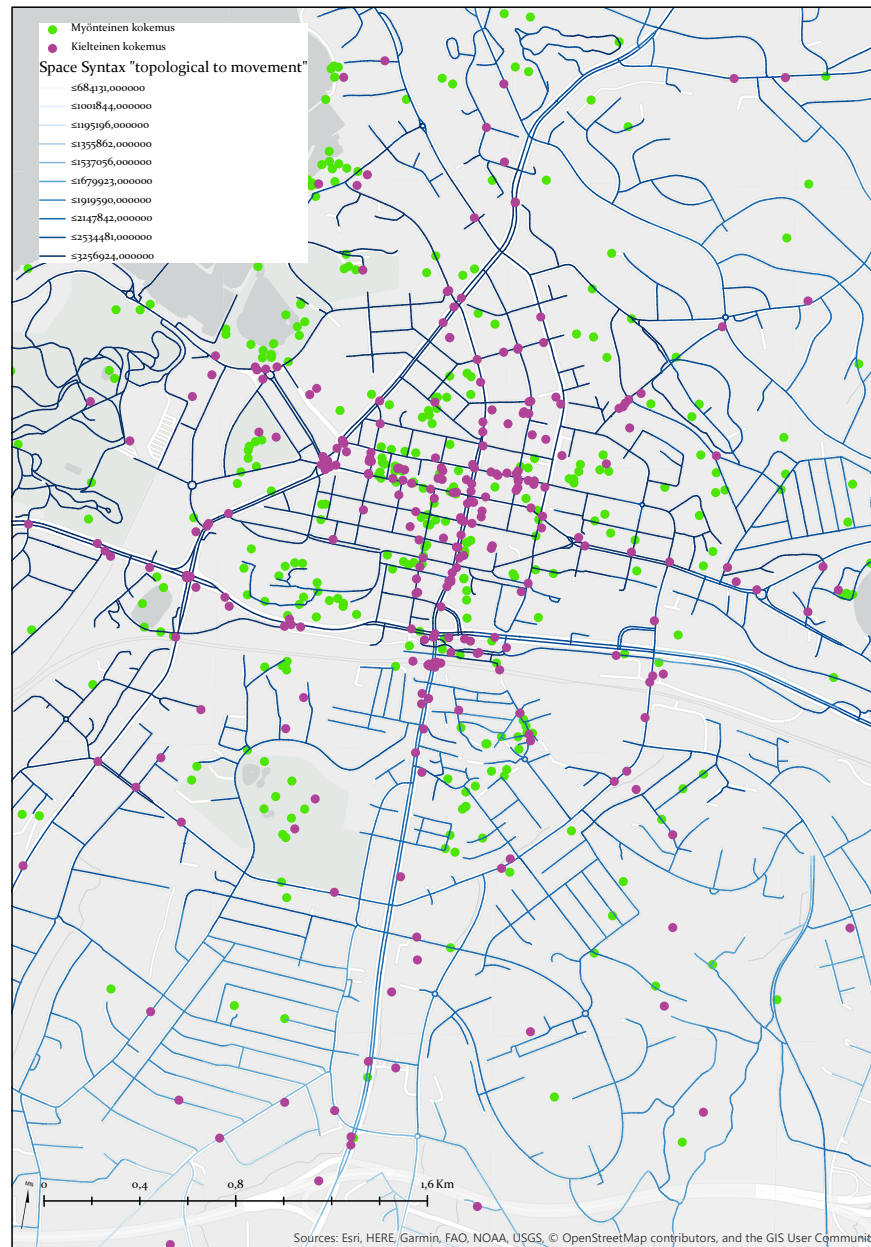
Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin tiieverkon muut osat ovat yhdistyneet toisiinsa kyseisen segmentin kautta.

Myönteiset ja kielteiset kokemukset sekä moottoriajoneuvojen tieverkon kytkeytyneisyys esitettynä kahdella eri space syntax -analyysin indeksillä.

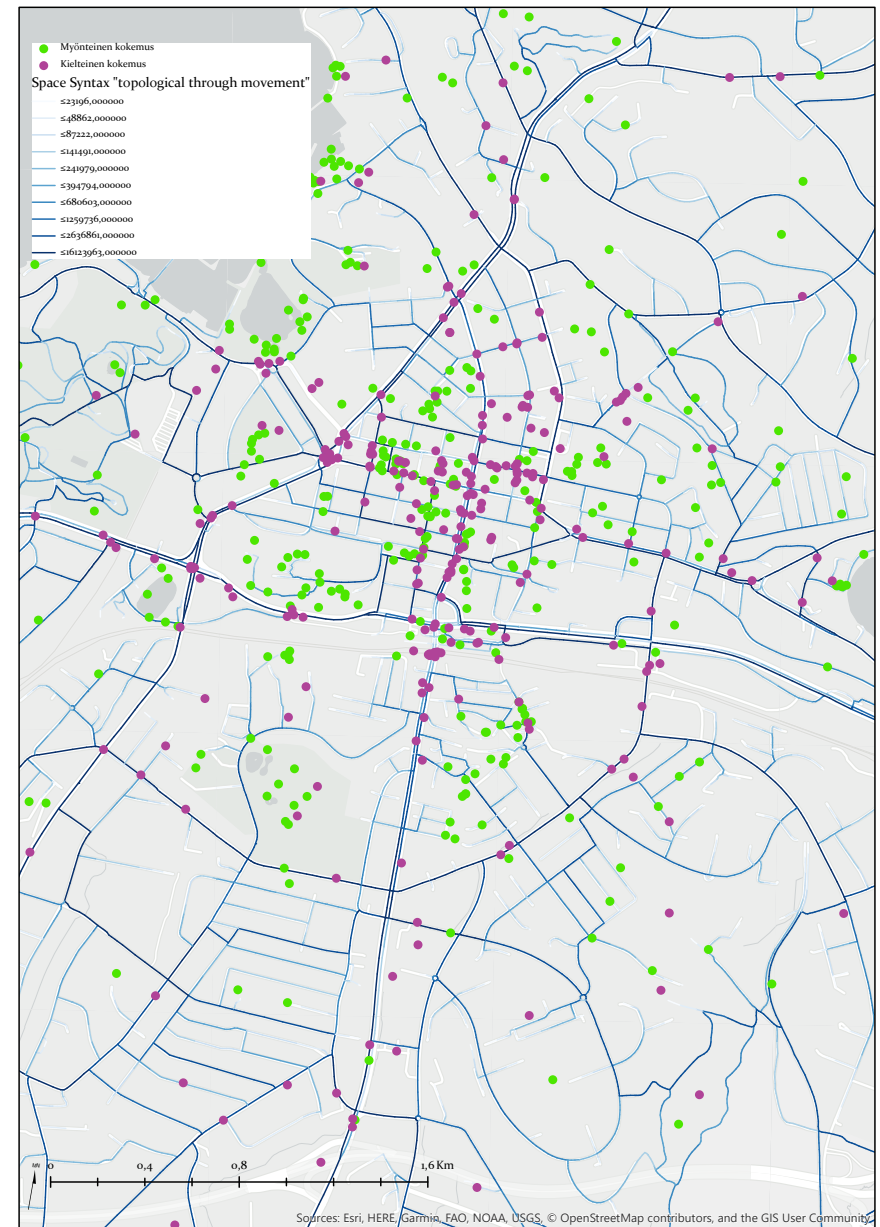
“Verkoston eri osien saavutettavuus”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin kyseinen segmentti on saavutettavissa koko tieverkossa.

“Verkoston eri osien yhdistävyys”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin tieverkon muut osat ovat yhdistyneet toisiinsa kyseisen segmentin kautta.

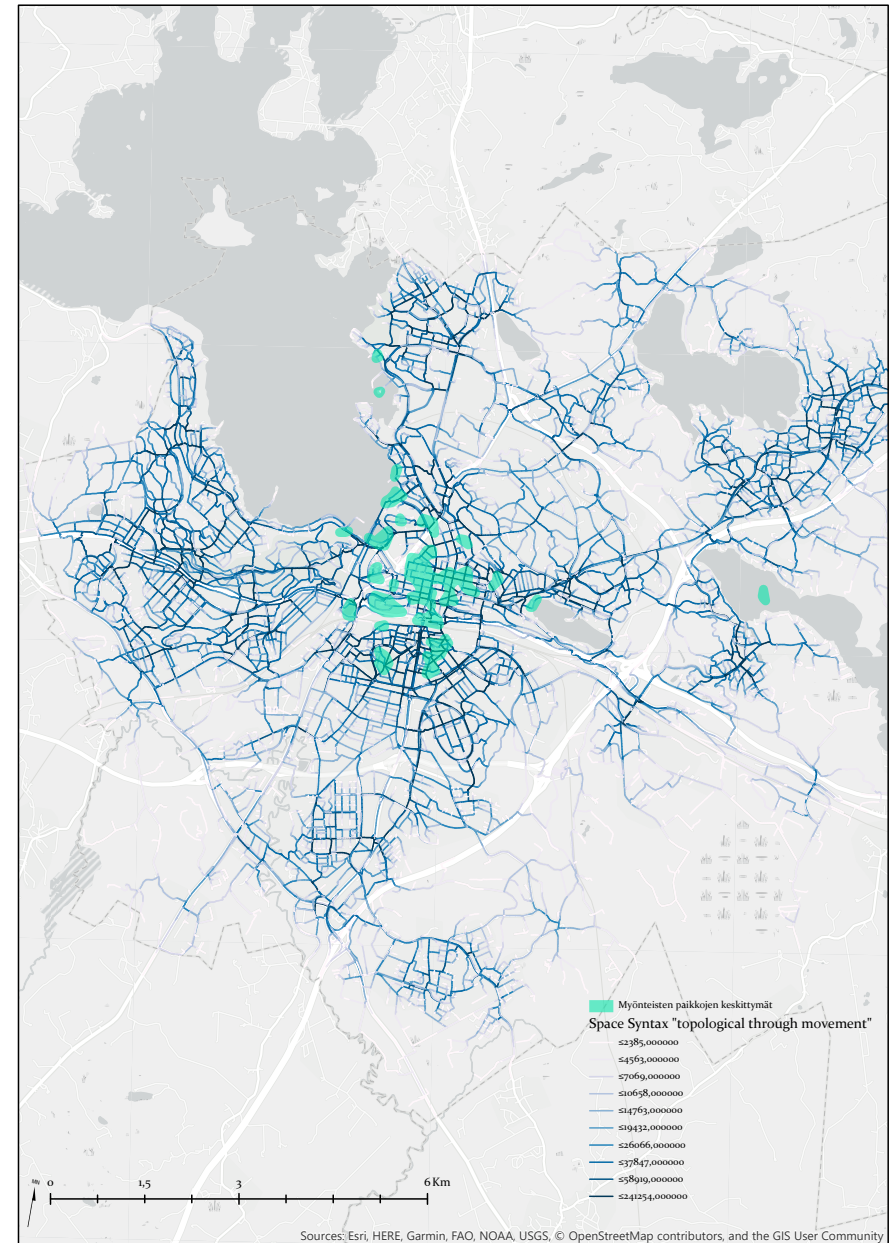
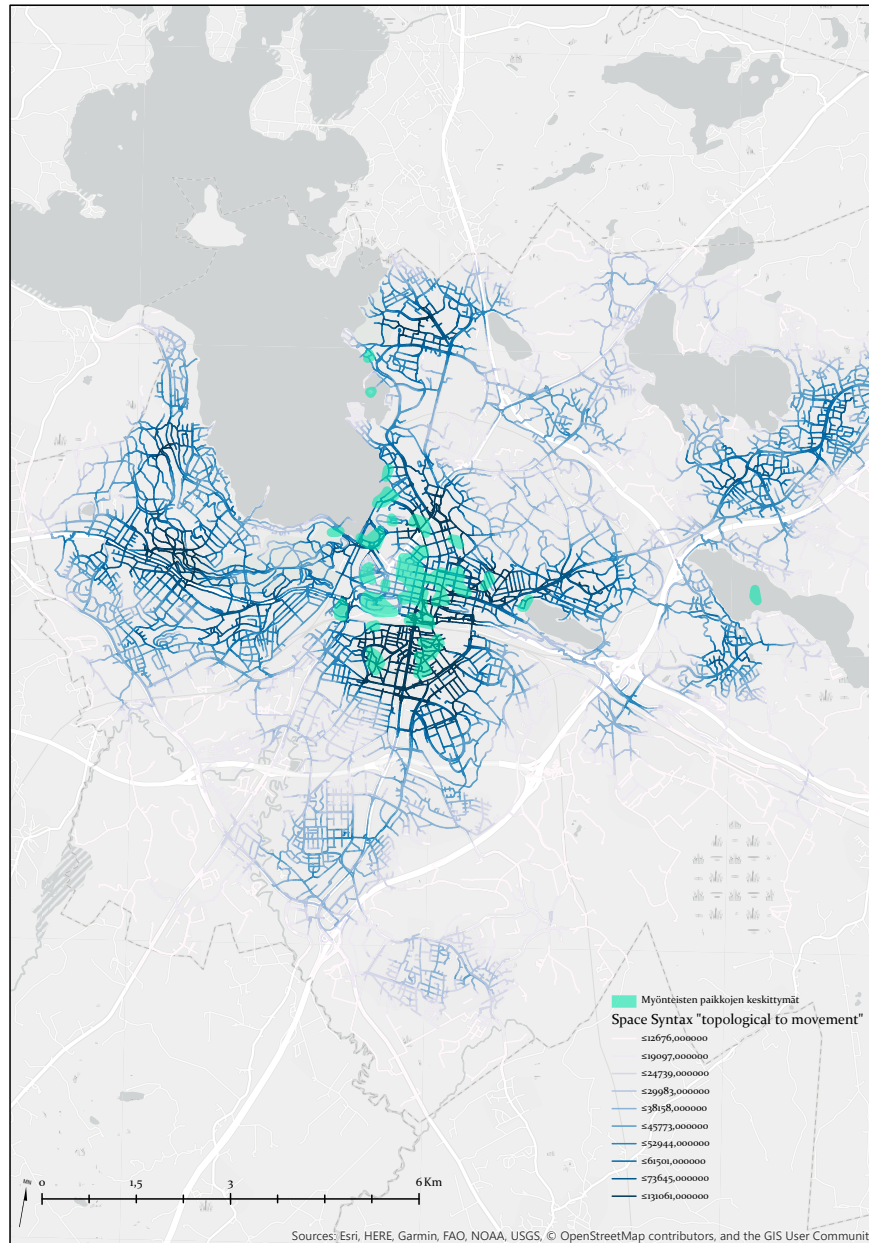
Myönteiset klusterit sekä kevyenliikenteen verkon kytkeytyneisyys esitettynä kahdella eri space syntax -analyysin indeksillä.

“Verkoston eri osien saavutettavuus”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin kyseinen segmentti on saavutettavissa koko tieverkossa.

“Verkoston eri osien yhdistävyys”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin tieverkon muut osat ovat yhdistyneet toisiinsa kyseisen segmentin kautta.

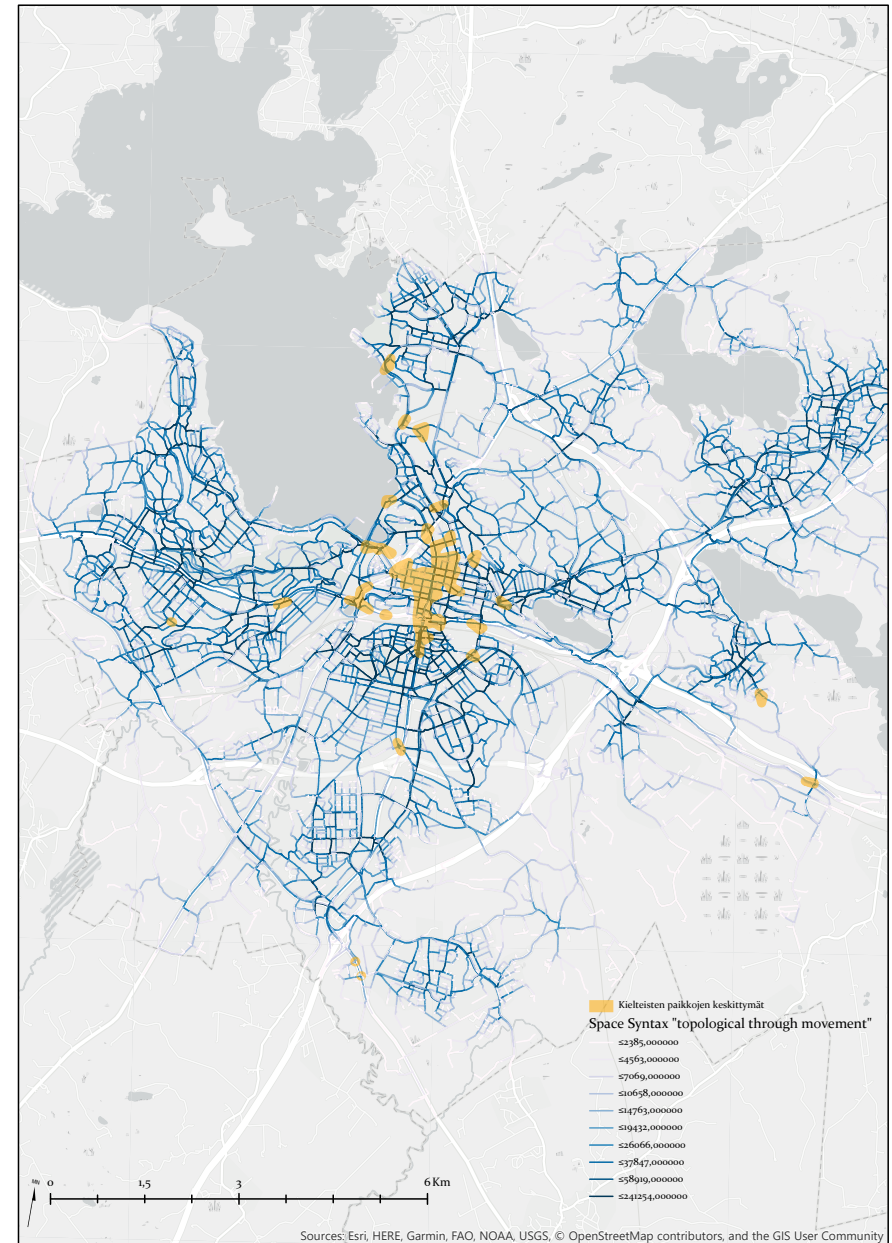
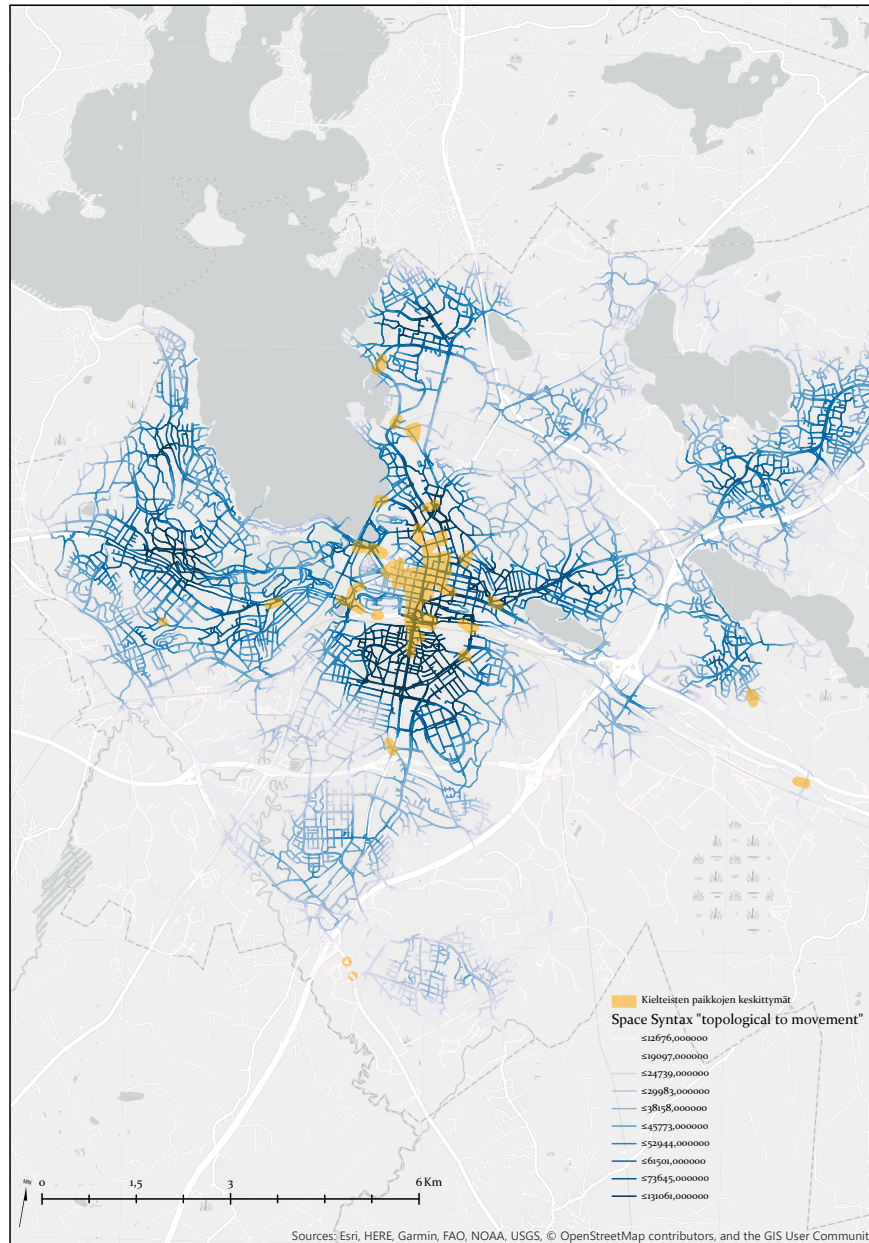
Kielteiset klusterit sekä kevyenliikenteen verkon kytkeytyneisyys esitettyinä kahdella eri space syntax -analyysin indeksillä.

“Verkoston eri osien saavutettavuus”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin kyseinen segmentti on saavutettavissa koko tieverkossa.

“Verkoston eri osien yhdistävyys”

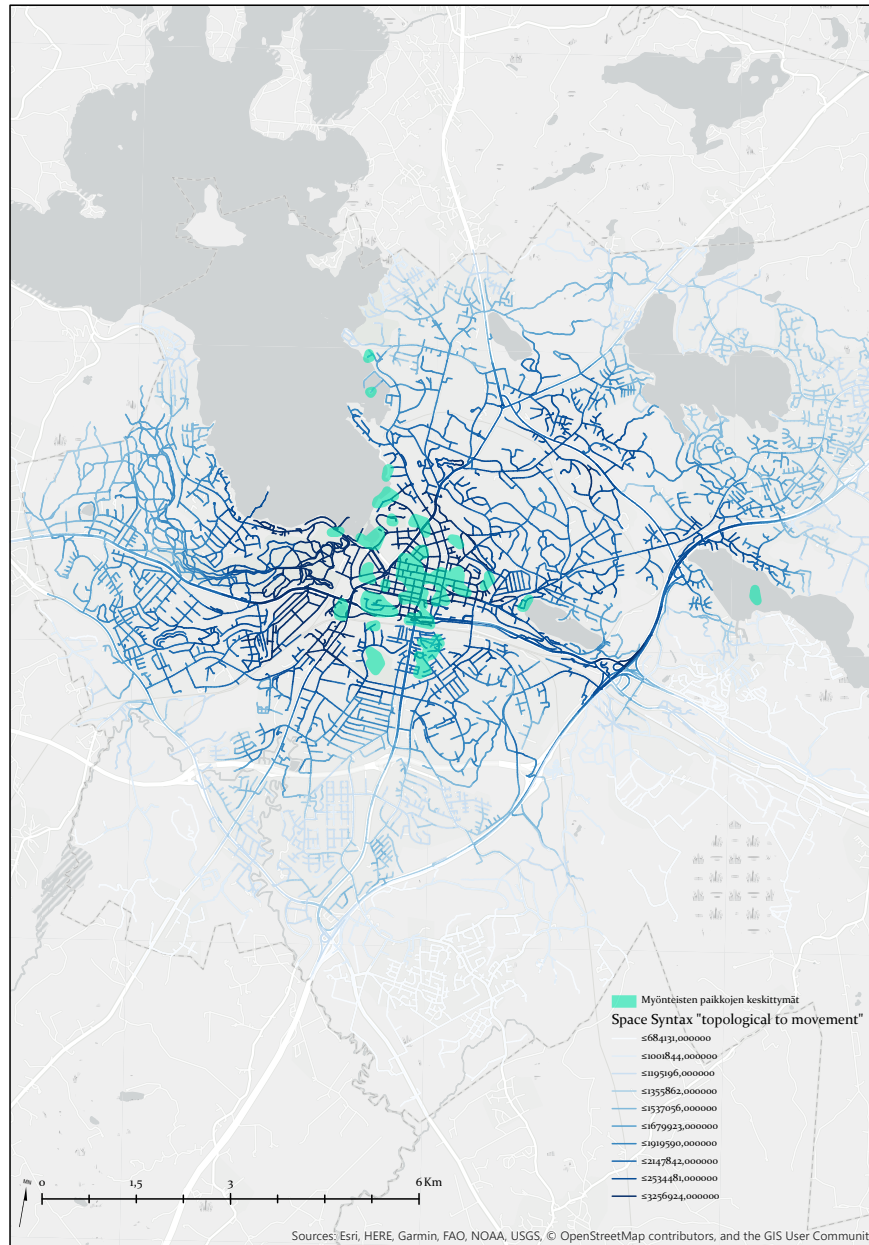
Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin tieverkon muut osat ovat yhdistyneet toisiinsa kyseisen segmentin kautta.

Myönteiset klusterit sekä moottoriajoneuvojen verkon kytkeytyneisyys esitettyinä kahdella eri space syntax -analyysin indeksillä.

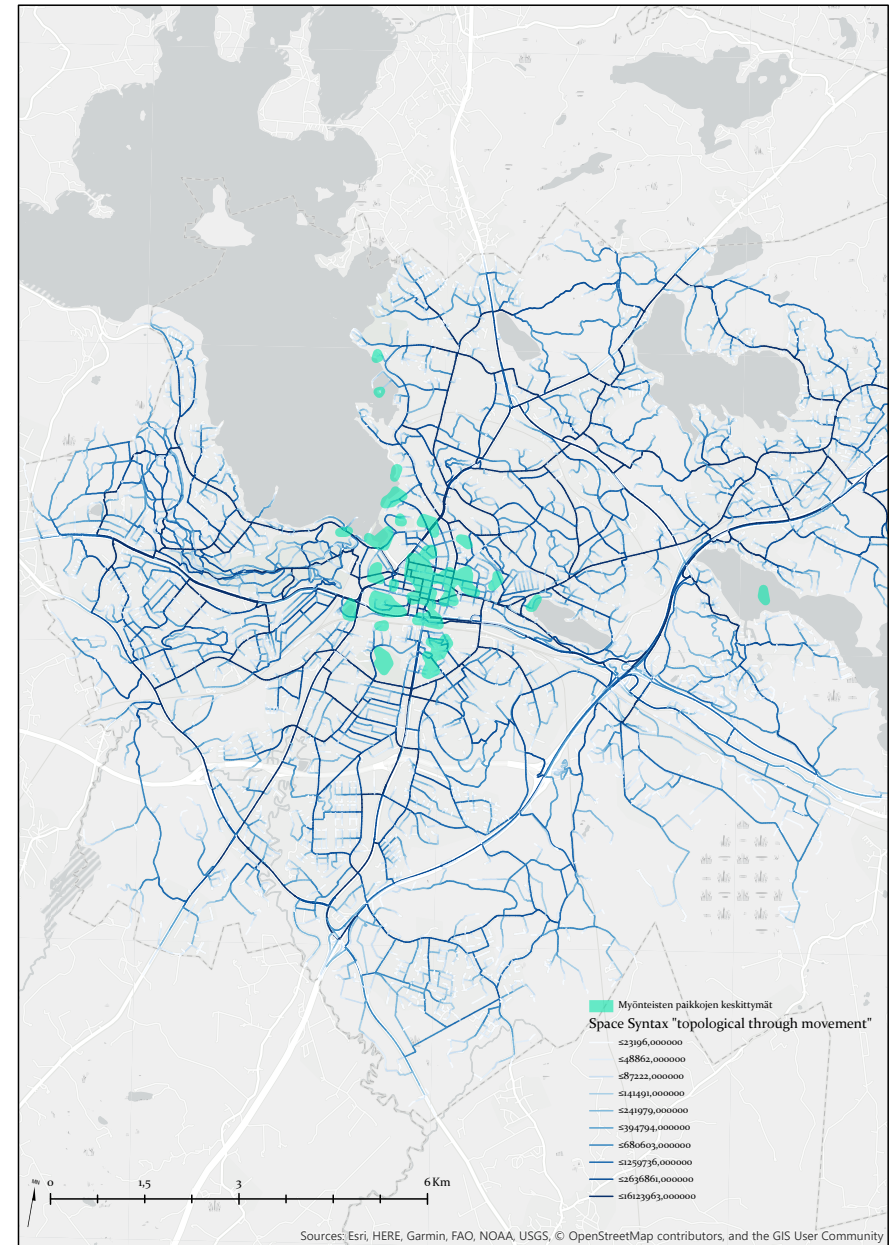
“Verkoston eri osien saavutettavuus”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin kyseinen segmentti on saavutettavissa koko tieverkossa.

“Verkoston eri osien yhdistävyys”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin tieverkon muut osat ovat yhdistyneet toisiinsa kyseisen segmentin kautta.

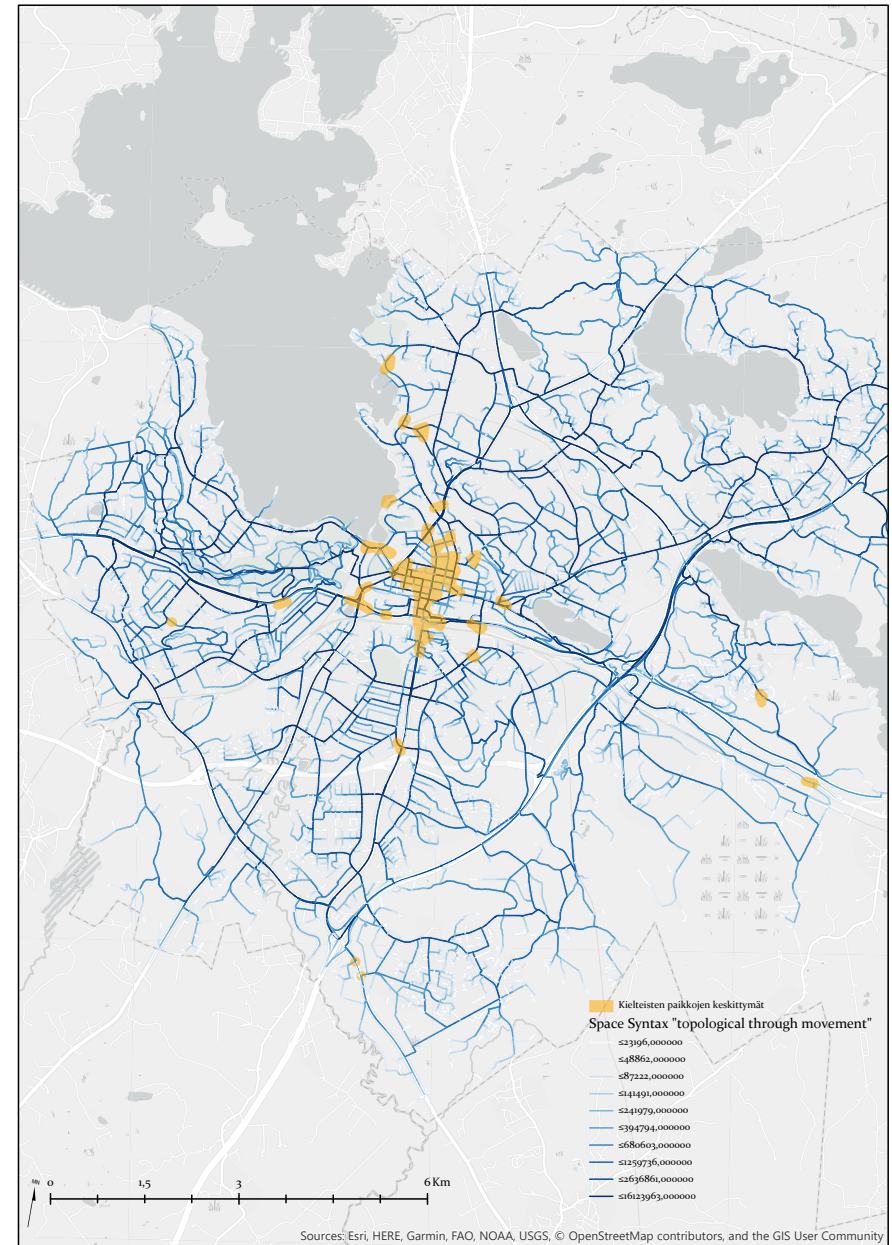
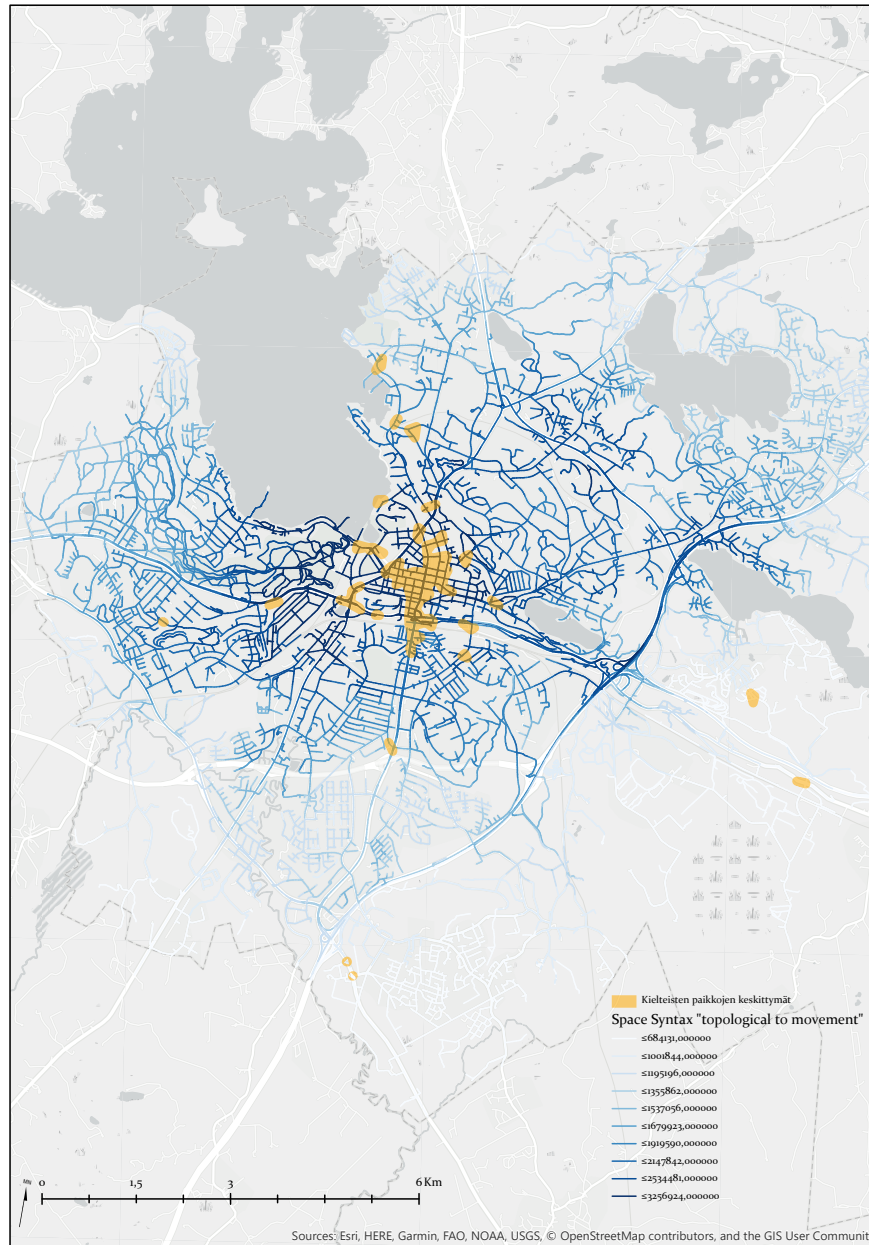
Kielteiset klusterit sekä moottoriajoneuvojen verkon kytkeytyneisyys esitettynä kahdella eri space syntax -analyysin indeksillä.

“Verkoston eri osien saavutettavuus”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin kyseinen segmentti on saavutettavissa koko tieverkossa.

“Verkoston eri osien yhdistävyys”

Mitä korkeampi arvo tiesegmentillä on, sitä paremmin tieverkon muut osat ovat yhdistyneet toisiinsa kyseisen segmentin kautta.

NASTOLAN KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

NASTOLAN KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

Työryhmä: Päivi Airas, Riitta Niskanen, Johanna Palomäki, Maria Silvast, Sanna Suokas, Johanna Sääksniemi, Jukka Vesanen
Kuvat: Eetu-Pekka Heiskanen ja Tiina Rekola
Kannen kuvitus: Eetu-Pekka Heiskanen
Kartat: Lahden maankäyttö ja aluehankkeet, Maria Silvast
Graafinen suunnittelu: Anna Aalto, Ankara Design

LAHTI

SISÄLLYS

ALKUSANAT	6		
KOISKALA – 14	9		
1 Tiiranmäki ja Rohtola	10		
VILLÄHDE – 34	13		
2 Hähniemi	14		
3 Mäntylinna	16		
4 Vappulantien alue	18		
5 Rajaportti	20		
6 Lahden Autokori Oy	22		
7 Riikin ja Konnilan kulttuurimaisema	24		
8 Valonen	26		
9 Heikintie	28		
10 Erstan koulun ja päiväkodin alue	30		
11 Erstan kartano	34		
12 Villähteen puukerrostalo	38		
13 Lehtokuja	40		
14 Hokkara-Pensuon viljelyalueet ja Tapiola	42		
15 Taimitie 1	46		
16 Orrilanmäki ja Villähteen koulu	48		
17 Haravakylä	52		
18 Notkolan alue	54		
19 Kankaan asuinalue	56		
20 Ihanaistenrinteen länsiosa	58		
21 Huilinki	60		
22 Montarin alue	62		
84 Kiiskentien kesämökkialue	64		
NASTOLA – 35	67		
23 Kouluharju ja Kukkasen koulu	68		
24 Lehtimäen Liikenne	70		
25 Maalitie 1	72		
26 Pekkala	74		
27 Sipilä	76		
28 Tammela	78		
29 Veljeskylä	80		
30 Teollisuusnauha	82		
31 Niinitien alue	86		
32 Pappilanpelto	88		
33 Korventie 9 "Autopaja"	90		
34 Ratsutien alue	92		
35 Luotosaari	94		
36 Suntiontien rivitalo	96		
37 Salpausselän parantola eli Aurinkolinna	98		
38 Nastolan kirkonkylä	100		
39 Luomaniemi	106		
40 Koivulehto ja Kotiranta	108		
41 Pajulahti	110		
42 Hämmämäki eli Ylhäinen	114		
43 Kumian kylämäki	116		
44 Kumian mylly	118		
45 Viljamaa	120		
46 Välimäki	122		
85 Paularanta	124		
86 Kiehuvantien omakotitalot	126		
87 Vesarintie 56	128		
UUSIKYLÄ – 36	131		
47 Urheilukeskus	132		
48 Kanervan alue	134		
49 Uudenkylän raitti	136		
50 Arolan viljelymaisema	140		
51 Uudenkylän vanha kyläalue	142		
52 Toivonojan kartano	146		
SEESTA – 37	149		
53 Seestan kartanon alue	150		
54 Seestan mylly	154		
RUUHIJÄRVI – 38	157		
55 Rantavuori	158		
56 Luhtaan koulumaa	160		
57 Lepola I	162		
58 Jokela ja Rehtilä	164		
59 Salajärven itäranta	166		
60 Kuurnankärki	170		
61 Tuutiranta	172		
62 Ruuhijärven kylä	174		
63 Pyyhonka	178		
64 Järvisten kylä	180		
65 Metsäkylän maamiesseurantalo eli Huutotöyry	182		
66 Arrajärvi	184		
IMMILÄ – 39	187		
67 Arrastie ja Ojanen	188		
68 Kettula	190		
69 Metsäkylän koulu	192		
70 Metsäkylän meijerin ympäristö	194		
71 Immilän kylä ja Arrajoen kartanoalue	196		
PYHÄNTAKA – 40	201		
72 Mäkelän ratasilta	202		
73 Mäkelän pysäkki ja kauppa	204		
74 Harjula	206		
75 Haikula	208		
76 Vanajanraitti	210		
77 Kivijärven koulun ympäristö	212		
78 Evattu-järven eteläosa	214		
79 Tervalta	216		
80 Harju	218		
81 Holmi	220		
82 Seppälä	222		
83 Kivistö	224		
LÄHTEET	226		
HAKEMISTOKARTAT	230		
HAKEMISTO	240		

ALKUSANAT

Nastolan kunnan ja Lahden kaupungin yhdistyessä vuoden 2016 alusta syntyi tarve kartoittaa ja arvottaa Nastolan merkittävät kulttuuriympäristöt ja ominaispiirteet. Tämä selvitys täydentää Nastolan osalta tietoja, jotka Lahdessa on aiemmin koottu julkaisuihin *Selvitys Lahden kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista* (2000) ja *Selvitys Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä* (2012).

Selvityksen tavoitteena on ollut tuottaa tietoa Lahden käynnissä olevaan yleiskaavatyöhön, jonka arvokohdeluetteloon uusi selvitys keväällä 2020 liitetään. Seuraavan, vuonna 2021 alkavan yleiskaavatyön tavoitteena on yhdistää nämä kolme selvitystä ja muodostaa yksi yhteismitallinen näkemys nykyisen Lahden merkittävistä kulttuuriympäristöistä.

Kulttuuriympäristöinventointien tarkoituksena on toimia kaavoituksen sekä rakennus- ja purkulupien lähtötietona ja pohjana niitä koskeville päätöksille. Selvitykset ovat tarpeellisia myös tutkijoille sekä ympäristöstään kiinnostuneille kaupunkilaisille.

Selvityksen kohteet on valittu kulttuurihistoriallisten, arkkitehtonisten, maisemallisten ja / tai taajamakuvallisten arvojen perusteella. Työ perustuu osittain aikaisempiin inventointeihin, kuten Museoviraston ja ympäristöministeriön vuonna 2009 julkaisemaan valtakunnallisesti arvokkaiden kohteiden luetteloon (rky.fi) ja Päijät-Hämeen liiton vuonna 2014 vahvistuneeseen maakuntakaavaan (paijat-hame.fi). Nämä inventoinnit ohjaavat itseoikeutetusti paikallisesti arvokkaiden kohteiden arvottamista. Karttarajaukset on tässä työssä esitetty tarkentuneiden kohdetietojen ja maisematilojen mukaisina.

Nastolassa aiemmin tehdyt paikallisinventoinnit on myös huomioitu. Laajin niistä on Hämeen ympäristökeskuksen vuonna 2005 laatima selvitys.

Nastolan kulttuuriympäristön selvitystyöhön on osallistunut Lahden kaupungin kaupunkisuunnittelu, rakennusvalvonta ja kaupunginmuseo, jotka ovat yhteistuumin valinneet arvokohteet. Tutkimus- ja kirjoitustyö on tehty yhteistyönä. Selvitystyöryhmään ovat kuuluneet yleiskaava-arkkitehti Johanna Palomäki puheenjohtajana vuoden 2018 loppuun ja sen jälkeen yleiskaava-arkkitehti Johanna Sääksniemi. Kaupunkisuunnittelun edustajina ovat olleet kaavoitusarkkitehti Päivi Airas, maisema-arkkitehti Maria Silvast ja yleiskaavoittaja Sanna Suokas, rakennusvalvonnan edustajana rakennuslupa-arkkitehti Jukka Vesänen ja museon edustajana tutkija Riitta Niskanen. Selvityksen ohessa on tehty kattava dokumentointi Nastolan kulttuuriympäristöistä, tekijöinä kaupunginmuseon valokuvaajat Tiina Rekola ja Eetu-Pekka Heiskanen.

Tutkimus- ja toimitustyö on vaatinut runsaasti apua myös varsinaisen työryhmän ulkopuolelta. Tämän selvityksen laadinnassa on ollut apuna myös asukkaiden tieto, kun työn alkuvaiheessa toteutettiin opiskelijatyönä asukaskysely, jossa kerättiin kokemuksellista tietoa Kotiseutuni Nastola -karttakyselyllä. Kiitämme sydämellisesti kaikkia selvityksen valmisteluun osallistuneita, niin virkamiehiä kuin yksityisiä kansalaisiakin!

Vanha Lahti oli varsin urbaani, ja maaseutumaisemia ei ollut montakaan. Nastolan elinvoimaiset kyläalueet ovat rikastuttaneet Lahden arvokkaiden kulttuuri-maisemien kirjoa. Jokaisella kylällä on oma erityispiirteensä ja historiansa. Keski-ikäiset kylätontit ympäröivine vainioineen, vanhat talonpoikaistalot ja näyttävät kartanot syventävät kaupunkimme rakennetun kulttuuriympäristön menneisyyttä. Nastola on kulttuurihistorialtaan rikas sisältäen harvinaisuuksia, kuten valtakunnallisesti arvokkaat myllymaisemat. Nastolan kirkon tienoo kuvastaa kylän julkisen elämän ja elinkeinorakenteen muutoksia yli kahden vuosisadan ajalta. Asuinmuotojen moninaisuus on suuri arvo, ja vanhasta Lahdesta lähes tyystin puuttuvat kesämökkimaisemat esiintyvät selvityksessämme runsaina ja ajallisesti rikkaina. Nastolan arkkitehtonisesti arvokas teollisuusnauha on maassamme erityinen ja tiivis kertomus innovatiivisten asukkaiden mahdollisuuksista muuttaa historian käännteitä murroksen edessä.

Toivomme, että selvitys innostaa meitä kaikkia vaalimaan kotiseutumme arvokasta ja moni-ilmeistä kulttuuriperintöä.

16.4.2020

Petri Honkanen
maankäytön johtaja

Markku Sivonen
rakennuslupapäällikkö

Timo Simanainen
museonjohtaja

KOISKALA - 14

1 TIIRANMÄKI JA ROHTOLA

Tiiranmäen alue on vuonna 1954 lohkottu Koiskalan kartanosta evakkotilaksi ja tila on ollut tuolloin nimeltään Mäkelä. Tilan pinta-ala on ollut runsaat 27 hehtaaria, josta noin kymmenen hehtaaria on ollut peltoa ja loput metsämaata. Mäkelän tila on kattanut suurimman osan nykyisestä Tiiranmäen alueesta. Tilan ovat saaneet Anna ja Pekka Tiira, jotka ovat tulleet evakkona Karjalasta Suotniemestä ja rakentaneet sinne vuosien 1946–1947 aikana kotinsa. Taloon ovat muuttaneet myös heidän kolme lastaan, osa puolisoidensa kanssa. Tilalla on viljelty muun muassa sokerijuurikasta ja kasvatettu lehmiä, lampaita, sikoja, hevosia ja kanoja. Tila on ollut 1950-luvulta lähtien Tiiran suvun omistuksessa.

Tiiranmäki on alkanut rakentua 1950-luvun lopun jälkeen. Mäkelän tilalla viljely ja karjanhoito päättyi 1960-luvun lopulla, jonka jälkeen tilan maita on lohkottu ja myyty asuinrakentamiseen. Vuosien 1968–1974 aikana Mäkelän tilasta lohkottiin kahdeksan asuinrakennuspaikkaa, joista osa myytiin Tiiran sukulaisille. Kaiken kaikkiaan Tiiranmäen alueella on tällä hetkellä 17 ympärivuotisessa käytössä olevaa omakotitaloa.

Mäkelästä on lohkottu Rohtolan tila vuonna 1966. Rohtolan hirsirunkoinen rakennus on siirretty Tiiranmäelle vuonna 1965. Uudisrakennuksina pihapiiriin rakennetut varasto- ja saunarakennus ovat saman ikäisiä. Rakennuksen on rakentanut Torin apteekin apteekkarina toiminut Kalervo Jäntti. Tila on rakennettu asuinkäyttöön, eikä siellä ole koskaan ollut eläintenpitoa tai viljelyä. Pihapiiri on säilynyt hyvin alkuperäisen kaltaisena.

VILLÄHDE - 34

2 HÄHNIEMI

02.1 Rantapirtin huvila

Hähniemen länsirannalla, Suppalantien varrella sijaitsee pienipiirteisiä lomarakennuksia. Tie on saanut nimensä Suppalan tilasta ja puutarhasta. Alueen vanhimmat huvilat ovat 1920-luvulta. Pääasiassa kesämökkit ovat 1950-luvulta. Niemen ydinalue on ollut Högfors Oy:n henkilökunnan virkistysalueena, josta käytöstä se on poistunut 1970-luvulla. Alueelle on alkanut tulla omakotitaloja, jotka ovat pääosin 1990- ja 2000-luvulta.

Arkkitehtonisesti ja kulttuurihistoriallisesti mielenkiintoisin Suppalantien lomarakennuksista on **Rantapirtin tilan huvila**, pieni funkkisirakennus, joka on peräisin vuodelta 1936. Huvilan rakennuttivat muurariveljekset Armas ja Hugo Ilvonen sekä heidän veljensä, edustaja Emil Ilvonen yhteiseen käyttöönsä. Alun perin kokonaisuuteen on kuulunut aivan veden rajaan rakennettu funkkistyylinen sauna sekä samaa tyyliä edustava betoninen hyppyteline. Jäät mursivat vanhan saunan, ja se korvattiin 1950-luvulla uudella. Hyppyteline on purettu niin ikään. 1950-luvun alussa veljesten omistuksessa ollut Hähniemen kärki jaettiin kolmeen osaan, jotta jokainen sai oman huvilantonttinsa. Vuonna 1960 funkkishuvila myytiin Saarion perheelle, läheisen Lahden Autokori Oy:n omistajille.

3 MÄNTYLINNA

Mäntylinnan huvila sijaitsee Kymijärven rantaan viettävällä rinteellä mäntyjen keskellä. Tontti erotettiin vuonna 1926 Riikin tilasta lahtelaiselle varatuomarille Eimert Spoofille ja hänen puolisolleen Irja Spoofille. Uudet omistajat teettivät tien tontilleen ja rakennuttivat kookkaan, 1920-luvun klassismia henkivän huvilan järven rantaan.

Lahden seurakunta osti huvilan vuonna 1946. Kirkko ja valtiovalta olivat tuolloin alkaneet kansainvälisten mallien pohjalta kiinnittää huomiota nuorisokasvatukseen, jonka katsottiin olevan tärkeä osa terveen tulevaisuuden rakentamista. Huvila osoitettiin seurakunnan poika- ja tyttötyölle sekä rippikouluille. Ensimmäinen rippikoulu järjestettiin Mäntylinnassa kesällä 1953. Leiririppikoulut olivat tuolloin uutta. Seurakunta rakensi rantaan saunan 1960-luvulla. Mäntylinna oli seurakuntien leiritoiminnassa aina 2000-luvun alkuun, jolloin se siirtyi yksityiselle Mäntyniemi Yhdistykselle. Yhdistys rakennutti pihapiiriin palveluasuntolan. Huvila on nyt yksityiskotina.

Huvilan käyttötarkoitus ja lähiympäristö ovat suuresti muuttuneet sitten huvila-aikojen. Rakennus on edelleen ajallisesti ja historiallisesti tunnistettavassa asussa. **Mäntylinna** on asemakaavalla suojeltu.

4 VAPPULANTIEN ALUE

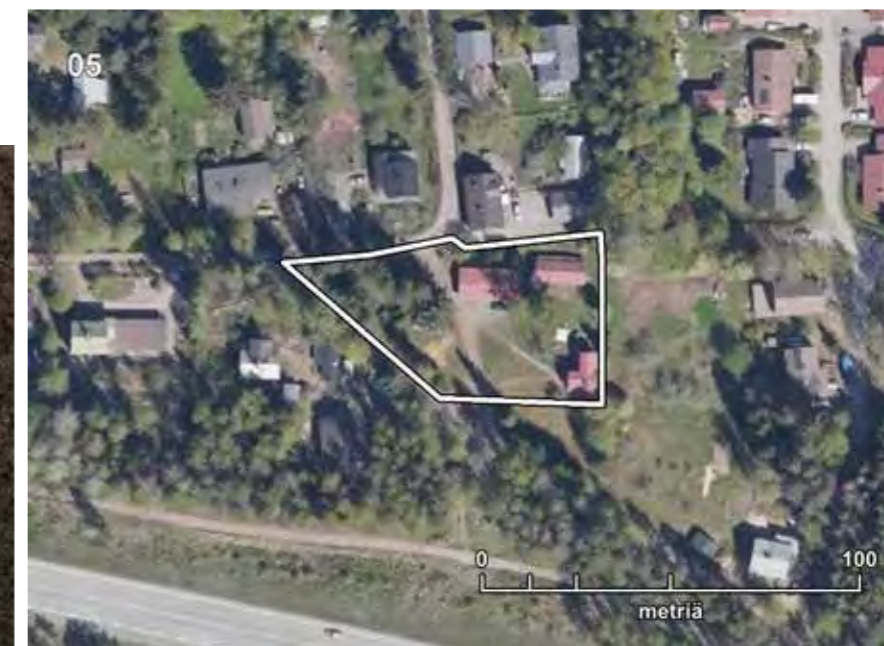

Vappulantie kaavoitettiin vuonna 1963 Nastolan Villähteen rakennuskaavassa, joka kattoi osan Villähteen ja Koiskalan kylä. Kaava vahvistettiin vuonna 1964 Nastolan ensimmäisenä rakennuskaavana. Kaavan laati helsinkiläinen Oy Kunnallistekniikka Ab, kaavoittajina arkkitehti Risto Kaarlehto ja diplomi-insinööri Esa Kotilainen. Kaavassa Vappulantie oli nimeltään Selkätie, mutta se nimettiin jo alkuaan Vappulantieksi vieressä sijaitsevan Vappulan tilakeskuksen mukaan.

Alueen tontit suunniteltiin sängen pieniksi. Kortteli käsitti korkeintaan kymmenen tonttia, ja kortteleiden välillä oli runsaasti vihervyöhykkeitä. Selkätiestä pohjoiseen osoitettiin myös laajempi puistoalue, mutta se on myöhemmin kaavoitettu tonteiksi. Vappulantien eteläpuolen rivitalotontit kaavoitettiin uudelleen vuonna 1989, kaavoittajana Arkkitehtitoimisto Ympäristöarkkitehdit Ky ja arkkitehti Berndt Müller. Rivitalotonteista tuli pientalo- tai paritalotontteja. Vappulantie ja sen ympäristö rakennettiin etupäässä 1960- ja 1970-luvulla ilmeeltään yhtenäiseksi tasapainoiseksi pientaloalueeksi.

5 RAJAPORTTI

Yrjöntiellä sijaitseva Rajaportin tila on lohkottu Suppalan tilasta vuonna 1931. Rajaportin tilan rakennukset rakensi tilallinen Yrjö Salenius ja päärakennus on valmistunut vuonna 1938. Salenius lienee ollut tienoon ensimmäisiä asukkaita ja mahdollisesti antanut nimensä tielle. Tieosuus lunastettiin Erstan kartanon isännältä Uno Bas-kilta 1950, jolloin tie myös rakennettiin.

Maatila käsitti päärakennuksen ja pienen kahden leh-män navetan, joka on rakennettu todennäköisesti 1940-luvun lopussa. Saunan ja autotallin käsittävä ulkoraken-nus on vuodelta 1982.

6 LAHDEN AUTOKORI OY

Lahden Autokori Oy perustettiin 1945 Lahteen, josta se jo seuraavana vuonna siirtyi Villälhteelle, sodan jälkeen alkunsa saaneeseen uuteen liike- ja teollisuuskeskittymään. Autokori on Nastolan vanhimpia teollisuuslaitoksia. Yhtiön perustajina olivat Jaakko Hokkanen, Paavo Lepistö ja Arvo Paavali Juusola, joilla oli yritystaustaa Viipurista ja Helsingistä. Vuonna 1947 yrityksen hallituksen puheenjohtajaksi tuli Kalle Saario, jonka suvun johdossa Autokori toimi aina vuoteen 2013 asti, kaikkiaan kolmessa polvessa. Alun parista kymmenestä työntekijästä yritys kasvoi huippuvuosina työllistämään 170 ihmistä. Autokori tarjosi työtä myös lahtelaisille; aika ajoin tehtaan työntekijöistä puolet oli nastolalaisia, puolet lahtelaisia.

Yritys korjasi aluksi sodassa vioittuneita autokoreja, mutta raaka-aineiden saatavuuden parannuttua se ryhtyi valmistamaan uusia koreja, ohjaamoja ja erikoisautoja. Yritys teki konkurssin vuonna 2013.

Tehdas on nykyisin erilaisten pienyritysten toimitiloina. Se on palannut Saarion suvun omistukseen.

Lahden Autokori Oy:n vuonna 1945 rakennettu tuotantorakennus on yksinkertainen, harjakattoinen puhtaaksimuurattu tiilirakennus, jolle antavat leimaa suurehkot pikkuruutuiset ikkunat. Tehdasrakennusta on laajennettu useaan otteeseen, muun muassa 1949, jolloin insinööri Jouko Louhio laati suunnitelmat. Osa vanhoista tiloista on puurunkoisia.

7 RIIKIN JA KONNILAN KULTTUURIMAISEMA

Riikin ja Konnilan kulttuurimaisema Villähteen länsipäässä sijaitsee Salpausselän lämpimällä etelärinteellä. Maisemallisesti merkittävät peltoaukeat ovat olleet viljelyksessä jo 1800-luvulla. Alueen halki, asutuksen ja pellon rajapinnassa, kulkee Villähteentie vanhaa Ylisen Viipurintien linjasta pitkin. Alueen vanhimmat tilat ovat **Riiki** ja **Konnila**. Riikin tilakeskus sijoittuu Villähteentien eteläpuolelle ja muodostaa merkittävän maamerkin saavuttaessa viljelymaisemaan Lahden keskustan suunnasta. Riikin metsälaidun on arvokas perinnemaisema, jota hoidetaan laiduntamalla alueella lehmä. **Kasvikujan** varren asutus on peräisin 1950-luvulta.

07.1 Konnila
07.2 Riiki
07.3 Kasvikuja

8 VALONEN

Tammentien ja Lankilantien kulmauksessa sijaitsee tyylikäs 1930-luvulta peräisin oleva rapattu asuinrakennus pihapiireineen. Asuinrakennus on puolitoistakerroksinen täystiilitalo, jonka pohjaratkaisussa asuintilat sijoittuvat keskusmuurin ympärille. Rakennus on klassistinen, mistä kertovat pyrkimys symmetriaan, ehyet julkisivupinnat, nurkkien pilasteriaiheet, räystäään kapiteeli, porstuan aumakatto sekä kaari-ikkuna vesikatolla. Tarkkaa rakennusvuotta ei tiedetä, kiinteistörekisterin mukaan rakennus on valmistunut 1937. Omistajien mukaan rakennus voisi tyyliin perusteella olla jopa 1920-luvulta. Rakennuksen on rakentanut Urho Tuominen, joka on sen myöhemmin myynyt Eino Tuomiselle. Kiinteistö on ollut Piispan suvun omistuksesta noin vuodesta 1965 alkaen. Pihapiirissä sijaitsee vanha navetta- ja talousrakennus sekä uudempiä varastorakennuksia. Vanha pyöreä rakennus on toiminut muun muassa rehuvarastona ja siellä on säilötty myös jättä maidon viilennystä varten.

Valosen tilalla on ollut aikoinaan lypsykarjaa, lihakarjaa ja kanoja. Piispojen aikana lehmiä on ollut kahdeksan. Lisäksi tilaan kuuluu tänä päivänä noin 8 hehtaaria peltoa, joka on vuokrattu ulkopuoliselle viljeltäväksi. Tilaan on aikaisemmin kuulunut lisäksi peltoa 3-4 hehtaaria nykyisen Käpytien varrelta, mutta alueelle on myöhemmin rakennettu omakotitaloja ja osa pellosto on metsittynt. Piispat ovat lopettaneet viljelyn vuonna 1970.

Tammentien varrella on vanha kuusikuja, joka on johtanut talolle. Nykyinen käynti on Lankilantieltä. Päärakennus sijaitsee pienen mäen päällä ja talolta on aikoinaan auennut peltomaisema sekä pohjoiseen että etelään. Tilan ympäristöön on alkanut rakentua vaihteittain uudempaa asutusta 1940-luvulta alkaen.

9 HEIKINTIE

Loivalle, aurinkoiselle etelärinteelle syntynyt pienipiirteinen ja viehättävä Heikintien miljöö muodostaa esimerkin jälleenrakennuskauden asuinalueesta. Suurin osa Heikintien rakennuksista on 1950-luvulta. Katu on kapea ja asfaltoimaton, mikä vahvistaa alueen aikakauden mukaista luonnetta.

Alueella on jäljellä myös vanhempaa rakennuskantaa. Lännestä alueelle saavuttaessa on ensimmäisenä pienen peltoalueen ympäröimä **Tasala**. Sen päärakennus on 1900-luvun alusta. Talossa on toiminut kauppa. Pihapiirissä on lisäksi vanhoja ulkorakennuksia. **Tasalan** päärakennus on asemakaavalla suojeltu.

10 ERSTAN KOULUN JA PÄIVÄKODIN ALUE

- 10.1 Erstan vanha kivikoulu**
- 10.2 Erstan vanha puukoulu**
- 10.3 Erstan koulu, opettajien asuintalo**
- 10.4 Erstan päiväkoti**

ERSTAN KOULU

Nastolan kansakoululaitosta ryhdyttiin luomaan 1866, kun pastori Anders Winter yhdessä Seestan isännän Carl Albert Ehrnroothin ja Toivonojan kartanon isännän Viktor Leonard af Forsellesin kanssa aloittivat toimet kansakoulun aikaansaamiseksi, jotta taito, valistus ja siveys leviäisivät paikkakunnalla. Asia ei edennyt yksimielisesti, sillä talonpojat eivät olleet halukkaita osallistumaan kustannuksiin.

Kirkonkokous myönsi jo kartanonisännille luvan perustaa kansakoulut, mutta hanke ei edennyt 1860-luvun vaikeiden katovuosien takia.

Nastolan ensimmäinen kansakoulu perustettiin Koiskalan kartanoon syksyllä 1870. Perustajana oli Toivonojan kartanon isäntä af Forselles. Seestan isäntä perusti seuraavan koulun omistamaansa Sipuran kartanoon 1873, ja kirkonkylä sai koulunsa syksyllä 1877.

1800-luvun lopussa kouluja perustettiin lukuisia, ja vuonna 1903 sai Ersta lopulta omansa. Erstan kartanon isäntä Petter Emanuel Ranin lahjoitti tontin. Lahjoitus käsitti lisäksi opettajalle viiden vuoden käyttöoikeuden saunaan, leipomotupaan ja pesuhuoneeseen sekä päivittäin kaksi ja puoli litraa lämmintä maitoa. Opettajalla oli työsuhde-etunaan myös asunto.

10.3

10.4

Rakennusurakka annettiin W. Helanderille, joka suoritti sen moitteettomasti. **Erstan puukoulu** aloitti toimintansa 1901.

Kouluun oli alusta asti paljon tulijoita, ja vuonna 1915 pystytettiin lisärakennus, jonka suunnitteli lahtelainen rakennusmestari, Itä-Hämeen maanviljelysseuran rakennusneuvoja A. W. Nieminen. Samalla ilmeni, että Erstan kartanon lahjoittamaksi luultu koulu jouduttiin ostamaan kartanon uudelta isännältä Harald Gripenbergiltä, ja niinpä jouduttiin rakentamaan myös uusi ulkokuone, liiteri, kaksi aittaa, kellari, kaksi navettaa ja rehulatoa.

Erstan koulun oppilasmäärä kasvoi erityisesti sodan jälkeen huimaa vauhtia. Koulun laajennus näytti tarpeelliselta, ja vuonna 1958 valmistui suuri lisärakennus, **Erstan vanha kivikoulu**, jonka suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja. Laajennus käsitti neljä luokkahuonetta, veistosalin, voimistelu- ja juhlasalin aputiloineen sekä erillisen vahtimestarin ja neljän **opettajan asuintalon**. Koulu oli varustettu monin modernein mukavuuksin, joista mainittakoon keskusradio.

Niemiojan käsiala on hyvin tunnistettavaa ja ajalle tyypillistä: keltainen rappaus, maltillinen mittakaava, niukat, lähinnä sisäänkäyntiin keskittyvät arkkitehtoniset korosteet.

Oppilasmäärät lisääntyivät, ja vuonna 1963 Erstan koulu oli Nastolan suurin koulu. Oppilaita siirrettiin kunnan muihin kouluihin. Molempia koulutaloja jouduttiin korjaa-

maan useaan otteeseen 1990-luvulla, ja kivikoulua laajennettiin 1993.

Vuonna 2002 koulua jouduttiin jälleen laajentamaan. Suunnittelijana oli nastolalainen suunnittelutoimisto Ark Renew.

ERSTAN PÄIVÄKOTI

Erstan päiväkoti eli Rekitien päiväkoti aloitti toimintansa vuonna 1988. Rakennusarkkitehti Reino Toivosen suunnittelema päiväkotirakennus oli valmistunut edellisenä vuonna.

Solujärjestelmään perustuva rakennus koostui alun perin kahdesta osastosta, joista toinen oli tarkoitettu 1-2-vuotiaille, toinen 3-6-vuotiaille lapsille, yhteistilaosastosta saleineen ja hallintotiloineen sekä talousosastosta. Solut kiersivät pihaa, joka oli suunnattu etelään suojaan tuulilta.

Puisen rakennuksen arkkitehtuuri edustaa uusvanhaa suuntausta pikkuruutuisine ikkunoineen, kuisteineen, erkereineen ja kattolyhtyineen.

Alkuperäinen suunnittelija piirsi vuonna 1996 Erstan päiväkodin lisärakennuksen uutta päiväkotiryhmää varten. Uudisrakennuksen arkkitehtuuri noudatti alkuperäisen päiväkotirakennuksen linjoja.

Erstan vanha puukoulu on asemakaavalla suojeltu.

11 ERSTAN KARTANO

11.1 Erstan kartanon päärakennus

11.2 Erstan makasiini

Erstan kartanon omistajat tunnetaan vuodesta 1651 lähtien. Ensimmäinen heistä oli Márten Sebastian von der Trenck. Hänen aikanaan, vuonna 1674, Ersta yhdistettiin neljästä eri tilasta, joista vuonna 1683 tuli säteriratsutila. Erstaa ovat sen jälkeen hallinneet muun muassa Brunowit ja Gripenbergit.

Vanhan Viipurintien varrella sijaitseva kuusiaidan rajaama perinteinen kartanopiha muodostuu päärakennuksesta ja pihaa reunustavista kahdesta sivurakennuksesta, joiden väliin jää puisto. Rakennukset edustavat puuempireä. **Kartanon päärakennus** ja toinen sivurakennuksista ovat 1830-luvulta. Päärakennus on uusittu vuonna 1892. Alkuperäinen tyyli pääosin säilytettiin korjauksissa lukuun ottamatta ikkunajakoja ja rakennuksen taakse lisättyjä ajan huvilarakentamiseen liittyviä avoilpoita, jotka on myöhemmin purettu. Kookas, vaalea, yksikerroksinen päärakennus on tyylinsä oivallinen esimerkki komeine päätykolmioineen ja pylväskuisteineen.

Tilakeskukseen kuuluu lisäksi joukko ulkorakennuksia, kuten tiilinavetta vuodelta 1880 ja -talli vuodelta 1913 sekä puinen kanala vuodelta 1930. Lisäksi on useita 1800-luvun jälkipuolelta peräisin olevia väentupia, joita on korjattu ja täydennetty uudisrakennuksin uuden käyttäjän, Kaarisillan toimintakeskuksen tarpeisiin. Toimintakeskus aloitti Erstan tiloissa vuonna 1986. Kaarisillan suunnittelijana on toiminut pääasiassa arkkitehti Satu Päivärinne ja hänen työnsä jatkaja, Arkkitehtitoimisto Arkviiri Oy, jonka käsialaa on muun muassa vuonna 2010 valmistunut taidepaja.

Maantien pohjoispuolella sijaitsee kivinen **Erstan viljamakasiini** vuodelta 1828. Makasiini on toimintakeskuksen käytössä näyttelytilana. Muutostyöt laati Arkkitehtitoimisto Arkviiri Oy vuonna 2010.

Kaunis pihapiiri on uuden liikennemaiseman saartama, eikä sen alkuperäinen kartanoluonne ole enää helposti hahmotettavissa.

Erstan kartano on sekä valtakunnallisesti (RKY) että maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. Lisäksi **Erstan kartano** sijaitsee maakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella (Kankaan kulttuurimaisema). **Erstan kartanon** aluetta ja rakennuksia on suojeltu asemakaavoilla ja rakennussuojelulilla.

12 VILLÄHTEEN PUUKERROSTALO

Puukerrostalo sijaitsee rautatien ja Heinämaantien kulmassa, vanhojen Erstan kartanon peltoaukeiden keskellä.

Rakennus on siirretty vuonna 1949 Hämeenkoskelta. Tehtailija Kauko Himanen pystytti talon tarkoituksenaan perustaa paikalle flokkipatja- ja peitehuopatehdas. Teollisuushanke ei toteutunut, ja siitä on jäljellä ainoastaan tehtailijan itsensä ja hänen työntekijöidensä asunnoiksi sekä toimistoiksi tarkoitettu talo. Rakennuksesta tuli sittemmin vuokratalo.

Kolmikerroksinen rakennus on peitelaudoitettua hirttä. Se on sirolinjainen, pienillä kuisteilla varustettu talo, jota ympäröi puutarhamainen piha-alue.

Talo on edelleen Himasen suvun hallussa.

Villähteen puukerrostalo sijaitsee maakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella (Kankaan kulttuurimaisema).

13 LEHTOKUJA

Lehtokuja on tiivis omaleimainen, nimensä mukaisesti erittäin vihreä ja vehreä asuinalue Heinämaantien länsipuolella. Kapea sorakuja kulkee lähes viivasuoraan tuuhean puuston keskellä, ja sen varresta pistää pieniä pihateitä lehteville puutarhamaisille pihoilte. Alueen vanhimmat rakennukset ovat 1950-luvulta.

14 HOKKARA-PENSUON VILJELYALUEET JA TAPIOLA

14.1 Tapiolan koulu
14.2 Tapiolan kartano

HOKKARA-PENSUON VILJELYALUEET

Villähdeestä tuli sodan jälkeen Nastolan suurin evakkojen asutusalue. Eteläisellä Villähdeellä sijaitseva Pensuon alue on alun perin pääosin karjalaisen siirtoväen asuttama. Äyräpään Mälkölän kylän siirtoväki asutettiin suurelta osin Pensuolle. Jotkut joutuivat asumaan aluksi armeijan pahviparakeissa ennen kuin oma mökki saatiin pystyyn.

Hokkaran ja Pensuon laajat viljelyalueet ovat maakunnallisesti merkittäviä maisemia. Alueen maisemakuva on rauhallinen ja avara. Tasaisia savikkoisia viljelyaukeita täplittävät karut metsäiset kallio- ja moreenimäet, joille myös asutus on keskittynyt.

Tiloja lohkottiin vanhasta Pensuon tilasta, entisestä, vuonna 1912 erotetusta Erstan kartanon sivutilasta, sekä Tampellan omistamasta metsätilasta. Asutustilat sijoitettiin Heinämaantien ja Pensuontien sekä niistä erkautuvien pikkuteiden varsille laajoja peltoaukeita täplittämään.

Rakennukset ovat jälleerakennuskaudelle tyypillisiä asevelitaloja. Pihapiireissä on jäljellä myös talusrakennuksia.

14.1

TAPIOLA

Tapiolan kartano on entinen Erstan kartanon sivutila, joka erotettiin päätilasta vuonna 1912. Tuolloin tilan omistajaksi tuli Otto Ossian Mesterton. Monien omistajavaihdosten jälkeen Tapiola päätyi nykyiselle omistajasuvulle, jonka hallussa tila on ollut lähes 90 vuotta. Nastolassa tilaa kutsutaan kartanoksi, mutta Tapiola ei täytä perinteistä kartanomääritelmää.

Päärakennus on siirretty nykyiselle paikalleen 1800-luvun puolivälissä. Mesterton uudisti sen vuoden 1918 tienoilla. Muutospiirustukset ovat arkkitehti Einar Flinckenbergin käsialaa. Flinckenberg oli Helsingin kaupungin rakennuskonttorin arkkitehti. Rakennus oli alun perin Erstan kartanon voin asuintalo.

Tapiolan puinen päärakennus on symmetrinen, kaksikerroksinen, aumakattoinen, pieniruutuisin ikkunoin varustettu jyrkän klassistinen luomus. Leimallisin osa rakennusta on vahvojen pylväiden tuettu sisäänkäyntikatos. Tilalla on tiilinavetta, joka on rakennettu 1940-luvun alussa, sekä joitakin talousrakennuksia.

Pihapiiri on kauniin puistomainen vanhoine jaloine havupuineen. Maantien varressa, peltoaukean keskellä sijaitsevaa tilakeskusta rajaa tuuhea kuusiaita, joka hallitsee maisemaa. Maantieltä pääarakennukselle johtaa komea puukuja.

Tapiolan koulun koulupiiri perustettiin vuonna 1946. Varsinainen koulurakennus valmistui kolme vuotta myöhemmin. Koulun suunnittelija ei ole tiedossa, mutta todennäköistä on, että suunnitelmat on tilattu Maaseudun keskusrakennustoimistosta, joka toimitti lukuisasti koulupiirustuksia maaseudun vilkasta koulurakennustoimintaa palvelemaan.

Kaksikerroksinen koulutalo on ajalleen tyypillinen yksinkertainen, rapattu, satulakattoinen rakennus. Siinä on koulutoimintojen lisäksi ollut myös opettajien asuntoja. Koulu sijaitsee näkyvällä ja näyttävällä paikalla maantien varressa, laajan piha-alueen takana, metsän suojaamana. Koulutoiminta päätettiin lopettaa vuonna 2015.

Hokkara-Pensuon viljelyalueet ja Tapiola on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema-alue (Tapiolan tila ja viljelymaisema, Pensuon asutustila-alue, Tapiolan ja Pensuon alue).

15 TAIMITIE 1

Rakennusarkkitehti Jukka Vesanen suunnitteli vuonna 1984 valokuvaaja Jarmo Eurastolle ja tekstiilitaiteilija Saija Eurastolle yksilöllisen omakotitalon ja studion kokonaisuuden Taimitien varressa sijaitsevalle luonnonpuuta kasvavalle tontille. Vesasen työ on peräisin hänen opiskeluaikaltaan, jolloin hän työskenteli Arkkitehtityö Oy:ssä Oulun koulun arkkitehtien Erkki Aartin ja Markku Viitasalon seurassa. Ajan postmodernistinen henki onkin selvästi nähtävissä, mutta Vesanen on saanut vaikutteita myös opiskeluaikaltaan Sveitsistä, jossa puun ja kivirakenteen yhdistäminen on leimallista. Rakennuksen alaosa on tehty harkoista, yläosan puuverhous raakalaudasta kapealla pystylomalaudoituksella. Rakennus ja sen pihapiiri edustavat varhaista ekologista rakennustapaa, jossa kokeiltiin muun muassa ensimmäisiä selluvillatuotteita. Tontin puusto pyrittiin säilyttämään.

16 ORRILANMÄKI JA VILLÄHTEEN KOULU

16.1 Pappila, Orrila

16.2 Villähde nuorisoseuran talo, Pyrylä

16.3 Villähde koulu

ORRILANMÄKI

Varhaisin maininta Villähde kylästä on mahdollisesti vuodelta 1470. Se on muodostunut Salpausselälle, peltoaukeiden ympäröimälle mäennyppylälle, nykyiselle Orrilanmäelle, Ylisen Viipurintien varteen. Villähde kylä pysyi pitkään alkuperäisenä ryhmäkylänä, joka hajosi vasta 1910-luvun uusjaossa. Orrilan tila jäi kuitenkin alkupeleille paikalleen tien pohjoispuolelle. Orrilanmäki muodostaa maisemallisesti merkittävän rakennetun kokonaisuuden, jota ympäröivät tilaan liittyvät peltoaukeat. Orrilan tilaa ympäröivä rakennuskanta on ajallisesti hyvin sekoittunutta. Vanhimmat pienet asuintalot ovat 1920- ja 1930-luvulta. Alue liittyy eteläosiltaan Kankaan maakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen.

Pappila eli Orrila sijaitsee vanhan, Lahdesta itään jhtavan maantien varressa, pienellä mäennyppylällä, puiden suojaamana. Orrila oli 1600-luvun alkupuolelta lähtien Pappilan ratsutila, ja se on saanut nimensä Orraeus-nimisestä pappissuvusta.

16.1

Orrilan vanha puinen, yksikerroksinen päärakennus on 1870-luvulta. Sen korjaukset suunnitteli lahtelainen rakennusmestari A. W. Nieminen vuonna 1928, jolloin se Eino Jutikkalan mukaan sai eräitä empireen ja huvilatyyliin viittavia piirteitä. Entinen väentupa on vuodelta 1896 ja korjattu vuonna 1961. Se on Orrilan uusi päärakennus. Pakari on rakennettu niin ikään 1800-luvun lopussa. Suuri harmaakivinen navetta on vuodelta 1870 ja uusittu perusteellisesti muun muassa 1921 ja 1951. Tiiliset meijeri ja sikala ovat vuodelta 1947. Meijerirakennus on sittemmin ollut asuintalona. Pihapiirissä on lisäksi 1800-luvun riviaitta ja talli vuodelta 1925.

1800-luvun lopulla suomalaisiin kartanoihin saapui runsaasti juustonvalmistajia Sveitsistä, jossa emmentaljuuston valmistus taidettiin. Sveitsiläisiin, Suomeen kotiutuneisiin juustonvalmistajiin kuului muun muassa Pfäfflin sukua. Christian Pfäffli tuli Suomeen vuonna 1870 ja perusti lopulta oman meijerin Orrilaan ostettuaan talon omakseen 1896. Juustolan toiminta päättyi 1950-luvulla.

Nastolan ensimmäiset nuorisoseurat perustettiin Ruuhijärvelle ja Villähdeelle vuonna 1906. **Villähde nuorisoseuran talo, Pyrylä**, valmistui 1912 Erstan kartanon omistajan Viola Raninin lahjoittamalle tontille. Rakennus oli alun perin suorakaiteen muotoinen, pienellä umpikuisilla varustettu hirsirakennus, jossa oli sali ja näyttämö. 1930-luvulla taloon lisättiin ravintolan ja keittiön sisältänyt siipi, jolloin siitä tuli L:n muotoinen. Vanha satulakatto korvattiin aumakatolla. Rakennuksen uusimmat korjaukset valmistuivat vuonna 2004.

VILLÄHTEEN KOULU

Villähde koulu perustettiin vuonna 1924. Sen suunnitteli lahtelainen rakennusmestari A. W. Nieminen. Yksilöllisesti suunniteltu maalaiskansakoulu oli tuona aikana poikkeus. Kouluhallitus suosi tyyppiirustuksia, koska arkkitehtoninen ja koulutilanormien mukainen rakentaminen oli tärkeää turvata. Koulu rakennettiin hirsistä, jotka oli alun perin tarkoitettu kirkonkylän koulun laajennukseen.

16.3

Villähde koulun laajentaminen oli tullut ajankohtaiseksi jo 1960-luvulla, mutta toteutukseen päästiin pitkien neuvottelujen jälkeen vasta pari vuosikymmentä myöhemmin. Uusi koulu sijoitettiin ympäristöönsä muun muassa sijoittamalla vanhan koulun ulkorakennuksen pieni kaari-ikkuna uudisrakennukseen sekä käyttämällä julkisivuissa punamullan väristä puuta. Vanhan ja uuden liittämisen toisiinsa oli suunnittelutyön ohjenuorana, ja Nastolan kunta panosti arkkitehtoniseen laatuun tavanomaista enemmän. Rakentamisessa käytettiin paljon käsityötä.

Koulutalo ja erillinen liikuntasali valmistuivat syksyllä 1985 suunnittelijanaan arkkitehti Erkki Aarti lahtelaisesta Arkkitehtityö Oy:stä. Uudisosat muodostivat vanhan koulun kanssa suojaosan, kolmelta suunnalta rajatun pihapiirin.

Rakennuskompleksin arkkitehtuurissa voi nähdä 1980-luvun postmoderneja muotoja. Perinteiset materiaalit ja värit, maalaisrakennuksille tyypilliset aiheet ja massoiteltu sekä monimuotoiset ikkunat ilmentävät aikaansa oivallisesti. Liikuntasalin pyöreä seinämä muistuttaa jopa vanhojen kirkkojen kappeli- ja kuorirakenteita. Koulurakennus otettiin jossakin määrin ristiriitaisesti vastaan juuri tästä syystä. Nopean teollistumisen nykyaikaistamassa kunnassa ajateltiin, ettei koulurakennus voi palata maalaisille juurilleen.

Koulun sisätilat suunniteltiin joustaviksi vanhaa keskuskäytäväjärjestelmää välttäen. Ikkunat sijoitettiin niin alas, että pienikin koululainen saattoi katsella ulos kurkottelematta.

Uusin laajennus on vuodelta 2016. Se on Arkkitehtitoimisto Havas Rosbergin suunnitelma, joka jättää vahvasti tilaa paikkaa hallinnoille rakennuksille ja maalaisympäristömuistomille.

Orrilanmäki ja **Villähde koulu** on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema-alue (Orrilanmäen kulttuurimaisema, Kankaan kulttuurimaisema). **Villähde nuorisoseuran talo** ja **Villähde koulun vanha osa** on asemakaavalla suojeltu.

16.3

17 HARAVAKYLÄ

17.1 Pelto-Sipilä

Haravakylä sijaitsee rautatien eteläpuolella pitkän, peltojen halki kulkevan maantien molemmin puolin. Taloryhmä on suhteellisen tiivis, lähellä maantietä. Haravakylässä on vanhoja, hyvin säilyneitä tilakeskuksia, mutta myös vahvasti uudistettuja ja uusia rakennuksia. Oma kerrostumansa ovat asutustilat, joita sodan jälkeen lohkottiin Erstan kartanon maista.

Haravakyläntien varren kylämäinen asutus ja viereiset pellot ovat osa maakunnallisesti arvokasta Kankaan maisema-aluetta.

Vanhimpia taloja edustaa kantatila **Pelto-Sipilä**, jonka entisen päärakennuksen kerrotaan olleen vuodelta 1805. Tilalla on uusi päärakennus, joka on vuodelta 1955. Karjarakennus on vuodelta 1947 sekä muita samalta ajalta peräisin olevia piharakennuksia. Erikseen mainittakoon kaunis luhtiaitta.

Haravakylä on maakunnallisesti (MARY) arvokas maisema-alue (Kankaan kulttuurimaisema).

18 NOTKOLAN ALUE

18.1 Leppälä
18.2 Hallamaa
18.3 Ahola

Notkola on Uudenkylän kartanosta 1910-luvulla erotettu tila. Siitä erotettiin sodan jälkeen palstoja muun muassa evakoille. Notkolan rakennuskanta on pääosin peräisin 1940- ja 1950-luvulta. Asutus sijaitsee maakunnallisesti arvokkaan, maisemallisesti hienon peltoaukean itälaidalla, jota rajaa lähes viivasuora, kapea hiekkamaantie, Notkontie. Avara peltomaisema rajautuu junarataan ja metsäselänteeseen.

Asuinrakennukset sijaitsevat väljästi ja etäällä maantiestä. Tienvartta leimaavat vanhat puutarhat marjapensäineen ja omenapuineen.

Alueen vanhimpiin tiloihin lukeutuu **Hallamaa**, joka

on rakennettu vuonna 1946. **Leppälä**-nimisen tilan päärakennus on vuodelta 1954, ja puutarhamaiseen pihapiiriin kuuluu lisäksi samoihin aikoihin päärakennuksen kanssa rakennettu ulkorakennus, jossa on liiteri ja sauna. Huvimaja ja aitta on pystytetty 2000-luvun molemmin puolin. Pihaan johtaa koivukuja. **Aholan** talo on rintamamiestalo, jonka nykyinen omistaja itse rakensi isänsä kanssa ja jota nyt on vaalimassa jo kolmas polvi. Puutarhan ympäröimä päärakennus on vuodelta 1956, sauna vuodelta 1957.

Notkolan alue on maakunnallisesti (MARY) arvokas maisema-alue (Kankaan kulttuurimaisema).

19 KANKAAN ASUINALUE

Salpausselän tasaisella laella sijaitseva pääasiassa 1970-luvulla rakentunut pientaloalue. Alueen rakennukset sijoittuvat tonttikadun ympärille muodostaen erilliset solut, joiden keskelle jää tyypillisesti mäntyvaltainen puustoinen katualueen osa, joka on yhteiskäytössä.

Kankaan alueen rakennuskaava on vuodelta 1974. Sen suunnitteli arkkitehti Sulo Järvinen. Rakennuskaavan esikuvana on lintuaiheista katunimistöä myöten mitä ilmeisimmin ollut Lahden Patomäen kaava, joka laadittiin alun perin vuonna 1965 ja tarkistettiin pientalokaavaksi 1968. Kaava on Lahden asemakaavapäällikkö Olavi Laisaaren käsialaa. Patomäen mallina lienee puolestaan ollut Jyväskylän Kortepohjan asemakaavakilpailussa 1964 voittanut Bengt Lundstenin ehdotus.

Kaava perustuu säännölliseen ruudukkoon, jossa taloryhmät sulkevat sisäänsä metsäsaarekkeita. Ideana on ollut laatia kaavamalli, joka tarjoaa mahdollisuuden hallittuun laajentamiseen. Alue on ikään kuin aina valmis, mutta tarvittaessa myös avoin uuteen yhtenäiseen kasvuun. Nastolan upea harjumaisema männikköineen on olennainen osa sekä asukkaiden intiimejä yhteispihoja että koko alueen ilmettä.

Kankaan eteläinen osa kaavoitettiin omakotitaloille, pohjoisosa rivitaloille. Rakennukset ovat keskenään erilaisia ja eriaikaisia, mutta kaavan ja vahvan metsämaiseman tukemina ne muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden.

20 IHANAISTENRINTEEN LÄNSIOSA

Ihanaistenrinteen asuinalue sijaitsee maisemallisesti hienolla paikalla Salpausselän pohjoisrinteessä. Aluetta rajaa etelässä Salpausselän jyrkkä metsäinen rinne, josta avautuu loivasti järveä kohden viettävä vanha viljelyaukea. Ihanaistenrinteen vanhin rakennus on valmistunut 1927. Länsiosan muu rakennuskanta on 1940-luvulta. Ihanaistenrinteen itäosiin on muodostunut uudempaa rakennuskantaa, joka ei ole huomionut alueen maisemakuvaa. Alueen läntisellä osalla alkuperäinen väljä maaseutumainen miljö, jossa rakentaminen sijoittuu metsän ja pellon väliselle reunavyöhykkeelle, on säilynyt.

21 HUILINKI

Wipak Oy:n Kukkasjoen rannalla, kosken partaalla sijaitseva kesähuvi Huilinki on entinen myllärintalo. Huilinki käsittää uuden ja vanhan päärakennuksen, aitan, saunan ja kaivon. Huilinki on hankittu henkilökunnan virkistyspaikaksi 1980-luvulla yksityiseltä omistajalta. Sauna on Wipakin rakennuttama, muut rakennukset ovat vanhempia, vanhin rakennus luultavasti 1920-luvulta, muut rakennukset oletettavasti 1950-luvulta. Perinteiset punaiset, valkoisin yksityiskohdin korostetut rakennukset muodostavat viehättävän kokonaisuuden rehevälle rinteelle, vesien äärelle, vanhan maantien varteen.

Koskessa on ollut mylly, jonka rakenteet ovat edelleen selvästi näkyvissä. Kukkasjoen mylly on ollut yksi Villähteen neljästä myllystä. Se on ensimmäisen kerran pantu verolle vuonna 1853. Rakennuttaja oli Erstan kartanon omistaja lehtori Nils Constantin Olsoni. 1860-luvulla Kukkasjärven pintaa laskettiin, kosken putous kasvoi ja myllyn teho parani. Jauhattajia tuli pääasiassa Villähteeltä, kirkonkylästä ja Ruuhijärveltä.

22 MONTARIN ALUE

22.1 Kaivolan tila
22.2 Niemivuoren tila
22.3 Keskisen tila

Montari on pienipiirteinen maaseutuymäristö, jonka asutus sijaitsee väljästi molemmiin puolin peltojen ympäröimää suoraa Pitkätietä. Alueen pohjoisosassa sijaitsee Kaivolan perinnetila.

Kaivolan tila siirrettiin isojaon täydennysten yhteydessä vuonna 1904 Haravakylästä seitsemän kilometrin päähän Montariin. Samalla tila tuli nykyisen suvun haltuun. Tilakeskus sijaitsee laakeiden peltoaukeiden ja pienen metsälaikun keskellä. Rakennukset, pitkä, korkealla umpikuistilla varustettu päärakennus, tiilinavetta, vaja ja aitta, ovat niin ikään 1900-luvun alkuvuosilta. Rakennuksissa on esillä maatilan työkaluja ja muuta esineistöä.

Niemivuoren tila (entinen Hyppyrä) on erotettu alkujaan Penttilän kantatilasta. Tilakeskus sijaitsee peltoaukeiden ympäröimällä maisemallisesti kauniilla mäellä. Hirsinen päärakennus on alkujaan peräisin 1880-luvulta. Pihapiiriin kuuluu myös navetta, aitta ja kalustusuoja. Hevostallissa toimii nykyisin Villa Amaraada, sisustusmyymälä. Tallissa on myös verstaas, jossa kunnostetaan vanhoja huonekaluja ja esineitä.

Keskisen tilan päärakennus on vuodelta 1910 ja navettarakennus vuodelta 1920.

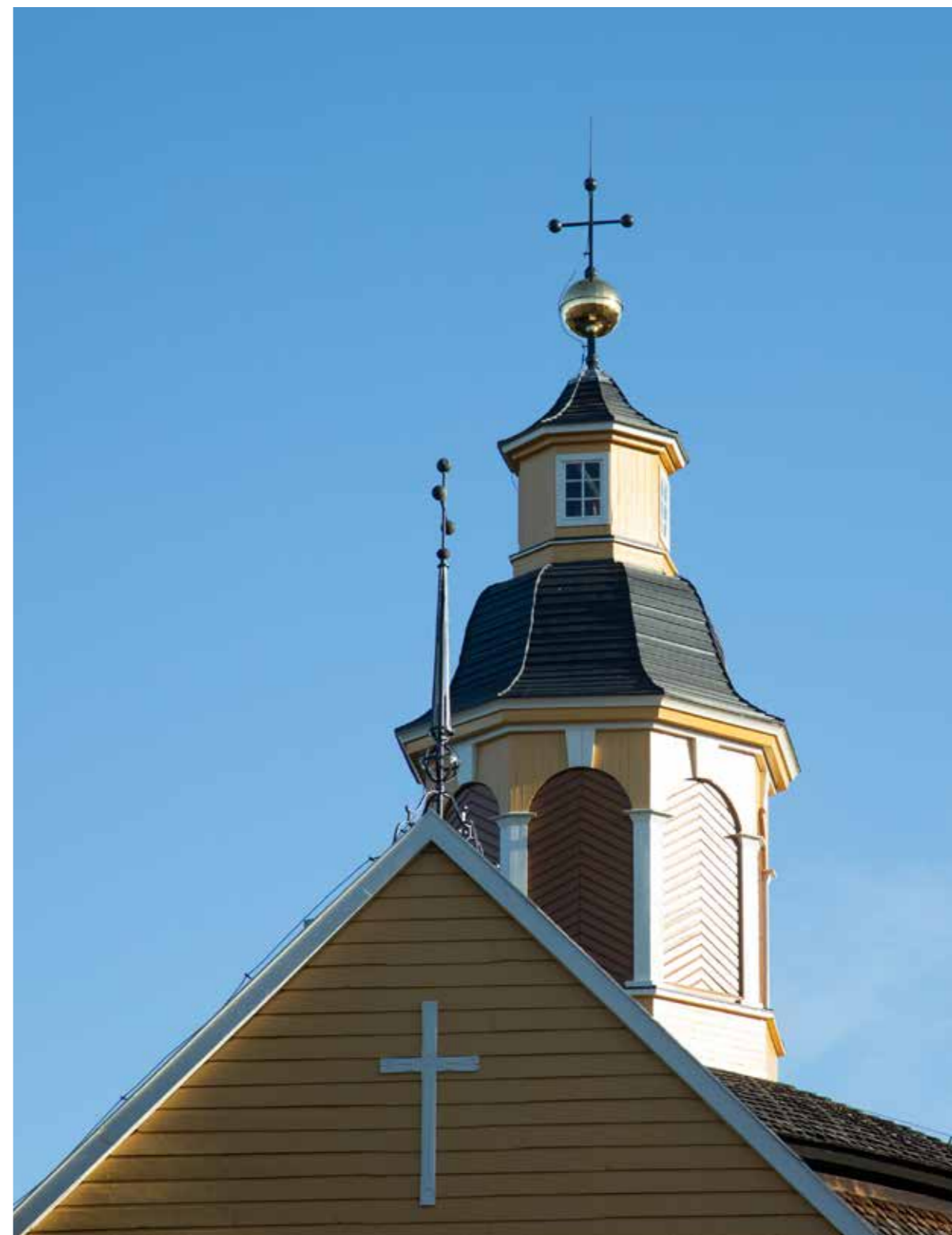
22.1

84 KIISKENTIEN KESÄMÖKKIALUE

Nastolan monipuolinen kesäasutuskulttuuri alkaa säätyläisten huviloista ja erämajoista ja ulottuu viime vuosikymmenten mökkeilyyn. Kymijärvelle ensimmäiset kesäasukkaat saapuivat 1920-luvulla. Kiiskentien viisi kesämökkiä ovat peräisin 1920-luvun ja 1940-luvun väliseltä ajalta. Pienet lautaverhotut rakennukset edustavat jyrkkine kattoineen ja järvelle antavine lasikuisteineen aikansa rakentamistapaa. Ranta on voimakkaasti viettävä, ja mökit on sijoitettu rinteiden alapuolelle hyvin lähelle rantaa.

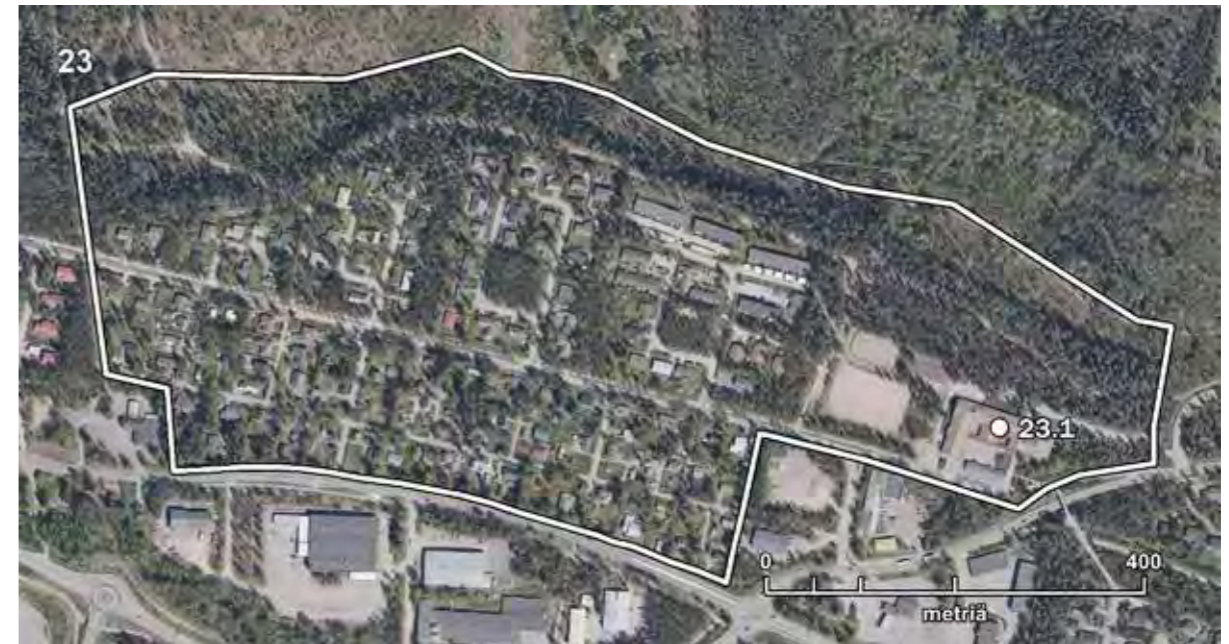
Kiiskentien kesämökkialueen viisi rakennusta on asemakaavalla suojeltu.

NASTOLA – 35

23 KOULUHARJU JA KUKKASEN KOULU

23.1 Kukkasen koulu

Alatien ja Ylätien alueella, Salpausselän laella, sijaitsee pääosin 1950-luvulla rakentunut laaja ja idyllinen omakotialue. Ylätien pohjoispuolelle on muodostunut uudempaa omakoti- ja rivitaloasumista.

Kouluharjun alue kaavoitettiin ensimmäistä kertaa osana Nastolan kirkonkylän rakennuskaavaa vuodelta 1965. Kaavan laati diplomi-insinööri Kalevi Eranti helsinkiläisestä Oy Kunnallistekniikka Ab:stä. Nastolan kaavoitusinsinööri Jorma Lemettinen teki muutoksia kaavaan vuonna 1973. Pihakadut linjattiin kortteleiden sisäiseksi lenkeiksi, ja rakennusten kattokulma säädettiin korkeintaan 1:5:ksi. Alueen yhtenäisyyttä suositeltiin kaavassa niin ikään.

Alue koostuu pientalokortteleista, joihin on sijoitettu neljästä seitsemään tonttia pihakatujen väliin. Rakennukset ovat tonttien keskellä vihervyöhykkeiden ympäröiminä. Omakotitaloalue sijaitsee etelärinteellä, tiheässä männikössä, joka on saanut siirtolohkareineen jäädä lähes luonnontilaiseksi. Alueen koillisosassa on rivitaloja. Pientaloja ja rivitaloja on suunnitellut muun muassa Arkkitehtuuritoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho.

Kouluharju on vaikuttava esimerkki 1970-luvun korkealuokkaisesta pientaloalueesta.

Kukkasen yläkoulu, entinen kansa- ja kansalaiskoulu on valmistunut 1972. Arkkitehti Jorma Vuorelman suunnitelma on vuodelta 1970. Äärimmäisen pelkistetty, nauhaikkunoihin perustuva punatiilinen koulurakennus on sittemmin kokenut perusteellisen muutoksen, kun koulua laajennettiin ja muutettiin vuonna 2003 arkkitehti Satu Päivärin suunnitelmin.

24 LEHTIMÄEN LIIKENNE

Lahden paikallisliikenne alkoi 1930-luvulla, mutta vasta sotien jälkeen päästiin tiiviiseen ja säännölliseen talviliikennöintiin ja silloinkin hitaasti. 1950-luvun alussa paikallisliikenne kykeni tarjoamaan luotettavat ja tasa-laatuiset kesä- ja talvivytydet. Lahden kaupunki kasvoi vauhdilla, ja pidentyvät työ- ja koulumatkat oli hoidettava kattavin linjoin. Julkinen liikenne kohosi huippuunsa 1960-luvulla ja alkoi sitten yksityisautoilun vuoksi laskea. Vielä 1970-luvulla Lahdessa ja sen ympäristökunnissa oli lukuisia yksityisiä liikenteenharjoittajia, niistä yhtenä Alarik Lehtimäki, joka 1930-luvulla aloitti liikennöinnin Lahdessa. Yritys siirtyi Lahdesta vahvasti teollistuvaan ja kuljetusyhteisistä riippuvaiseen Nastolaan vuonna 1969.

Lehtimäen liikenteen punatiilinen autotalli- ja korjaamorakennus on alun perin valmistunut 1969. Varikon suunnitteli arkkitehti Tauno Niemioja. Jo alun perinkin laajennettavaksi tarkoitettua rakennusta on jatkettu useaan otteeseen yrityksen kasvaessa.

25 MAALITIE 1

Varjolan teollisuusalueella Maalitie 1:ssä sijaitseva Alusal Oy:n teollisuuskiinteistö on Arkkitehtuuritoimisto Erkki Karjalainen Ky:n suunnitelma vuodelta 1990. Rakennus valmistui seuraavana vuonna.

Hyvin yksinkertaista ja puhdaspiirteistä laatikkomaista rakennusta on elävöitetty pintakäsittelyllä, joka vaihtelee sileästä betonista pystyharjattuun betoniin. Julkisivujen tehosteväriä on violetti. Kookas lasinen torni merkitsee rakennuksen sisäänkäynnin.

Alusal Oy:n teollisuusrakennus edustaa Nastolan teollistumisen viimeisiä vaiheita ennen suurta lamaa. Sinänsä vaatimattomassa rakennuksessa on pyrkimystä edustavuuteen ja omaleimaisuuteen.

26 PEKKALA

Pekkala siirrettiin uusjaossa kirkonkylästä nykyiselle paikalleen peltojen ääreen Notkonmaalle 1930-luvulla. Laajan peltoaukean keskellä, valtatie ja rautatie välissä sijaitseva pieni puiden ympäröimä tilakeskus näkyy kauas. Päärakennuksessa on käytetty pystyhirsitekniikkaa ja vanhimmat hirret ovat 1800-luvulta. Päärakennus on rakennusmestari Aaltosen käsialaa. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi kookas navetta ja eräitä muita talousrakennuksia, jotka lienevät tilakeskuksen siirron ajalta.

27 SIPIÄ

Sipilän tilan pienessä peltosaarekkeessa sijaitseva päärakennus on valmistunut 1920. Sitä on uusittu myöhemmin voimakkaasti. Tiilinen navetta on vuodelta 1947, lisäksi pihapiirissä on muun muassa sauna ja kaksikerroksinen aitta. Tilakeskusta ympäröivät viljelykset ja puutarha.

28 TAMMELA

Pysäkin kaaren varrella sijaitseva Tammelan tila (entinen Peltola) on ollut samalla suvulla vuodesta 1664. Se siirrettiin nykyiselle paikalleen uusjaon yhteydessä 1930-luvulla. Puiden ympäröimä tilakeskus rajautuu länsiosaltaan avoimeen peltomaisemaan.

Hirsinen päärakennus on vuodelta 1937 ja tiilinen karjarakennus vuodelta 1931. Pihapiirissä on lisäksi muun muassa vuonna 1935 paikalleen siirretty hirsinen luhtiaita.

29 VELJESKYLÄ

Rautatien eteläpuolelle, Nastolan kirkon läheisyyteen syntyi 1950-luvulla pieni siirtokarjalaisten asuinalue. Nastolaan sijoitettiin evakkoja lähinnä Äyräpään ja Käkisalmen pitäjistä, mutta runsaasti tulijoita oli myös Viipurista ja Viipurin maalaiskunnasta. Kaikkiaan karjalaisia kirjattiin nastolalaisiksi sodan jälkeen 1630. Pääosa heistä sai uuden kodin nastolalaisista kartanoista ja pappilan maista lohkoituilta asutustiloilta, mutta Nastolaan syntyi myös Veljeskylänä tunnettu asuinalue.

Pitkätien ja Veljeskujan varrella on lähinnä 1950-luvun asevelitalon tyyppisiä omakotitaloja, joiden yhteydessä on vielä jäljellä myös alkuperäisiä talousrakennuksia. Tontit ovat kookkaita, sillä sodan jälkeen harjoitettiin runsaasti kotitarveviljelyä. Tonteilla kukoistavat nyt vehreät puutarhat. Suuri merkitys miljöön viihtyisyydelle on myös sillä, että sekä Pitkätie että Veljeskuja ovat sorateitä.

30 TEOLLISUUSNAUHA

30.4

- 30.1 Luhta Oy
- 30.2 Levypyörä Oy
- 30.3 Novart Oy
- 30.4 Parma Oy ja Maitopulveri Oy / Kuivamaito Oy
- 30.5 Wipak Oy
- 30.6 Uponor Oy
- 30.7 Raute Oy

Nastola oli 1960-luvulla voimakkaimmin teollistuva kunta Suomessa. Maatalouteen perustanut kunta otti tuolloin tietoisesti voimakkaasti kehittääkseen teollisuutta. Se tarjosi edullista maata, Salpausselän soraharjua, jolle oli helppo rakentaa. Tuleva teollisuusalue sijaitsi valtamaantien ja rautatien välissä. Lukuisia yrityksiä muutti esimerkiksi naapurikaupungista Lahdesta Nastolaan 1950-luvulta lähtien. Seuraavan vuosikymmenen lopulla Nastolassa oli toistakymmentä suurehkoa yritystä, jotka työllistivät noin 3000 ihmistä. Työvoimapula alkoi olla vakava ongelma, ja työntekijöitä haettiin Savosta ja Pohjois-Karjalasta. Nastolaa alettiin leikillisesti kutsua savolaisten Kanadaksi.

Rautatien ja silloisen Kouvolan maantien väliselle nauhamaiselle alueelle muodostui 1950-luvun lopulta alkaen laaja teollisuuskeskittymä, joka on elinvoimainen vielä tänäkin päivänä. Alueella sijaitsevat muun muassa Raute, Uponor, Wipak, Levypyörä, L-fashion Group ja Novart.

PAR-MA OY JA MAITOPULVERI OY / KUIVAMAITO OY

Ensimmäisten tulijoiden joukossa olivat Par-Ma Oy ja Maitopulveri Oy, jotka myöhemmin yhdistyivät Kuivamaito Oy:ksi. Yhtiö oli perustettu vuonna 1952 Somerolla. Tuotannon perusajatus oli tasata maidontuotannon kausivaihtelusta johtuvaa epätasapainoa. Toiminnan laajetessa uudet tuotantolaitokset päätettiin perustaa Nastolaan.

Nastolan seurakunta myi yhtiöille kirkkoherran virkatalosta noin kahdeksan hehtaarin tontin marraskuussa

1955. Kunta sitoutui valtavaan ponnistukseen, rakentamaan yritystä varten viemäri- ja vesijohdot.

Tehdas aloitti tuotantonsa vuonna 1956, ja samana vuonna valmistui myös pääkonttori. Yhtiön pääpaikaksi tuli näin Nastola. Vuonna 1957 rakennettiin laboratorio. Yritys käynnistyi kohtalaiseen hyvin, ja vienti oli tuolloin suuri mahdollisuus. Neuvostoliiton pääsihteeri Nikita Hrushtshov vieraili Nastolan-tehtailla kesäkuussa 1957.

Ensimmäisen tuotantolaitoksen Nastolaan piirsi tekninen neuvonantaja, myöhemmin teknillinen johtaja Antti M. Tulimaa. Hankkeella oli kova kiire, eikä yrityksen käyttämällä arkkitehdilla Jermo Laosmaalla ollut matkansa vuoksi tilaisuutta suunnitella rakennusta. Tulimaa pyrki kuitenkin jäljittelemään Laosmaan käsialaa.

Nastolan tehtaita laajennettiin ensimmäisen kerran vuosina 1960–1961, mutta suuret investoinnit alkoivat 1960-luvun lopulla laboratorio-, konttori- ja sosiaalitoimien rakentamisella. Kokonaisuudelta vaadittiin kunkin toiminnon itsenäistä laajennus- ja muuntelumahdollisuutta. Arkkitehdit Matti K. Mäkinen ja Aila Sääksvuori päätyivät käyttämään rinnakkain sijoitettuja pitkittäisiä ulokelaat-takatoksia, joiden välit täytettiin muovikuvuista kytketyin valokaistoin. Sisä- ja ulkotilat rakennettiin puhtaaksi valetusta betonista, jonka värisävyä vaalennettiin hieman titaanidioksidilla. Sisätilojen väliseinien yläosat olivat lasia avaruuden tunnun aikaansaamiseksi. Metalliosat ja -verhokset tehtiin värieloksoidusta alumiinista.

1970-luvun puolivälin laajennus on edelleen Matti K. Mäkisen käsialaa. Keskussäkittämö toteutettiin teräsrakenteisena siten, että sen stabiloijana on vieressä sijaitseva betoninen paikalla valettu porrastorni. Ratkaisu oli rakennepaketti, jota toivottiin voitavan viedä samanlaisena vientiin.

Kuivamaito Oy:n tehtaat ovat hieno esimerkki aikakautensa rationalistisesta teollisuusarkkitehtuurista. Betonirutalismi ja hyvin hoidettu viherympäristö muodostavat erittäin korkeatasoisen kokonaisuuden.

Vanhan Kouvolantien varressa teollisuusalueen yhteydessä on Kuivamaito Oy:n rakennuttamat kaksi kivi kerrostaloa 1950-luvulta. Molemmissa rakennuksissa on ollut myös konttori- ja sosiaalitaloja.

LEVYPYÖRÄ OY

Lauri ja Reino Lemettinen perustivat hevoscärryjen pyöriä valmistavan Levypyörä Oy:n Kärkölän Järvelään vuonna 1955. Jo seuraavana vuonna yritys viisine työntekijöineen muutti Nastolaan Varjolankankaalle, josta se vuokrasi kunnan omistaman teollisuushallin. Viisi vuotta myöhemmin valmistui Levypyörän oma teollisuuskiinteistö teollisuusnauhan länsiosaan. Laitoksen suunnitteli lahtelainen insinööri Kaarlo J. Hynynen. Nyt Levypyörä työllisti jo parikymmentä henkeä, ja kasvu jatkui. Tuotevalikoima oli laajentunut hevoscärryistä ajoneuvoteollisuuden tarpeisiin.

UPONOR OY

Lahteen vuonna 1938 perustetun Upo Metallin toimitusjohtaja Arvi Tammivuori ryhtyi 1960-luvun alussa suunnittelemaan yrityksensä toimialan laajentamista muoviin, tulevaisuuden materiaaliin. Hän perusti Upo Muoviteollisuuden vuonna 1965. Toimitiloja kaavailtiin aluksi Upo Metallin naapuriksi, mutta Lahden kaupunki ei suostunut myymään maata. Nastolassa oli saatavana noin 30 hehtaarin alue, jolle nousi nopeassa tahdissa syksyn 1964 ja kevään 1965 aikana noin kahden hehtaarin laajuinen tehdaslaitos. Se valmisti PVC-putkia ja kylmäkoneita.

Laitos rakennettiin betonisista runkoelementeistä. Ne valmisti helsinkiläinen Teräsbetoni Oy, joka etsi tuotantolleen hyvälaatuisia soraa ja elementtitehtaan paikkaa. Vuonna 1963 perustettiin Nastolaan Elementtituote Oy, joka sai heti rakennettavakseen uuden muovitehtaan.

Tuotevalikoima kasvoi kovaa vauhtia. Juomakori Lahtikko, maitopussit ja rakennuskypärät lienevät tunnetuimpia. 1970-luvun alussa laitos työllisti noin 1200 ihmistä, ja se oli kunnan suurin työnantaja. Vuonna 1974 tehdasta laajennettiin. Uusi laboratorio suuntautui tuotetutkimukseen.

Vuonna 1982 Nastolan-tehtaiden nimi muuttui Uponor Oy:ksi.

LUHTA OY

Vihtori Luhtanen perusti vuonna 1907 Lahdessa yrityksen, joka aluksi tuotti pääasiassa kotitekoisia naisten ja miesten alusvaatteita. Luhtanen möi tuotteitaan ensin torilla, mutta rakennutti sittemmin Vesijärvenkadun varteen mittavat tuotantolaitokset sekä monia työntekijöiden asuintaloja.

Syksyllä 1966 osa Luhtan tuotantolaitoksista siirtyi Nastolaan, jonne rakennettiin laajat tehdas- ja varastorakennukset. Naisia työllistävä yritys oli erittäin tervetullut paikkakunnalle, jonka teollisuus oli muodostunut hyvin miesvaltaiseksi.

Tehtaan suunnittelijoina olivat Luhtan hoviarkkitehdit Tarja Salmio-Toiviainen ja Esko Toiviainen. Laitosta laajennettiin jo seuraavana vuonna, jolloin yritys työllisti runsaat 1100 ihmistä. Matalat, yksinkertaiset nauhaikkunarakennukset ovat valkeaa tiiltä ja rakennuslevyä. Ne muodostavat harkitut ryhmät tasaiseen, puistomaiseen viherympäristöön.

RAUTE OY

Lahden Rauta- ja Metalliteollisuustehtas Oy, vuodesta 1983 Raute Oy, sai alkunsa 1908 Vesijärvenkadun varrella sijainneen tehtailija P. Kuivalaisen konepajan tiloissa. Kuivalainen oli lopettanut yrityksensä kaksi vuotta aikaisemmin. Loviisanradan varressa sijainnut Rauta- ja Metalliteollisuustehtas alkoi alun vaikeuksien jälkeen menestyä ja laajeta. Sen tuotevalikoima oli sangen monipuolinen, ja toisen maailmansodan jälkeinen aika merkitsi sotakorvausten ansiosta sen vaurastumista entisestään. Sotakorvausten jälkeen avautuivat vientimahdollisuudet Neuvostoliittoon.

Kasvava yritys jäi Vesijärvenkadulla lopulta keskelle kaupunkia. Vuonna 1967 yhtiö osti Nastolasta kymmenen hehtaarin laajuisen maa-alueen. Ensimmäinen teollisuus-halli valmistui seuraavana vuonna.

Kuivamaidon kaksi kerrostaloa ja tehdasrakennus on asemakaavalla suojeltu.

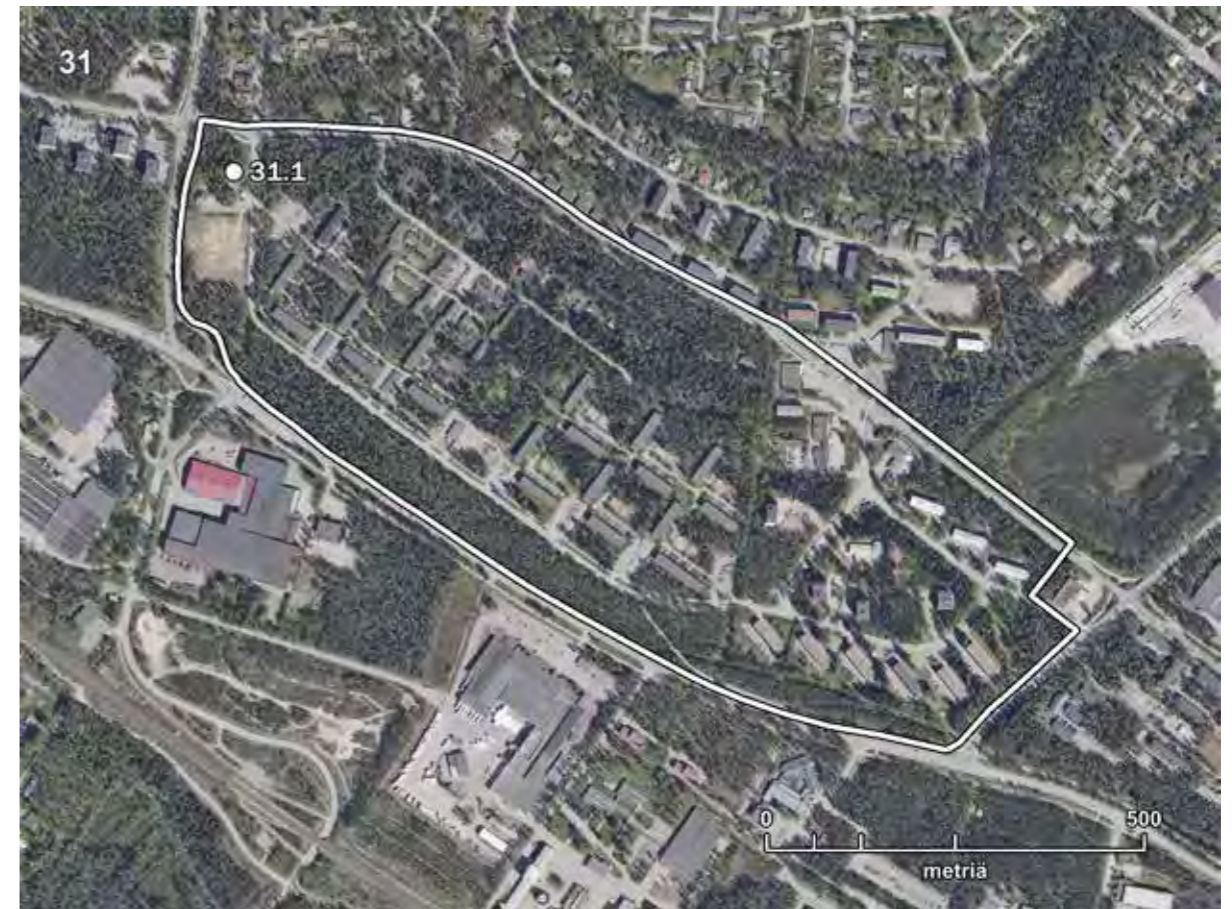

30.1

30.7

31 NIINITIEN ALUE

31.3 Vesitorni

Nastolan teollistuminen käynnistyi vauhdilla 1960-luvulla. Keväällä 1967 perustetulla, myöhemmin Nastolan teollisuusryhmäksi nimetyllä, kunnan suurimpien työnantajien muodostamalla epävirallisella neuvottelukunnalla oli suuri tahto vaikuttaa Nastolan infrastruktuurin parantamiseen. Ryhmällä oli merkittävä vaikutus esimerkiksi pätevä teknisen johdon saamiseksi kuntaan, terveydenhoidon, työnvälitystoiminnan, teiden rakentamisen ja asuntotuotannon kehittämiseen.

Nastolan teollisuusyrityksistä Upo Oy käynnisti ensimmäisenä oman asuntotuotannon ja perusti aluksi Upon Asunnot Oy:n, hieman myöhemmin yhdessä Kuivamaito Oy:n ja Paraisten Kalkki Oy:n kanssa Niinirinteen Kiinteistöt Oy:n. Nastoharjun asuinalue rakennettiin 1960-luvun puolenvälin jälkeen.

Itäisen, Kausantien, Huokotien ja Niinitien itäosan rajaaman alueen asemakaavoitti vuonna 1966 lahtelainen arkkitehti Jorma Vuorelma. Kaava perustui Niinitietä ja Ruokotietä reunustavien lamellitalojen rytmikkäisiin riveihin ja alueen keskelle sijoitettuun, suppaa ympäröiviin pistetaloihin.

Jorma Vuorelma suunnitteli myös alueen rakennuksia, kuten Kausantien ja Ruokotien välissä sijaitsevat kolme nelikerroksista lamellitaloa. Rakennukset on sijoitettu limittäin siten, että mäntykangas ympäröi niitä lähes esteettä. Valkoiset, nauhaikkunoiden korostamat yksinkertaisen eleettömät julkisivut ja uljaat männyt muodostavat tasapainoisen maisemakokonaisuuden.

Alueen länsiosan asemakaavan laati vuonna 1967 pro-

fessori Olli Kivinen, aikakauden merkittävimpiin ja suomalaiselle aluerakentamiselle vahvimmin suuntaa luoneisiin kaavoittajiin lukeutuva arkkitehti. Kaava tukeutui kahteen harjun suuntaiseen pääväylään, Niinitiehen ja Harjutiehen. Alueen eteläosaan osoitettiin kaksi kookasta asuinkerrostalokorttelia, joiden väliin kaavoitettiin julkista rakentamista ja liiketilaa. Kolmikerroksiset kerrostalot ja autokatokset muodostavat tiiviit ruudut laajojen yhteispihojen ja paikoitusalueiden ympärille. Harjutien varteen osoitettiin omakotitaloja tai kahden perheen taloja. Alueelle tuli runsaasti luonnontilaiseksi määrättyä virkistysaluetta ja viheraluetta.

Osa alueen kerrostaloista on Keskus-Saton arkkitehtien Tauno Salon ja Toivo Kortteisen, osa arkkitehti Jorma Vuorelman suunnittelema. Puukorostein detaljoidut rakennukset ovat aikakauden tapaan yksinkertaisia, mittasuhteiltaan punnittuja ja ympäristölle alistuvia.

Kerrostaloalueen pohjoispuolella Harjutielle sijaitsee 1980-luvulla valmistunut rivitaloalue, joka edustaa poikkeuksellisen korkeatasoisesti aikakauden rivitalotuotantoa. Tummat tiilirakennukset ovat Arkkitehtitoimisto Vuorelma & kumppanit arkkitehti Reijo Salon käsialaa vuodelta 1980.

Niinitien alueen itäisenä päätteenä on vuonna 1965 rakennettu vesitorni, jonka suunnittelivat insinööri Heikki Mattila ja diplomi-insinööri Olli Vainio.

Niinitien alue on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. Suurin osa alueen kortteleista ja **vesitorni** on asemakaavalla suojeltu.

32 PAPPILANPELTO

32.1 Pappila

Pappilanpellon alue on nimensä mukaisesti kuulunut kirkkoherran virkataloon. Peltoja on viljelty ainakin 1800-luvun alkupuolelta asti, ja alue on ollut sangen maaseutumainen 1970-luvulle saakka. Vuonna 1973 alueelle laadittiin rakennuskaava, jossa se osoitettiin omakoti- ja rivitaloille. 1970-luvulla suosittiin pieniä tontteja. Kaava määräsi myös muun muassa kattokaltevuuksista, ja ajan tapaan talot ovat matalia ja laakea- tai tasakattoisia. Kaavassa pyrittiin myös yhtenäistämään rakennusten materiaalit korttelikohtaisesti, mutta se ei ole täysin toteutunut.

Omakotitalot rakennettiin lähes kokonaan heti kaavan valmistuttua, rivitaloja on rakennettu myöhemmin. Rakennukset ovat pääasiassa keltaista tai punaista tiiltä, ajan muoti sekä.

Pappila on rakennettu vuonna 1952 kirkkoherran virkataloksi lahtelaisen arkkitehdin Tauno Niemiojan suunnitelmien. Rakennuksessa näkyy ajalle tyypillistä materiaaliromantiikkaa, kuten käsityönä tehty, punatiilellä korostettu keltainen julkisivurappaus, liuskekivisokkeli sekä kauniisti sommiteltu kuisti ja parveke. Perinteinen, punamullattu talousrakennus on vuodelta 1953. Pihapiiri on puutarhamainen, ja siinä on säilynyt vanhoja puita. Pappila sijaitsee edustavasti pienellä mäennyppylällä, komeasti kaartuvan tien päässä.

Pappilanpellon korttelialueet sekä **Pappilan** kaksi rakennusta ja pihapiiri on asemakaavalla suojeltu.

33 KORVENTIE 9 "AUTOPAJA"

Autopaja on 1969 valmistunut autokorjaamo- ja asuinkiinteistö, jonka on suunnitellut rakennusmestari Reino Lahtinen vuonna 1967.

Rakennus edustaa Nastolan teollistumisen aikakautta, jolloin suurten teollisuusyritysten rinnalle kehittyi runsaasti pienyrittäjien toimeliaisuutta. Autopaja edustaa myös katoamassa olevaa rakennustyyppiä, jossa omistajan asunto ja pienimuotoinen verstaatoiminta on sijoitettu saman katon alle.

34 RATSUTIEN ALUE

34.1 Harjuviidantie 13

Ratsutien ja Kausantien väliin muodostunut 1970-luvulla rakentunut kerrostaloalue. Lisäksi Ratsutien varressa tiivis 1960-luvun omakotialue. Alue on luonnonläheinen, vihreä ja viihtyisä.

Ratsutien rakennuskaava valmistui vuonna 1971. Kaavan laati Hannu K. Vaasvainio (vuoteen 1967 Vainio). Kaava-alue käsittää Ratsutien ja Korventien varren kerrostalot ja pientalot. Alun perin kaava sisälsi sekä nelikerroksisia pistetaloja että lamellitaloja, mutta lopulta päädyttiin rakentamaan ainoastaan lamellitaloja. Alueella on muun muassa Jussi Iivonen ja Pentti Ahon suunnittelema kerrostaloja vuodelta 1970.

Nastolan väkiluku lisääntyi puolella 15 vuodessa suuren, vuonna 1956 toteutetun alueliitoksen jälkeen. Liitosalue- ja asukasmenetyksineen koetteli kuntaa suuresti, mutta se toimi samalla uuden alkuna - oli keksittävä keino pitää kunta elinkelpoisena. Nastolaa alettiin määrätteisesti teollistaa, mikä oli suuri menestystarina. Tästä oli seurauksena työntekijäpula.

Kauniille metsäiselle kankaalle kuntakeskuksen tuntuun 1970-luvulla suunniteltu uusi asuinalue oli omiaan houkuttelemaan asukkaita ja työntekijöitä Nastolan rajojen ulkopuoleltakin.

Alueella oli jo joitakin vanhempia taloja, esimerkiksi **Harjuviidantie 13:n** korkeatasoinen omakotitalo. Sen on suunnitellut Kesko Oy:n kiinteistöosaston arkkitehti Seppo Hytönen. Rakennus valmistui vuonna 1968. Matala, ajalleen tyyppillinen punatiilitalo sijaitsee rehevän pihan keskellä. Miellyttävän miljööön täydentää perinteinen aurinkoportti.

Loivasti kaartuilevan Ratsutien ja Korventien varteen kaavoitettiin kapeita pitkänomaisia tontteja, joille sai rakentaa yksikerroksisia omakotitaloja. Sodan jälkeen

omakotimarkkinat vallannut puolitoistakerroksinen rintamamiestalo antoi 1960-luvun lopulla tilaa uudelle, yksikerroksiselle omakotitalotyypille, ja Ratsutien alue edustaa tätä uutta ihannetta.

Rakennukset sijaitsevat istutusvyöhykkeen takana, joten sekä tonttien keskellä sijaitsevat vihervyöhykkeet että vehreät kadunvarret luovat viihtyisää ja luonnonläheistä ilmettä.

Rakennukset ovat keskenään hyvin erilaisia, mutta alueen yhtenäisyys syntyy talojen hallitusta korkeudesta, niukasta muodonannosta ja pienipiirteisyydestä.

Ratsutien alueen kortteleista suurin osa sekä **Harjuviidantie 13** omakotitalo on asemakaavalla suojeltu.

35 LUOTOSAARI

Luotosaari on Iso-Kukkasen rannalla sijaitseva 1941 valmistunut huvila. Rakennus sijaitsee kapean niemen kärjessä, jonne johtaa suora, koirujen reunustama kujanne.

Luotosaaren rakensi postinkantaja Kalle Laine, nykyisen omistajan isoisä. Puinen rakennus on kolmikerroksinen, ja se käsittää asuintilat ja saunan. Laine oli taitava muurari, ja hän on tehnyt mittavia kivitöitä tontillaan ja rakennuksessa. Rannassa on 1950-luvulta peräisin oleva huvimaja. Pihapiirissä on myös 1990-luvulla rakennettu varasto.

Päärakennusta on remontoitu 2010-luvulla. Tiilikatto on muutettu tiilijäljitelmäpelliksi. Ikkunoita on vaihdettu.

36 SUNTIONTIEN RIVITALO

Suntiontien alue kaavoitettiin osana Nastolan kirkonkylän rakennuskaavaa vuonna 1965. Kaavan laati diplomi-insinööri Kalevi Eranti helsinkiläisestä Oy Kunnallistekniikka Ab:stä.

Veli-Pekka Pyrhönen suunnitteli vuonna 1976 viisi asuntoa käsittävän rivitalon Suntiontien varteen. Rakennus valmistui seuraavana vuonna.

Talo on sijoitettu rinteeseen siten, että se on länsisivultaan yksi- ja itäisivultaan kaksikerroksinen. Tumma, yksinkertainen rakennus maastoutuu kauniisti mäntymetsään, ja tontteja yhtenäisinä rajaavat pensasaidat muodostavat hienovaraisen näköesteen niin, että asunnoista paljastuu kadulle ainoastaan autotallin suljettu pääty. Hallittu kokonaisuus on 1970-luvun rivitalotuotannon kärkeä Nastolassa. Sen etäiseksi esikuvaksi voi kuvitella Heikki ja Kaija Sirenin Tapiolan Asunto-osakeyhtiö Kontiotie 3:n.

37 SALPAUSSELÄN PARANTOLA ELI AURINKOLINNA

37.1 Salpausselän parantola
37.2 Villa Aurinkola
37.3 Pesula

Keuhkotautia aiheuttava tuberkuloosibakteeri löydettiin vuonna 1882 Saksassa. Taudin nujertaminen aloitettiin sen jälkeen nopeasti, ja Saksaan perustettiin ensimmäiset keuhkotautiparantolat. Taistelu tuberkuloosia vastaan alkoi myös Suomessa 1800-luvun lopussa, ja silloin perustettiin ensimmäinen parantola, Halilan parantola Uudenkirkon pitäjään Karjalan kannakselle. 1800- ja 1900-luvun vaihteessa perustettiin useita lasten parantoloita. Tähän aikaan tautiin kuoli vuosittain 7000-8000 suomalaista.

Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys perustettiin vuonna

1907. Samana vuonna toimitettiin Suomen ensimmäiset yleiset vaalit. Kustantaja Werner Söderström halusi juhlistaa ensimmäisten kansanedustajien valintaa toimeenpanemalla vaalipaikoilla keräyksen kansanparantoloiden rakentamiseksi. Perustettiin toimikunta, josta sittemmin kehittyi Vähävaraisten Keuhkotautisten Avustamisyhdistys. Se perusti monia pieniä parantoloita ja hoiti sairastuneita maksutta tai hyvin edullisesti. Vuonna 1925 yhdistys perusti Nastolaan **Salpausselän parantolan** luu- ja niveltuberkuloosia sairastavien lasten auttamiseksi. Laitoksessa oli 112 hoitopaikkaa.

Salpausselän parantola eli **Aurinkolinna** sijaitsee korkealla mäntykankaalla, jossa oli runsaasti puhdasta otsonipitoista ilmaa ja auringonvaloa, joita tuolloin pidettiin elintärkeinä keuhkotautisten paranemiselle. Parantolan suunnitteli arkkitehti Wäinö Gustaf Palmqvist. Hänen voimakas, pääasiassa teollisuusrakennuksien suunnittelussa kouliintunut käsialansa on hyvin tunnistettavissa parantolarakennuksessa. Parantola edustaa siirtymävaihetta jugendista klassismiin, mutta ei pohjoismaisen 1920-luvun muodossa, vaan vahvempana ja koristeellisempänä. Vuonna 1928 valmistui saman arkkitehdin piirtämä läntinen siipi. Todennäköisesti Palmqvistin käsialaa on myös samana vuonna valmistunut Salpausselän parantolan johtajan asuinrakennus, **Villa Aurinkola**.

Parantola toimi sodan aikana sotasairaala, palautettiin sitten tuberkuloosiparantolaksi ja taudin hiipuessa 1960-luvun alussa siitä tuli lastensairaala. Tässä vaiheessa parantolalle luonteenomaiset makuukuietit muutettiin, ja niiden balusterikaiteet vaihdettiin betoniseinämiksi, mikä heikensi huomattavasti rakennuksen arkkitehtonista ja historiallista arvoa. 1970 tiilikaton tilalle tuli peltikate. 1990-luvulla rakennus siirtyi yksityiseen omistukseen. Monien vaiheiden ja käyttösuunnitelmien jälkeen siihen päätettiin vuonna 2012 rakentaa asuntoja.

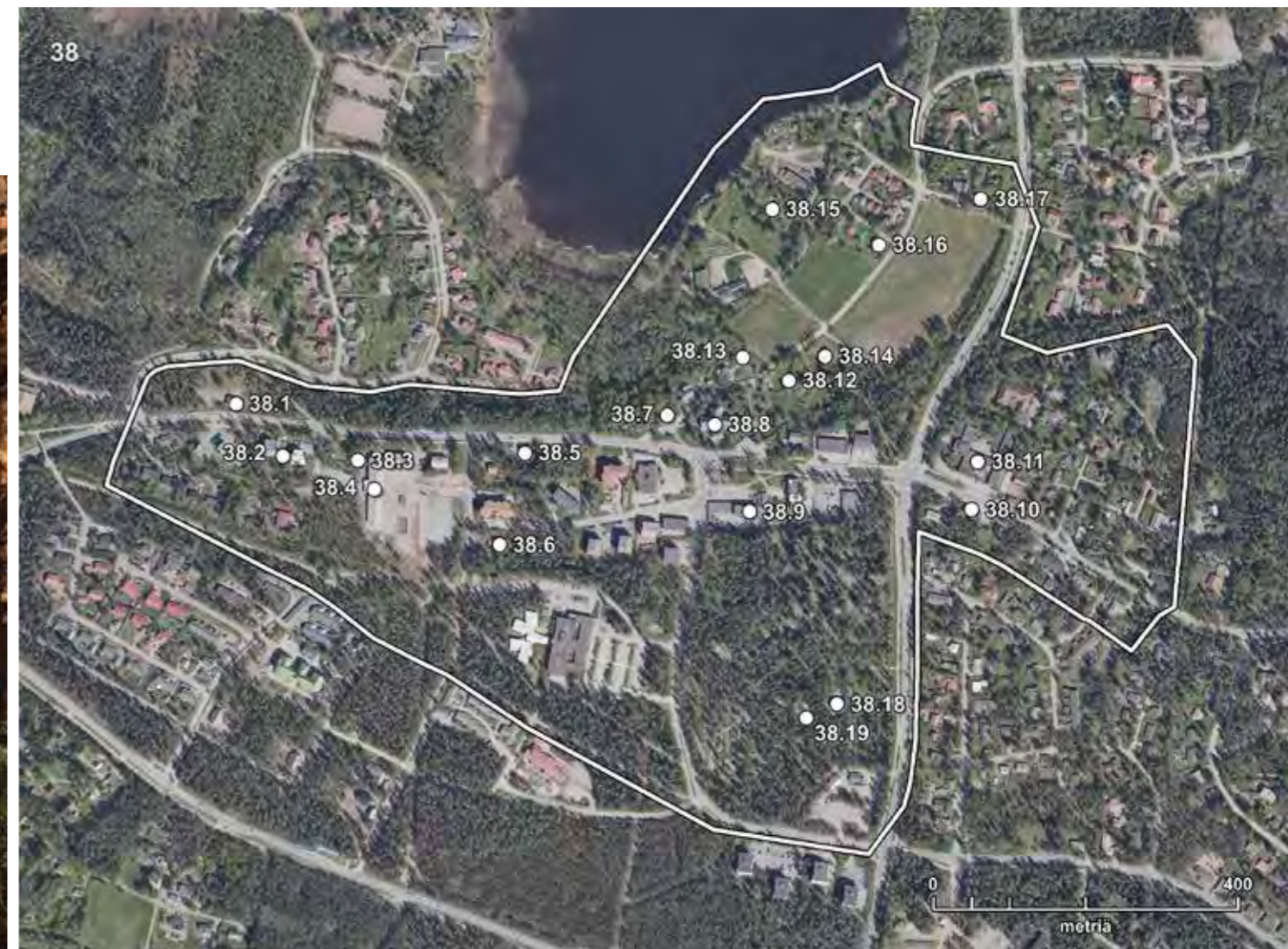
Alueella on myös muita eriaikaisia, parantolan tarpeita palvelevia rakennuksia.

Salpausselän parantola-alue on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. **Salpausselän parantola** on asemakaavalla suojeltu.

38 NASTOLAN KIRKONKYLÄ

- 38.1 Koulumäki, Kirkonkylän kansakoulu
- 38.2 Kukkarharju ja Kukkasrinne
- 38.3 Sepän asunto
- 38.4 Kirkonkylän koulu, Keskuskoulu
- 38.5 Osuuskassa talo
- 38.6 Lääkäritalo
- 38.7 Keski-Liike
- 38.8 Nastolan kirkkomaa
- 38.9 Kunnantalo
- 38.10 Nokkonen
- 38.11 Seurakuntakeskus
- 38.12 Sankarihautausmaa
- 38.13 Visala
- 38.14 Kopoon talo (Kotiseutumuseo)
- 38.15 Tervämäki
- 38.16 Rahikka
- 38.17 Pekkala
- 38.18 Siunauskappeli
- 38.19 Uurnahehto

38.17

38.13

KIRKONSEUDUN KULTTUURIMAISEMA

Nastolan kirkonkylä sijaitsi vuosisatojen ajan **Rahikan**, **Pekkalan** ja **Tervämäen** ympäristössä. 1800-luvun lopulla rakennettu **Rahikka** on säilyttänyt rakentamisaikalle ominaisen ulkoasun. **Pekkala** on Nastolan ainoa säilynyt pohjalaistyylinen kaksivoninkinen talonpoikaistalo. Rakennus on tiettävästi 1800-luvun alkupuoliskolta. Pihapiirissä on lisäksi hirsiaitat ja hirsinavetta. **Tervämäki** edustaa myös Nastolan vanhaa huvilaperinnettä. Rakennusta on uudistettu 1900-luvun puolivälin paikkeilla. Vielä olemassa olevat maalaiskylävaiheen rakennukset antavat kirkonseudulle ajallista syvyyttä.

Nyt kirkonkylän keskus on vuonna 1804 valmistunut **kirkko tapuleineen ja kirkkomaineen**. Kirkon pohjoispuolella on vanha kivimuurein rajattu kirkkotarha, joka on nykyisin **sankarihautausmaa**. Kirkkoa vastapäätä on 1907 valmistunut **Visala** eli vanha kanttorila, joka toimi myös lukkarin työsuhteasuntona. Pihassa on harjakattoisen lautaverhoillun hirsitalon lisäksi hirsinen piharakennus.

Kirkon kohdalta näkyy avoin, jo 1700-luvun Kuninkaan-kartastossa esiintyvä peltomaisema Pekkalan talon suuntaan. Vanhan maantien varrella on vielä entinen **Kopoon talo** ja vanha viljamakasiini, jotka ovat vuonna 1958 perustetun Nastolan kotiseutumuseon käytössä. Kopoon talo on siirretty nykyiselle paikalleen Ruuhijärveltä, Kopoon tilalta. Viljamakasiini on vuodelta 1845.

Kirkonkylän kansakoulu on rakennettu 1887. Koulu sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla Kukkastien varressa. Alueelta aukeavat hienot näkymät järven yli pohjoiseen. 1910-luvun puolivälissä koulu korjattiin perusteellisesti ja vuonna 1937 rakennusta laajennettiin. 1900-luvun alussa koululle perustettiin puutarha kansakoulujen piiritarkastajan määräyksestä. Rakennuksen eri aikojen kerrostumat ovat selvästi hahmotettavissa, ja sen ulkoasu on säilynyt hyvin.

Kirkonkylän keskuskoulu sijaitsee myös Kukkastien varrella Salpausselän kauniilla mäntykankaalla. Koulu on arkkitehti Tauno Niemiojan käsialaa ja se valmistui vuonna 1956. Koulurakennus ja erillinen asuntola rajaavat kenttä-

38.2

38.9

mäistä piha-alueita. Rakennukset ovat ajalleen tyypillisiä pelkistettyjä rapattuja kivitaloja. Niemioja suunnitteli myös keskuskoulun laajennuksen vuosina 1967–1968.

Keskuskoulun viereen on jäänyt myös muisto vuosikymmenten takaa, pieni pihapiiri vanhoine pihapuineen ja hirsirakennuksineen. Asuinrakennus ja sauna ovat kylän yhteismaalla, joka on ilmeisesti uusjaossa 1917–1932 muodostettu pajan tontti. Hirsitalossa on asunut seppä. **Sepän paja** oli nykyisen pyörätien kohdalla.

Kirkonkylän ytimessä on rakennuskantaa 1900-luvun varrelta, muun muassa 1900-luvun alkupuolelta oleva kauppiastalo **Keski-Liike**. Entinen **Osuuskassan talo** maantien eteläpuolella edustaa hyvin 1950-luvun pankkiarkkitehtuuria ja yleisemmin ajan pientalorakentamisen materiaaliromantiikkaa. **Nokkosen** kaksikerroksinen asuinliiketalo vuodelta 1958 oli kirkonseudun ensimmäisiä kivitaloja. Vaatimaton harkkotiilestä rakennettu pienkerrostalo on tienristeyksessä.

Kirkon pohjoispuolelta kulkeva maantie on rakennuksineen säilyttänyt pienen mittakaavansa ja historiallisen ilmeensä, sen sijaan kirkon eteläpuolen tienoo on kunnantaloineen ja liikerakennuksineen selvästi 1960-luvun ja sitä myöhempien vuosien tuote. Vuonna 1923 rakennettujen kirkkotallien paikalle noussut **kunnantalo** on arkkitehti Unto Ojosen suunnitelma vuodelta 1963. Kunnanisien toimeksiänto oli moderni, kunnan maalaismenneisyyden mahdollisimman tarkkaan kätkevä rakennus. Ojosen sanotaan kuitenkin ottaneen rakennuksen pystysuoran jäsentelyn entisistä kirkkotalleista. Uusi kunnantalo oli kolmas kuntalaisten yhteisten asioiden hoitamiseen tarkoitettu rakennus. Kaksi ensimmäistä kunnantupaa sijaitsivat kunnantalon kanssa samoilla sijoilla.

38.6

Kunnantalo sijoitettiin keskushallinnon tilojen ja toimistojen ohella terveysneuvola, liiketiloja ja talonmiehen asunto. Rakennus on vuosien varrella kärsinyt raskaista muutoksista.

Ensimmäisen kerran rakennusta laajennettiin vuonna 1975. Vuonna 1988 se sai uuden ilmeen arkkitehti rakennusarkkitehti Reino Toivosen suunnitelmin. Virastotalon suunnitteli arkkitehti Erkki Aarti.

Unto Ojosen käsialaa on niin ikään Aurantien ja Hoitokodintien kulmauksessa sijaitseva **Lääkäritalo**. Suunnitelma on vuodelta 1962. Unto Ojosen suunnitteli myös Nastolan kirkonkylän ensimmäiset kerrostalot, jotka rakennettiin vuosina 1959–1962. Nastola eli kiivasta kasvukautta, ja työväestön asuntotarve oli suuri. Kirkon läheisyyteen nousseiden **Kukkasharju** ja **Kukkasrinne** -nimisten kiinteistöjen asunto-osakkeiden omistajina oli aluksi etenkin työnantajia kuten Kehitysvammaisten Hoitolaite ja Kuivamaito Oy.

38.11

Nastolan seurakuntakeskus on valmistunut vuonna 1966 arkkitehti Jorma Vuorelman suunnitelmien Immiläntien ja Karhusillantien risteykseen. Seurakuntatalon ylväs tumma, kookkaalla ristillä merkitty pääty ja valkoinen eleetön hahmo hallitsevat tehokkaasti maisemaa. Rakennuksen arkkitehtuuri on tasokasta ja hallittua. Vuonna 1978 Vuorelma piirsi laajennusosan vanhan seurakuntakeskuksen luoteisnurkkaan. Siihen sijoitettiin muun muassa kokous-, nuoriso- ja kerhotiloja.

Seurakuntakeskuksen takana sijaitsee viehättävä omakotitaloalue, joka on rakentunut pääasiassa 1940- ja 1970-luvun välillä.

HAUTAUSMAA-ALUE ELI UUSI HAUTAUSMAA

Nastolan hautausmaa sijaitsee Salpausselkään kuuluvan Nastolanharjun selänteellä, Ylimmäistenmäellä. Hautausmaa on perustettu 1848. Sen vanhimpia osia kiertää vuodelta 1853 peräisin oleva kiviaita, jota on laajennettu hautausmaan kasvaessa. Sankarihautausmaalle johtava portti on arkkitehti Elis Kaalamon suunnittelema, ja se rakennettiin paikalleen vuonna 1949.

Pääportilta alkavan käytävän päätteenä on **siunauskappeli**, jonka romanttiset yksityiskohdat ja muotokieli ovat tyypillisiä jälleenrakennuskauden kirkolliselle rakentamiselle. Kappelin on suunnitellut lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja 1950-luvun alussa, ja se vihittiin käyttöön heinäkuussa 1954. Hieman myöhempi Lahden Läntinen kappeli on Nastolan siunauskappelin sisarteos. Pääportin paikkaa osoittaa komeasti kuusirivi, joka on hautausmaan ohi kulkevan tien varressa.

Hautausmaan yleisilme on metsäinen ja luonnonmukainen. Vanhimpia alueita hoidetaan nurmipintaisina, uudet alueet ovat luonnonmetsikköä ja aluskasvillisuutta hyödyntäviä metsähauta-alueita.

Nastolan hautausmaan uusin osa, **urnalehto**, otettiin käyttöön vuonna 2008. Se rakennettiin luonnonsuppaan arkkitehti Bey Hengin suunnitelmien. Supan pohjalle pääsee rengasmaisesti kiertävää tietä, joka laskeutuu asteit-

38.18

taisesti. Kokonaisuuden ydin on keskellä, jossa sijaitsee alttari ulkoilmasiunauksia varten.

Supan reunoilla kasvaa pääasiassa koivuja, saniaisia ja maanpeitekasveja. Heng halusi mahdollisuuksien mukaan säilyttää paikan alkuperäisen kasvillisuuden. Arkkitehti suosi myös paikallisia kivilajeja. Suppaan aseteltiin muutama hautalaatta valmiiksi malliksi, jotta muistokivien kokoa voitiin hallita. Liian kookkaat kivet rikkovat helposti herkan kokonaisuuden.

Arkkitehti Bey Heng (1925-2019) on omistautunut vuosikymmeniä hautausmaasuunnittelulle ja hautaustapojen tutkimiselle. Heng pitää Nastolan uurnalehtoa yhtenä eheimmistä töistään.

Nastolan Kirkonkylä on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (Kirkonseudun kulttuurimaisema). **Nastolan kirkko** ja **siunauskappeli** on suojeltu Kirkkolailla. Kirkon lähikortteleita, **Koulumäki 1**, **Kirkonkylän kansakoulu**, **Pekkala**, **Seurakuntakeskus** ja **Nokkonen** sekä niiden läheisiä korttelialueita on asemakaavalla suojeltu.

38.12

38.19

39 LUOMANIEMI

Luomaniemi on Nastolan kirkonkylän vanhoja kantatiloja, joka jäi isojaossa 1900-luvun alussa sijoilleen. Tila tuli Nastolan seurakunnan omistukseen maisteri Siiri Peltolan testamenttilahjoituksena. Hän luovutti vuonna 1955 talon ja siihen kuuluvat yhdentoista hehtaarin laajuiset metsät vanhempiensa toivomuksen mukaisesti seurakunnan toimintaan. Ensimmäinen leiri järjestettiin Luomaniemessä kesällä 1957.

Maatalon päärakennus on 1900-luvun alkuvuosilta. Sen komeat umpikuistit ikkunavyöhykkeineen kruunaavat rakennuksen. Rakennusta on korjattu 2000-luvulla, ja sen ominaispiirteet ovat säilyneet hyvin.

Luomaniemeä alettiin 1970-luvulla kehittää myös talvista toimintaa varten. Ensimmäinen rakennuskohde oli saunamaja, joka nousi Pikku-Kukkasen Raatosaaressen Luomaniemen edustalle. Uusi päärakennus on vuodelta 1988, se on rakennusarkkitehti Reino Toivosen käsialaa. Se käsittää opetus-, majoitus-, huolto-, varasto- ja toimistotiloja sekä vahtimestarin asunnon. Toistaiseksi viimeiset uudisrakennukset ovat vuodelta 2014. Ne ovat arkkitehti Riitta Vesalan käsialaa. Suurten leiriläisjoukkojen tarpeisiin on raivattu myös laajoja paikoitusalueita. Perinteinen kasvillisuus on hävinnyt pihasta. Vanha päärakennus on jäänyt puristuksiin uuteen ympäristöön, joka ei tue sen eheyttä ja arvoa.

40 KOIVULEHTO JA KOTIRANTA

40.1

40.1. Koivulehto
40.2. Kotiranta

Koivulehto on 1800-luvun lopun huvila, jonka rakennutti asemapäällikkö. Vuonna 1906 Matinpalojen perhe hankki huvilan kesäviikkoasemaksi. Matinpalojen lapsista, Leosta ja Mairesta tuli myöhemmin tunnettuja nastolalaisia taiteilijoita, joiden maalaukset ja veistokset ovat nykyisin osa Nastolan taidekokoelmaa. Nykyisellä omistajasuvulla tila on ollut vuodesta 1962.

Päärakennuksen ohella pihapiirissä on pieni järvenrantamökki sekä sauna.

Kotiranta lohkottiin itsenäiseksi pappilan maista, seurakunnan apulaisen virkatalosta lunastustoimituksessa, joka alkoi vuonna 1921. Toimenpide saatiin päätökseen vuonna 1925.

Tilalla oli tuolloin Antti Wessmanin vuonna 1857 rakentama talo. Se käsitti alun perin kaksi huonetta, mutta vuonna 1873 rakennusta oli jatkettu. Materiaalina käytettiin savupirttiä, joka oli tuotu muualta. Tämän jälkeen talossa oli kaksi kivistä, avokuisti ja umpikuisti. Avokuisti on uusittu vanhan mallin mukaan vuonna 1986. Rakennuksen poikkipääty on rakennettu 1956-1958. Siinä on kaksi huonetta. Vuonna 2001 vaihdettiin tiilikatto saumapelliksi. Katon teki paikallinen peltiseppä käsityönä. Vanhat nastolalaiset tuntevat talon edelleen Wessmanin talona.

Pihapiirissä on lisäksi 1770-luvulta peräisin oleva aitta, eläinsuoja, maakellari ja rantasauna. Autokatos on vuodelta 1986.

Koivulehto ja **Kotiranta** sijaitsevat maakunnallisesti (MARY) arvokkaassa rakennetussa kulttuuriympäristössä (Kirkonseudun kulttuurimaisema). **Kotiranta** ja sen tontti on asemakaavalla suojeltu.

40.1

40.2

41 PAJULAHTI

Urheilujärjestöjen politisoituminen ja kahtiajakautuminen 1900-luvun alussa johti siihen, että Suomeen perustettiin runsaasti urheilujärjestöjä. Monet niistä tavoittelivat myös omaa urheiluopistoa, mikä puolestaan johti vahvaan rakennusvaiheeseen 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Ensimmäinen urheiluopisto oli naisten 1909 Tampereelle perustama Varala. 1920-luvulla Suomessa oli jo viisi urheiluopistoa. Aluksi tarkoituksena oli kurssi- ja harjoittelutoiminta luonnonkauniissa ympäristössä, mutta erityisesti sodanjälkeinen kehityskausi muutti opistoja. Niistä tuli koko kansan liikuntaympäristöjä, mikä merkitsi myös voimakasta rakentamista.

Nastolan Pajulahti oli Suomen ensimmäisen urheiluopistovaiheen tulos.

Vuonna 1919 perustettu Työväen Urheiluliitto ry eli TUL perusti "voimistelu- ja urheilukodin" Nastolaan, Iso-Kukkasen rannalle vuonna 1929. Koti oli aluksi tarkoitettu naisten urheilutoimintaa varten. Miesten kurssitoiminta alkoi 1935.

Luonnonkaunis paikka oli rautatien ja valtatie läheisyydessä, lähellä pääkaupunkia, mikä painoi valinnan Nastolan hyväksi. Liitto osti kotiaan varten senaattori Ludvig Gustaf Leonard Cloubergin ja tämän puolison Johanna Katariina Cloubergin 1900-luvun alussa rakennuttaman huvilan,

jossa oli päärakennuksen ohella myös sauna, uimahuone ja talas. Huvilatila oli saanut tonttijaossa vuonna 1923 nimen Pajulahti.

Opistolaiset aloittivat heti laajennussuunnitelmat ja tilasivat 1930 voimistelusalipiirustukset helsinkiläiseltä rakennusmestarilta Juho Lappalaiselta. Aie jäi toteutumatta, ja kesti aina vuoteen 1935 ennen kuin kehitystyöhön päästiin. Silloin avattiin uimalaitos. Vuonna 1937 valmistui huvilarakennuksen koillispuolelle kookas puinen voimisteluhalli, jonka suunnitteli arkkitehti Eero Vaskinen.

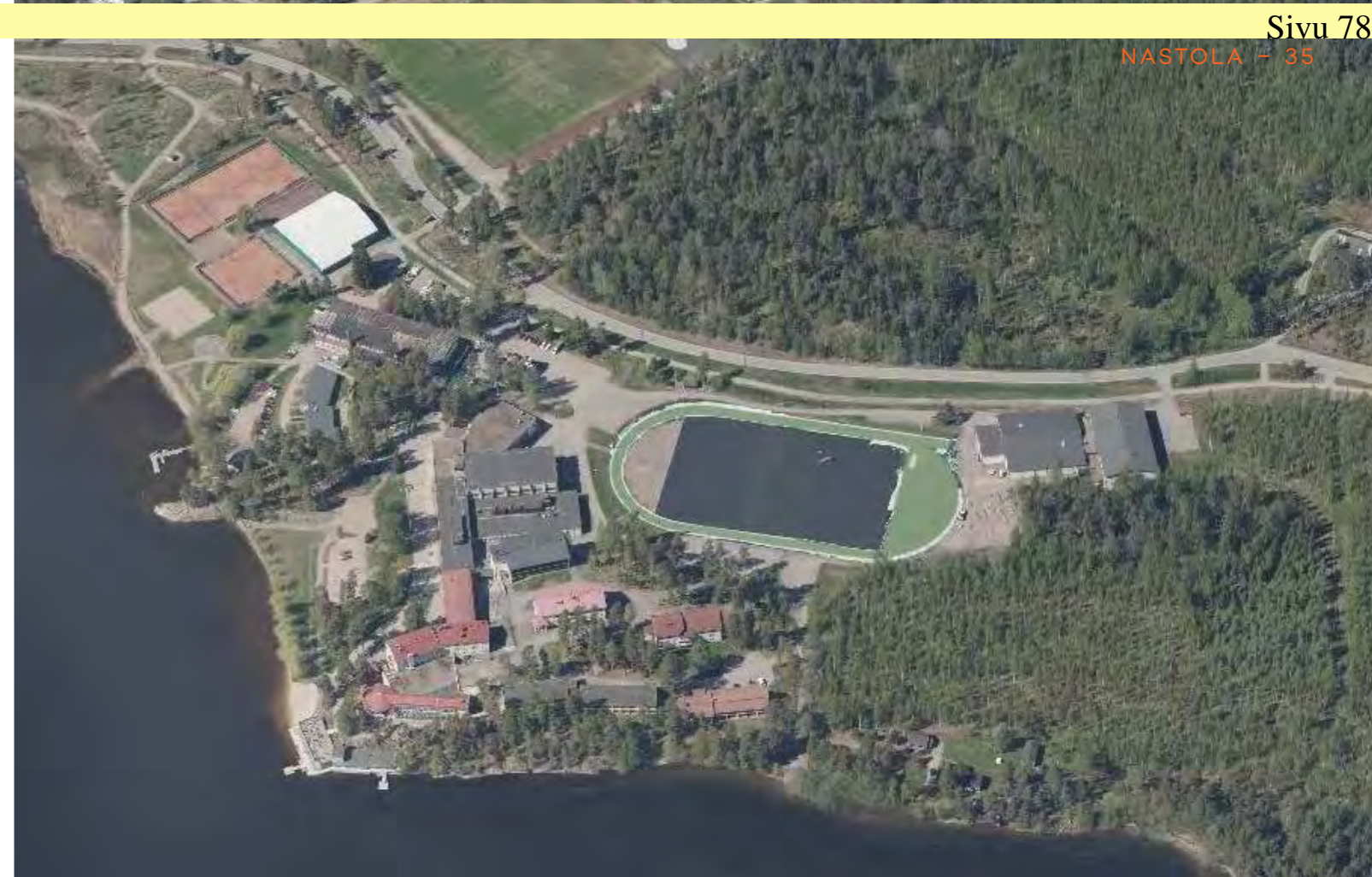
Sodanjälkeinen kehityskausi muutti kodin opistoksi. Uusi nelikerroksinen päärakennus valmistui 1948. Sen suunnitteli arkkitehti Jalmar Lankinen. Rakennuksessa oli muun muassa luentosali, majoitustiloja, ruokasali ja keittiö. Vuonna 1950 oli vuorossa opiston johtajan ja opettajien asuinrakennus, seuraavana vuonna henkilökunnan asuinrakennus ja uusi sauna. Alkuperäinen huvilarakennus purettiin vuonna 1952. Vuonna 1956 rakennettiin maapohjainen urheiluhalli, aikansa uutuus, jollaisia oli Suomessa sitä ennen ainoastaan kaksi. Hallin suunnitteli arkkitehti Matti Hakala. Hän työskenteli tuolloin Heikki ja Kaija Sirenin arkkitehtitoimistossa, ja halli kerrotaan suunnitellun Sirenién piirtämän Servin mökin hengessä.

Opiston kehittämiseksi laadittiin 1964 kokonaissuunnitelma, joka oli rakennusarkkitehti Martti Järvisen ja opiston johdon yhteistyötä. Vuonna 1967 valmistui henkilökunnan asuintalo, vuonna 1975 yleisurheilun ja palloilun harjoituskentät. Erilaisia laajennustöitä tehtiin lähes vuosittain, niiden suunnittelija oli Martti Järvinen. Viher-suunnitelmat laati Lahden kaupunginpuutarhuri Arvo Toivola.

Uusi päärakennus valmistui vuonna 1977. Se käsitti muun muassa urheilu- ja kuntoilutiloja, suuren luentosalin, luokkahuoneita, hallintotiloja, kaksi saunaa ja uima-altaan. Seuraavana vuonna valmistui oppilasasuntola. Vaskisen piirtämä vanha voimisteluhalli purettiin, ja uusi rakennettiin 1979. Kaikkien rakennushankkeiden suunnittelija oli Martti Järvinen. Pajulahti-halli on arkkitehti Margatta Hara-Pietilän käsialaa. Hän oli 1960- ja 1970-luvulla suomenennätysuimari, jonka erityisalaa olivat urheilurakennukset.

Vuonna 2001 laaditussa asemakaavassa urheiluopiston maankäyttöä ryhdyttiin säätelemään aikaisempaa hallitummin. Kaavassa esitettiin muun muassa luonnontilaisten ja ranta-alueiden puiden sekä alkuperäisten luonnonmuotojen vaalimista.

Pajulahden päärakennus on asemakaavalla suojeltu.

42 HÄMMÄMÄKI ELI YLHÄINEN

Hämmämäki eli Ylhäinen lahjoitettiin Margareta von Wulfwenille vuonna 1649 ja peruutettiin 1683. 1700-luvun puolivälissä Ylhäisen tiedetään olleen Hämeenlinnan rykmentin kirjurin palkkatila, joka oli tuolloin vänrikki Petter Willandtin hallussa. Tila oli vaatimaton, mutta siinä oli kuitenkin yksi verotettava tuvan ikkuna. Vuonna 1758 köyhtynyt, rappiolla oleva tila tuli Mikko Taavinpojan haltuun. Vuonna 1766 Mikko Taavinpoika hankki tilan omistukseensa, mikä oli lain mukaan tullut mahdolliseksi talonpojille. Ylhäinen oli tuolloin Nastolan kylän ainoa perintötila. Se on sittemmin ollut ajoittain jaettuna. Mikko Taavinpojan suku on omistanut tilaa kaksi ja puoli vuosisataa.

Tilakeskus sijaitsee mäenkumpareella maantien varrella, Iso-Kukkasen länsirannan tuntumassa, viljelystensä keskellä. Tilan vanha päärakennus purettiin 1923, ja nykyinen päärakennus pystytettiin seuraavan vuonna. Se on kookas, kaksikerroksinen, klassistissävyyinen, poikkipäädellä varustettu jyrkkäkattoinen rakennus, jonka sisäänkäyntiä koristaa suuri veranta altaaneineen. Pihapiirissä on poikkeuksellisen pitkä luhtiaittarivi. Sen rakennusvuosi ei ole tiedossa. Harmaakivinavetta on 1890-luvulta. Sen lantalan ovina ovat Nastolan 1800-alussa puretun kirkon ovet. Yksi kirkon kuusiruutuisista ikkunoista on niin ikään ostettu Hämmämäkeen ja käytetty sittemmin navetassa. Navetta oli tarkoitettu peräti 45 lehmälle.

1800-luvun lopulla Hämmämäen puutarhaan istutettiin runsaasti päärynäpuita.

43 KUMIAN KYLÄMÄKI

Kumian kylämäellä sijainnut Alhaisten katselmuskirjurin talo oli toinen niistä puustelleista eli upseerien virkata-loista, jotka perustettiin Kaarle XI:n 1600-luvun lopulla toi-meenpaneman ruotujakolaitosuudistuksen jälkeen Nasto-laan. Toinen oli Ämmälän ratsumestarin talo Pyhäntaalla.

Alhaisten tunnetuin asukas oli Nastolan kehitykseen suuresti vaikuttanut Henrik Karhulin, joka muutti paik-kakunnalle vuonna 1839. Karhulinin lesken Karoliina Hymanderin ja tämän toisen puolison Carl Gustaf Linde-bergin tytär Anni Kaste oli kirjailija, jonka muistomerkki on Alhaisten mäellä.

Alhaisten maita alettiin lohkoa pientiloiksi 1920-luvulla. Alhaisten virkatalo säilyi vuoteen 1938, jolloin siitäkin muodostettiin kahdeksan tilaa. Kylään saatiin näin pieniä maatiloja ja asuintontteja, joita kunta asukkailleen tavoit-teli. Alhaisten tilakeskus rakennuksineen on ollut kokonai-nen vielä 1960-lvulla, mutta tuhoutunut sittemmin lukuun ottamatta aittarakennusta. Tilakeskusta ympäröivät pellot ovat edelleen alkuperäisessä käytössä kauniin, kumpuile- van maiseman keskellä, lähellä Salajärven rantaa.

Alhaisten tila on toiminut kunnalliskotina vuodesta 1920 aina 1930-luvun puoliväliin. Tila oli huonosti hoidettu, ja kunta joutui laiminlyönneistään tuntuviin korvauksiin. Laitokseen yhdistettiin 1921 myös viereinen Ylhäisten eli Ylöstalon tila, joka on alun perin ollut kruununtila.

44 KUMIAN MYLLY

44.1

44.1. Mylly
44.2. Pajarisen talo

Kumian myllypaikasta tiedetään riidellyn kumialaisten ja ruuhijärveläisten keskuudessa 1600-luvun lopulla, mutta asian tuolloista ratkaisua ei tarkkaan tunneta, ainoastaan se, että mylly rakennettiin. Seuraava tieto **Kumian myllystä** on vuodelta 1842, jolloin Nastolan kylän ja Alhaisen puustellin yhteisen kotitarvemyllyn kerrotaan olleen jo hoitamattoman ja huonokuntoisen. Henrik Karhulin anoi tuona vuonna tullimyllyoikeuksia ja saikin ne. Mylly sijaitsi Kukkasjärven ja Salajärven välisessä joessa. Uusi mylly rakennettiin 1890-luvulla. Se muutettiin turbiinikäyttöiseksi vuonna 1917.

Kumiolla on myös vehnämylly; se suunniteltiin Itä-Hämeen maanviljelysseurassa vuonna 1933 ja valmistui kaksi vuotta myöhemmin. Paikalla on myös myllyyn liittyneitä piharakennuksia. Myllärin asuintalo on purettu. Myllyn toiminta päättyi vuonna 1964.

Myllyn itäpuolella on 1930-luvulla myllyn omistaneen kauppaneuvos Samuli **Pajarisen** kaksikerroksinen, rapattu **asuinrakennus**. Lähiympäristössä on pienempiä asuinrakennuksia 1900-luvun alusta, kuten Taipaleen alueen myllyhistoriaan liittyvä rakennus sekä Kontiolan talo, joka tunnetaan myös Raja-, Kala- ja Portti-Vihtorin talona.

Kumian mylly on sekä valtakunnallisesti (RKY) että maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö.

44.2

44.1

45 VILJAMAA

Viljamaan tila on entinen sotilasvirkatalo. Päärakennus on vuodelta 1810. Se on tuotu aikanaan Alhaisten kylästä. Rakennus käsittää tuvan, kamarin ja porstuan.

Pihapiirissä on myös vanha savusauna, kaksi luhtiaittaa, joista ainakin toisessa on alun perin ollut malkakatto. Se on muutettu peltiseksi ilmeisesti 1970-luvun alussa. Toinen aitoista on peräisin samalta ajalta kuin päärakennuskin, ja se arvellaan tuoduksi paikalle yhdessä päärakennuksen kanssa. Riihi on vuodelta 1814. Pihasta on purettu runsaasti ulkorakennuksia.

Sekä pää- että sivurakennuksissa on säilynyt runsaasti tilan vanhoja työ- ja tarvekaluja. Niitä on runsaasti myös Nastolan museossa.

46 VÄLIMÄKI

Salajärven länsirannalla, Luhtaanmaalla, Kumiantien varrella on torppia ja pientiloja, joista vanhimmat lienevät 1900-luvun ensimmäisiltä vuosikymmeniltä. Välimäen tila on esimerkki tyypillisestä rakennustavasta, vaatimatonta klassisoivasta tyylittelystä, jonka tunnuspiirteitä ovat jyrkkä katto kattolyhtyineen ja pieni koristeellinen umpikuisti. Vanha päärakennus on vuodelta 1929. Sen rakensi livari Rajala, jonka sukua tienoolla asui laajemminkin. Pihapiiriin on rakennettu uusi päärakennus ja talousrakennuksia 2010-luvun lopulla. Idyllisessä pihapiirissä on myös vanhoja talousrakennuksia ja puutarha.

85 PAULARANTA

Ison Kukkasen etelärannalla, jyrkässä rinnemaisemassa sijaitsee vanha huvila saunoineen sekä kaksi korkeata-soista omakotitaloa vuosilta 2004 ja 2006. Paularanta-niminen huvila on 1940-luvulta. Sen tumma hirsipinta ja valkeat korosteet ilmentävät syntyäikansa romanttissävyyistä arkkitehtuuria ja suomalaisen kesähuvilakulttuurin viimeisiä hengähdystöitä ennen suurta 1950-luvulla alkanutta kesämökkivaihetta.

Uudisrakennukset tapailevat vanhan huvilan ilmettä materiaalinsa, värityksensä ja paikoin myös muotokielenä kautta. Kaksikerroksinen Oravala on arkkitehti Markku Vaaran käsialaa vuodelta 2004, yksikerroksinen omakotitalo on rakennusarkkitehti Mikko Semerin suunnitelma vuodelta 2006. Molempia yhdistävät vahvat, rytmikkäät pulpettikattoratkaisut. Kokonaisuus on hallittu ja ajallisine kerrostumineen mielenkiintoinen.

Paularannan huvilatontti on asemakaavalla suojeltu.

86 KIEHUVANTIEN OMAKOTITALOT

Kiehuvantien länsilaidalla, loivan kaarteen kohdalla sijaitsee näyttävästi neljä omakotitaloa, jotka on rakennettu vuosina 1979–1981.

Alue kaavoitettiin vuonna 1978 osana Kirkonkylän, Nastonharjun, Kisaharjun ja Pappilanpellon asemakaavaa. 1970-luvun ihanteena oli tiivistäminen, ja omakotitontit olivat aikaisempaa paljon pienempiä. Kiehuvantien tontit ovat esimerkki ajan yhdyskuntasuunnittelutavoitteista.

Rakennukset muodostavat yhtenäisen ryhmän. Ne ovat valkoisia ruskein korostein ja edustavat syntyäikansa suosittua omakotityyppiä, niin kutsuttua käkikellotaloa, jyrkkäkattoista, koristeellisella syvällä päätyparvekkeella varustettua mallia. Myös autotallit noudattavat samaa linjaa. Ulkomaiset arkkitehtuurimallit kotiutuivat Suomeen sen jälkeen, kun ulkomaanmatkailusta tuli massaturismia 1960-luvulta lähtien. Käkikellotalo on peräisin Keski-Euroopan vuoristoseuduilta.

Kiehuvantie 2:n on suunnitellut RSI-consult Oy vuonna 1979, Kiehuvantie 4:n Seppo Jyrkäs vuonna 1979, Kiehuvantie 6:n Seppo Dahlgren vuonna 1978 ja Kiehuvantie 8:n rakennusarkkitehti Tenho Salminen vuonna 1978.

Kiehuvantien omakotitalojen korttelialue on asemakaavalla suojeltu.

87 VESARINTIE 56

Vesarintien päässä, mahtavan rantatöyrään alapuolella sijaitsee pieni 1950-luvulla rakennettu kesämökki, joka edustaa Nastolan rikasta kesänviettoperinnettä. Pikku-Kukkasen ja Iso-Kukkasen eteläosa on paikkakunnan vanhimpia kesänviettoalueita, ja Rauhaniemen ympäristössä on ollut useita huviloita. Tämä huvilavaihe on Nastolasta lähes kadonnut, ja Vesarintien mökki on siten arvokas jäännös vanhasta elämänmuodosta.

Vesarintie mökki on asemakaavalla suojeltu.

UUSIKYLÄ - 36

47 URHEILUKESKUS

Urheilukeskuksen alueeseen on rajattu urheilukentät sekä taitekattoinen katsomo. Alueen asemakaava on vuodelta 1976 ja noudattaa arkkitehti Olli Kivisen tekemää Rakokiven kaavarunkoa, sekin vuodelta 1976. Tuo aika oli suomalaisen liikuntapaikkarakentamisen kautta. Tavoitteena oli koko kansan liikunta, hyvinvointi, terveys ja kasvatusta, ei niinkään enää kilpaurheilu. 1970-luvulla rakennettiin erityisen runsaasti uimahalleja. Vuoden 1979 liikuntalaki vahvisti valtion osuutta ja ohjausta liikuntapaikkojen rakentamisessa.

Lahtelaisen Arkkitehtitoimisto Sulo Järvinen ja Erik Liljebadin arkkitehti Sulo Järvinen laati Urheilu- ja vapaa-aikatoimintakeskuksen rakennuskaavan 1976 samana vuonna valmistuneen, professori Olli Kivisen suunnitteleman Rakokiven kaavarungon pohjalta. Rakennuskaava sisälsi keilahallin, voimistelu- ja voimailutilat, ampuhallin, retkeilytilat, keskusurheilukentän 500 hengen katsomoineen, kori-, lentopallo- ja tenniskentät, jääkiekkokaukalon 200 hengen katsomoineen, harjoituskentän, joka olisi talvella käytettävissä luistelukenttänä sekä laskettelurinteen ja 15-30 metrin hyppyrimäen. Kenttien yhteyteen oli tavoitteena rakentaa pukusuoja-, toimisto- ja varistorakennus.

Urheilukeskuksen yleissuunnitelma valmistui samana vuonna kaavarungon ja kaavan kanssa. Arkkitehtuuritoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho hahmottelivat kokonaisuuden, joka käsitti kentät, huoltorakennuksen ja uimahallin.

Kentät saatiin kuntoon syksyllä 1980. Huoltorakennus, alueen ensimmäinen rakennus, valmistui 1981. Se sisälsi pukuhuoneet, pesuhuoneet, urheiluvälinevarastot, huoltovaraoston, kuivaushuoneen ja autotallin. Suunnittelija oli Arkkitehtuuritoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho.

Jalkapallokentän suunnitelmat ovat vuodelta 1983. Ne ovat rakennusarkkitehti Reino Toivosen käsialaa. Sympaattinen, taitteisella katoksella varustettu katsomo on pääasiassa punaista peltiä. Uimahallisuunnitelmat laati samana vuonna Arkkitehtuuritoimisto Jussi Iivonen ja Pentti Aho. Yksinkertainen, keltatähtinen halli valmistui vuonna 1984.

Urheilukeskus muodostaa juuri sellaisen virkistysympäristön, johon sen syntyajan ideologiset tavoitteet tähtäsivät: se tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet sekä kilpailijoille että harrastajille, ja lähistön komea metsäluonto antaa lisää vaihtoehtoja liikkuu. Alkuperäinen tavoite olikin, että Turranlammen ulkoilualaue ja Iso-Kukkasan Hevosniemi olisivat luonteva osa julkista liikuntaympäristöä.

48 KANERVAN ALUE

48.2

48.5

- 48.1 Terveystalo**
48.2 Pitkäsen liiketalo (Toppis-baari)
48.3 Lankisen rivitalo
48.4 Suojamäki
48.5 Hirsitien tyypitalot

Uudenkylän Kanervan asutusalue on pääosin 1950-luvun alusta periytyvä arvokas, yhtenäinen rakennushistoriallinen kokonaisuus. Ensimmäiset merkittävät rakennukset ovat peräisin sodanjälkeiseltä ajalta ja 1950-luvulta.

Terveystalo edustaa valtion organisoimaa kunnallista palvelua, jollainen leimasi sodanjälkeistä, sosiaalisia, kulttuuri- ja koulutuspalveluja rakentavaa Suomea. Kunnallinen neuvolatoiminta säädettiin laiksi vuonna 1944. Terveystaloa palvelemaan syntyi uusi rakennustyyppi, terveystalo, joita rakennettiin sodan jälkeen runsaasti muun muassa ruotsalaisten kummikunta-avustusten ja yleishöydyllisten järjestöjen tuella. Mannerheimin Lastensuojeluliitto tarjosi kuntien käyttöön tyypipiirustuksia.

Uudenkylän terveystalo rakennettiin ruotsalaisavun turvin Mannerheimin Lastensuojeluliiton terveystalovalioikunnan vuonna 1946 käynnistämän tyypitalosuunnitelman pohjalta. Tyyppi on arkkitehti Bertel Saarnion suunnitelma, joka koostuu asunto-osasta ja neuvolaosasta. Niitä yhdistää nivel, joka on tarkoitettu lastenvaunujen säilytykseen.

Kookas puinen aumakattoinen vinkkelitalo sopii oivallisesti vaatimattoman pientaloalueen keskelle. Rakennuksen alkuperäinen neuvolakäyttö on loppunut, ja talo on sen jälkeen toiminut muun muassa kulttuuritalona ja sen jälkeen yksityisessä asuinkäytössä.

Kauppiaas Viljo **Pitkäsen liiketalo**, nykyinen **Toppis-baari**, laajensi aikanaan Pitkäsen liiketoimintaa uudelle Kanervan alueelle. Rakennusta pidetään nastolalaisen rakennusmestarin Arvi Munukan suunnitelmana. Piirustukset ovat vuodelta 1951.

Rakennus on kolmikerroksinen asuin- ja liiketalo, joka on Uudenkylän asemataajaman maamerkki. Se edustaa vaatimatonta sodanjälkeistä rakentamistapaa, jonka tyyppi-
piiriteenä on satulakatto, rapatut julkisivut ja niukkaelei-

syys. Menneen vuosikymmenen funkkisuutuus, kulmaikkunat, ovat liiketalossa saaneet oman tulkintansa.

Vuonna 1972 pohjakerroksen liiketila muutettiin baariksi. Toppis-baari avautui 1.6.1975. Se on tunnettu muun muassa nastolalaisen Pertti Jarlan Fingerpori-sarjakuvan näyttämönä, jota Rivo-Riitta emännöi.

Lankisen rivitalo valmistui vuonna 1946. Sen suunnitteli arkkitehti Jalmari Lankinen, Viipurista Uuteenkylään evakona tullut suunnittelija, joka toi uuteen taloon myös Viipurissa vuodesta 1927 toimineen arkkitehtitoimistonsa. Taloa olivat pystyttämässä myös Jalmari Lankisen veljet, rakennusmestari Viljo Lankinen, joka omisti rakennusliikkeen, sekä liikkeessä työnjohtajana toiminut Väinö Lankinen.

Rivitalo oli lajissaan Nastolan ensimmäinen, ja suomalaisittainkin tämä rakennustyyppi tuli suosioon vasta 1960-luvun alkupuolella.

Rakennuksessa on käytetty Lankisten Lemiltä purkaman seurojentalon materiaaleja, jotka kuljetettiin junalla paikalle. Hirret ovat viereiseltä Salpausselältä. Hirsirakenteinen lautavuorattu rakennus on merkittävä rakennustyyppinsä ja -historiansa edustaja sekä arkkitehtonisesti ja taajamakuullisesti arvokas.

Rivitalon vieressä, Terveystien ja Varastotien kulmassa sijaitsee **Suojamäki**, vuonna 1954 valmistunut omakotitalo, jonka työnjohtaja Väinö Lankinen rakensi perheelleen veljensä, arkkitehti Jalmari Lankisen suunnitelmin. Yksinkertainen, aikansa puolitoistakerroksista omakotitalotyyppiä kauri edustava rakennus on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä hyvin. Ainoastaan verannan lasitus on lisätty myöhemmin.

Hirsitien varressa on pieni omakotialue, **Hirsitien tyypitalot**, joka käsittää seitsemän rakennusarkkitehti Jukka Ojasen vuonna 1978 suunnittelemaa taloa. Rakennukset edustavat Enso-Gutzeitin puurakennetehtaan tuotantoa. Kaksikerroksiset talot käsittävät viisi huonetta, keittiön ja saunan. Jyrkkälappeiset, pohjaltaan neliömäiset, pitkuuruutuisilla ikkunoilla ja somilla kuisteilla varustetut puutalot muistuttavat etäisesti 1920-luvun klassistisävytteisestä rakentamisesta.

Terveystalon korttelialue on asemakaavalla suojeltu.

49 UUDENKYLÄN RAITTI

- 49.1 Meriluodon kaupparakennus**
- 49.2 Asemarakennus**
- 49.3 Rautateiden asuintalo**
- 49.4 Asemapäällikön talo**
- 49.5 Hollolan säästöpankin talo**
- 49.6 Oma-Pohjan osuuskaupparakennus**
- 49.7 Oma-Pohjan varasto**
- 49.8 Osuuskassan talo eli Ratamo**

Riihimäki-Pietari-radnan valmistuttua 1870 Uudenkylän kaupallinen keskusta siirtyi Heinolantien varresta Uudenkylän asemalle ja kasvoi Uudenkyläntien raitin varteen. Uusikylä oli radan ainoa asema Nastolassa, Lahden ja Kausalan välillä. Aseman yhteydessä toimi myös posti vuodesta 1883.

Rautatie ja maantie, tuolloinen Kouvolantie kulkivat rinnakkain, ja tämä määräsi rakennusten sijainnin. Kylä oli pitkään pitäjän liikenteellinen ja kaupallinen keskus. Vielä viime sotien jälkeen aina 1960-luvulle asti radan tuntumaan rakennettiin uusia liikerakennuksia ja asuintaloja.

Nykyään Uudenkylän raitin varrella ei ole enää henkilöliikenteen asemaa. Alkuperäinen, vuonna 1870 valmistunut **asemarakennus** tuhoutui talvisodan pommituksissa. Uusi asemarakennus valmistui saman tien vuonna 1940. Sen alkuperäinen ilme on suuresti muuttunut uuden lauterhouksen myötä, joka vuonna 1980-luvulla asennettiin rappauksen päälle. Nykyinen, 2010 avattu asema sijaitsee kävelymatkan päässä Uudenkylän vanhasta keskuksesta.

Aseman henkilöstön asuinrakennuksista on jäljellä vuonna 1907 rakennettu **rautateiden asuintalo** kahdelle perheelle sekä asemapäällikön talo vuodelta 1942.

Raitin varrella on edelleen runsaasti Uudenkylän taajamahistoriaa monipuolisesti ja pitkältä ajalta kuvastavaa rakennuskantaa. Tien varressa sijaitsee muun muassa hirsirakenteinen entinen torppa vuodelta 1888. Komea **Meriluodon kaupparakennus** vuodelta 1929 on kylän keskeinen maamerkki. Rakennuksen suunnitteli lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi. Meriluodon kauppa oli tyypillinen maaseudun sekatavaramyymälä rauta- ja maataloustavaroineen ja bensapumppuineen. Meriluodon jälkeen rakennuksessa on ollut monenlaista toimintaa, ja se on ollut myös asuinkäytössä. 1920-luvun klassismia oivalisesti ilmentävä rakennus on kyläkuvallisesti keskeisellä paikalla rataa seurailevan vanhan liikekadun varressa.

Meriluodon kaupan vieressä oleva **liikerakennus** edustaa 1960-luvun korkeatasoista liikerakentamista. Sen suunnitteli Hämeen lääninarkkitehti Hannu Vainio (vuodesta 1967 Vaasvainio). Rakennuksessa on toiminut muun muassa **Hollolan Säästöpankki**, kirjasto ja posti.

49.1

49.2

Kausalainen yhtiö **Oma-Pohja** avasi sivumyymälän Uudessakylässä vuonna 1928. Se rakennutti uudisrakennuksen vuonna 1955, suunnittelijana SOK:n rakennusosaston arkkitehti Armas Lehtinen. Tyylikäs, omaleimainen **osuuskaupparakennus** toi valtavine näyteikkunoineen urbaanin tuulahduksen Uudenkylän keskukseen. Arkkitehti Paavo Riihimäen suunnittelema puinen **varastorakennus** vuodelta 1949 seisoo edelleen vanhan liikerakennuksen vieressä.

Kaupan ja vehnämyllyn välissä on 1940-luvulla rakennettuja harjakattoisia, julkisivultaan rapattuja omakotitaloja. Lahden Seudun **Osuuskassan kerrostalo**, **Asunto-osakeyhtiö Ratamo**, valmistui raitin varteen vuonna 1962. Suunnittelija oli arkkitehti Tauno Niemioja. Talo on eteläpuolella kuusikerroksinen, pohjoispuolella kolmikerroksinen. Rakennus liittyy Nastolan kiihkeään teollistumiskauteen, jolloin nopeasti syntynyt asutuspula joudutti siirtymistä maalaiskylille uuteen rakennustyyppiin.

139

50 AROLAN VILJELYMAISEMA

Arolan laajaa, tasaista etelään avautuvaa, noin neljän kilometrin pituista peltoaukeaa täplittävät muutamat etäällä toisistaan sijaitsevat tilakeskukset, jotka sijaitsevat pienten sorateiden varrella.

Arolan viljelymaisema on saanut nykyiset muotonsa Uudenkylän vuonna 1917 aloitetun uusjaon tuloksena. Jako saatiin käyntiin toden teolla vasta 1928, ja siinä päätettiin kahdeksan talon siirtymiseen Uudenkylän kyläkeskuksesta viljelystensä äärelle. Arolaan siirtyi neljä taloa, Mallinen, Peltola, Tuomela ja Perätalo. Alueella oli joitakin maataloja jo aikaisemmin, kuten Kilkkilä. **Arolan koulu** valmistui vuonna 1926.

Myös Uudenkylän kartanoa lohkottiin, ja sen seurauksena syntyi esimerkiksi Elomaan tilakeskus. Sen rakennuskanta on heti jakoa seuranneelta ajalta, 1930-luvun alusta. Myös Linnilään on liitetty Uudenkylän kartanon maita.

Harmonista viljelymaisemaa häiritsee ainoastaan kunnan vedenottamo, joka sijaitsee peltoaukean eteläosassa.

51 UUDENKYLÄN VANHA KYLÄALUE

51.4

- 51.1 Sipilän Rustholli
- 51.2 Meriluodon alakauppa
- 51.3 Uudenkylän koulu
- 51.4 Mannakodit
- 51.5 Salmenkaita
- 51.6 Siirtola
- 51.7 Kalliosaari
- 51.8 Mäntyniemi
- 51.9 Mustakallio
- 51.10 Uudenkylän kartanon paikka

Uudenkylän historia ulottuu keskiajalle. Ensimmäinen kirjallinen maininta löytyy vuodelta 1422, jolloin kylässä kokoontuivat käräjät. Keskiaikainen Uusikylä sijoittui Ylisen Viipurintien haarojen välisen yhdystien varteen, Salpausselän reunamuodostuman pohjoispuolelle. Kylän sijoittuminen merkittävien teiden risteykseen teki siitä luontevan paikan pitäjän hallinnolliseksi kesukseksi. Kuninkaan kartastossa näkyy myös Pönnölänmäen asutuskeskittymä, jonne ensimmäiset talot siirrettiin jo 1600-luvulla. 1800-luvulla isojaon aikana Pönnölänmäen asutusmäärä kasvoi. Uusikylä säilyi kuitenkin tiiviinä ryhmäkylänä aina uusjakaan 1930-luvulle asti.

Salpausselältä katsoen Uudenkylän kulttuurimaisema levittäytyy peltojen ja metsäisten kumpareiden mosaiikina. Nykyinen Heinolantie noudattelee vanhaa yhdystien linjausta. Uudenkylän maisemassa tie mutkittelee maastossa luontevasti, joskin tien taseus on noussut huomattavasti suhteessa ympäröiviin rakennuksiin. Myös nykyinen Uusikartantontie noudattelee vanhaa tielinjausta, Kirkkotietä, jota kulkee Salpausselän pohjoisrinteessä yhdistäen Uudenkylän ja Nastolan kirkonkylän. Salpausselän päällä on aikoinaan sijainnut tuulimylly, jonka sijainti on merkitty Kuninkaan kartastoon. Myllyn toiminta lakkasi kylän saatua vesimyllyn Immilänkoskeen.

51.9

HEINOLANTIEN VARS

Uudenkylän vanhimpia rakennuksia on **Sipilän rustholli** eli Vanha-Kartano, joka perustettiin ratsutilasta 1680-luvulla. Sipilässä toimi pitkään pitäjän nimismiehentalo sekä kievari. Perimätiedon tilalla on vierailut kaksikin Ruotsin kuningasta 1700-luvulla. 1820-luvulta peräisin oleva päärakennus sijaitsee aivan Heinolantien varressa. Rakennuksen nykyinen ulkoasu on kuitenkin 1900-luvun alusta. Harjakattoinen hirsirakennus on muodoltaan korkea ja kapea. Tunnusomaisia piirteitä ovat ikkunoiden vuorilaudat ja lasiveranta. Pihapiirissä sijaitsevat myös taitekattoinen asuinrakennus 1920-luvulta sekä talousrakennuksia.

Meriluodon alakauppa sijoittuu myös näkyvälle paikalle Heinolantien varteen. Matti Meriluoto perusti rakennukseen kaupan 1912. 1920- ja 1930-luvulla kauppatoiminta siirtyi vähitellen uuteen liiketaloon Uudenkylän aseman läheisyyteen. Rakennuksen vanhimmat osat ovat peräisin 1800-luvulta. Rakennuksessa on kaunis alkuperäinen lasiveranta.

Uudenkylän koulu valmistui 1895. Puista koulurakennusta laajennettiin vuonna 1900 ratamestari Juho Lindbergin tekemien suunnitelmien mukaan. Koulutoiminta rakennuksessa lakkasi vuonna 2018.

Mannakodit sijaitsee Sylvöjärven eteläpäässä lähellä Samsillansuon luonnonsuojelualuetta. Kunnalliskoti perustettiin 1928 Toivonojalta ostetuille maille. Päärakennus valmistui kuitenkin vasta 1936 sijaintia koskevien erimielisyyksistä johtuen. Mannakotien alueeseen sisältyy useita rakennuksia. Päärakennuksen vieressä sijaitseva B-osasto valmistui 1950-luvulla. 1920- ja 1930-luvulla rakennetut vanha työväenasunto, makasiini ja muut talousrakennukset muodostavat oman yhtenäisen kokonaisuutensa.

Uudenkylän kyläalueen pohjoisosassa on säilynyt muutamia asutustiloja peltoaukeilla. Asutustiloille rakennettiin välirauhan aikana ruotsalaisia lahjoitustaloja, joita on vielä jäljellä **Salmenkaidan, Siirtolan, Kalliosaaren ja Mäntyniemen tiloilla**.

UUDENKYLÄN KARTANON ALUE

Uudenkylän kartanon historia alkaa Toivonojan kartanon jaosta vuonna 1879. Silloin tilan omistajaksi tuli ensin af Forselles -suku, sitten Gahmberg-suku. Kartanon alkuperäinen puinen päärakennus oli todennäköisesti 1880-luvun alkupuolelta samoin kuin monet talousrakennukset. Sen rakennutti Anna Charlotta af Forselles. Tilakeskuksen ympärille istutettiin puisto, jota myöhemmin monissa vaiheissa laajennettiin. Kartanolla oli 1920-luvun alussa myös saha.

1930-luvun lama kaatoi kartanon talouden ja se joutui valtiolle. Tila pirstottiin kymmeniksi pientiloiksi. Omistajanvaihdosten ja sotien seurauksena huonokuntoiseksi päässyt kartanon päärakennus paloi vuonna 1949. Tapahduma on synnyttänyt kertomuksia, joiden todenperäisyys on auki.

Uudenkylän kartanosta on jäljellä päärakennuksen kivi-jalka sekä puistoa, joka on osin hakattu, osin villiintynyt. Kirkkotien varrella on vielä muistumana kahden jättimäisen tammen muodostama portti kartanolle harjurinteon suunnasta.

Kartanoalueella on uutta asutusta. Arkkitehti Erkki Aarti suunnitteli vanhan tilakeskuksen maille perheelleen talon, **Mustakallion**, vuonna 1985. Kokonaisuus käsittää päärakennuksen ohella vanhan asuinrakennuksen, vanhan ja uuden aitan sekä varaston.

Postmodernismia tai Oulun koulukunnan arkkitehtuuriihanteita ilmentävä päärakennus on monimuotoinen, erilaisin ikkunamuodoin ja -jain, poikkipäädyin ja kaari-aihein sommiteltu kokonaisuus, johon on otettu aiheita pihapiirin vanhoista rakennuksista, vanhoista väreistä ja pintakäsittelyistä, kuten punamullasta.

Pihapiirissä on tavoiteltu vanhan kartanomiljöön hierarkiaa ja muotoa. Päärakennus, talousrakennukset ja pihaan johtava kujanne kertovat alueen historiasta.

Uudenkylän vanha kyläalue on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema-alue (Uudenkylän kulttuurimaisema, Uudenkylän entinen vaiuskoti, Uudenkylän kulttuurimaisema).

51.1

51.3

52 TOIVONOJAN KARTANO

Toivonojan kartano ja tilakeskus sijaitsivat Sylvöjärven rannalla, pienen lahden pohjukassa. Kartanon kantatila on Sipilän ratsutila, jonka omistajat tunnetaan vuodesta 1543 lähtien. Sipilä jaettiin vuonna 1783 kahdeksi tilaksi, Sipiläksi ja Toivonojaksi, josta puolestaan tuli vuonna 1879 erotetuksi Uudenkylän kartano. 1890-luvulla Toivonojaan yhdistettiin Vanha-Heikkerö-niminen puolikas Heikkerön perintötilasta.

Sipilän haltijat olivat pääasiassa talonpoikia ja virkamiehiä. Toivonojan omistajina on ollut aatelissukuja, kuten Stjernvall, Glansenstierna ja af Forselles. Toivonojan ensimmäinen omistaja oli nimismies, rusthollari Gustav Weckmanin leski Helena Weckman, sitten heidän poikansa Hans Henrik Weckman, jonka aikana, 1780-luvulla, Toivonojan silloista päärakennusta tiedetään laajennetun.

Hans Henrik Weckmanin leski Maria Eleonora Weckman rakennutti nykyisen päärakennuksen matalan keskiosan vuonna 1807. Rakennus edusti pohjakaavaltaan perinteistä karoliinista mallia. Joidenkin lähteiden mukaan rakentajana oli pohjanmaalainen kirkkorakennusryhmä, kenties sama kuin vuonna 1804 valmistuneella Nastolan kirkolla.

Toivonoja eli kukoistuksensa vuosia, kun Viktor Leonard eli Lennart af Forselles tuli sen isännäksi 1865. Hän aloitti päärakennuksen uusimistyöt. Niitä jatkoi hänen leskensä Anna Charlotta Constance af Forselles. Suunnittelijana oli arkkitehti Florentin Granholm. Uusimisen myötä päärakennuksen 1800-luvun ilme muuttui täysin. Alkuperäistä yksikerroksista rakennusta jatkettiin molemmista päädyistä kaksikerroksisilla osilla, ja siitä tuli lähes 900-neliöinen. Kartano sai tässä yhteydessä edustavan uusrenessanssiasun, jossa on vaikutteita myös ajan huvilarakennuksista, kuten lasiveranta ja parvekkeet. 1800-luvun alun keskiosan ikkunat suurennettiin todennäköisesti tässä vaiheessa. Toivonojalla on yhtäläisyyksiä myös Sysmän Virtaan Uusikartanoon. Molempien arkkitehtina toimi Granholm, ja kummankin uudistussuunnitelmat ovat vuodelta 1876. Uusikartanon työt valmistuivat tosin vasta kymmenen vuotta myöhemmin.

Toivonojan sisustusta uusittiin laajennusten yhteydessä. Sinne tehtiin muun muassa kattomaalauksia. Suuret hankkeet veivät lopulta Anna Charlotta Constance af Forsellesin vararikoon. Kartano huutokaupattiin 1880.

Uusi omistaja, lääketieteen tohtori Mikael Julius Valdemar Ekelund perusti Toivonojan päärakennukseen parantolan, joka tosin ajautui konkurssiin neljä vuotta toimittuaan. Seuraavien vuosien aikana omistajat vaihtuivat tiuhaan. Kartanoa kuitenkin kehitettiin, 1800-luvun lopulla valmistui väentupa, vuonna 1914 talli, 1919 navetta. Toivonojan rakennuskantaan sisältyy myös pieni viehättävä erikoisuus, päärakennuksen tyyliä noudatteleva leikkimökki.

Vuosituhaten taitteessa Toivonojan omistajiksi tulivat Jorma ja Liisa Ollila. Vuonna 2000 he aloittivat kartanon sisä- ja ulkopuolen uudistus- ja entistämistyöt arkkitehti liris Ulinin johdolla.

Laaja, Sylvöjärven rantaan ulottuva puisto on uudistunut vuosikymmenten aikana useasti. 2000-luvun alun muutostyöt suunnitteli maisema-arkkitehti Lars Barnö. Sommitelma ei perustu puiston historiaan, vaan on luonteeltaan uusi. Puiston runkona on Toivonojantieltä erkaneva päärakennuksen eteen suuntautuva puistokäytävä, joka jatkuu kohti järveä. Kuja päättyy rantaan laskeutuvaan kanavaan.

Toivonojan kartano on sekä valtakunnallisesti (RKY) että maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. Lisäksi **Toivonojan kartano** sijaitsee maakunnallisesti arvokkaalla maisema-alueella (Toivonojan kulttuurimaisema).

SEESTA - 37

53 SEESTAN KARTANON ALUE

53.1 Seestan kartano

53.2 Seestan koulu

53.3 Porilanmäki

53.4 Huupposenmäki

Seestan kartano on syntynyt Didrik von Essenin lahjoituksena saamien ja omistamien tilojen pohjalta vuodesta 1662. Kantatila oli Vanhala eli Heinikkala. Siitä ja von Essenin haltuun vuonna 1674 tulleesta Siestan tilasta muodostettiin ratsutila, jota täydennettiin kartanon lampuottilana olleella Sipuran tilalla 1840-luvulla sekä 1910-luvulla vielä Paakkolan, Takkulan, Penttilän ja Rounin tiloilla. Siesta antoi sittemmin nimensä koko kartanolle.

Kartanoa on hallinnut pääasiassa kaksi pitkäaikaista omistajasukua, von Essenit ja Ehrnroothit. Tunnetuin omistaja lienee von Essen -sukuun vävyksi naitu kenraalikuvernööri Yrjö Maunu Sprengtporten, jonka hallussa Seesta oli vuosina 1782–1790. Hän on kuuluisa yrityksistään irrottaa Suomi Ruotsista ja liittää se Venäjään. Sprengtporten on jättänyt jälkeensä eräitä paikkoja ja paikannimiä Seestaan samoin kuin piirtämänsä, toteutumattomat luonnokset uutta päärakennusta varten. Sprengtportenin jouduttua maanpakoon Seesta huutokaupattiin, jolloin se päätyi Ehrnrooth-suvulle, joka edelleen omistaa kartanon. Seestan muita kuuluisia asukkaita on muun muassa kirjailija Lovisa Adelaide Ehrnrooth, joka oli varhaisia suomalaisia naisasianaisia.

Kartanon tilakeskus sijaitsee peltojen keskellä, Kivijärven rannalla, pienen lahdelman pohjukassa. Puinen päärakennus on kaksikerroksinen ja rakennettu vuonna 1824. Se on 1730-luvulla pystytetyn vanhan päärakennuksen paikalla. Uuden päärakennuksen suunnitelmat ovat G. R. Jörgensohnin laatimat, mutta ne poikkeavat rakennuksen ulkoasusta. Tyyli on tuon aikakauden empireä. Kookas rakennus on poikkipäätäinen, satulakattoinen, symmetri-

nen ja varsin syvärunkoinen. Satulakaton erikoisuus on päiden aumaus. Seestan päärakennus on oivallinen esimerkki aikansa kartanorakentamisesta sekä 1990-luvulla katto- ja seinämaalausten osalta palautetuilta interiööreiltään että eksteriööreiltään. Arkkitehti Jarl Eklund on 1940-luvulla suunnitellut pääsisäänkäynnin pylväikön. Kartanon järven puoleinen kuisti vuodelta 2008 on arkkitehti Kasper Järnefeltin käsialaa.

Kartanopihassa on lisäksi vuonna 1848 rakennettu kaksikerroksinen sivurakennus, väentupa, jota vastaan kohtisuorassa sijaitsee pitkä viidellä pyörökaariovella varustettu aittarivi rajaamassa pihaa. Sivurakennus korjattiin ulkonäköön kajoamatta perusteellisesti vuonna 1934. Aittariviä on myös jatkettu, mutta ei alkuperäisellä muotokielellä.

Taloussivustossa, mutta kartanopihaa rajaamassa on vuonna 1836 rakennettu, 1939 perusteellisesti korjattu ja uudella lantalalla varustettu rapattu tiilinen navetta. Leivin- ja pyykkitupa on rakennettu 1810-luvulla. Viljamakasiini on vuodelta 1859. Autotalli, joka sittemmin on muutettu kirjastoksi, on vuodelta 1921, tiilinen talli vuodelta 1926. Sikala on rakennettu vuonna 1897.

Hieman kauempana kartanokeskuksesta on työväenasuntoja, kuten **Porilanmäki**, joka on rakennettu 1918, sekä 1920- tai 1930-luvulta peräisin oleva, **Huupposenmäkenä** tunnettu metsänvartijan talo. Sen pihapiirissä on jäljellä runsaasti myös talousrakennuksia.

Seestan uusklassismin henkeen istutettu kartanopuisto on edelleen jäljellä, samoin muisto hieman puustosta erillään sijainneesta Levosta, Mitt Lugn, jonka Sprengtporten hahmotteli vetäytymispaikakseen itselleen ja muistoksi

53.1

53.1

puolisonsa miehensä kunniaksi järjestämästä kotiintulojuhlasta. Lepo perustui englantilaiselle puistoihanteelle.

Kartanolla on ollut raamisaha ja mylly sekä vuonna 1903 perustettu Kaukaan lankarullatehtaan sivutehdas.

Nastolan koululaitos on syntynyt pastori Anders Winterin paikkakunnalla 1860-luvulla syyttämän kipinän ansiosta. Kartanonisännät lahjoittivat maata ja tarjosivat koulutiloja, jotka käynnistivät koulujen rakentamisen Nastolaan.

Seestan koulu syntyi Seestan kartanon isännän Karl Ehrnroothin anteliaisuuden ansiosta hänen omistamansa Sipuran kartanon tiloihin 1870-luvun alussa. Tulipalo tuhosi koulun 1888.

Kartanonisäntä Casimir Ehrnrooth rakennutti sitten uuden koulun Seestan kartanon läheisyyteen. Koulu valmistui vuonna 1889. Se käsitti 81 neliömetrin suuruisen

koulusalin, ja kartanonisäntä oli kustantanut sinne myös urkuharmonin ja kamiinan. Koululla ei ollut puutarhaa, mutta sellaiselle oli kyllä katsottu paikka.

Veistosali valmistui koulun viereen vuonna 1905. Koulutaloa on muutettu korjauksin eri vaiheissaan, mutta sen alkuperäinen hahmo on tunnistettavissa.

Seestan koulu ei enää ole opetuskäytössä. Se toimii muun muassa kylätalona.

Seestan kartano on sekä valtakunnallisesti (RKY) että maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö. Lisäksi Seestan kartanon alue on maakunnallisesti arvokas maisema-alue (Seestan kulttuurimaisema). **Seestan kartanon** aluetta ja rakennuksia on suojeltu rakennussuojelulailla.

53.1

54 SEESTAN MYLLY

Marraskuussa 1838 pidetyn myllykatselmuksen perusteella tiedetään, että Kivijärvestä ja Särkijärvestä Salojärveen juoksevaan Sepänkosken jokeen oli rakennettu mylly, joka korvasi kaksi aikaisempaa vesimyllyä, joista toinen oli Seestan kartanon, toinen Ahtialan kylän. Uusi mylly tuli kartanon omistukseen, ja sen rakennutti kartanon tuolloinen isäntä, kenraalimajuri Gustav Adolf Ehrnrooth. Mylläri asui kartanon torpassa. Tiedetään, että Seestassa on ainakin 1600-luvun lopussa ollut myös kartanon omistama tuulimylly.

Seestan myllyssä oli kaksi kiviparia ja vaatetamppi. Myllyn käytössä oli ongelmia, sillä kosken vesi ei riittänyt kesällä, ja talvella se jäättyi pohjaansa myöten. Myllyn teho ei noussut kovin korkeaksi. Myllyn asiakkaita olivat Ahtialan, Koiskalan, Pyhantaan, Vanajan ja Heinlammin kylät.

1900-luvun alussa Seestan mylly muutettiin käymään turbiinilla. Laitos oli käytössä 1940-luvulle saakka. Myllylampi on kuivattu tien levennyksen yhteydessä.

Seestan mylly on valtakunnallisesti (RKY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö.

RUUHIJÄRVI - 38

55 RANTAVUORI

Salajärven ranta-alueiden kulttuurimaisemalle on omaleimaista jo varhain alkanut huvila-asutus. Useimmat huvilat sijaitsevat viljeltyjen rantapeltöjen tuntumassa. Vanhimmat huvilat ovat 1900-luvun alkuvuosilta.

Länsirannalle ensimmäisenä huvilana vuonna 1915 rakennettu Rantavuori sijaitsee muiden huviloiden tapaan luonnonkauniilla rantakalliolla. Huvilan rakennutti alun perin eräs viipurilainen postimestari, joka osti tontin Koskinen-nimiseltä henkilöltä. Vuonna 1918 huvila tuli Väinö Juuselan omistukseen. Hän oli Lahden kauppakoulun ensimmäinen johtaja ja Lahdessa tunnettu rakennuttaja ja liikemies, joka vuonna 1917 oli lähtenyt vasta itsenäistyneen Suomen valtion vaivashoidon tarkastajaksi Helsinkiin. Juusela rakennutti huvilaansa kuistit, jotka suunnitelti lahtelainen rakennusmestari Oiva Kolsi. 1920-luvulla huvila vaihtoi omistajaa useita kertoja. Sitä käytettiin myös kylän kouluna ennen varsinaisen koulutalon valmistumista. Rantasauna rakennettiin helsinkiläisen leipurin Kalle Tammisen aikana 1930-luvun ja vuoden 1950 välillä. Lautalan suku tuli omistajaksi vuonna 1950, ja sama suku pitää huvilaa edelleen.

Alun perin rakennus oli hirrellä ja punamullattu. Se on myöhemmin paneloitu ja maalattu ensin beigeiksi, sitten tummahkon keltaiseksi. Rakennus on tärkeä osa Salajärven vanhaa huvilakulttuuria.

56 LUHTAAN KOULUMAA

Luhtaanmaan koulu perustettiin vuonna 1923. Oman koulurakennuksen valmistumiseen saakka koulua käytiin vie-reisessä Juuselan huvilassa.

Koulutontin hankkimisen ja koulurakennuksen tiellä oli runsaasti vaikeuksia, mutta vuonna 1926 valmistui Salajärven rantamaisemiin kookas vinkkelin muotoinen klassistissävöinen koulurakennus, joka käsitti yhden luok-kahuoneen, miesopettajan asunnon, käsityöhuoneen ja koulukeittiön. Rakennussuunnitelmat olivat lahtelaisen rakennusmestarin Oiva Kolsin, ja on mahdollista, että hänen tyttärensä, myöhemmin arkkitehdiksi valmistunut Irma Kolsi on ollut mukana suunnittelussa. Muuraustyöt teki oman kylän ammattimies Wiljami Römmi. 1930-luvulla tehdyn laajennuksen suunnitteli rakennusmestari A. W. Nieminen. Hirsirakennus vuorattiin vuonna 1937.

Koulutoiminta loppui vuonna 1958. Rakennus on sen jälke-n ollut kurssi- ja leirikäytössä.

57 LEPOLA I

Lepola on vanha maatila, jonka rakensi kivenhakkaaja Joonas Ahonen. Hänen elämäntarinansa kuvastaa 1900-luvun alkupuolen kulttuuria, jossa nuoret naiset oli tapana naittaa iäkkäille leski-isännille. Ahosen morsiankin oli jo kirkolla, kun hän karkasi yhdessä Joonas Ahosen kanssa, purjehti Yhdysvaltoihin ja työskenteli siellä aina 1920-luvun taitteeseen. Tuolloin pariskunta palasi Suomeen ja perusti kotinsa Ruuhijärvelle. Talo on pystytetty 1920-luvun alussa, maakellari on vuodelta 1928. Lisäksi pihapiirissä on sauna ja navetta, jotka ovat samalta ajalta, sekä uudempi varastorakennus.

Päärakennusta on laajennettu 2000-luvun ensikymmenen lopussa. Samalla siihen on rakennettu parveke-terassi. Laakealla rinteellä, kylätien reunassa sijaitsevan tilakeskuksen ympärillä on puutarha omenapuineen, myös jonkin verran peltoa on jäljellä.

Lepola on hyvin säilynyt esimerkki Ruuhijärven pienimuotoisesta käsityöläis- ja pikkutilallisasutuksesta. Tila on edelleen kivenhakkaaja Ahosen suvun hallussa.

58 JOKELA JA REHTILÄ

58.1

58.1 Jokela
58.2 Rehtilä

Jokelan ja Rehtilän tilat pihapiireineen muodostavat yhteisen pienmiljöön Arrakantien varrelle, Luhtaanjoen rannalle. Luhtaanjoki virtaa kapeana tilojen välistä.

Jokelan tilan harjakattoinen päärakennus on kiinteistörekisterin mukaan valmistunut vuonna 1920. Asuinrakennuksen kanssa samassa pihapiirissä on aitta, kellari ja pitkä talousrakennus, jossa sijaitsee talli, navetta ja sauna. Jokelan tila on ollut vuodesta 1927 nykyisen omistajan Anja Oivon suvun omistuksessa.

Rehtilän tila on ollut Ruuhijärvellä sijainneen Rusilan päätilan torppa 1880-luvulla. Rehtilän torpparina on ollut Jeremias Lytikäinen vuodesta 1882 kuolemaansa asti. Oletettavasti Lytikäinen on itse rakentanut torpan. Rehtilässä toimi 1890-luvulla pyhäkoulu, jota piti vuokralaisen tytär. Pyhäkoulussa opetettiin muun muassa lukemista. Sisällissodan aikana talossa ei ole ollut torpparia.

Perikunta jakoi Rusilan päätilan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä siten, että päätila jäi Väinö Rusilalle, Rehtilä Uuno Rusilalle ja Yrjö Rusila (Heikki Elorannan isoisä) sai rahaa ja kaksi siskoa metsää. Yrjö Rusila osti Rehtilän tilan itselleen noin 1927–1928 Uunolta ja tila lohkottiin päätilasta 1928. Yrjö rakensi päärakennukseen laajennuksen vuonna 1945. Rehtilän tilan vanha torppa, rakennuksen tupakeittiö, on edelleen päärakennuksen osana ja rakennusta on laajennettu järvelle päin. Rehtilän pihapiirissä on asuinrakennus, navetta ja vaja, sekä joen rannalla oleva sauna. Vuonna 1978 perikunta jakoi Rehtilän tilan ja tila jäi Yrjön nuorimmalle pojalle Veikko Rusilalle (Heikki Elorannan äidin veli).

58.2

59 SALAJÄRVEN ITÄRANTA

- 59.1 Salakkaniemi
- 59.2 Seppälänranta (Jokirannan tila)
- 59.3 Oson tilakeskus
- 59.4 Linnakallio
- 59.5 Kotiniemi
- 59.6 Käyränkoivunniemi
- 59.7 Kesäkot
- 59.8 Kariniemi

Teollistumisella, lisääntyneellä vapaa-ajalla ja rautateillä oli suuri merkitys kesähuviloiden leviämiseen maaseudulle. Varhaiset huvila-alueet sijaitsivat kaupunkien kyljessä, mutta matkustamisen helppous tarjosi kesäviikot mahdollisuudet myös kauempana. Nastolan ensimmäinen kesähuvila lienee ollut Seestan kartanossa asuneen kreivi, kenraali Yrjö Maunu Sprengtportenin Kivijärven rannalle 1780-luvulla pystyttämä Tynelä.

Nastolassa on runsaasti vesistöjä, ja se on houkuttellut kesäviikkolaisia jo 1870-luvulta lähtien. Salajärven rannat ovat Nastolan perinteistä kesäviikkoseutua, ja huvilahistoria on jatkunut varsinkin sotien jälkeen kesämökkirakentamisena. Pitkäikäinen huvila-asutus antaa Salajärven kulttuurimaisemalle vahvan ominaispiirteen. Salajärven ranta-alueet ovat säilyneet harmonisina ja luonnonkauniina, sillä vaikka rakennuskanta on eri-ikäistä, rakennukset on yleensä sijoitettu maiseman ehdoilla.

Varhaisimpia Salajärven huviloista on **Linnakallio**, jonka kauppias Aurasalo rakennutti muinaisen Kalkkolan Linnavuoren juurelle vuonna 1907. Suunnittelija oli Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Kalle Kontio. Koristeellinen jugendhuvila oli upea näky rantakalliolla kuisteineen ja torneineen. Torni on jouduttu purkamaan, mutta muutoin huvila on säilyttänyt ominaispiirteensä hyvin. Linnakallion vieressä niemen kärjessä sijaitsee 1950-luvun lopulla rakennettu aumakattoinen huvila. **Kariniemen** rakennuspiirustukset on laatinut Pekka Saareman diplomi-insinööri L. Toikalle.

Ilmeisesti Linnakallion vaikutuksesta rakennutti helsinkiläinen Kuronen-niminen kauppias lähistolle todennäköisesti 1910-luvulla oman huvilansa, **Käräjänokan** eli **Kotiniemen**. Se muistuttaa suuresti Linnakalliota, mutta ilman tornia. Huvila sijaitsee näyttävästi korkealla kalliolla, rantamaiseman yllä. Pihapiirissä on myös päärakennuksen kanssa saman ikäinen aittarakennus. Tontilla on runsaasti erittäin vanhoja puita. Huvilan tuntumassa on rautakautinen käräjäkivi. 1940- ja 1950-luvun taitteessa huvila tuli professori Signe Löfgrenin omistukseen. Kotiniemen sauna paloi vuonna 1957. Löfgren rakennutti seuraavana vuonna sen perustuksille uuden saunan, jonka suunnitteli lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja.

1900-luvun alkuvuosien huviloista on mainittava vielä **Käyränkoivunniemi**, jonka rakennutti toimitusjohtaja, myöhemmin kauppaneuvos Samuli Pajarinen 1910- ja 1920-luvun vaihteessa.

Uudempaa 1920- ja 1930-luvun huvilatyyppiä edustavat Seppälänranta ja Kesäkoti. **Seppälänranta** sijaitsee luonnonkauniilla, männikköisellä kalliorannalla. Pihaan johtaa pieni koivukuja. Päärakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Pihapiiriin kuuluvat myös ranta sauna ja piharakennus. **Kesäkoti** sijoittuu Oson tilan peltojen ja Salajärven väliselle kallioiselle niemelle. Hirsirakennus kuisteineen näkyy hyvin maantielle.

Huvila-asutuksen lisäksi Salajärven rantaan sijoittuu myös vanhoja tilakeskuksia, jotka ovat siirtyneet nykyisille paikoilleen Ruuhijärven kylän isonjaon yhteydessä 1800-luvulla.

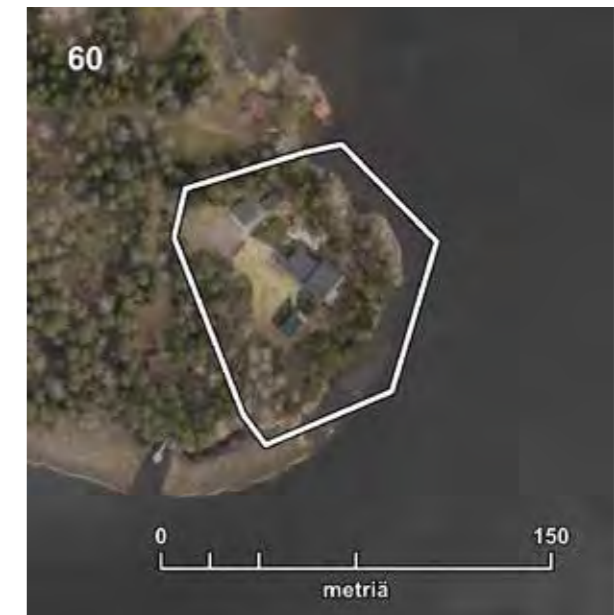
Salakkaniemen maatila sijaitsee Salajärven pohjoispäässä. Tilan kookas puinen päärakennus on vuodelta 1924. Siinä on kaksi isoa poikkipäätä, joiden välissä on pieni kuisti. Vanhat, 1900-luvun alun talousrakennukset korvattiin vuonna 1961 uudella tiilinavetalla. Pihapiirissä on lisäksi pitkä aittarakennus.

Oson tilakeskus sijaitsee pienellä mäenkumpareella Ruuhijärventien varrella. Tilan pellot ulottuvat Salajärven ja Ruuhijärven välisen kannaksen molemmille rannoille. Maantieltä avautuu näkymiä Salajärvelle. Tilan hirsinen päärakennus on vuodelta 1925, lisäksi tilakeskukseen sisältyy kookas punatiilinen karjarakennus vuodelta 1911 sekä muita talousrakennuksia. Päärakennusta on uusittu ainakin vuonna 1957.

Salajärven itäranta on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (Kalkkolan linnavuoren kulttuuriympäristö).

60 KUURNANKÄRKI

Kuurnankärkeen Ruuhijärven länsirannan kalliisiin maisemiin piiloutuu tumma huvilarakennus Kangas-Kärki, jonka on suunnitellut rakennusarkkitehti Tomi Rosberg / Arkkitehtitoimisto Havas Rosberg Oy vuosina 2011–2012. Huvila on nimetty omistajan mukaan.

Rannan männikkö säilytettiin, ja rakennukset kätkeytyvät järveltä tarkasteltuina puiden suojaan.

Huvilaan jäi osa vanhaa kesämökkiä, joka on rakennettu vuonna 1966. Talousrakennus on vuodelta 1967. Uudisosat liitettiin porrastamalla maaston mukaan. Kokonaisuus kasvoi mantereen suuntaan rantamaiseman säätämiseksi. L:n muotoisesta huvilasta ja samaan aikaan suunnitellusta ja rakennetusta autokato-varastorakennuksesta syntyi kaunis sisäpiha, jonka osana on sisäänkäynnille johtava polku. Rannassa on samassa yhteydessä rakennettu sauna.

Rakennukset ovat mustaa puuta, jotta ne sulautuisivat maisemaan. Sisätiloissa on käytetty mustaa ja vaaleaa puuta. Järven puoleinen julkisivu on lasia.

61 TUUTIRANTA

Tuutiranta on vuodelta 1920 peräisin oleva vapaa-aikanasunto. Alkuperäinen nimi on Kesäranta. Se on entinen maatila ja vuonna 1929 perustettu Kesäranta-niminen maatalousyrittäjä, jolla oli aikanaan sangen erikoisia kotieläimiä, kuten aaseja ja pesukarhuja. Vuonna 1933 yhtiön toimitusjohtajaksi tuli Maataloustuottajain Keskusliiton entinen puheenjohtaja Bjarne Westermarck, jonka suvulla tila on edelleen. Tila erikoistui siipikarjaan, kuten kanoihin, hanhiin, kalkkunoihin, riikinkukkoihin ja juoksuankkoihin. Niiden munia vietiin aina Helsinkiin saakka.

Tilan päärakennus on pienehkö hirsitupa, joka edustaa suomalaisen maaseudun pienimuotoista asumista. Rakennus ja puutarhamainen pihapiiri ovat säilyneet hyvin.

62 RUUHIJÄRVEN KYLÄ

- 62.1 Kangas**
- 62.2 Kyyhkynen**
- 62.3 Ruuhijärven vanha kansakoulurakennus**
- 62.4 Palotalli**
- 62.5 Uusi seurojentalo**
- 62.6 Vanha kauppa**
- 62.7 Lehtinen**
- 62.8 Sällälä**

Ruuhijärvi sijaitsee Nastolan järvisseudulla, jonka vaihtelevan topografian jääkauden loppuvaihe synnytti Salpausselkien väliin. Alueen maisemakuvassa vuorottelevat pienet mäkit ja viljelyalueet, vesistöt sekä metsäiset kalliiselänteet. Ruuhijärven kumparekylä on syntynyt kallio- ja harjuselänteiden väliin Ruuhijärven luoteispuolelle ja sen asema suurmaisemassa on merkittävä.

Kylä- ja viljelysmaiseman juuret ovat rautakaudella. Löydettyjen kalmistojen perusteella Ruuhijärvi on ollut jo rautakaudella merkittävä asuinpaikka ja pitäjän vanhinta kiinteän asutuksen aluetta. Ruuhijärven kylän kehittymistä ovat edistäneet hyvät viljelykelpoiset maat sekä lii-

kenteellisesti hyvä sijainti Ylinen Viipurintien varrella. Kylä on toiminutkin alueen taloudellisena keskuksena rautakauden lopulla. 1400-luvulta on ensimmäinen historiallinen maininta pienen joen varteen syntyneestä kylästä. 1500-luvulla Ruuhijärvi oli suurin Nastolan yhdeksästä kylästä. Maakirjoissa kylässä oli vuonna 1539 20 taloa ja vuonna 1571 yhdeksän taloa. Tiivis ryhmäkylä ryhmittyi kahdelle kylätontille 'Alikyläksi' ja 'Ylikyläksi'. 1700-luvun lopulla ryhmäkylä hajoaminen alkoi isojaon seurauksena ja maanjakotoimitusten päättyessä 1930-luvun uusjakoon kylän talot sijaitsivat uusilla rakennuspaikoilla melko hajanaisessa kylärakenteessa.

Tämä maankäytön historiallinen jatkuvuus näkyy Ruuhijärven maalaiskylän kumpuilevassa viljelymaisemassa, joka laajana ja yhtenäisenä tarjoaa kylän sisäisiä kaukonäkymiä mäkisten peltojen yli, hajallaan sijaitsevien, asutuskeskittymien välille. Alueen mutkittelevat ja maaston muotoja mukailevat vanhat tielinjaukset ovat säilyneet pääsääntöisesti vanhoilla reiteillään. Merkittävä maisemaelementti on koulun vierestä Ruuhijärvelle aukeava Iso-Huovilan rakentamaton rinnepelto, jonka keskellä kasvaa myös kylän ainutlaatuinen maamerkki, suuri yksittäiskuusi.

Vanhat kylätontit ovat edelleen paikallistettavissa tiiviimpinä kylärakenteessa, vaikka niillä säilyneiden maalaistalojen rakennukset ovat pääosin 1900-luvun jälkipuoliskolta. 'Ylikylän' **Mattila** pihapiireineen muodostaa tästä poikkeuksen. Kylätonttien kantatilojen ympärille on rakentunut nuorempaa pientaloasutusta. Myös kylän julki-set rakennukset ja liikerakennukset ovat keskittyneet vanhojen kylätonttien läheisyyteen. Eteläisen 'Alikylän' alue sijaitsee Lassinjoen suulla, Iso-Huovilan tilakeskuksen tuntumassa. Pohjoisempi 'Ylikylä' taas on nähtävissä Prusilan ympäristössä. Sen läheisyyteen on rakennettu vuonna 1955 **palotalli** (paloasema) ja vuonna 1976 **uusi seurojentalo**. Niiden vieressä on yksi Päijät-Hämeen tärkeimmistä rautakautisista kalmistoista: Ristimäen kalmisto.

Merkittävässä maisemapisteessä korkean mäen päällä sijaitsevat 1900-luvun alussa rakennetut talot **Kangas** ja **Kyyhkynen**. Yhdessä ne muodostavat porttimaisen sisään-tulon idästä, Järvisen suunnasta, saavuttaessa. **Kankaan** päärakennus on mansardikattoinen ja se on saanut nykyisen hahmonsensa 1920-luvulla tehdyn korotuksen ja laajenuksen myötä. **Kyyhkynen** talo puolestaan on hyvin säilynyt esimerkki 1900-luvun alun talonpoikaisesta hirsirakentamisesta. Talon mittasuhteen, kuisti ja huolella viimeistel-

62.1 ja 62.2

lyt yksityiskohdat esittelevät ajan rakennustaitoa. **Vanha kauppa** ja **Kunnaksen navetta** muodostavat samantyyllisen porttiaiheeseen pohjoisesta Korkeentietä saavuttaessa.

Ruuhijärven vanha kansakoulurakennus sijaitsee vanhan viljelymaiseman keskellä kyläkuvallisesti vaikuttavalla paikalla korkealla Keijumäellä. Vuonna 1900 valmistunut ja 1935 laajennettu puukoulu edustaa aikakauden keskusjohtoista koulurakentamista. Koulutoiminta loppui vuonna 2012 tuhopolttoon. Koulurakennuksen korjaaminen yksityiskodiksi alkoi 2015 ja neljäsosa siitä oli asuin-käytössä 2019.

Ruuhijärven kylässä on useita muitakin 1920-luvulla rakennettuja tilakeskuksia, kuten **Mikkola**, **Sällälä**, **Lehtinen** ja **Nyyperi**. Ne ovat pitkänomaisia hirsirakennuksia, jotka on lautaverhoiltu. Kokonaisuutena Ruuhijärven rakennuskanta edustaa eri vuosikymmeniä.

Ruuhijärven kylä on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema-alue (Ruuhijärven kylän kulttuuriympäristö, Ruuhijärven kylän kulttuurimaisema).

63 PYYHONKA

Pyyhongan tila pihapiireineen sijaitsee pienessä viljelyma-
semassa, koivikkosella mäellä, tuuheiden kuusiaitojen suo-
jaamana. Tila on kuulunut Rusila-suvulle 1780-luvulta asti.

Hirsinen päärakennus on 1910-luvulta, uusittu 1957, tii-
linavetta on rakennettu 1920. Pihassa on muiden talous-
rakennusten lisäksi kaunis hirsiaitta.

64 JÄRVISTEN KYLÄ

- 64.1 Pälli-Lampela
- 64.2 Isotalo
- 64.3 Alestalo
- 64.4 Ylöstalo
- 64.5 Hirvelä

Järvisen kylä sijoittuu maisemallisesti kauniiseen ympäristöön Harjunmäen maakunnallisesti arvokkaan metsäisen harjualueen koillispuolelle. Itse kyläalue sijoittuu pieni- ja kumpuilevaan kallioiden mäennyppylöiden ja niiden väliin lomittuvien peltoaukeiden muodostamaan mosaiikkimaiseen viljelymaisemaan. Mäki- ja peltoaukeiden kasvillisuus ja puusto on monilajista ja vahvistaa kylän maisemakuvaa.

Järvinen on Ruuhijärven siirtokylä, joka on muodostunut 1650-luvulla keskiaikaisten teiden risteyskseen. Yli- Viipurintien pohjoisempi linjaus kulki Järvisen kylän kautta Vierumäeltä Vuolteenkoskelle. Järvisistä haaraui yhdistie Uuteenkylään, kohti Yli- Viipurintien eteläistä linjausta. Kylän taloista **Alestalo** (Kalliomäki), **Ylöstalo** (Ylätalo) ja **Hirvelä** sijoittuvat edelleen vanhalle ryhmäkylämäelle. **Pälli-Lampila** ja **Isotalo** ovat siirtyneet maanteiden varsille kylän länsi- ja eteläpuolelle 1800-luvulla.

Järvisen rakennuskanta on melko yhtenäistä ja kyläkuvaa täydentävät vanhat riihet muut yksittäiset hirsirakennukset. Kylän vanhimpia rakennuksia ovat Pälli-Lampilan päärakennus vuodelta 1810, Hirvelän asuinrakennus vuodelta 1860 ja Isotalon päärakennus, joka siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1895. Alestalon päärakennus on vuodelta 1919 ja Ylöstalon uusittu rakennus alun perin vuodelta 1908.

Teiden risteyskohtaan syntynyt kylä oli luonteva paikka kestiekivareille, joina ovat toimineet Pällin talo, Isotalo sekä Alestalo. Alestalossa toimi vielä kievaritoiminnan päätyttyä kyytipysäkki. Kylän koulua pidettiin Ylöstalossa, kunnes 1950-luvun alussa kylään rakennettiin oma koulurakennus. Pällin talossa on toiminut myös puoti. Kylässä on useita eri aikakausia edustavia navettarakennuksia. Pälli-Lampilan, Isotalon ja Alestalon pihapiireihin sijoittuu pitäjälle tyypillinen luhtiaitta.

Järvisen kylä on maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (Järvisen kyläkulman kulttuuriympäristö). Lisäksi se sijaitsee maakunnallisesti arvokkaan Harjunmäen maisema-alueen vieressä.

65 METSÄKYLÄN MAAMIESSEURANTALO ELI HUUTOTÖYRY

Metsäkylään perustettiin maamiesseura vuonna 1928. Kylällä oli pääasiassa perheviljelmää. Seuran perustamista edesauttoi kylällä vuonna 1926 sattunut tulipalo, joka herätti kyläläiset yhteistoimintaan ja paloruiskun hankkimiseen. Huveilla kerätyistä ruiskurahoista jäi niin paljon yli, että keväällä 1927 päätettiin rakentaa seuralle oma talo. Maamiesseurantalolla on ollut suuri yhteisöllinen merkitys kylällä, ja sen piirissä harrastettu valistus sekä kasvien ja laitteiden yhteishankinnat olivat merkityksellisiä kulmakunnan elinkeino- ja vapaa-ajantoiminnalle.

Talo on kyläläisten itsensä rakentama. Se on klassistis-sävyinen punainen puurakennus, jossa on pieniruutuiset ikkunat, jyrkähkö, pienillä aumoilla varustettu katto ja sympaattiset pienet sisäänkäynnit katoksineen ja pylväineen.

Maamiesseurantalo on ilmeisen alkuperäisessä asussaan. Se on haja-asutusalueen yksittäinen tunnusrakennus.

66 ARRAJÄRVI

Arrajärvi siirrettiin isonjaon yhteydessä 1700- ja 1800-luvun vaihteessa kantatalon saamalla lisämaalle Ruuhijärven kylän takamaalle. Arrajärven suvun omistukseen talo oli tullut vuonna 1751. Puutarhan ympäröimä talouskeskus sijaitsee kylätien varrella, viljelysten reunalla rintamaastossa. Talolta avautuu näkymä peltojen yli Arrajärvelle. Pitkä, hirrellä oleva, umpikuistilla varustettu päärakennus vuodelta 1900 ja pitkä luhtiaitta edustavat perinteisessä asussaan kansanomaista hirsirakennusperinnettä. Pihapiiriin on kuulunut aikaisemmin runsaasti muutakin rakennuskantaa. Tilakeskus muodostaa itsenäisen miljöökokonaisuuden.

IMMILÄ - 39

67 ARRASTIE JA OJANEN

67.1

67.2

67.1 Arrastie
67.2 Ojanen

ARRASTIE

Arrasteen tai Arrastien talo sijaitsee Arrajärven länsirannalla peltojen keskellä, metsäsaarekkeen suojassa. Tila on peräisin isojakotoimituksista 1800-luvun alusta.

Päärakennus on vuodelta 1888. Se on vuoraamaton ja maalaamaton, samoin kuin pihapiirin muutkin rakennukset. Niistä on mainittava erityisesti toinen aitoista, joka on vuodelta 1777. Pihapiirin voi katsoa olevan lähestulkoon 1800-luvun lopun asussa.

OJANEN

Immilän kylän Ojanen on perustettu kylän takamaille Arrajärven rannalle isonjaon yhteydessä. Pihassa on 1800-luvun kansanomaista hirsirakentamista edustava pitkänomainen, harjakattoinen päärakennus ja luhtiaita. Rakennus sijaitsee samassa maisematilassa Arrasteen pihapiirin kanssa.

68 KETTULA

Kettulan maita Arrajärven länsirannalla on asutettu jo kivi-kaudella. Kettulan kivikautiselta asuinpaikalta on löytynyt saviasian palanen, joka on suunnilleen ajalta 3000 eaa.

Kettula on vanha sukutila, joka on siirretty nykyiselle paikalleen kyläryhmästä isojaon yhteydessä 1800-luvun alkupuolella. Se sijaitsee tienristeyksessä, peltojen reunassa, lähellä Arrajärven rantaa. Tilakeskuksen rakennukset ovat tien molemmin puolin.

Korkealla poikkipäädellä varustettu puinen päärakennus on vuodelta 1921, kookas, navetan, sikalan ja tallin käsittävä karjasuoja on rakennettu kivistä ja sementtitiilistä vuonna 1930. Sen on suunnitellut Viljo Mäkinen. Sementtitiili oli tuon ajan uusi rakennusmateriaali, jolla korvattiin puu ja kivi.

Rakennukset ja ympäröivä maisema ovat säilyneet hyvin rakennusajankohtansa asussa.

69 METSÄKYLÄN KOULU

Metsäkylän koulu eli Helkala valmistui viimeisenä Nastolan kunnan ennen sotia toteutetuista kouluista. Sen rakentamista hankaloitti pitkällinen riita Järvisen kylän ja Metsäkylän välisestä koulupiirijaosta, josta saatiin sopu vuonna 1922. Metsäkylän koulu pääsi tällöin aloittamaan vuokratiloissa, ja väliaikaistiloissa toimittiin monista koulutalohankkeista huolimatta toistakymmentä vuotta. Piinallisen viivyttelyn päätti lopulta Korkein hallinto-oikeus, joka velvoitti kunnan rakentamaan koulun.

Metsäkylän koulu valmistui syksyksi 1937 lahtelaisen rakennusmestarin A. W. Niemisen piirustuksien mukaan. Koululle ei enää varattu maata ja tiloja opettajan peltotilkkua ja navettaa silmällä pitäen, vaan ajan katsottiin muuttuneen siten, että rahapalkka riittää. Koulu rakennettiin poikkeuksellisesti tiilestä.

Koulu on varsin yksinkertainen, klassistisävyinen rakennus, jonka tyyppi- ja piirteet, pieniruutuiset ikkunat ja katokselisin kuistein varustetut sisäänkäynnit ovat säilyneet hyvin.

Metsäkylän koulu oli valmistuessaan ylivoimaisesti pienin Nastolan kouluista. Vuonna 1937 siinä oli ainoastaan 22 oppilasta. Vuonna 1957 koulua laajennettiin opettajien asuosiivellä. Laajennuksen suunnittelija on todennäköisesti lahtelainen arkkitehti Tauno Niemioja.

Metsäkylän koulu toimii nykyisin kylätalona.

70 METSÄKYLÄN MEIJERIN YMPÄRISTÖ

Maaherra määräsi vuonna 1917 Immilään toimitettavaksi uusjaon. Jako toteutettiin vuoteen 1933 mennessä, ja paljolti sen seurauksena Immilän takamaalle syntyi uusi kylä, Metsäkylä.

Vuonna 1927 Metsäkylään perustettiin meijeri, joka oli Nastolan ainoa lajissaan. Liikemiehet Karl Lönn, Aarne Rinne ja Kaarlo Rinne olivat ilmeisesti yrityksen perustajat, mutta omistajat vaihtuivat tiuhaan, ja meijeri ajautui taloudellisiin vaikeuksiin ja pakkohuutokaappoihin. 1930-luvulla meijeritoimintaa alkoi harjoittaa Sveitsistä Suomeen tullut juustomestari Karl Stucki, joka valmisti kesällä neljää juustoa, talvella yhtä laatua. Juustonvalmistuksen oheistuotteena syntyi runsaasti heraa, ja Stucki piti myös sikalaa, jonka tarpeisiin hera käytettiin.

Stucki rakensi sikalan kahdessa vaiheessa, vuosina 1939 ja 1948. Parhaimmillaan sikalassa oli 1500 sikaa. Rakennus paloi 1960- ja 1970-luvun taiteessa. Sen paikalle tehtiin vuonna 1996 ateljee, joka on kuvataiteilija Riitta Stuckin käytössä. Vuonna 1956 rakennettiin uusi meijeri, joka on sittemmin purettu. Meijerin asuinrakennus on alun perin rakennettu 1928, ja sitä on laajennettu vuonna 1945. Työväen asuinrakennus on purettu. Pihapiirin huvimajassa on meijerin tuhatlitrainen juustokattila. Se toimii saunan vieressä uima-altaana.

Kylän kauppa oli meijerin ohella Metsäkylän moottori. Sen lopetettua toimintansa on kyläkin hiljennyt.

Lähiseudun maatiloilla on melko yhtenäistä 1900-luvun alkupuolen rakennuskantaa.

71 IMMILÄN KYLÄ JA ARRAJOEN KARTANOALUE

- 71.1 Niemenkulma
- 71.2 Aleskylä
- 71.3 Joenkulma
- 71.4 Ylä-Immilä
- 71.5 Immilän myllymäki
- 71.6 Arrajoen kartanoalue
- 71.7 Koulumäki
- 71.8 Kiviojan torppa
- 71.9 Kotila
- 71.10 Miilumäki

71.5

71.6

Immilän kyläalue sijoittuu Ruuhijärven rantaan, Sylvöjärven laskevan Immilänjoen varrelle. Maakunnallisesti arvokas ympäristö on pienipiirteistä kumpuilevaa viljelymaisemaa, jota rajaavat metsäiset karut kallioselänteet. Ensimmäinen maininta Immilän kylästä on vuodelta 1445. Asutusta Immilässä on kuitenkin ollut todennäköisesti rautakaudelta saakka. Alueelta on tehty sekä kiviakautisia että rautakautisia löytöjä, joista mainittakoon Ylä-Immilän Oijalan talon perustuksista löydetty 1000-luvulle ajoitettu rahakätkö.

Keskiajan kiinteä kyläasutus keskittyi Ylä-Immilän, Aleskylän ja Kalkkolan ryhmäkyläin, joista Kalkkola sijoitui syrjemmälle omaksi kokonaisuudekseen. Eteläisempi Ylä-Immilä ja pohjoisempana sijaitseva Aleskylä sijoituivat samaan laajaan viljelymaisemaan, jossa kylät viljelivät omia vainioitaan. Molemmista kylästä kulkivat omat tielinjat Ylisen Viipurintien eteläisen ja pohjoisen linjauksen väliselle yhdystielle. Vuosina 1793–1802 Immilässä tehtiin isojako sekä 1917–1933 uusjako, jolloin ryhmäkylät hajosivat lopullisesti.

Ylä-Immilä sijaitsee vanhalla maisemallisesti merkittävällä kylämäellä. Kylän rakennuskanta on ajallisesti

kerroksellista. Vanhan ryhmäkylän tiloista ovat nykyisin jäljellä Oijalan ja Ali-Oijalan puutarhojen reunustamat talouskeskukset. Oijalan päärakennus on 1950-luvulta ja Ali-Oijalan 1900-luvun alusta. Pihapiireihin sijoittuvat myös vanhat aitat sekä karjasuoja.

Samaan peltomiljööseen Ylä-Immilän kanssa sijoittuvat Koulumäki ja Joenkulma. **Joenkulman** asutus on saanut alkunsa isojoassa, jossa Peltolan talo muutti paikalleen. Samoihin aikoihin jokirantaan ja Lietturimäen rinteille syntyi myös tilattomien pienimittakaavaista rakentamista. Joenkulman Keijumäellä (**Koulumäki**), maisemallisesti näkyvällä paikalla, sijaitsee Immilän vuonna 1900 valmistunut kansakoulu. Rakennusta on laajennettu 1930-luvulla. Koulutoiminta loppui 1969, jonka jälkeen rakennuksessa on ollut kesäsiirtola ja leiritoimintaa. Nykyisin rakennus on asuinkäytössä hoitokotina.

Immilän Aleskylä oli suurin vanhoista ryhmäkylästä. Nykyisin kylämäellä sijaitsevat enää Taarastin ja Äijälän talouskeskukset. 1900-luvun alkupuolelta peräisin olevat rakennukset näkyvät hyvin maantielle. Kyläalue oli aiemmin avoimen peltomaiseman keskellä, mutta nykyisin maisema on umpeutunut peltosten metsityksen myötä. Ruuhi-

71.10

järven rannassa on loma-asutusta. Vanhalta kylämäeltä koilliselle sijaitsee Taarastin kallioketo, joka on maakunnallisesti arvokas perinnebiotooppi. Kalliokedon alueelta on myös tehty rautakautisia löytöjä ja se on mahdollisesti rautakautinen hautapaikka.

Niemenkulman kylämäinen asutus Vähäniemen ja Hirtelähdän välisellä peltoaukealla on perua isojoasta vuoden 1787 jälkeen. Etu-Niemen ja Taka-Niemen tilojen päärakennukset pihapiireineen ovat säilyneet vanhassa asussaan. Rakennuskanta on ajallisesti kerroksellista. Molemmissa pihapiireissä ovat säilyneet kaksikerroksiset luhtiaitat.

Muita mainittavia rakennuksia Immilän kylän alueelta ovat **Kiviojan torppa**, **Kotila** ja **Miilumäki**. Kiviojan torppa sijaitsee Aakalantien varrella ja edustaa 1800-luvun torppariasutusta. Pihapiirissä on säilynyt päärakennuksen lisäksi luhtiaitta. Immilän kylätien varressa sijaitsee Kotilan jugendvaikutteinen kaupparakennus vuodelta 1911. Tielle näkyy myös maamiesseurantalo, Miilumäki, joka on vuodelta 1939.

Immilänjoen myllyt mainitaan ensimmäisen kerran 1500-luvun puoliväliin myllyluettelossa. Mahdollisesti vanhimmat myllyt ovat peräisin keskialta. Immilänkoskessa on sijainnut Yläjuoksulla Immilän kylän ja Arrajoen myllyt sekä alakoskella Toivonon ja Uudenkylän myllyt. Immilän kylän yhteismylly on kunnostettu matkailukohteeksi ja alueella on kyläyhdistyksen toimintaa sekä kesäkahvila. Muut myllyt on purettu kiviperustuksia lukuun ottamatta. Immilän myllyrakennus on vuodelta 1901. Lisäksi pihapiirissä on aittaliiteri 1920-luvulta ja sauna 1900-luvun alkupuolelta. Immilänjoen pohjoispuolella on säilynyt kaksi myllärinasuntoa sekä sepän asunto. Arrajoen myllärinasunto 1920-luvulta sijaitsee joen eteläpuolella. Sen pihapiiriin kuuluu 1700-luvun yksinäisluhti sekä kellari ja sauna. Myllymäelle sijoittuu myös Mäkelän kauppa, jonka yleisilme on 1900-luvun alusta.

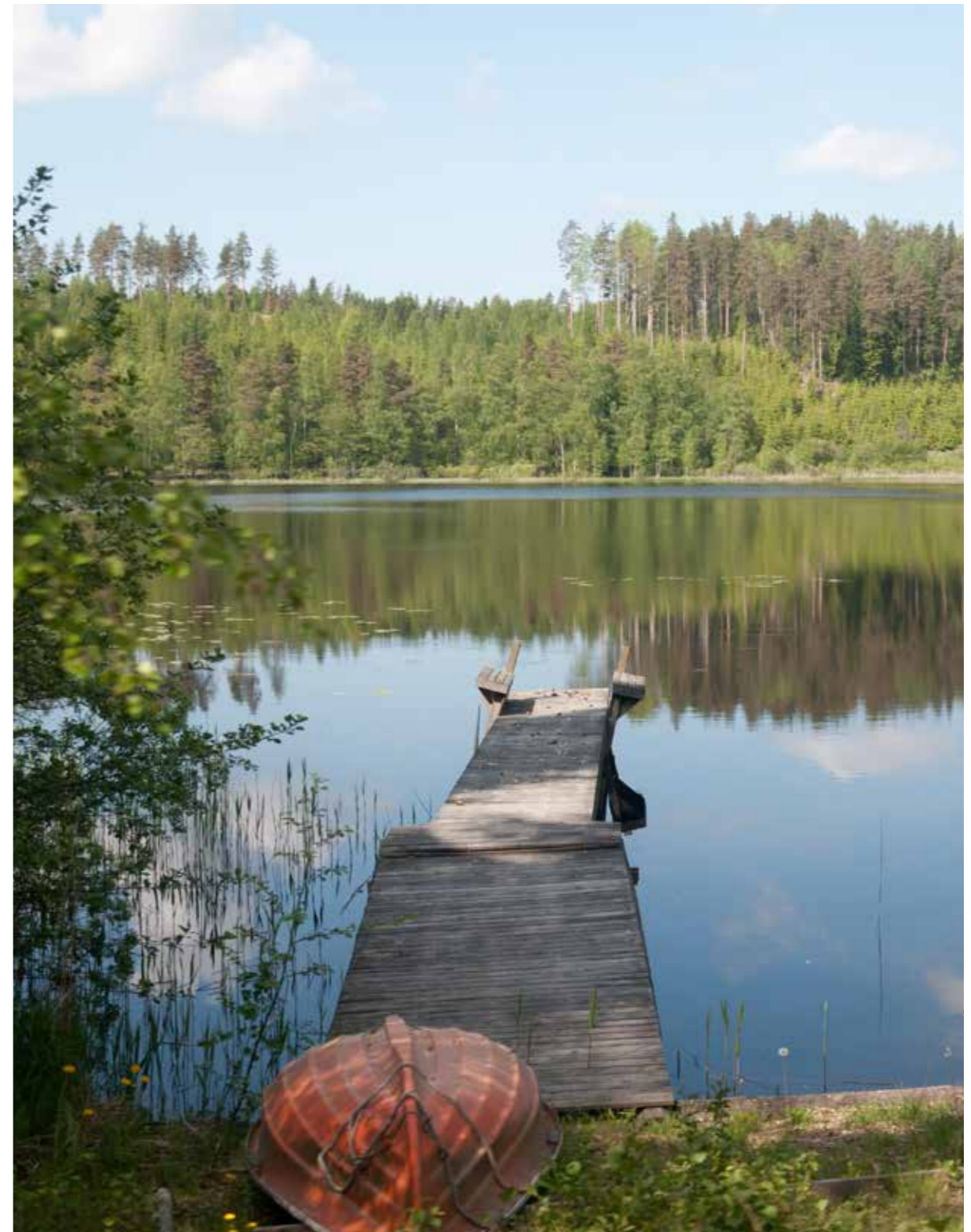
Immilänkoskessa pitkään jatkunutta teollista toimintaa tuo hyvin esiin alueen eri-ikäinen rakennuskanta ja raken-

nusten jäännökset. Myllytoiminnan lisäksi alueella on ollut muun muassa sahoja. Arrajoen saha toimi alueella 1700-luvulta 1950-luvulle. Vuonna 1904 Arrajoen mylly ja kartano saivat sähkövalot, kun myllyn yhteyteen rakennettiin Nastolan ensimmäinen sähkölaitos. Myös Immilän myllypiirillä oli sahatoimintaa 1920–1969. Nykyisin sahojen rakennukset ja toimintaan liittyneet uittorännit on purettu.

Arrajoen kartanon alue sijoittuu Sylvöjärven koillisrannalle, josta Arrajoki laskee Arrajärveen. Sen pohjoispuolella sijaitsee Arrajoen kylätontti. Arrajoen kylä itsenäistyi Immilästä 1560-luvulla. Kartano perustettiin vuonna 1651, jolloin se tunnettiin Jokelana. Kartanon päärakennus on tuhoutunut palossa vuonna 1948, ja nykyinen rakennus on rakennettu vanhan kivijalan päälle. Myös muita kartanon rakennuksia tuhoutui 1950-luvun tienoilla. Kartanoon liittyneistä rakennuksista nykyään ovat jäljellä aitta, kiviurvi, kaksi työväen asuinrakennusta, kivikellari ja mankeri-ruokuhuone. Muut tallit ja talousrakennukset sekä vierastalo on purettu. Vanha makasiinirakennus on siirretty Anjalaan.

Kartanoon on aikoinaan liittynyt puutarha, joka on alun perin perustettu 1700-luvun lopulla. Päärakennukselle johtaa vielä nykyäänkin jalopuukujanne Heinolantieltä. 1830-luvulla kartanon puistoa laajennettiin vähitellen Sylvöjärven rantaan asti. Arrajoen yli rakennettiin kävelysilta ja joen etelärannalle tehtiin klassinen ”temppele”. 1920-luvulla alue oli palautunut luonnonpuistoksi ja ainoastaan nimi ”temppeleimetsä” kertoi enää puiston historiasta. Puiston lisäksi kartanolla oli mittava puutarha, jossa viljeltiin hedelmiä, vihanneksia ja juureksia niin kasvihuoneissa kuin avomaallakin. Kartanopuisto puutarhoineen sijoittui pääosin joen ja päärakennuksen väliseen eteläranteeseen. Puutarhaviljelyä oli myös rakennuksen itäpuolella.

Immilän kylä ja Arrajoen kartanoalue on sekä valtakunnallisesti (RKY) että maakunnallisesti (MARY) arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (Immilän mylly, Immilänjoen ja Immilän myllymäen kulttuurimaisema). Lisäksi kohde on maakunnallisesti arvokas maisema-alue (Arrajoen kulttuurimaisema, Immilän kulttuurimaisema).

PYHÄNTAKA – 40

72 MÄKELÄN RATASILTA

Rautatieyhteys Nastolan kautta oli valtion viranomaisten suunnitelmissa erilaisin linjauksin jo 1800-luvun lopussa. Kesti aina vuoteen 1909 ennen kuin asia saatiin eduskunnan päätökseen ja vuoteen 1927 ennen kuin suunnitelmia voitiin alkaa laatia. Ratasuunnitelma valmistui kesällä 1928. Tuolloin valtionrautatiet ja oikeusministeriön vankeinhoitoasiainosasto laativat lisäksi sopimuksen, jonka mukaan ratatyöt teetetään vangeilla lukuun ottamatta joitakin Lahden pään alkukilometrejä ja Heinolan pään loppukilometrejä.

Lahden ja Heinolan välinen 37,7 kilometrin mittainen rautatie rakennettiin 1928-1932. Sen varrelle tehtiin kuusi ratasiltaa, joista suurin on Jyrängönvirran ylittävä mahtava silta Heinolan kaupunkiin saavuttaessa.

Mäkelän silta rakennettiin valuraudasta eli rakennusräksestä, kuten rautatierakennusta koskevat kansainväliset sopimukset rakennusainetta määräsivät kutsuttavan. Maatuet ovat sementillä muurattua graniittia. Se edustaa valtionrautateiden yleistä, vuosisadan vaihteessa vakiintunutta rautatiesiltojen rakennustapaa. Vuodesta 1926 valtionrautatiet laati siltojaan varten tyyppiirustuksia.

Pyhäntaalle johtava Vanajanraitti kulkee radan ali. Mäkelän rautatiesilta sijaitsee lakkautetun Mäkelän aseman eteläpuolella ja toimii porttina kyläalueelle.

73 MÄKELÄN PYSÄKKI JA KAUPPA

73.1 Mäkelän pysäkki
73.2 Kauppa

Rautatieyhteyttä Nastolan kautta suunniteltiin eri muodoissaan 1800-luvun lopulta lähtien. Esitetyt linjaukset herättivät nastolalaisissa ristiriitaisia tunteita, koska joltakulta oli menossa parhaat pellot, joillakin paikoin oli taas merkittäviä koskiuomia. Nastolan tuolloiset väestökeskitymät puolsivat Heinolan ja Uudenkylän välistä linjausta. Autoliikenne ehti kieriä junien rinnalle 1900-luvun alkupuolella, ja kysymys radan tarpeellisuudesta nousi esin. Vuosikymmenten suunnittelun jälkeen päädyttiin Heinolan ja Lahden väliseen rautatiehen. Eduskunta päätti radasta vuonna 1909. Viimeinen määrärahaäänestys päättyi äärimmäiseen lopputulokseen, yhden äänen enemmistöön radan puolesta.

Rata valmistui vuonna 1932. Sen varrella oli Nastolan osuudella Ahtialan ja **Mäkelän pysäkit** sekä Seestan laiturivaihe. Rakennustöissä käytettiin vankeja, ja rataa varten perustettiin Ahtialaan, Mäkelään ja Vierumäelle vankilayksiköt yli 400 vangille.

Rakennukset suunniteltiin Valtionrautateiden huone- ja rakennustoimistossa. Suunnitelmat on allekirjoittanut Valtionrautateiden arkkitehti Thure Hellström. Kaikista radanvarren asemista tuli osapuilleen samanlaisia. Päärakennusaineena oli puu, suomalainen materiaali, koska se oli edullista ja rakennuksiin saatiin näin perinteisen kansanarkkitehtuurin leimaa. Asemien haluttiin toisaalta sopeutuvan maisemaan, toisaalta niiden oli erotuttava tienoon muusta rakennuskannasta. Rakennusten tuli olla kestäviä sekä teknisesti ja arkkitehtuuriltaan korkeatasoisia ja esimerkillisiä, sillä ne toimivat myös rakentamisen malleina maaseudulla.

Rakennukset on sijoitettu suoran raitin varrelle, joka on reunustettu alkupäästään jalokuusin, jotka merkitsivät aseman maaseutumaisemaan. Raitin loppupäässä on koivukuja. Itse asemarakennus on kooltaan suurin. Se sisälsi asematoiminnot ja asemapäällikön asunnon. Raitilla on lisäksi ratavartijan talo, pikkuruinen sauna, kivikellari, kaksi liiteriä, puusee ja kaivo. Asema ja asuintalo ovat radan puolella, talousrakennukset raitin toisella puolella rakennusten hierarkian mukaisesti.

Lahden ja Heinolan välinen rautatie avattiin syyskuussa 1932 suurin juhllisuuksin. Presidentti Pehr Evind Svinhufvud ja rouva Ellen Svinhufvud ajoivat juhlanjuna radan päästä päähän. Radan varrella oli runsaasti väkeä. Mäkelän asema tuli tarpeeseen: ennen toista maailmansotaa sen lähtijä- ja tulijamäärä oli vuosittain yli viisi tuhatta. Sen jälkeen matkustajat vähenivät, ja henkilöliikenne loppui 1968 ja tavaraliikenne 1971.

Asemarakennus, rautatieläisten asuinrakennus ja talousrakennukset ovat säilyneet hyvin, samoin jalokuusi- ja koivukuja.

Mäkelän pysäkki sai nimensä läheiseltä Seestan kartanon torpalta, jonka läheisyyteen asema rakennettiin.

Maantien ja asemalle kääntyvän paikallistien risteyksessä on 1900-luvun alusta peräisin oleva **postitalo**, joka asemarakennusten tavoin on nykyisin yksityisessä omistuksessa ja asuinkäytössä.

74 HARJULA

Puolisentoista kilometriä Mäkelän asemalta pohjoiseen vievää vanhaa Lahden ja Heinolan välistä maantietä, nykyistä Mäkeläntietä sijaitsee Harjulan tila. Vanhat lehtipuut ja puutarha ympäröivät tilakeskusta, jonka päärakennus on valmistunut 1910-luvulla. Sitä on myöhemmin korjattu. Tiilinen navetta on vuodelta 1932. Se on alun perin käsittänyt eläinsuojien lisäksi myös saunan.

Harjulan tila muodostaa viehättävän kokonaisuuden pienen peltoaukean kupeessa.

75 HAIKULA

Haikula on siirtotila Käkisalmen maalaiskunnan Yläpuustin kylästä. Tammien ympäröimä talouskeskus sijaitsee viljelysten keskellä uuden ja vanhan Heinolantien risteyksessä.

Hirsinen päärakennus on vuodelta 1939 ja korjattu perusteellisesti 1953, rapattu betoninen navetta on rakennettu 1963. Pihapiirissä on lisäksi muun muassa 1760-luvulta peräisin oleva aitta.

76 VANAJANRAITTI

76.1 Kylä-Ainikkala

Vanajanraitti seurailee väljästi Kivijärven koillisnurkan rantamaisemia peltoaukeiden ja metsälaikkujen keskellä.

Vanaja mainitaan käräjäpöytäkirjoissa vuonna 1479, jolloin Matti Antinpoika esiintyi Vanajan edustajana Uudenkylän käräjillä. Hämeen vanhin maakirja on vuodelta 1539, ja siinä kerrotaan Vanajassa olleen kaksi savua eli taloa, kummatkin pieniä. Vuosisadan puolivälissä savuluku kasvoi hieman mutta pysytteli seuraavat pari sataa vuotta suunnilleen samana. 1700-luvun lopulla talomäärä kasvoi seitsemään, 1800-luvun puolivälissä kymmeneen. Kylän taloista tunnetaan 1700-luvulta nimeltä Ukkola ja Kossila, 1800-luvulta lisäksi Ainikkala.

Kuninkaankartastossa 1700- ja 1800-luvun vaihteessa Vanajan kylä (Wania by) näkyy pienenä ryhmäkylänä järvenlahdelman rannalla, Kylänsaaren suojassa, Yliseltä Viipurintieltä eroavan maantien varressa. Kaikki kylän talot olivat 1700-luvun lopussa kruunun omistuksessa.

Isojako toimitettiin Vanajassa vuonna 1791. Se sujui sovussa eikä juuri muuttanut kylärakennetta. Yhden talon oli muutettava, mutta ei kauas vanhasta taloryhmästä. Vuonna 1894 vanajalaiset pääsivät yhteisymmärryksen isonjaon täydennysperiaatteista. Kylässä oli seitsemän taloa, lähes kaikki vanhalla kylämäellä. Kaksi taloa muutti nyt muualle. 1900-luvun alkuvuosina kylään tuli myös torppia.

Nykyinen Vanajanraitti on vuosisatoja vanha maantie. Sen varrella on nyt harvakseltaan taloja, osittain vanhoja, hyvin säilyneitä pihapiirejä, osittain uusia. **Kylä-Ainikkalan** tilakeskus edustaa Vanajan vanhimpia asutuskerrostumia. Nykyinen hirsinen, harvinaisen kookkaalla poikkipäädyllyä varustettu päärakennus on vuodelta 1926.

77 KIVIJÄRVEN KOULUN YMPÄRISTÖ

77.1 Pyhäntään koulu
77.2 Pyhäntään lava

PYHÄNTÄÄN ELI KIVIJÄRVEN KOULU

Pyhäntään koulu perustettiin vuonna 1919, aikana, jolloin yksityiset, lähinnä kartanoiden ja koulupiirin perustamat koulut tulivat Nastolan kunnan omistukseen. Nastolan kansakoululaitos laajeni näinä vuosina lukuisilla uusilla kouluilla. Kunta perusti koulutuksen kehittämistä varten vuonna 1919 erityisen valiokunnan sekä kaksi vuotta myöhemmin komitean, joiden työn tuloksena saatiin muun muassa koulujen ohjesääntö ja piirijako.

Pyhäntään koulu sijaitsee korkealla mäellä, kuten valtion ohjeet edellyttivät. Jo alkuaan kunnanisät mainostivat sekä rakennusta että paikkaa erityisen kauniiksi.

Vinkkelin muotoinen koulutalo käsitti opetustilat ja opettajan asunnon. Valtio pyrki 1900-luvun alussa vahvasti ohjaamaan koulujen toiminnallista, hygieenistä ja esteettistä laatua, ja tässä tarkoituksessa laadittiin eräitä tyyppi- ja piirustuskokoelmia. Pyhäntään koulu ei vaikuta rakennetun ainakaan suoraan minkään tyylin pohjalta, vaan on kenties paikallinen sovellus. Koulun piirustukset on allekirjoittanut rakennusmestari A. W. Nieminen vuonna 1918.

Koulurakennuksen ikkunat on uusittu vuonna 1960. Taloa laajennettiin koilliseen päin vuonna 1978. Lisäosaan rakennettiin muun muassa pukuhuoneet, sauna ja yksi opetustila.

Vuonna 1998 Pyhäntään ja Seestan koulut yhdistettiin ja Pyhäntään koulu nimettiin Kivijärven kouluksi.

Aika ei ole kohdellut vanhaa koulurakennusta suojeasti, mutta sen peruspiirteet ja hahmo ovat säilyneet hyvin.

KESÄMAJA ELI PYHÄNTÄÄN LAVA

Pyhäntään kylän tanssilavan rakennutti vuonna 1944 perustettu urheiluseura Nastolan Naseva. Seura käynnisti rauhan tultua sinnikkään, talkoohenkeen perustuvan rakennustoiminnan, jonka tuloksena saatiin muun muassa hyppymäkiä ja monia heitto- ja hyppypaikkoja. Vuonna 1945 valmistui oma kesämaja, jossa järjestetään edelleen lavatansseja. Ulkoasultaan vaatimaton lautaseinäinen lava on rakennettu pienelle männikköiselle mäelle.

78 EVATTU-JÄRVEN ETELÄOSA

78.1 Huovila
78.2 Jokela

Evattujärven eteläosa kuuluu Pyhäntään kylään. Laaja maisema pikkuteiden halkomine peltoineen on edustava ja hyvin säilynyt.

Alueen iäkkäimpiin rakennuksiin kuuluu **Huovilan talo**. Sukutila on peräisin vuodelta 1719. Ensimmäiset omistajat ovat Yrjö Jaakonpoika ja vaimonsa Kaisa, joiden hoidossa tila oli vuoteen 1726. Huovila ostettiin perinnöksi vuonna 1886. Tila siirrettiin isojaossa silloisesta kylätaajamasta nykyiselle paikalleen, oman metsäpalstansa päähän vuonna 1897. Nykyinen päärakennus on tuolta ajalta.

Alueen rakennuskantaa on uudistettu 1920- ja 1930-luvulla. Tuon ajan klassistishenkistä rakentamista edustaa muun muassa **Jokelan talo**. Jokela on vanha sukutila. Se siirrettiin nykyiselle paikalleen vuonna 1885. Päärakennus on vuodelta 1921, ja sitä on korjattu muun muassa vuonna 1961. Navetta on vuodelta 1913, korjattu vuonna 1946.

79 TERVALA

Evattujärven pohjoisranta on asutettu jo tuhansia vuosia. Tervalassa on Suomensjärven kulttuuria edustava kivikautinen asuinpaikka, ja sieltä on löytynyt myös kampakeraamisen ajan asutuksen jälkiä.

Tervalan tila sijaitsee koivikon keskellä Evattujärven pohjoisrannalla. Tervalo on erotettu Ämmälä-nimisen sotilasvirkatalon maista. Tila tuli vuokralle 1884 ja itsenäistyi 1927. Hirsinen päärakennus on vuodelta 1918, tiilinen karjasuoja on rakennettu 1950. Lisäksi pihapiirissä on muun muassa viehättävä vanha saunarakennus.

80 HARJU

Harju on entinen Seestan kartanon torppa, jota Harjun suku on viljellyt 1840-luvulta. Tila itsenäistyi vuonna 1890, kun Erik Johan Forsberg osti sen Seestan isännältä ministerivaltiosihteerin Johan Casimir Ehrnroothilta. Forsberg-suku muutti nimensä Harjuksi vuonna 1935.

Talouksen keskus sijaitsee pienellä mäellä tuuhean kuusikon ja vanhojen tammien suojassa, peltojen äärellä. Nykyinen päärakennus on vuodelta 1928, lisäsiipi on vuodelta 1966. Talon alkuperäinen klassistinen tyyli on säilynyt hyvin. Luonnetta antaa kaunis lasikuisti portaikkoineen. Rakennuksen on suunnitellut Vaasan lääninarkkitehti Alfred Wilhelm Stenfors.

81 HOLMI

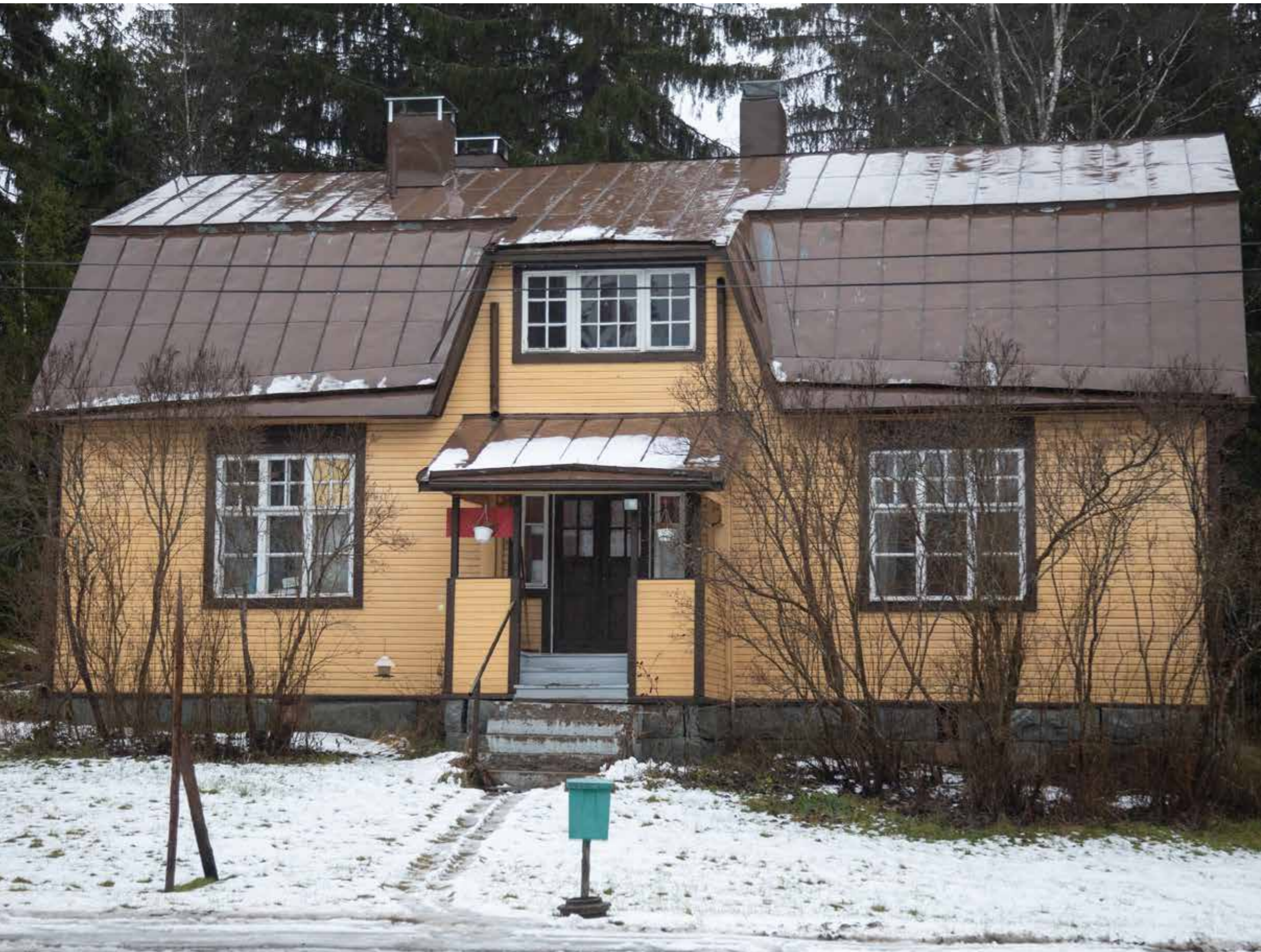

Motti eli Holmi kuuluu Pyhäntaan Alasenjärven tienoille keskittyneeseen taloryhmään. Vuonna 1893 tehdyssä jaossa se jäi paikalleen. 1800-luvun lopulla tila oli toiminut Seestan kartanon sivutilana ja vuokrattuna, mutta 1890 vuokramies osti talon itselleen.

Peltojen vieressä, puutarhan keskellä, mäenrinteellä sijaitseva tilakeskus käsittää muun muassa päärakennuksen vuodelta 1910 sekä tallin, sikalan ja navetan sisältävän karjasuojan vuodelta 1912. Päärakennus on korjattu perusteellisesti sisältä 2000-luvun alussa.

Kookas päärakennus on poikkeuksellisen edustava sisäänvedettyine kuisteineen ja koristeellisine jugendvaihutteisine ikkunoineen. Rakennus on säilynyt hyvin.

82 SEPPÄLÄ

Seppälä on entinen Seestan torppa, jonka sijainti oli ratkottu 1700-luvun isojaossa. Vuonna 1890 Seestan isäntä, ministerivaltiosihteeri Casimir Ehrnrooth myi Seppälän lampuodeilleen. Seppälä on ollut saman suvun hallussa siitä pitäen.

Tilakeskus sijaitsee korkealla lehtevällä mäenkumpareella, lähellä Alasenjärven rantaa. Kookas hirsinen päärakennus on vuodelta 1921. Siinä on ajalleen tyypillinen lyhyillä varustettu taitekatto ja pienehkö koristeellinen kuisti. Punatiilinen karjarakennus on vuodelta 1935. Karjanhoito on lopetettu vuonna 1974. Lisäksi pihapiirissä on muita vanhoja talousrakennuksia.

83 KIVISTÖ

Kivistö on vanha sukutila, jonka juuret ulottuvat vuoteen 1607. Tilakeskus on sijainnut nykyisellä paikallaan, maantien varrella, mäennyppylällä, 1860-luvulta asti. Pihassa on jäljellä vanhaa puutarhaa.

Kookkaalla umpikuistilla varustettu päärakennus on vuodelta 1903. Se on korjattu perusteellisesti vuonna 1946, jolloin se lienee saanut etulapteen leveän ikkunalyhdyn. Pihapiirissä on lisäksi sementtitiilinen karjasuoja vuodelta 1927, vanha kaksikerroksinen aitta sekä muita talousrakennuksia.

Karjatalous on lopetettu 1980-luvulla, eikä tilakeskusta enää asuta. Rakennuksia käytetään varastoina ja ne alkavat olla huonokuntoisia.

Lounatvuori, Irma 2001. ”Sotilaan lepo. Kolme upseeria puistosuunnittelijana”. Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide. Päätoim. Maunu Häyrynen. Helsinki.

Mäkelä, Anneli 1976. Nastolan historia. Talonhaltijaluettelo. Jyväskylä.

Mäkelä, Anneli 1979. Nastolan historia I. Jyväskylä.

Mäkelä, Anneli 1982. Nastolan historia II. Jyväskylä.

Mäkelä, Anneli 1991. Nastolan historia III. Jyväskylä.

Mäkinen, Matti K. ”Kuivamaito Oy maitojauhetehtas”. Arkkitehti 5/1976.

Mälkölä mielessä – tarinoita kylästä ja sen asukkaista. Mälkölän kylätoimikunta. Toim. Tuula Pekonen. Helsinki 2019.

Nastola – teollistuva maalaiskunta. Lahti 1970.

Niskanen, Riitta 2012. Selvitys Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä. Lahden historiallisen museon julkaisuja 3. Helsinki.

Niskanen, Riitta 2009. ”Unto Ojonen, arkkitehti”. Koivun ja tähden alla. Unto Ojonen, lahtelainen arkkitehti. Lahti.

Nygrén, Helge 1979. Pajulahti. Helsinki.

Oijala, Matti 2010. ”Huviloiden vaiheilta Nastolassa”. Huvilaelämää Päijät-Hämeessä. Päijät-Hämeen tutkimusseuran vuosikirja 2010. Toim. Matti Oijala, Birgitta Stjernvall-Järvi, Riitta Niskanen ja Ossi Nummela. Hämeenlinna.

Oijala, Matti 1999. Immilän myllymäki. Saarijärvi.

Paavilainen, Marko 2015. Sanasta tekoihin, vuosisata kirkollista elämää Lahdessa. Porvoo.

Päijät-Hämeen seurantalot. Lahden museolautakunta. Selvityksiä ja kannanottoja XXVI/1985. Lahti 1986.

Riikonen, Tomi 2005. Toivonojan kartanon historia. Keuruu.

Rosenberg, Antti 1974. ”Elinkeinot nälkävuosista toiseen maailmansotaan”. Hämeen historia IV:2 noin vuodesta 1870 vuoteen 1945. Hämeen Heimoliitto. Hämeenlinna.

Sarvas, Anja 1979. ”Nastolan esihistoria”. Mäkelä, Anneli 1979. Nastolan historia I. Jyväskylä.

Savonen, Severi 1957. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys 1907–1957. Helsinki.

Suomen maatilat. Tietokirja maamme keskikokoisista ja suurista maatiloista. II osa, Hämeen lääni. Porvoo 1931.

Suomenmaa V. Lieksa – Närpiö. Toim. Hannu Tarmio, Pentti Papunen ja Kalevi Korpela. Porvoo 1973.

Suuri maatilakirja V Hämeen lääni. Kuopio 1964.

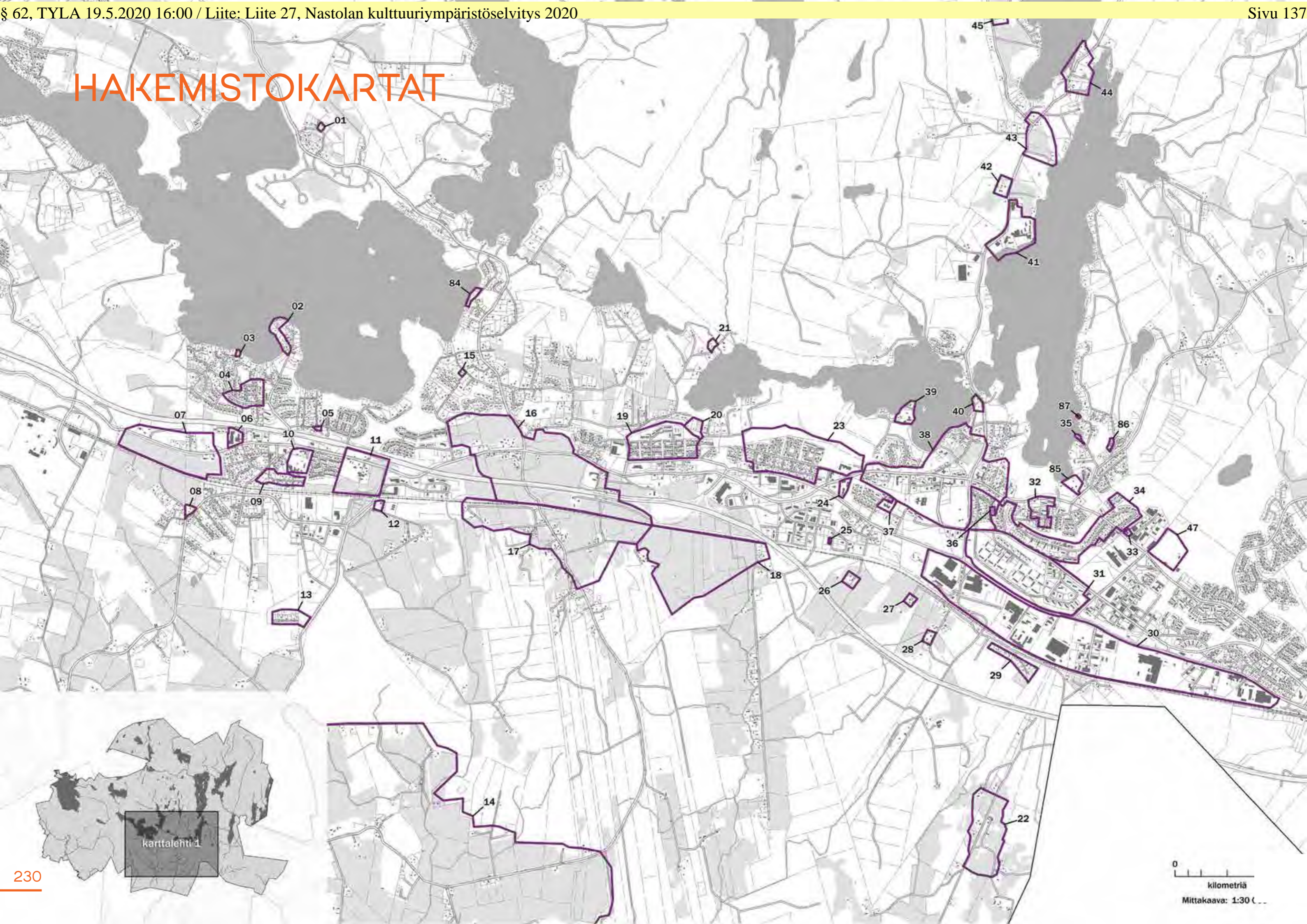
Tiainen, Teemu – Takala, Hannu 2014. Uudenkylän osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi. Lahti.

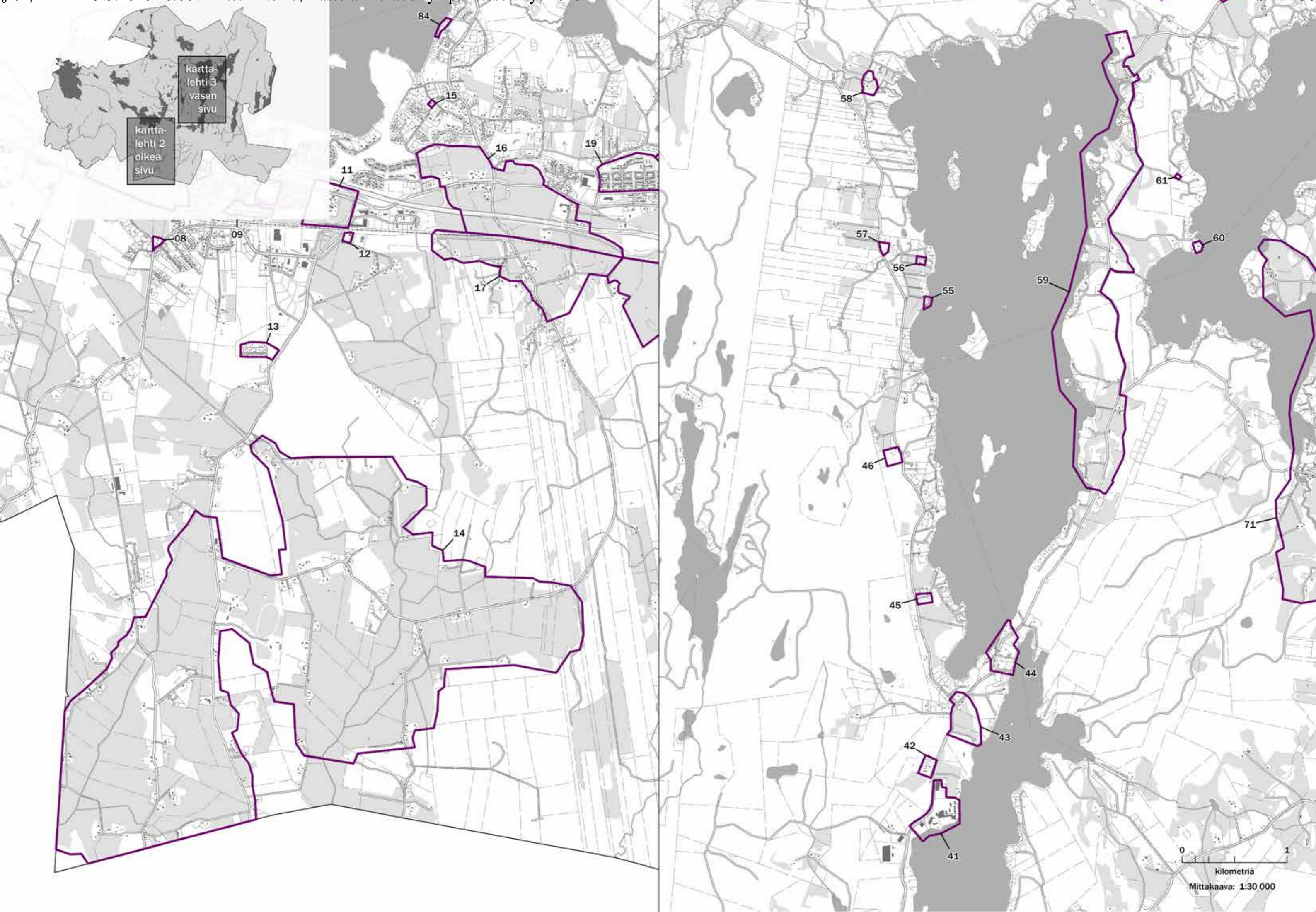
Vihola, Teppo 1996. Lahden historia 3. Lahden talouselämän historia. Jyväskylä.

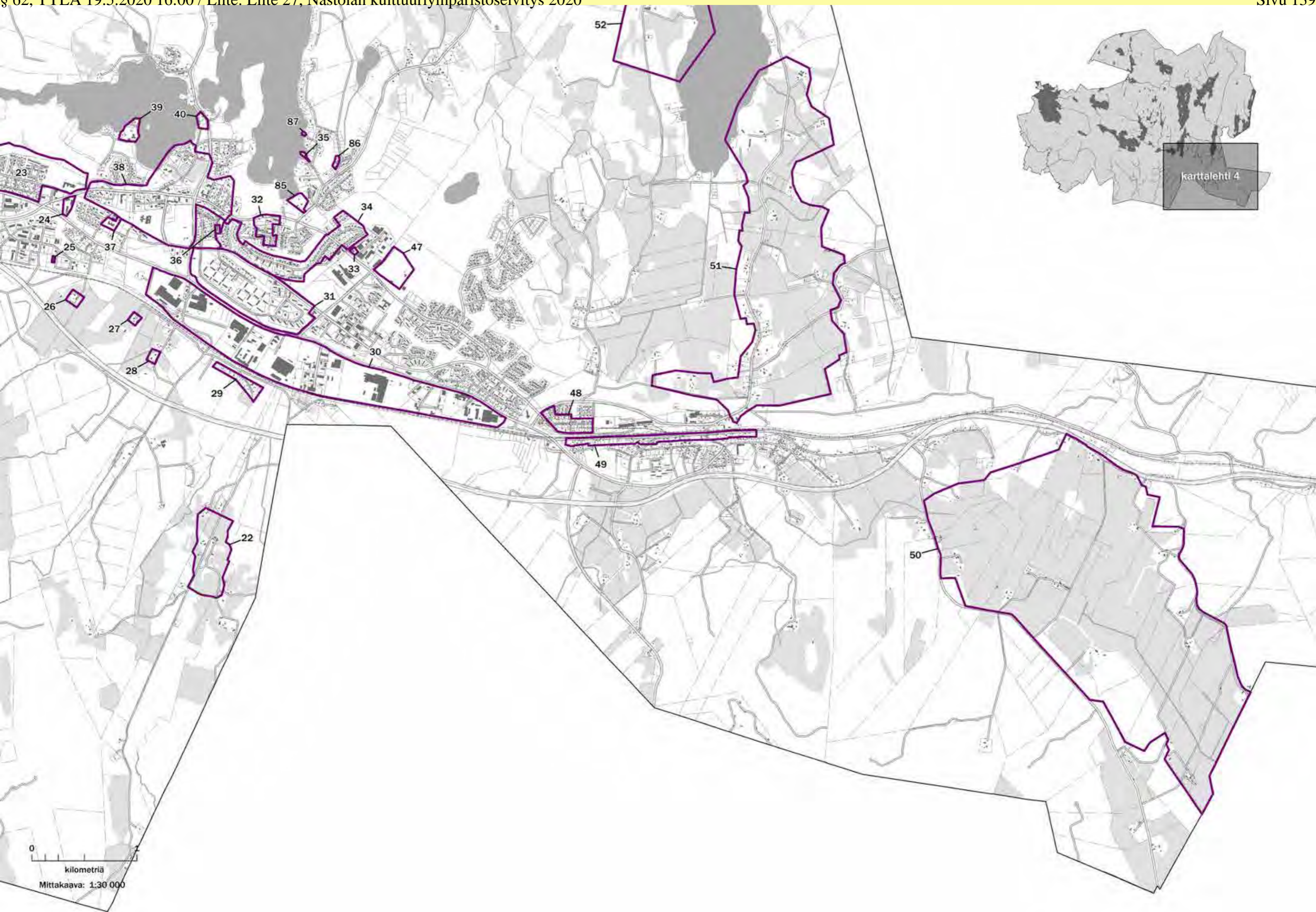
Viluksela, Martti 1937. ”Uudet radat”. Valtionrautatiet 1912-1937 II. Helsinki.

Wager, Henrik 2006. Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. Päijät-Hämeen liitto A159. S.I.

HAKEMISTOKARTTAT

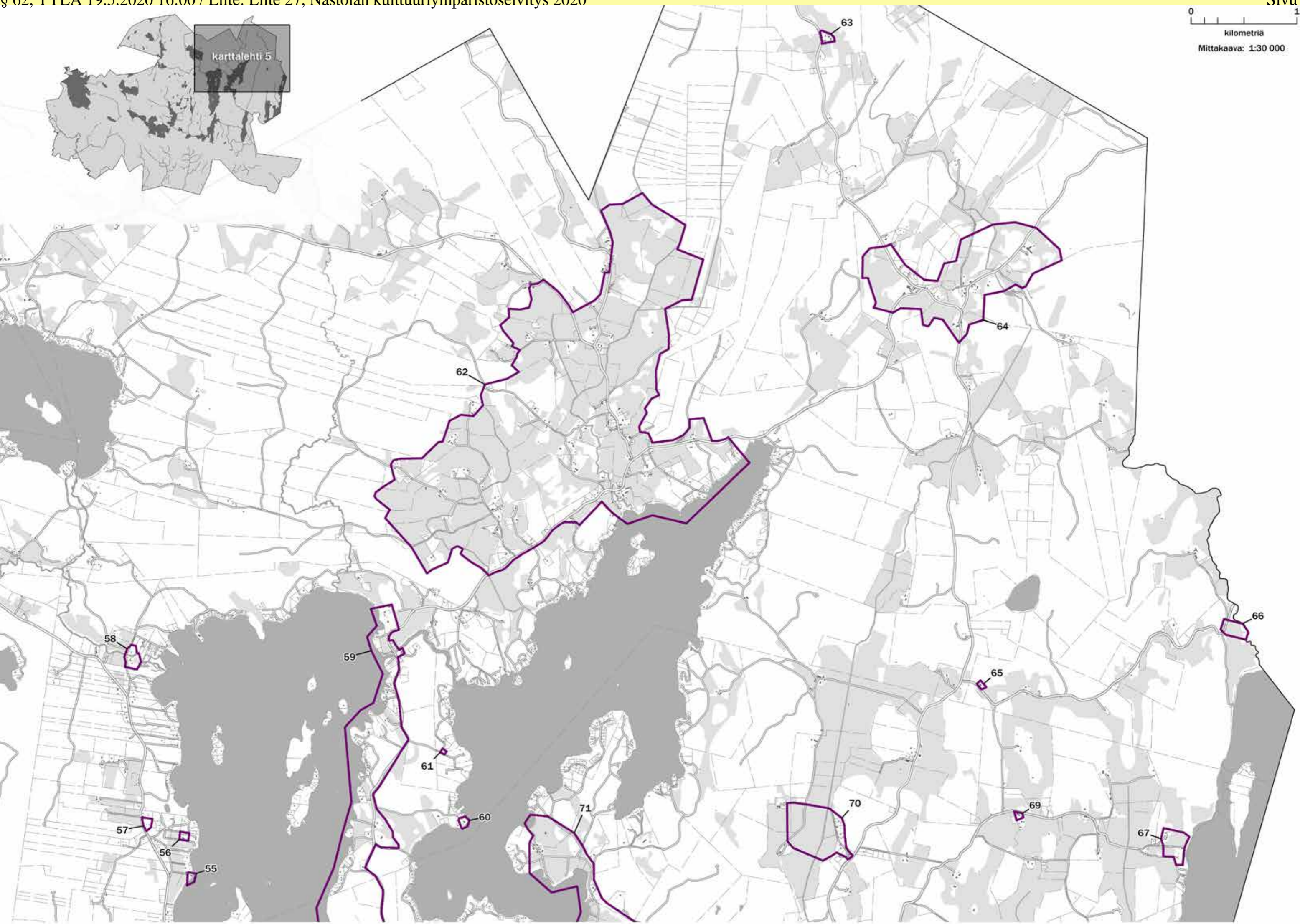
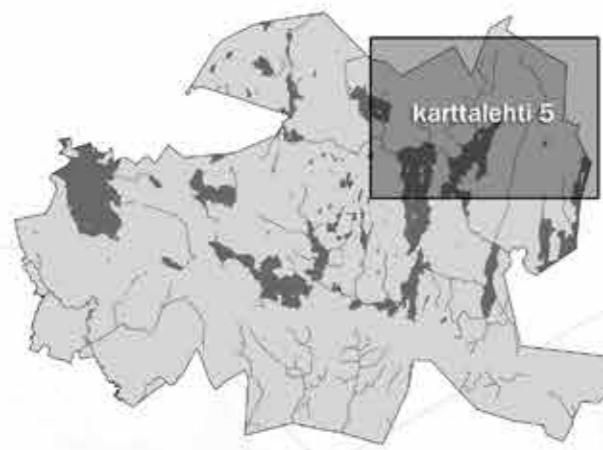
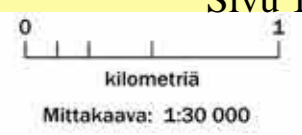

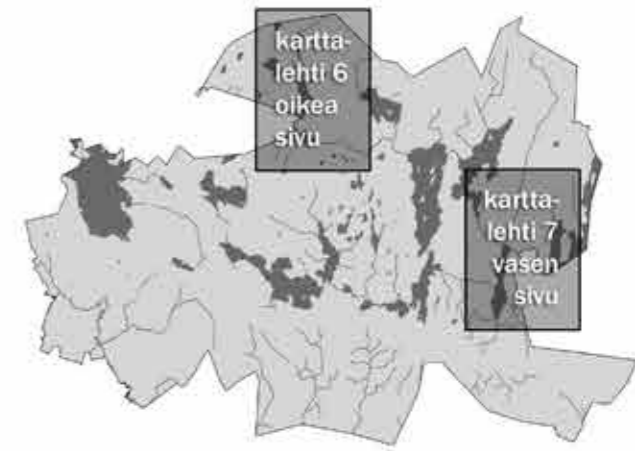
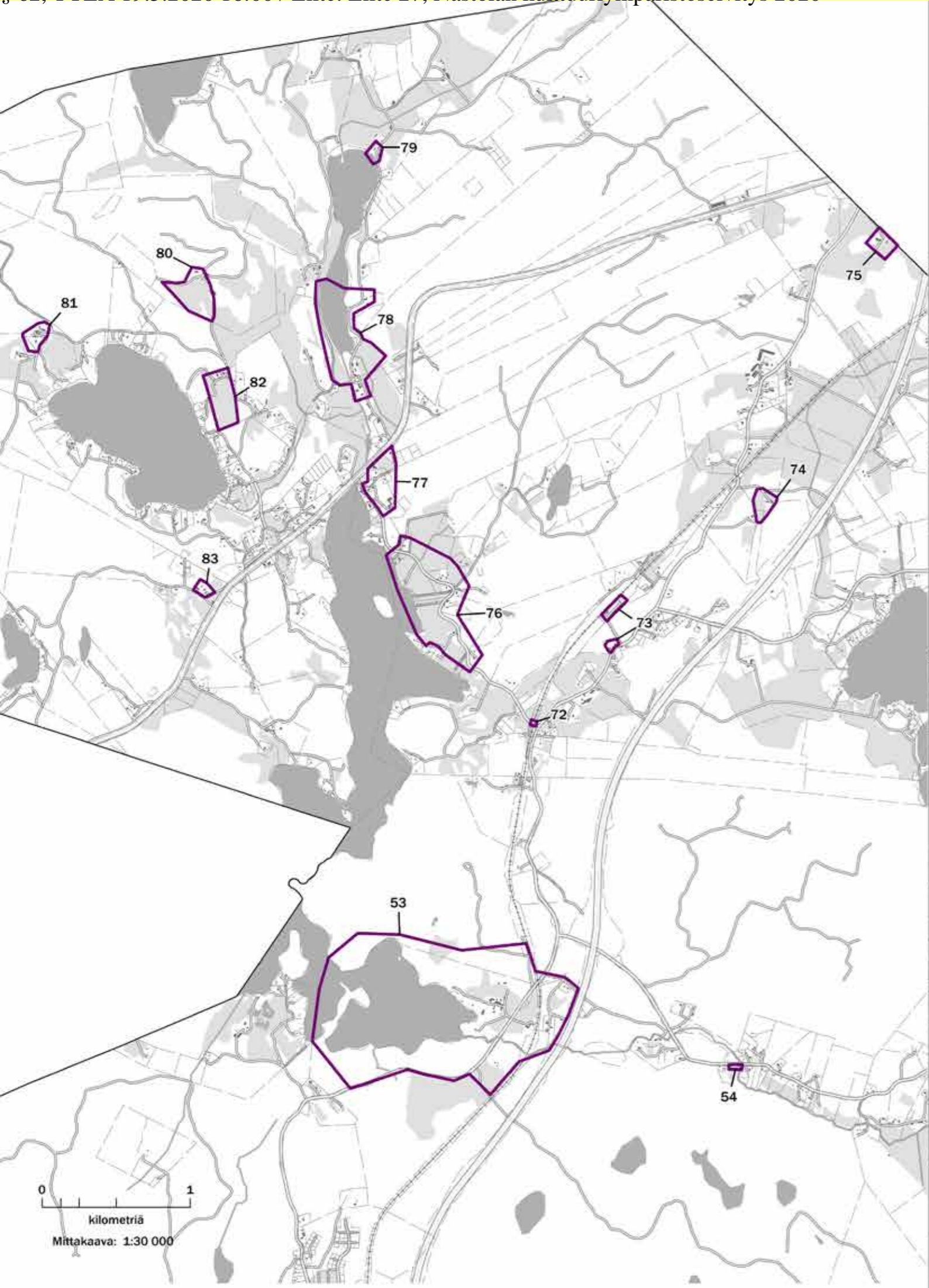

karttalehti 4

0 1
kilometriä
Mittakaava: 1:30 000

HAKEMISTO

Hakemisto kohdetunnuksien mukaan lisätään painettavaan julkaisuun.

LAHDEN KAUPUNKI

Selvitys Lahden tärkeimmistä ekosysteemipalveluista

Raportti

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Lahden viher- ja sinirakenne	2
2.1	Lahden maisema- ja kaupunkirakenteen yleiskuvaus	2
2.2	Metsät ja suot	3
2.3	Luonnon ydinalueet ja ydinalueiden kytkeytyneisyys sekä metsäalueiden pirstoutuneisuus	5
2.4	Taajamien metsäalueet	6
2.5	Pellot ja laidunmaat	7
2.6	Virkistysalueet ja puistot	8
2.7	Kulttuuriympäristö	11
2.8	Veden kierto ja pinnoitettu maa-ala	12
3	Lahden ekosysteemipalvelut	14
3.1	Ekosysteemipalveluiden luokat	14
3.2	Kysyntä ja paineet	14
3.3	Tuotantopalvelut	16
3.3.1	Ravinto	16
3.3.2	Vesi	16
3.3.3	Materiaalit	16
3.3.4	Energia	17
3.3.5	Tuotantopalvelujen synteesikartta	20
3.4	Säätely- ja ylläpitopalvelut	21
3.4.1	Virtausten säätely sekä haitta-aineiden puhdistus	21
3.4.2	Fysikaalisten, kemiallisten ja biologisten olosuhteiden ylläpito	21
3.4.3	Säätely- ja ylläpitopalvelujen synteesikartta	22
3.5	Kulttuuriset ekosysteemipalvelut	23
3.5.1	Virkistys ja kulttuuripalvelut	23
3.5.2	Kulttuuripalvelujen synteesikartta	24
4	Yhteenveto ja suositukset yleiskaavoitukseen	25
5	Lähteet	28

8.3.2019

Selvitys Lahden tärkeimmistä ekosysteemipalveluista

1 Johdanto

Selvityksen tarkoituksena on tuottaa paikkatietomenetelmien avulla taustatietoa Lahden kaupungin maankäytön suunnitteluun. Ekosysteemipalvelujen tarjonnan käsitteessä korostuu voimakkaasti ihmisen ja luonnon välinen vuorovaikutus. Ekosysteemipalvelutarjontaa tapahtuu ainoastaan, jos sille kohdistuu kysyntää ja sille on olemassa hyödyn saaja (European Union 2013). Täten ekosysteemipalvelutarjonnan analysoinnissa hyödynnetään tässä työssä siniviherrakenteen lisäksi tietoa hyödynsaajien (useimmiten asukkaiden) sijainnista.

Työn ensimmäisessä vaiheessa laaditaan selvitys Lahden tärkeimmistä ekosysteemipalveluista. Ekosysteemipalvelukartoituksessa ja –analyysissä tarkastellaan ekosysteemipalvelujen tarjontaa sekä ekosysteemipalvelupotentiaalia.

Toisessa vaiheessa arvioidaan Lahden yleiskaava Y-203 kaavaluonnosvaihtoehtojen vaikutuksia ekosysteemipalvelujen näkökulmasta. Lahden ja Nastolan kunta yhdistyivät uudeksi Lahden kaupungiksi 1.1.2016. Yhdistymisestä johtuen Lahden yleiskaavatyön 2013–2016 tuloksena syntyi Lahden läntisten osien osayleiskaava (Y-202), koska yleiskaava koski vain vanhan Lahden kaupungin aluetta. Nastolan kuntaan ei ole laadittu koko kuntaa käsittävää yleiskaavaa. Vanhan Nastolan kunnan alueella on voimassa useampi osayleiskaava.

Ekosysteemipalvelutarjonnan arvottamista varten palvelut jaetaan kolmeen pääluokkaan soveltaen Euroopan ympäristökeskuksen luomaa CICES –luokittelua (taulukko 1), jolla on pyritty luomaan yhtenäinen, joustava ja hierarkkinen arviointi- ja kartoitusjärjestelmä EU:n jäsenvaltioiden välille. Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan kaikkia ihmisen luonnosta saamia aineellisia ja aineettomia hyötyjä. Ekosysteemipalveluissa jokin luonnon biologinen tai fyysinen prosessi tai toiminto aiheuttaa toiminnallaan palvelun. Ekosysteemit tuottavat ja ylläpitävät ekosysteemipalveluita. Tästä palvelusta ihminen kokee hyötyä, joka voi olla aineetonta hyvinvointia tai suoraa rahallista hyötyä esimerkiksi markkinahinnan muodossa. Ekosysteemipalvelu-käsite mahdollistaa luonnon aineettomien arvojen taloudellisen arvottamisen ja antaa siten työkaluja myös ympäristölliseen päätöksentekoon. Käsite tarjoaa myös perustan konkreettisemmalle keskustelulle ympäristön tilasta ja niistä muutoksista, joita siihen pitäisi kenenkin mielestä tehdä. Poliitikassa ekosysteemipalvelun kaltaiset avaintermit ovat tärkeitä ja voimakkaita välineitä ajaa asioita eteenpäin. (Hiedanpää, 2010)

Tämän työn tavoitteena on myös Lahden yleiskaavatyön yhteydessä herättää keskustelua ekosysteemipalvelujen tärkeydestä ja arvottamisesta sekä pohtia, miten ekosysteemipalvelujen alueita osoitetaan yleiskaavoissa.

Projektia on ohjannut yleiskaavoittaja Sanna Suokas Lahden kaupungilta. Projektin ohjausryhmään on kutsuttu: Johanna Palomäki, Maria Silvast, Carita Uronen, Jaakko Tikka, Ismo Malin, Kirsi Kujala, Anna-Maaria Särkkä, Eira Rosberg-Airaksinen, Jaana Suvisilta, Markku Ahokas, Lassi Kilponen, Matti Saarela, Mika Silvennoinen ja Mika Harju. Selvitystyön ovat tehneet Jan Tvrdy ja Eeva Eitsi, Ella Stark, Riika Ger ja Tiina Mäkelä FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy:stä.

Taulukko 1. CICES V4.3 luokittelu kolmetasoisena. Suomentaneet ja muokanneet Leena Kopperoinen & Pekka Ikonen / SYKE.

Ekosysteemi-palveluiden pääluokka	Ekosysteemipalveluryhmä	Suomalaisia esimerkkejä	
Tuotanto-palvelut	T1	Maataloustuotanto ja vesiviljely	Ravinnoksi kasvatettavat pelto- ja puutarhakasvit, liha- ja maitotuotteet, hunaja, kalankasvatustiluksissa tuotettu kala ja muut vesiviljelytuotteet.
	T2	Luonnon kasvit ja eläimet sekä niistä saadut tuotteet	Riista, luonnonvaraiset kalat (myös istutetut), luonnonmarjat, -hedelmät, sienet, villimehiläisten hunaja, villiyrtit. Sisältää metsästyksen, kalastuksen tai keräilyn omiin tai kaupallisiin tarkoituksiin.
	T3	Juomavesi (pinta- ja pohjavesi)	
	T4	Muu käyttövesi kuin juomavesi (pinta- ja pohjavesi)	Kotitalouskäyttö, kastelu, maatalouden ja teollisuuden käyttövesi, jäähdytysvesi, kaukolämpövesi.
	T5	Kasveista, levistä ja eläimistä saadut materiaalit ja geenivarannot	Kuidut, puu, selluloosa, kukat, luonnonlääkkeet, rehut ja lannoitteet, koko eliökunnan geenivarannot teollisiin tai lääketieteellisiin tarkoituksiin.
	T6	Kasvit ja eläimet energialähteinä	Polttopuu, energiakasvit, olki, lanta, pelletti, bioetanol, rasvat, öljyt, ruhot. Ei sisällä turpeen energiakäyttöä.
Säätely- ja ylläpito-palvelut	S1	Jätteiden tai haitallisten aineiden biopuhdistus, suodatus, sidonta, varastointi ja kasautuminen	Mikro-organismien, levien, kasvien ja eläinten tai ekosysteemien aikaansaama jätteiden ja myrkyllisten aineiden suodatus, hajotus ja puhdistus , esim. jätevesien tai öljyvuotojen puhdistus, raskasmetallien tai orgaanisten yhdisteiden sidonta, vesiekosysteemeissä tapahtuva nesteiden, kiinteiden jätteiden ja jätevesien laimennus .
	S2	Melu-, haju- ja maisemahaittojen lieventäminen	Liikenneväylien maisemointi esim. puiden avulla, melun vaimentaminen ja hajuhaittojen vähentäminen kasvillisuuden avulla.
	S3	Massaliikuntojen säätely ja eroosiontorjunta	Kasvillisuuden aikaansaama esim. eroosiolta, maaperän kulutukselta, maanvyörymiltä ja sortumilta suojele ja haittojen lieventäminen.
	S4	Vedenkierron säätely ja tulvasuojelu	Veden imeyttäminen ja sitominen, vesitasapainon ylläpitäminen, virtaamien säätely , esim. tulvahuippujen tasaaminen , sekä rannikoiden tulvasuojelu sopivan maanpeitteen ja kasvillisuuden avulla.
	S5	Ilmavirtausten säätely	Myrskyiltä suojele ja ilmavirtausten ohjailu luonnollisen tai istutetun kasvillisuuden avulla, suojavyöhykkeet.
	S6	Pölytyt, siementen levitys	Mehiläisten ja muiden hyönteisten tekemä pölytyt sekä hyönteisten, lintujen ja muiden eläinten tekemä siementen levitys .
	S7	Lisääntymiskelpoisten populaatioiden ja suojaelinympäristöjen ylläpito	Kasvien ja eläinten lisääntymis- ja suojapaikat.
	S8	Tuholaisten ja sairauksien säätely	Kasvien, eläinten ja ihmisten suojaelu tuholaisilta ja sairauksilta sekä vieraslajeilta sekä luonnontilaisessa että ihmisen muokkaamassa ympäristössä.
	S9	Maaperän muodostuminen sekä rakenne ja koostumus	Rapautumis-, hajotus- ja sitoutumisprosessit; esimerkiksi maaperän hedelmällisyyden, ravinnevaraston ja maaperän rakenteen ylläpito , kuolleiden orgaanisen aineksen hajotus ja mineralisaatio, ravinteiden kierron ylläpito (mm. typensidonta).
	S10	Vedenlaadun ylläpito	Veden ja sedimentin kemiallisen koostumuksen ylläpito ja puskurointi , jotta eliöstön elinolosuhteet säilyvät suotuisina. Sisältää sekä sisävedet että meret.
	S11	Gloobaalin ilmaston säätely	Maaekosysteemien, vesistöjen ja sedimenttien sekä niiden eliöstön aikaansaama kasviuonekaasujen ja hiilen sidonta .
	S12	Paikallis- ja alueellisen ilmaston säätely	Lämpötilan, ilmankosteuden ja tuulten säätely , maaseudun ja kaupunkien ilmaston ja ilmanlaadun sekä alueellisten sade- ja lämpötilaolojen ylläpito .
Kulttuuriset ekosysteemi-palvelut	K1	Luonto virkistysympäristönä	Kasvit, eläimet ja maisemat virkistystyksen lähteinä , esim. lintujen katselu, sukeltaminen, kävely, kiipeily, veneily, vapaa-ajan kalastus ja metsästy.
	K2	Luonto tieteen ja opetuksen lähdemateriaalina ja paikkana	Luonto tutkimuksen lähdemateriaalina ja kohteena, opetuskohteet, koulumetsät.
	K3	Esteettisyys ja kulttuuriperintö	Historialliset kerrostumat, kulttuuriperintö, paikan tuntu, luonto taiteen innoittajana, luonnonkauneus.
	K4	Luonnon henkinen, pyhä, symbolinen tai tunnuskuvaallinen merkitys	Kansalliset, alueelliset ja paikalliset symboliset lajit ja kohteet, pyhät paikat jne.
	K5	Luonnon itseisarvo ja arvo perintönä seuraaville sukupolville	Halu säilyttää kasveja, eläimiä, ekosysteemejä ja maisemia niiden itseisarvon takia tai tulevien sukupolvien käyttöä varten, moraalis-eettinen näkökulma tai vakaumus.

8.3.2019

2 Lahden viher- ja sinirakenne

2.1 Lahden maisema- ja kaupunkirakenteen yleiskuvaus

Lahden maisema- ja kaupunkirakenteen selkärangan muodostaa Salpausselän reunamuodostuma. Ensimmäinen Salpausselkä on korkeimmillaan juuri Lahden seudulla. Toinen keskeinen maisemallinen elementti on Vesijärvi Salpausselän pohjoispuolella. Lahden kaupungin keskusta on sijoittunut Salpausselän ja Vesijärven yhtymäkohtaan sijoittuen Salpausselän molemmin puolin. Nastolan nauhataajama sijaitsee Salpausselän päällä (kuva 1).

Lahden alueella järvet ja kalliomäet muodostavat pienipiirteisen maisemarakenteen Salpausselän pohjoispuolelle, kun taas tasankomaiset peltoalueet muutamine isoine mäkineen sekä Porvoonjoen laakso sijoittuvat Salpausselän eteläpuolelle. Topografia on vaihtelevaa.

Arvokkaita rakennetun kulttuuriympäristön alueita ja kohteita sijoittuu Lahden kaupunkialueelle, mm. Salpausselän hiihtostadion. Salpausselän hiihtostadion toimii vuosittain järjestettävien Salpausselän kisojen ja muiden kansainvälisten talviurheilukilpailujen tapahtumapaikkana. Salpausselällä sijaitsevat hyppyrimäet muodostavat radiomastojen ohella yhden Lahden kaupungin tunnuskuviista. Urheilukeskus on kaupunkikuvallisesti merkittävä maamerkki.

Osa arvokkaista rakennetun kulttuuriympäristön kohteista, kuten kartanot miljöineen, sijaitsevat kauempana keskusta-alueesta järvien rannoilla. Maisemallisesti arvokkaita viljelyalueita sijoittuu Lahden eteläpuolisille peltoalueille sekä Nastolan nauhataajaman pohjoispuolelle. Suuria peltoalueita sijoittuu myös Nastolan nauhataajaman eteläpuolelle.

Jääkauden eri vaiheet ja vaikutukset näkyvät maisemassa paikoin muinaisrantoina sekä mm. siirtolohkareina. Muinaisjännökset kertovat pitkästä asutushistoriasta Lahden seudulla. Nykyinen taajamarakenne sijoittuu nauhamaisena Salpausselälle. Kivikautiset kohteet keskittyvät valtaosin Salpausselän eteläpuolelle. Rautakautiset muinaismuistot keskittyvät Ahtialaan ja Ruuhijärvelle.

Kuva 1. Lahden kaupungin yleispiirteinen maisemakuva (Lähde: Lahden kaupunki).

Kuva 2. Salpausselällä sijaitsevat hyppyrimäet muodostavat Vesijärven ja radiomastojen ohella yhden Lahden kaupungin tunnuskuviista (Kuva: Lahden kaupunki).

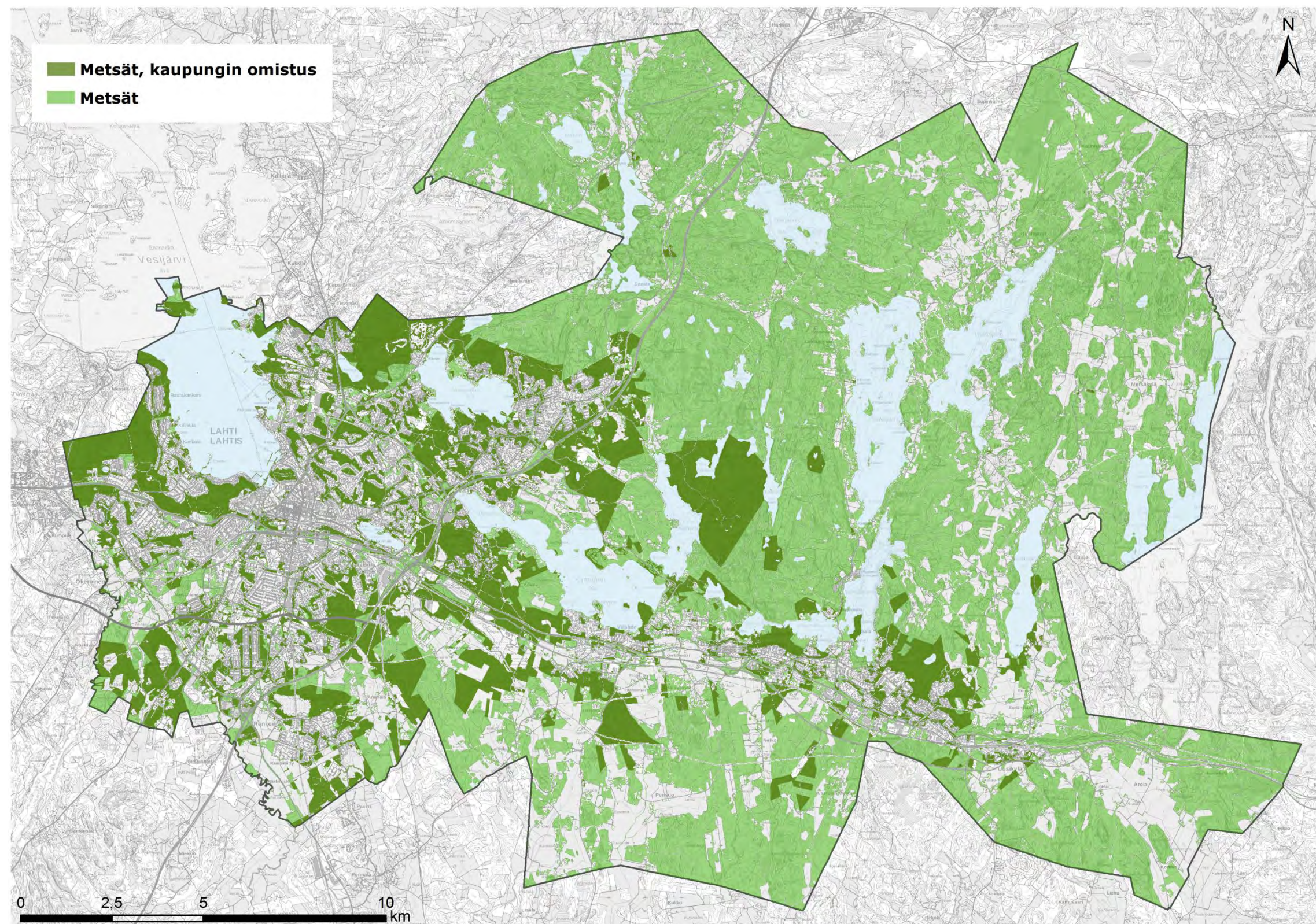
Kuva 3. Vesijärvi muodostaa hyppyrimäkien ja radiomastojen ohella yhden Lahden kaupungin tunnuskuviista (Kuva: Lahden kaupunki).

8.3.2019

2.2 Metsät ja suot

Metsät tuottavat puu-, energia- ja bioteollisuudelle sekä rakentamisen toimialalle raaka-aineita, ennen muuta puuta. Metsien ja soiden merkitys ravinnontuotannossa ei määrällisesti ole merkittävä, mutta metsästyksellä, sienestyksellä ja marjastuksella on suuri kulttuurillinen merkitys. Ne säätelevät ilman laatua ja paikallisilmastoa sekä auttavat sopeutumaan ilmaston ääri-ilmiöihin. Kasvillisuus ja maaperä sekä soiden turvekerrostumat sitovat ilmakehän hiilidioksidia ja hillitsevät siten ilmastonmuutosta. Toisaalta suot voivat toimia myös kasvihuonekaasupäästöjen lähteenä. Soiden hiilidioksiditaseet vaihtelevat voimakkaasti: suo voi olla joko hiilen lähde tai nielu kasvupaikkatyypistä ja ilmastollisista olosuhteista riippuen.

Metsät ja suot ylläpitävät aineen ja vesien kiertoja sekä käsittelevät saasteita ja estävät eroosiota. Valuma-alueilla metsät ja suot puhdistavat vettä. Ne tarjoavat elinympäristöjä kasvi- ja eläinlajeille ja ylläpitävät luonnon monimuotoisuutta. Metsät ja suot tuottavat myös monia kulttuuripalveluja, kuten virkistys- ja hyvinvointipalveluja, urheilu- ja matkailumahdollisuuksia sekä elämyksiä ja inspiraatiota. Toisaalta tuottamissa ekosysteemipalveluissa voi olla suurta paikallista vaihtelua esimerkiksi metsätalouden harjoituksen takia. Metsähoitotoimet (laajat hakkuualueet tai soiden ojitus) vaikuttavat siihen, mitä ekosysteemipalveluja metsät ja suot tuottavat. Talousmetsät ja siellä suoritettavat metsänhoitotoimenpiteet eivät kuitenkaan kilpaile virkistyskäytön kanssa, joskus virkistyskäyttö onnistuu jopa parhaiten hoidetuissa talousmetsissä. Hoidetuissa talousmetsissä on yleensä paljon harvennettuja kasvatusmetsiä, jotka soveltuvat hyvin esimerkiksi marjastukseen ja sienestykseen. Metsien virkistyskäyttö painottuu lähinnä vanhan Lahden kaupungin alueelle, jossa Lahden kaupunki maanomistus on laaja.

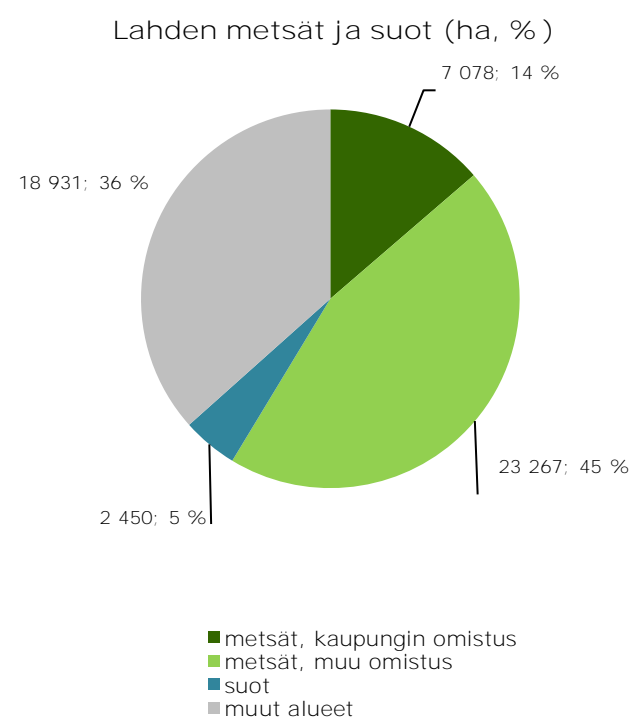
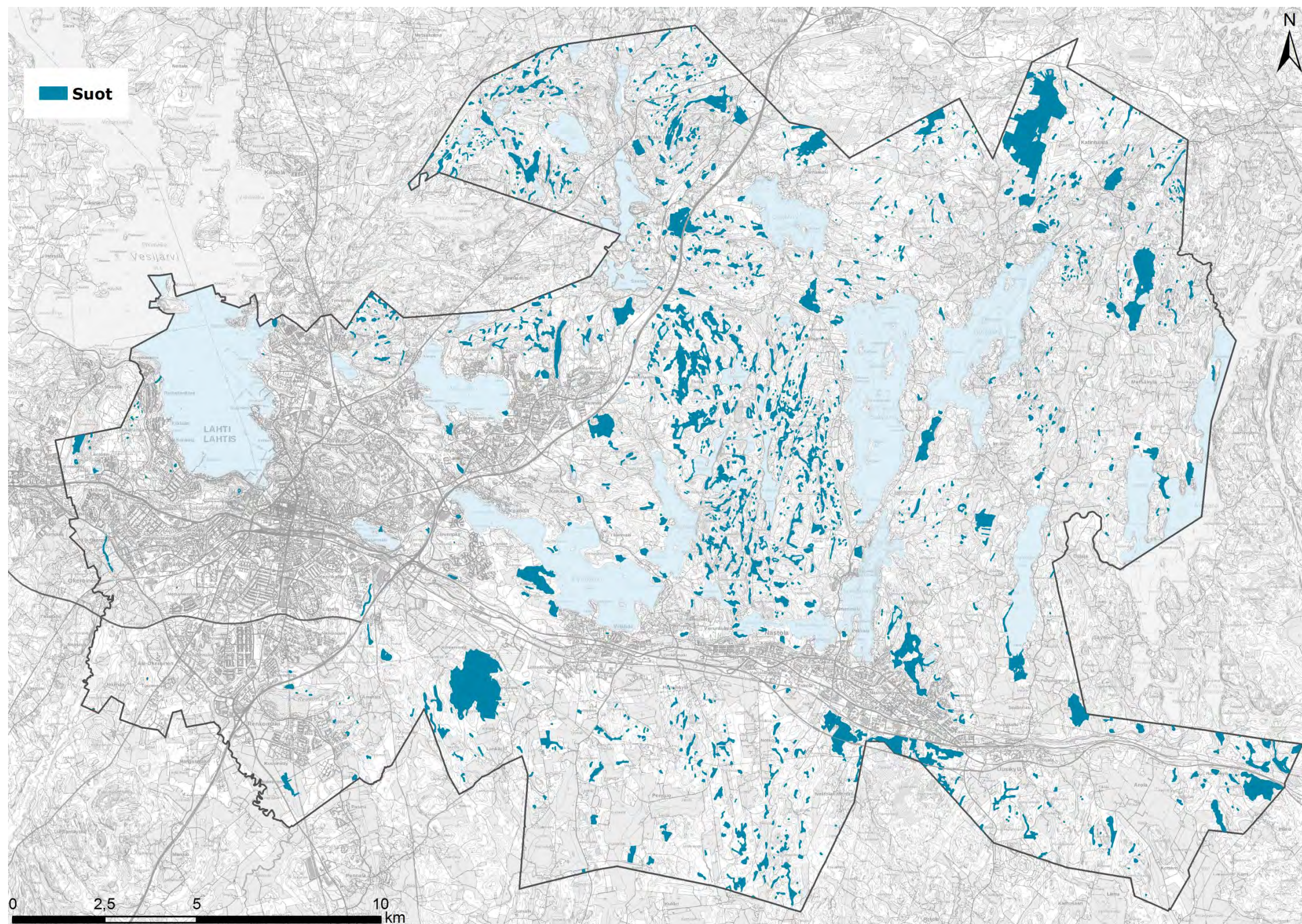

Kuva 4. Lahden alueen metsäalueet (Lähde: LUKE 2018b, paikkatietoaineisto 2013, Lahden kaupunki 2018).

8.3.2019

Virkistyskäyttöä on paljon myös Lapakistossa ja Pajulahden ympäristössä. Nastolan alueella yksityinen metsätalous on dominoiva (kuva 4).

Metsät kattavat Lahden pinta-alasta yli puolet, noin 60 %. Metsien pinta-ala on Lahdessa yhteensä 30 345 ha, josta kaupunki omistaa 7 078 ha. Lisäksi Lahden kaupunki omistaa metsämaata Sysmän kunnan alueella. Soiden osuus Lahden pinta-alasta on hyvin pieni, 4,7 %. Lahden soiden pinta-ala on noin 2 450 ha. Isoimmat suot ovat Salpausselän eteläpuolella sijaitseva Linnaistensuo (183 ha) tai pohjoisessa sijaitseva Isosuo (190 ha). Lahden suoalueet keskittyvät pääosin vanhan Nastolan kunnan alueelle (kuva 5).

Kuva 5. Lahden kaupungin suoalueet keskittyvät pääosin Nastolan alueelle (Lähde: Maanmittauslaitos 2018).

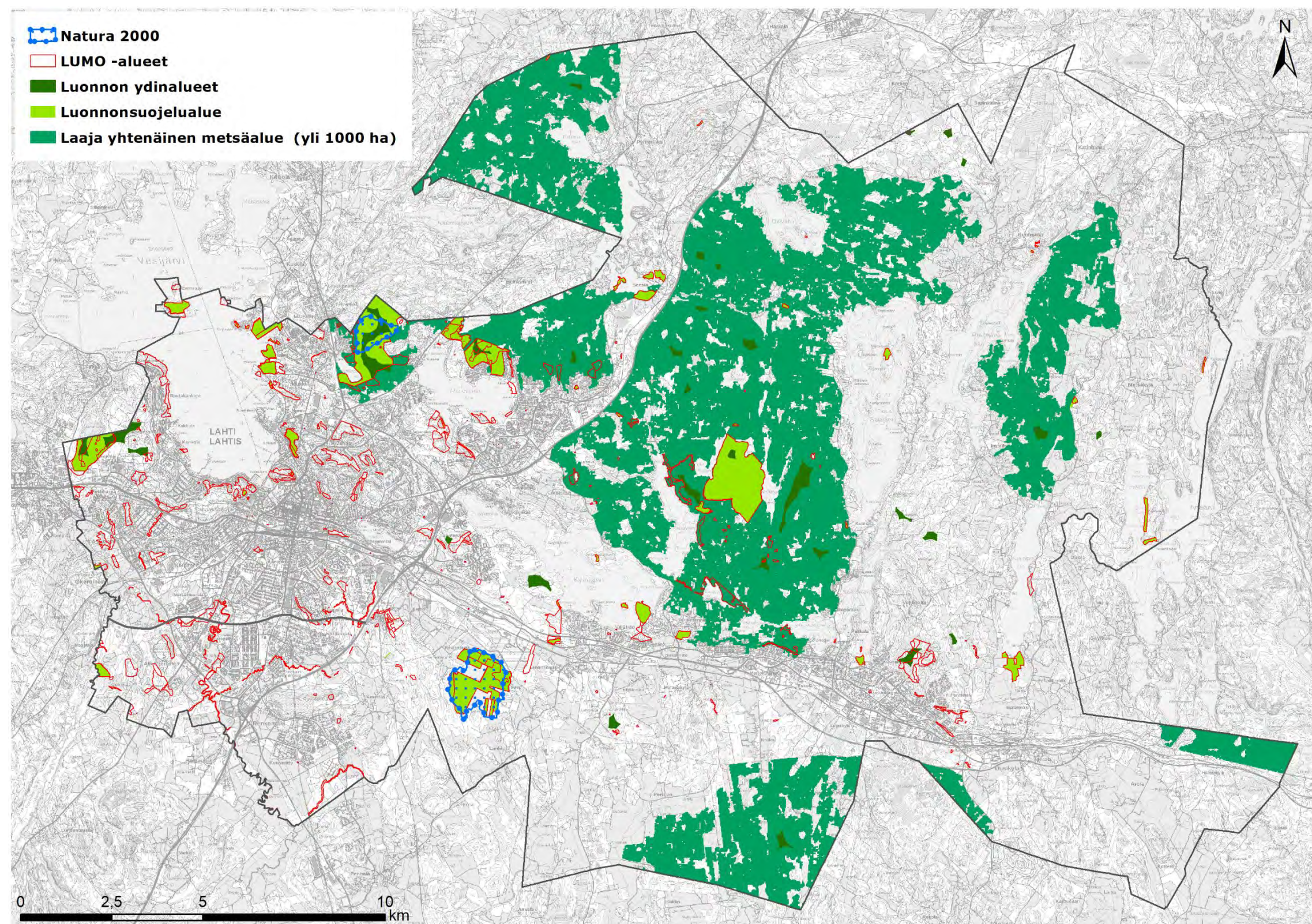
8.3.2019

2.3 Luonnon ydinalueet ja ydinalueiden kytkeytyneisyys sekä metsäalueiden pirstoutuneisuus

Ydinalueet ovat tärkeitä luontoalueiden ekologisen yhtenäisyyden ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisen kannalta. Mitä enemmän ydinalueita on, sitä paremmin tarkastelualueella turvataan luontoalueiden ekologista yhtenäisyyttä, ekologisen verkoston solmukohtia, luonnon monimuotoisuutta ja erityisesti säätely- ja tukipalveluita. Luonnon ydinalueet ovat pinta-alaltaan suuria viheralueita, jotka sitovat ja puhdistavat veden ja ilman epäpuhtauksia, säätelevät aineiden, veden ja ilman virtauksia. Luonnon ydinalueet ovat tärkeitä luonnon monimuotoisuuden säilyttämiselle, sillä ne tarjoavat harvinaisia häiriöttömiä elinympäristöjä kasvi- ja eläinlajeille. Samalla kuin muut metsäalueet, luonnon ydinalueilla on laajuutensa vuoksi merkitystä myös ilmakehän hiilidioksidin sidonnalle.

Tässä osiossa kuvataan laajat yhtenäiset metsäalueet (yli 1000 ha) ja luonnon ydinalueita ja niiden osuutta tarkastelualueen metsäalueiden pinta-alasta. Luonnon ydinalueet ovat metsäalueita, joiden koko on yli 100 hehtaaria sen jälkeen, kun niiden reunoilta on poistettu 250 metrin levyinen reunavyöhyke.

Metsien pinta-ala Lahdessa on yhteensä 26 230 ha. Paikkatietopohjainen analyysi luonnon ydinalueista metsiä tarkastellen antaa jäljelle jäävien metsien pinta-alaksi Lahdessa 466 hehtaaria. Luonnon ydinalueiden osuus metsäalueiden pinta-alasta on yhteensä 1,7 %. Lahden kaupungin alueella metsäalueisiin kohdistuu monia käyttöpaineita, esimerkiksi loma- ja asuinalueiden ja kaupallisten palvelujen sekä teiden rakentamisesta tai maataloudesta. Järvet aiheuttavat melko suuren reunavaikutuksen. Lahdessa ei ole

Kuva 6. Kartalla näkyvät Natura 2000 -alueet, luonnon monimuotoisuuden alueet (LUMO-alueet), yksityinen luonnonsuojelun alue ja laajat metsäalueet (Lähde: SYKE 2018, Lahden kaupunki 2018).

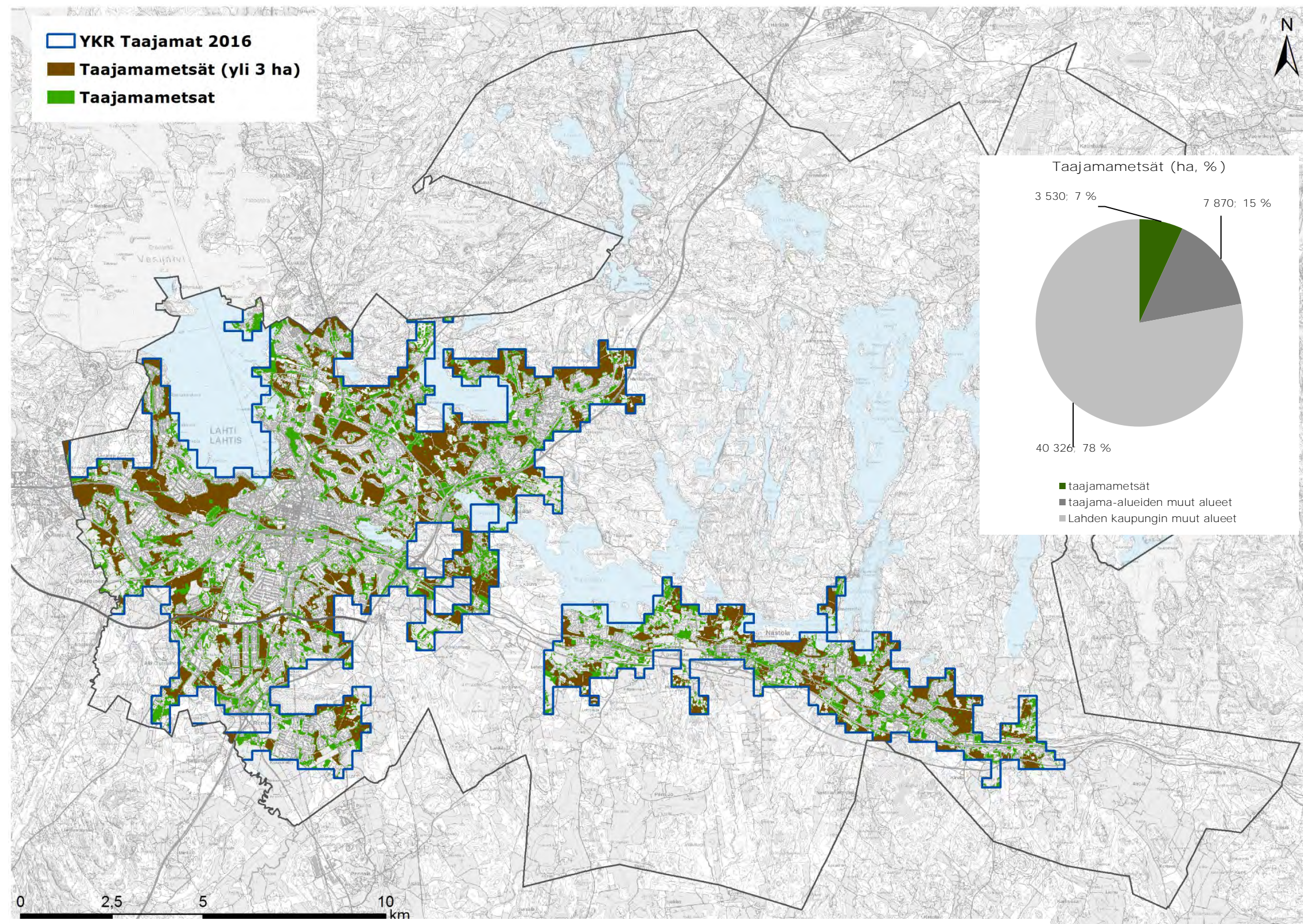
8.3.2019

yhtään luonnon ydinaluetta, kun tarkastellaan metsäalueita, joiden koko on yli 100 hehtaaria sen jälkeen, kun niiden reunoilta on poistettu 250 metrin levyinen reunavyöhyke. Tämä johtuu osittain vesistöjen reuna-alueiden ja metsäteiden rajaamisesta luonnon ydinalueiden ulkopuolelle. Usein vesistöjen rantavyöhykkeet ovat kuitenkin luonnoltaan kaikkein monimuotoisimpia. Vesistöt ovat osa luontoa. Myös metsätalouden käytössä olevien metsäautoteiden käyttö on yleensä huomattavasti vähäisempää (esimerkiksi asutukseen liittyvän tiestön käytön verrattuna) ja niiden vaikutukset ydinalueiden toiminnallisuuteen vähäisiä. Tässä raportissa kuitenkin nostetaan esille myös pienempiä luonnon ydinalueita (kuva 6).

Suurin luonnon ydinalue Lahdessa analyysin perusteella on Lahden pohjoisrajalla sijaitseva 49 hehtaarin ydinalue ja toiseksi suurin keskiosassa sijaitseva 37 hehtaarin ydinalue. Seitsemän analyysin perusteella muodostunutta ydinaluetta ulottuvat Lahden kaupungin rajojen ulkopuolelle. Niistä kaksi sijaitsevat Länsi-Lahdessa ja ovat kooltaan 14 ja 56 hehtaaria. Neljä muuta sijaitsevat Lahden pohjoispuolella ja on kooltaan 52 ha, 0,05 ha, 1,4 ha ja 4,3 ha. Yksi metsäalueista sijaitsee Lahden itäpuolella ja on kooltaan noin 15 ha. Lahden rajojen sisäpuolelle jääviä metsäalueita tarkastellessa ovat pienemmät.

2.4 Taajamien metsäalueet

Metsä on suomalaisen maiseman oleellisin osatekijä, joka hallitsee tai kehystää näkymiä. Kaupunkiympäristöön se tuo välttämätöntä vaihtelua ja antaa ihmisille mahdollisuuden päästä kosketukseen luonnon kanssa. Lahden kaupunkialueen metsät kestävät ihmisen aiheuttamaa kulutusta ja pystyvät tarjoamaan virkistystä (Perälä 2010).

Kuva 7. Lahden kaupungin taajamat ja niissä sijaitsevat metsäalueet (Lähde: SYKE 2018, LUKE 2018b).

8.3.2019

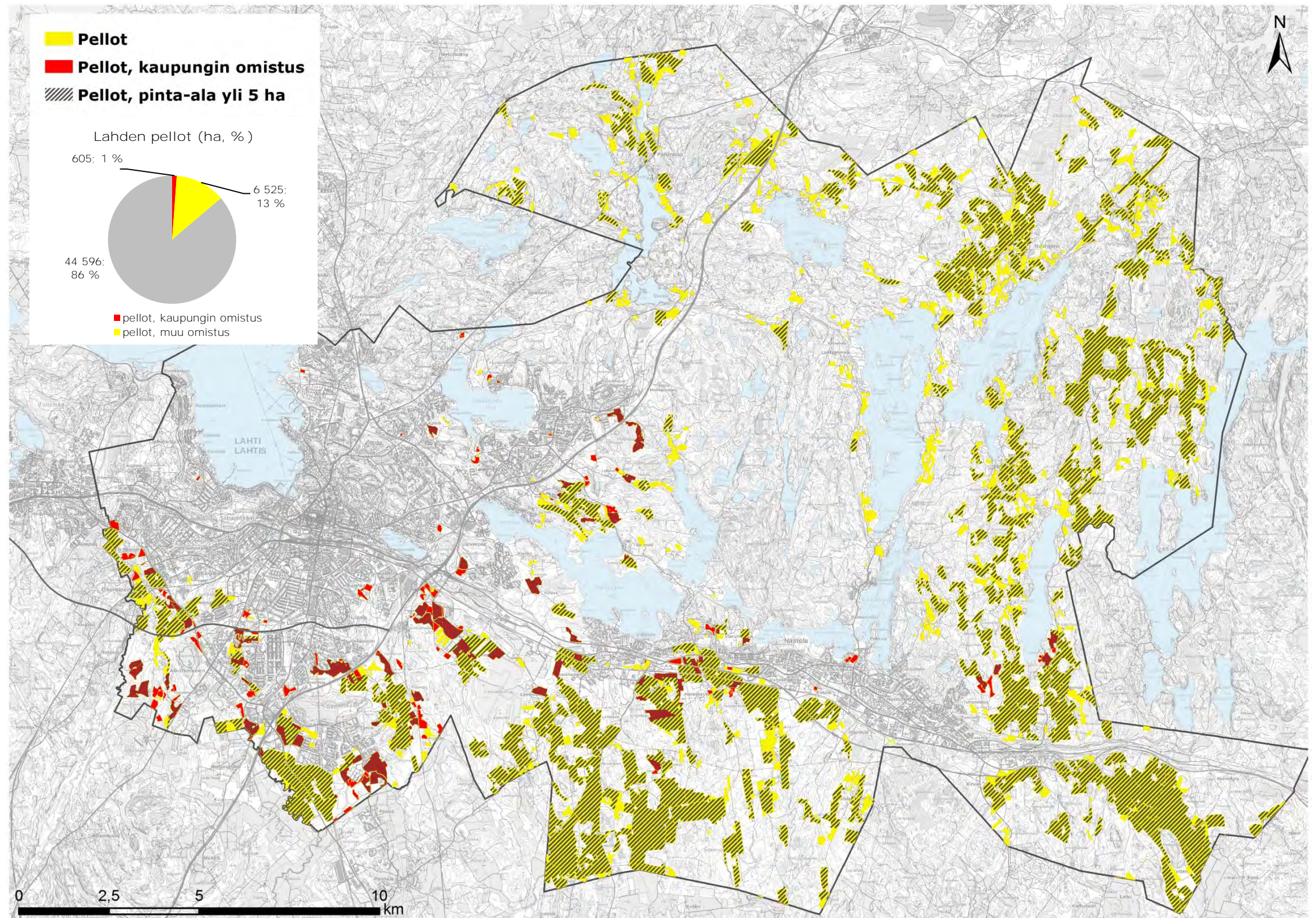
Taajamien metsäalueet (kuva 7) ovat yleensä pinta-alaltaan pieniä. Pienten taajamametsäalueiden merkitys raaka-aineiden ja ravinnon tuotannossa on pieni, mutta marjastuksella ja sienestyksellä voi olla suuri kulttuurillinen ja sosiaalinen merkitys. Taajamien metsäalueet tarjoavat monia säätely- ja ylläpitopalveluja, esimerkiksi hulevesien imeytystä ja pienilmaston säätelyä. Samoin taajamametsät tuottavat kulttuuripalveluja, esimerkiksi virkistysmahdollisuuksia ja esteettisiä elämyksiä.

Lahden kaupungin, SYKE:n yhdyskuntarakenteen vyöhykejaon perusteella, taajama-alueiden pinta-ala on yhteensä 11 400 hehtaaria. Lahdessa on kaksi taajama-aluetta, jotka kattavat 21,3 % Lahden pinta-alasta. Suurempi (8 580 ha) taajamasta on Lahden keskusta-alue ja pienempi (2 460 ha) on Valtatien 12 etelä- ja pohjoispuolella sijaitseva Nastolan taajama. Lahden taajamametsien pinta-ala on yhteensä 3 530 hehtaaria, Lahden keskustan taajaman metsien pinta-ala on 2 710 hehtaaria ja Nastolan keskustan taajaman metsien pinta-ala 820 hehtaaria.

Taajamametsät ovat usein pieniä, jolloin reuna-alueiden osuus koko niiden pinta-alasta on suuri. Ekologisesti toimivan kaupunkimetsän minimipinta-alasuositukseksi on suomalaisessa kasvillisuusanalyysiin perustuvassa tutkimuksessa annettu kolme hehtaaria (Hamberg 2010). Yli kolmen hehtaarin taajamametsien pinta-ala on Lahdessa yhteensä 2 160 hehtaaria. Ekologisesti toimivien metsien osuus kaikista taajama-alueen metsistä on noin 74 %, Lahden keskustataajamasta noin 76 % ja Nastolan taajamasta noin 73 %.

2.5 Pellot ja laidunmaat

Maatalouden ekosysteemit tuottavat hyvinvoinnin kannalta välttämättömiä palveluita, joilla on merkittäviä taloudellisia arvoja - ruoka ja kuitu.

Kuva 8. Lahden kaupungin peltoalueet (Lähde: Maanmittauslaitos 2018, Lahden kaupunki 2018).

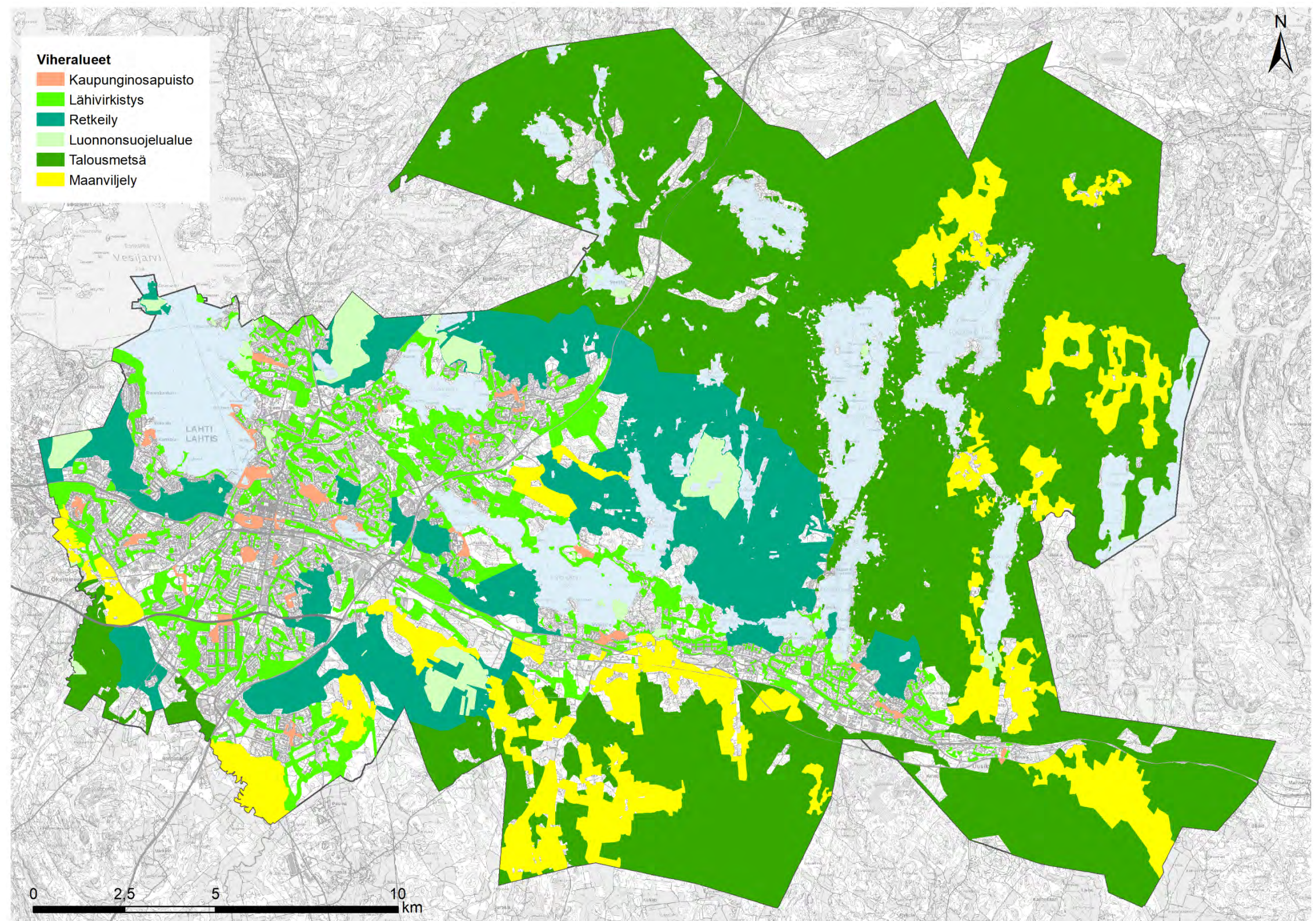
8.3.2019

Maatalousympäristön ekosysteemipalveluiden tuotannossa viljelijöiden rooli on keskeinen, säätely- ja kulttuuripalvelut (kulttuurimaisemat) ovat myös tärkeitä. Laidunmaat ja perinneympäristöt/-biotoopit ovat perinteisen maatalouden maisematyyppejä.

Lahden peltojen pinta-ala on 7 130 hehtaaria (Lahden pinta-ala 51 730 hehtaaria), josta kaupungin omistuksessa on 605 hehtaaria. Peltojen osuus Lahden pinta-alasta on noin 14 %. Lahden kaupungin alueella on yhteensä noin 1 150 peltoaluetta (kuva 8). Niiden koko vaihtelee merkittävästi. Suurimmat yhtenäiset peltoalueet ovat yli 150 hehtaaria. Suurin peltoalue on noin 170 hehtaaria ja keskimääräinen koko on vähän yli 6 hehtaaria. Laajat yhtenäiset peltoalueet sijoittuvat Salpausselän eteläpuolelle, esimerkiksi Porvoonjoen taakseen tai Pennalaan ja Pensuon alueelle. Suurempia peltokokonaisuuksia sijoittuu Vanhan Nastolan alueelle esimerkiksi Arolaan, Metsäkylään ja Ruuhijärvelle. Lahden yli 5 hehtaarin peltoalueiden (322 kpl) pinta-ala yhteensä on 5 893 ha (osuus Lahden pinta-alasta on 11,38 %).

2.6 Virkistysalueet ja puistot

Lahden lähipuistot (leikki- ja pelikentät, lähiliikunta- ja ulkokuntoilupaikat), kaupunginosapuistot ja laajemmat virkistysalueet muodostavat monipuolisen kokonaisuuden, jossa niillä kaikilla on hieman erilainen merkitys. Lähipuistot ovat tärkeitä henkireikiä asutuksen lähellä etenkin lapsille ja nuorille ja ovat sitä tärkeämpiä mitä parempi saavutettavuus ja käyttöaste niillä on, ja mikä niiden merkitys on esimerkiksi viherverkoston osana. Kaupunginosapuistot tuovat identiteettiä alueelle ja kohtaamispaikkoja laajemmalle yhteisölle. Niillä on usein myös kaupunkikuvallista merkitystä. Historiallisilla alueilla saattaa olla vanhaa puustoa, joka tarjoaa elinympäristön harvinaisemmillekin eliöille.

Kuva 9. Lahden kaupungin viheralueet (Lähde: Lahden kaupunki 2018).

8.3.2019

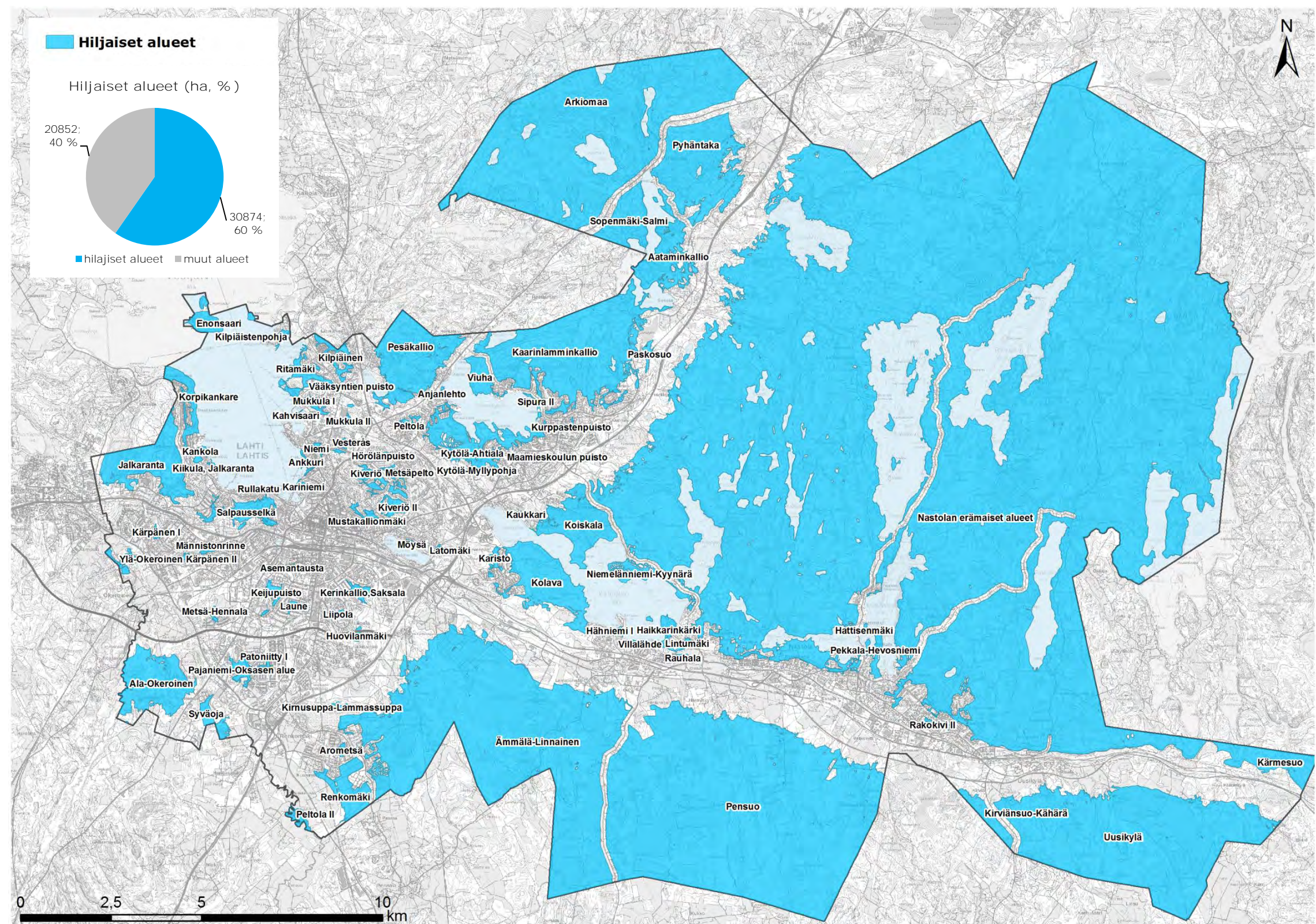
Lahden kaupungin palvelut, koulujen ja päiväkotien lähiluontoalueet sekä metsien mielipaikat esitetään kuvassa 11.

Urheilun ja liikunnan kannalta keskeisiä virkistysalueita Lahden seudulla ovat mm. Lahden urheilukeskus, Kisapuisto, Nastolan urheilukeskus, Takkulan golf- ja ratsastusalueet, Jokimaan raviurheilukeskus sekä Pilon moottoriurheilukeskus. Kentistä ja kenttäalueista merkittävimpiä monipuolisen liikunnan keskittymiä ovat Kisapuisto, Radiomäki, Kivimaa, Mukkula, Kärpänen, Karisto ja Sepänniemi (Lahden maisemarakenne ja viheralueet, 2010). Pajulahden liikuntakeskuksen alue on Nastolan alueella keskeinen kokonaisuus.

Lahden retkeilyreitiverkosto on helposti saavutettavissa. Keskeinen Urheilukeskuksen alue ympäristöineen Jalkarannan kautta tarjoaa aina Hollolaan saakka sekä kesäisin että talvisin monipuoliset ulkoilumaastot ja reitistöt sekä ladut. Muita virkistys- ja ulkoilualuekokonaisuuksia ovat mm. Loistopolku (ylimaakunnallinen ulkoilureitti), Pesäkallio-Viuha-Ahtiala, Ämmälä-Renkomäki, Pajulahti, Lapakisto, Liipola, Turranlammin alue ja Uusmattilan ratsutalli.

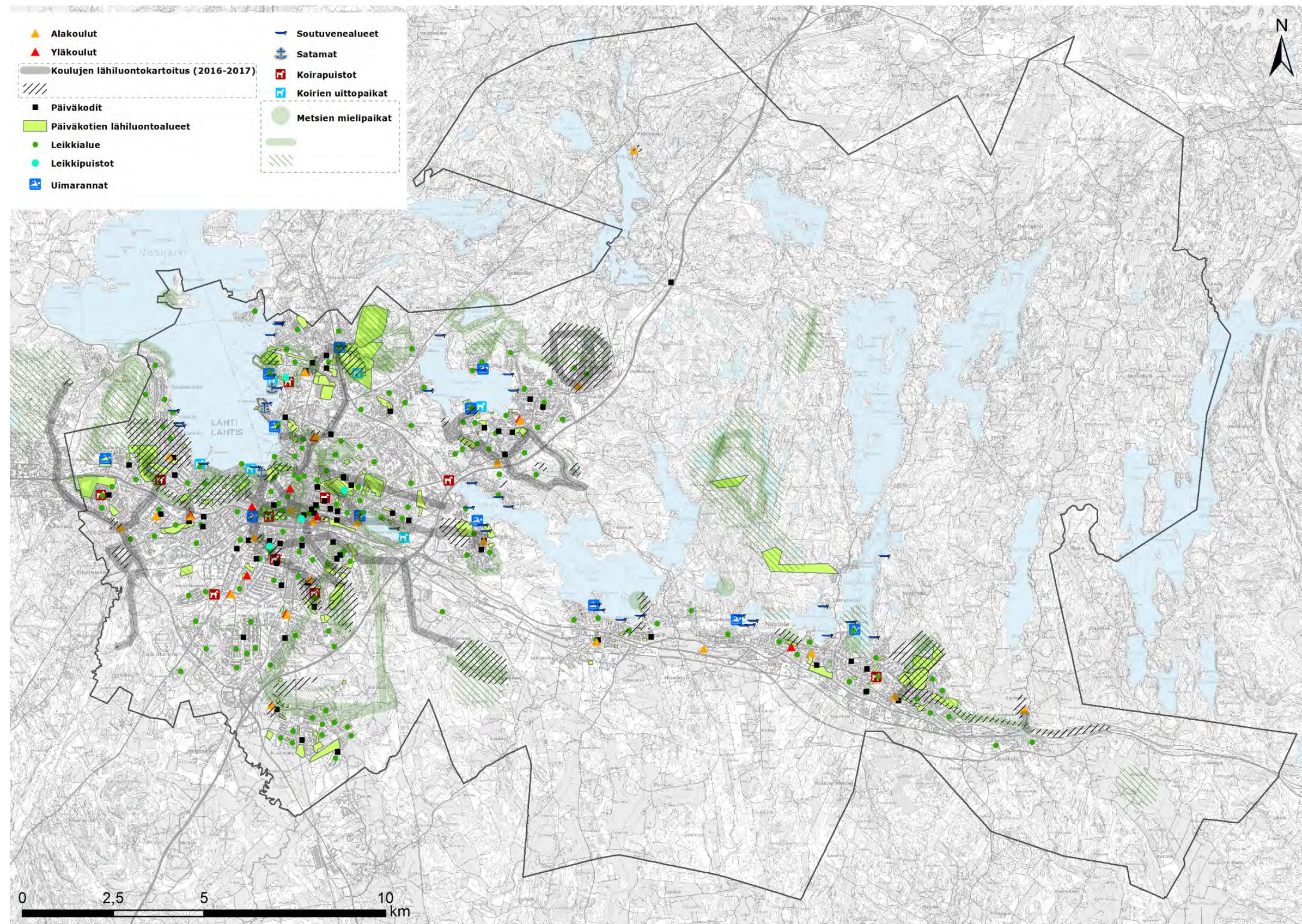
Luonnonvaraisia tai luontoarvoja sisältäviä retkeily- ja virkistys- tai ulkoilualueita sijoittuu mm. Pesäkallion, Lapakiston ja Linnaistensuon alueille. Kulttuuriympäristöarvoja on mm. Koiskalan kartanoalueella viljelymaisemineen. Järvet tarjoavat rantoineen useita mahdollisuuksia virkistykseen, mm. veneilyyn, kalastukseen ja uintiin sekä talvisin hiihtoon. Lahden kaupungin viheralueet esitetään kuvassa 9.

Lahden kaupungin selvityksen (2019) mukaan Lahden alueella sijaitsee 80 hiljaista aluetta. Hiljaisen alueiden pinta-ala on Lahden kaupungin alueella noin 30 874 hehtaaria. Hiljaisen alueen sijainti esitetään kuvassa 10.

Kuva 10. Lahden kaupungin hiljaiset alueet (Lähde: Lahden kaupunki 2019).

8.3.2019

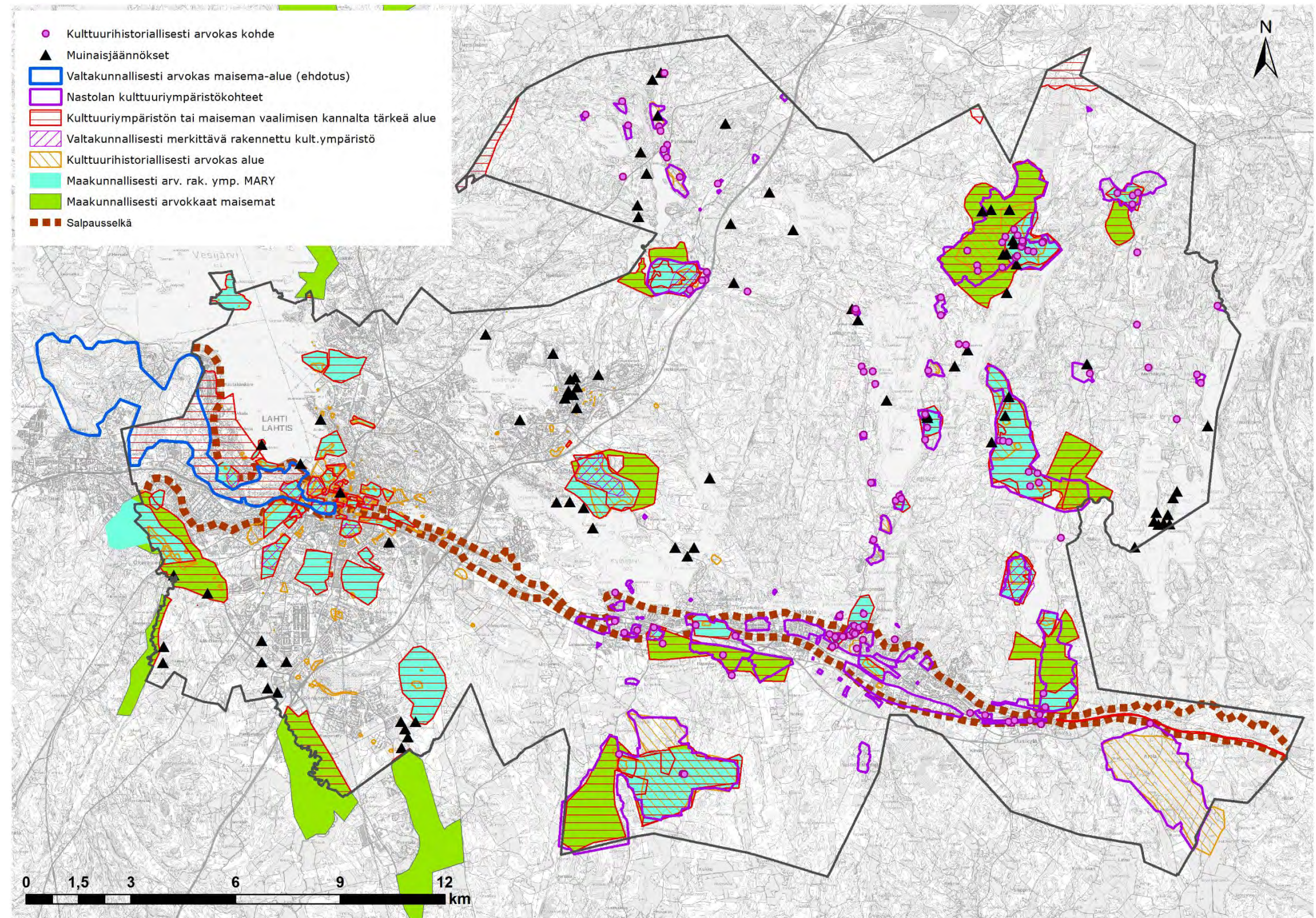
Kuva 11. Lahden kaupungin palvelut, koulujen ja päiväkotien lähiluontoalueet sekä metsien mielipaikat (Lähde: Lahden kaupunki).

8.3.2019

2.7 Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristöltään ja maisemaltaan arvokkaita kokonaisuuksia (kuva 12) ovat mm. Salpausselkä, Porvoonjoen laakso, Villähteen kulttuurimaisemat, Ruuhijärven kyläkokonaisuus, Immilän kylä ja Arrajoen kartano sekä laajat peltoalueet Nastolan kaakkoispuolella ja Villähteen eteläpuolella. Muita arvokkaita kulttuuriympäristöjä ovat Toivonojan, Seestan ja Koiskalan kartanot. Arvokkaita rakennetun kulttuuriympäristön kohteita sijoittuu taajamien yhteyteen Salpausselälle sekä kyliin ja järvien rannoille.

Lahden alueen valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön kuuluvat: Salpausselän hiihtostadion, Hennalan kasarit, Lahden suurradioasema, Seestan kartano, Lahden rautatieasema ja varikkoalue, Toivonojan kartano, Lahden kaupungintalo, kauppatori ja Mariankadun seremonia-akseli, Harjukadun, Onnelantien ja Kymintien pientaloalueet sekä Karjalankadun pienkerrostalot, Koiskalan kartano, Anttilanmäen esikaupunkiasutus, Fellmanninpuisto, jälleenrakennuskauden oppilaitokset ja Hakatornit, Tapanilan ruotsalaistaloalue sekä Immilän, Kumian ja Seestan myllyt.

Kuva 12. Arvokkaat maisema-alueet ja kulttuuriympäristö.

2.8 Veden kierto ja pinnoitettu maa-ala

Lahden keskeinen maiseman ominaispiirre, Salpausselän lisäksi, on erilaisten vesistöjen runsaus. Vesistöt ovat osana kulttuuriympäristöä. Lahden Kartano perustettiin aikanaan Vesijärven lahden rantatöyräälle (Perälä 2010). Salpausselkä muodostaa ison vedenjakajan, joka rajaa kaupungin kahteen suureen valuma-alueeseen. Kaupungin pohjoispuolen vedet virtaavat Kymijoen ja eteläpuolen vedet Porvoonjoen vesistöalueisiin Vesijärveä pois lukien monet alueen vesistöistä ovat kuitenkin pieniä ja siksi herkkiä muutoksille ja esimerkiksi hulevesien aiheuttamalla kuormitukselle. Lisääntyvät rankkasateet aiheuttavat riskin vesistöille. Sisävesien tärkein ekosysteemipalvelu on puhdas vesi.

Lahden kaupungin keskusta-alueen hulevedet päätyvät sadevesiviemärin kautta Vesijärveen ja sen kautta Päijänteen osa hulevesistä päätyy Kymijokeen. Vesijärveen laskevaan Joutjokeen ohjataan myös runsaasti hulevesiä. Salpausselän eteläpuoliset vedet kertyvät useita eri reittejä Porvoonjokeen. Vesijärven ja Porvoonjoen sekä Salajärven, Sylvöjärven, Ruuhijärven, Arrajärven, Kivijärven, Joutjärven ja Merrasjärven ekologinen tila on tyydyttävä. Kymijärven sekä Nastolan keskustan eteläpuolella sijaitsevien Palojoki-Köylinjoki virtavesien ekologinen tila on välttävä. Muiden vesistöjen tila on hyvä.

Lahdessa käytännössä suurimmat pohjavesivarannot sijoittuvat viimeisen jääkauden aikana muodostuneisiin harjuihin sekä Salpausselkiin. Nämä pohjavesimuodostumat ovat sekä paikallisesti että valtakunnallisesti erittäin merkittäviä (Mäyränpää 2012). Salpausselät ovat reunamuodostumia, jotka ovat nimensä mukaisesti muodostuneet jäätikön reunan eteen kerrostuneesta maa-aineksesta. Harjut ovat muodostuneet mannerjäätikön sulamisvesitunneleihin kerrostuneesta hiekasta ja sorasta. Pohjavesialueet tarkoittavat alueita, joilla pohjavettä muodostuu ja pohjavettä on tarvittaessa mahdollista käyttää yhdyskunnan vedenoton tarpeisiin. Suomessa pohjavesialueet luokitellaan käyttökelpoisuutensa ja suojelutarpeensa perusteella kolmeen luokkaan (Hanski 2010):

1. luokka: vedenhankinnan kannalta tärkeät pohjavesialueet, joita käytetään tai tullaan seuraavien vuosikymmenien aikana käyttämään vedenhankintaan, tai ne ovat muista syistä tarpeellisia
2. luokka: vedenhankintaan soveltuvat pohjavesialueet, joille ei toistaiseksi ole osoitettavissa käyttöä yhdyskuntien, haja-asutuksen tai muuhun vedenhankintaan,
3. luokka: edellisten ulkopuolelle jäävät pohjavesialueet, joiden hyödynnettävyyden arviointi vaatii lisätutkimuksia vedensaantiedellytysten, veden laadun tai likaantumista tai muuttumisuhan selvittämiseksi.

Pohjavesialue on alue, jolla on vaikutusta akviferin veden laatuun tai muodostumiseen. Pohjaveden muodostumisalue on pohjavesialueen hyvin vettä läpäisevä osa, jossa maaperän vedenläpäisevyys on vähintään hienohiekan läpäisevyyttä vastaava. Muodostumisalueeseen kuuluvat myös sellaiset pohjavesialueeseen välittömästi liittyvät kallio- ja moreenialueet, jotka olennaisesti lisäävät alueen pohjaveden määrää (Britschgi 2009).

Lahden kaupungin alueella sijaitsee yhteensä 14 pohjavesialuetta (taulukko 2) ja niiden pinta-ala on yhteensä 70 km². Suurin pohjavesialue on Lahden pohjavesialue, joka on samalla luokiteltu riskialueeksi ja sen kemiallinen tila on huono. Myös Nastonharju-Uusikylä B pohjavesialueen laatu on huono (Mäyränpää 2012). Yksi merkittävimmistä paikallisen pohjaveden käyttäjistä on Hartwall. Vuonna 2017 Hartwallin liikevaihto oli n. 320 miljoonaa euroa. Henkilöstöä Hartwallilla on Lahden kaupungilla n. 350.

Taulukko 2. Lahden pohjavesialueet, niiden luokka ja pinta-ala (Lähde: Lahden kaupunki 2018).

Alueen nimi	Alueen tunnus	Alueen luokka	Alueen kemiallinen tila (EU)	Kokonaispinta-ala (km ²)	Arvio muodostuvan pohjav. määrästä (m ³ /d)
Harjunmäki	453206	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	1,24	620
Harvasari	439806	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	0,07	-
Hiedasmäki	453209	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	1,31	700
Koiskala	439804	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	0,76	220
Kunnas	439851	Vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue	Hyvä	6,29	1 200
Lahti	439801	Vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue	Huono	33,25	30 000
Multamäki	453203	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	1,15	420
Nastonharju-Uusikylä A	045325 2A	Vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue	Hyvä	5,73	4 000
Nastonharju-Uusikylä B	045325 2B	Vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue	Huono	10,32	5 000
Renkomäki	439802	Vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue	Hyvä	6,19	2 500
Ruoriniemi	439807	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	0,31	80
Ruuhijärvi	453208	Vedenhankintaan soveltuva pohjavesialue	Hyvä	1,14	575
Takkula	439852	Muu vedenhankintakäyttöön soveltuva pohjavesialue	Hyvä	0,85	160
Villähde	453251	Vedenhankintaa varten tärkeä pohjavesialue	Hyvä	1,47	1 100

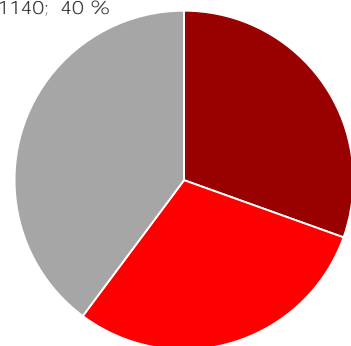
Pohjavesille aiheutuu riskejä pääasiallisesti asumiseen liittyvistä yhdyskunnan toiminnoista, erityisesti tietyistä lämmitysjärjestelmistä sekä viemäröintijärjestelmistä. Merkityksellistä esimerkiksi kaukolämmössä on se, että verkossa kiertävään veteen lisätään korroosionestoaineita sekä väriaineita. Naiden lisäksi riski aiheutuu myös rakentamisesta, jos maanrakennustöitä tehdään liian lähellä pohjaveden pintaa. Myös päällystettyjen pintojen (kuva 13) suuri määrä on riski pohjavedelle, kun sadevesi ei pääse päällysteen läpi imeytymään maaperään. Läpäisemättömän, pinnoitetun maa-alan pinta-ala on yhteensä 2 864 ha. Pinnoitetun maa-alan osuus koko Lahden kaupungin alueelta on 5,5 %. Huolestuttavampi on pinnoitetun maa-alan osuus pohjavesialueilla, joka on noin 22 %. Rakennusten (873 ha) ja teiden (851 ha) lisäksi myös muut pinnoitetut yleiset tilat, esimerkiksi parkkipaikat ovat tästä näkökulmasta ongelmallisia. On syytä huomioida, että teiden pintamateriaalit vaihtelevat ja ne eivät ole aina 100 % vettä läpäisemättömiä, sillä tiet ovat paikoittain esimerkiksi sorateitä.

8.3.2019

Pinnoitettu maa-ala (ha) ja sen osuus

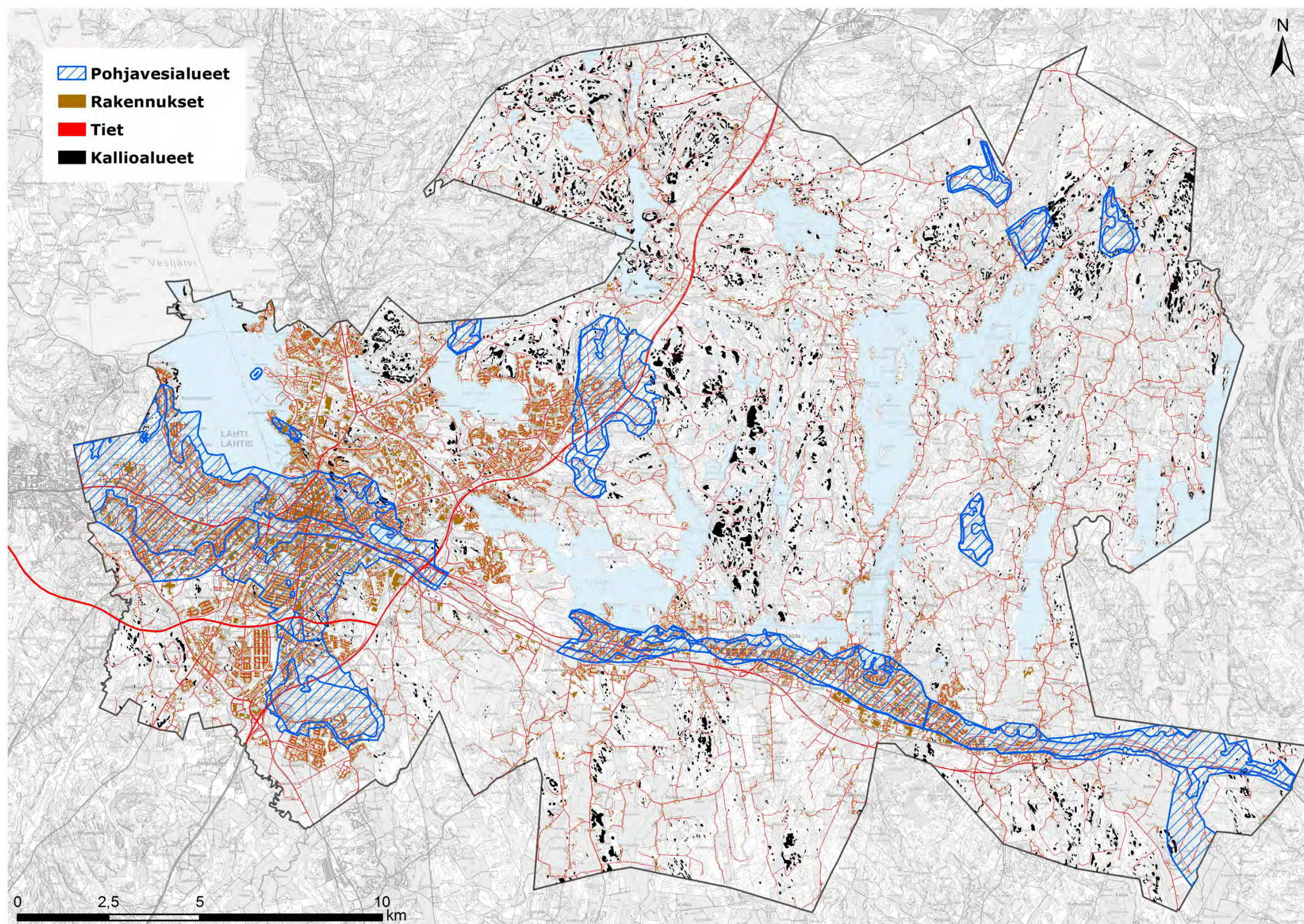
1140: 40 %

873: 30 %

851: 30 %

- Rakennusten pinta-ala
- Teiden pinta-ala
- Kallioalueiden pinta-ala

Kuva 13. Lahden alueen läpäisemätön maa-ala muodostuu rakennusten, teiden ja kallioalueiden alueista.

8.3.2019

3 Lahden ekosysteemipalvelut

3.1 Ekosysteemipalveluiden luokat

Ekosysteemipalvelutarjonnan arvottamista varten palvelut jaetaan kolmeen pääluokkaan soveltaen Euroopan ympäristökeskuksen luomaa CICES -luokittelua, jolla on pyritty luomaan yhtenäinen, joustava ja hierarkkinen arviointi- ja kartoitusjärjestelmä EU:n jäsenvaltioiden välille. Ekosysteemipalvelut jaetaan pääsääntöisesti kolmeen luokkaan: tuotantopalveluihin, säätelypalveluihin, kulttuuripalveluihin.

Tuotantopalveluihin kuuluvat kaikki luonnosta saatava materiaali, kuten puu, marjat, sienet ja energianlähteet. Tuotantopalveluiden luokka on ekosysteemipalveluista voimakkaimmin tuotteistettu ja käytännössä katsoen kaikilla tuotantopalveluilla on olemassa jokin markkinahinta.

Säätelypalvelut perustuvat luonnon toimintaan, esimerkiksi maaperän kykyyn imeä itseensä vettä tai puuston kykyyn sitoa itseensä ilman hiilidioksidia. Maaperään imeytynyt vesi ei pääse valumaan eikä siten aiheuttamaan haitallista eroosiota. Maaperään imeytynyt vesi ei myöskään päädy hulevedeksi kuormittamaan ihmisen rakentamia hulevesiviemäristöjä, mikä näkyy ihmiselle esimerkiksi säästöinä hulevesiviemäristön kustannuksissa.

Kulttuuripalveluita puolestaan ovat esimerkiksi luonnon esteettiset arvot, virkistyskäyttö, terveysvaikutukset ja luonnon toimiminen tietolähteenä. Ylläpitopalvelut eroavat kolmesta edellä esitellystä luokasta jonkin verran. Ne ovat sellaisia ekosysteemipalveluita, jotka nimensä mukaisesti pitävät yllä kaikkia muita, ja niihin kuuluvat esimerkiksi yhteyttäminen ja ravinteiden kierto.

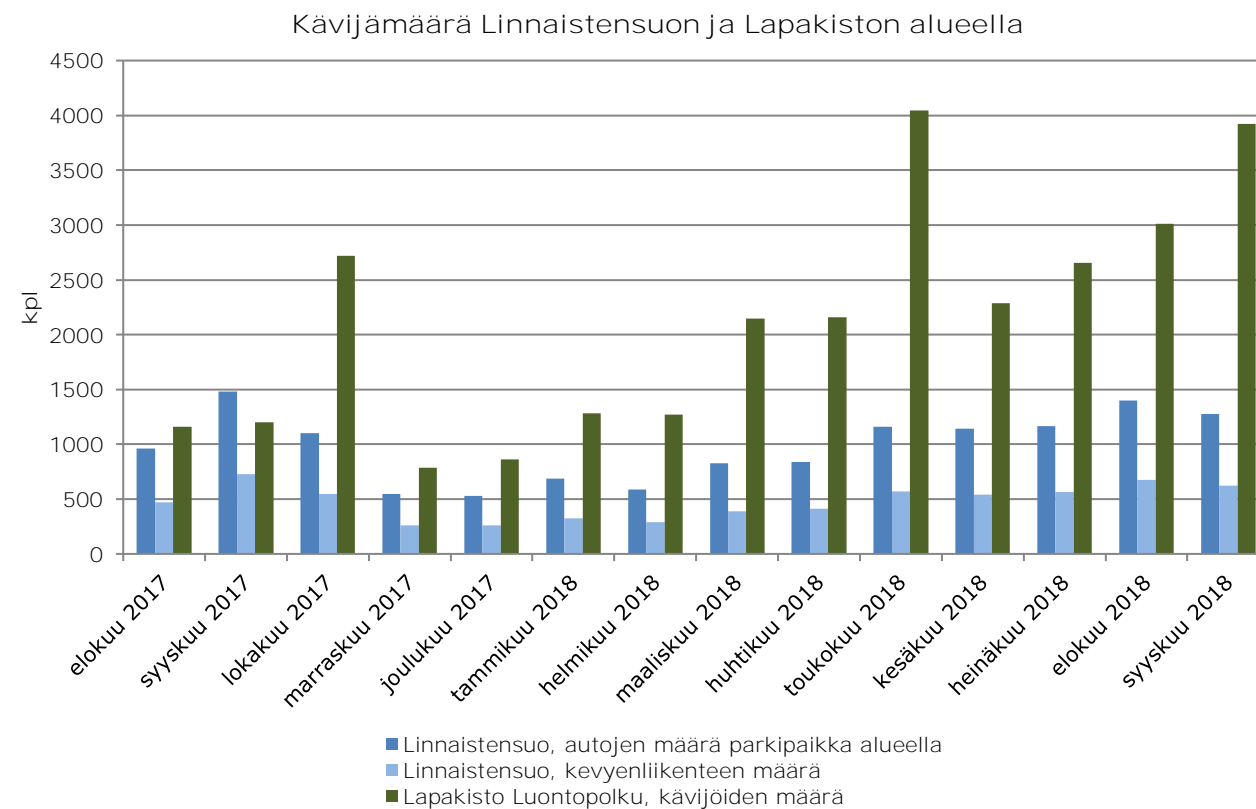
Ekosysteemipalvelujen tunnistaminen ja tutkiminen luovat pohjaa niiden turvaamiselle ja kehittämiselle.

3.2 Kysyntä ja paineet

Kysynnällä voidaan tarkoitaa tietyllä alueella ja tietyllä aikavälillä kulutettuja ekosysteemipalveluita (prosesseja ja hyödykkeitä) riippumatta siitä, missä ne on tuotettu (Burkhard 2012). Sillä voidaan myös tarkoittaa ympäristöstandardien mukaista vähimmäis-/enimmäistasoa liittyen tiettyyn ekosysteemipalveluun, kuten ilmanlaadun säätelyyn (Baró). Kolmantena vaihtoehtona on määritellä kysyntä siksi määräksi ekosysteemipalveluita, jolle yhteiskunnalla ja ihmisillä on tarve tietyllä alueella hyvinvoinnin ja terveyden ylläpitämiseksi ylittämättä kuitenkaan ekosysteemien palautumiskykyä. Esimerkiksi virkistyspalveluiden kysynnästä ja käytöstä voidaan saada tietoa alueiden kävijämääriä tarkastelemalla (Maes 2011). Useiden ekosysteemipalveluiden kysyntä ja arvo muodostuvat ihmisten kokemusten kautta.

Tässä työssä kysyntä arvioitiin ihmisten määrän perusteella, eli kysyntä korreloi Lahden kaupungin rakennetun ympäristön kanssa. Ihmisten määrä perustuu asukasmäärään (rakennuksittain) sekä ihmisten määrään toimisto- ja muilla yleisillä rakennuksilla (oletusarvo 1 henkilö/ 20 kokonaisala-m²). Ihmisten määrä esitetään 300 m etäisyysvyöhykkeellä.

Lisäksi käyttöpaineet muodostuvat urheilun sekä vapaa-ajan ja julkisten palveluiden ympäristössä. Vastaavat palvelut ovat esimerkiksi uimarannat, satamat ja soutuvenealueet, koirapuistot. Koulujen ympäristössä käyttöpaineet korostuvat lähiluontoalueilla. Linnaistensuon ja Lapakiston alueiden kävijämäärät esitetään kuvassa 14. Lahden kaupungissa tehtiin myös metsien mielipaikkakartoitus, jossa tunnisteltiin asukkaille tärkeät metsäalueet. Näihin myös kohdistuvat käyttöpaineet. Kyseisiä alueita ovat esimerkiksi Turranlampi, Salpausselkä, Mustankallio, Pesäkallio, Kaarlaakso, Kivistönmäki-Pyhätön sekä Lanssikatu-Lepolankatu.

Kuva 14. Kävijämäärä Linnaistensuon ja Lapakiston alueilla (Lähde: Lahden kaupunki, 2018)

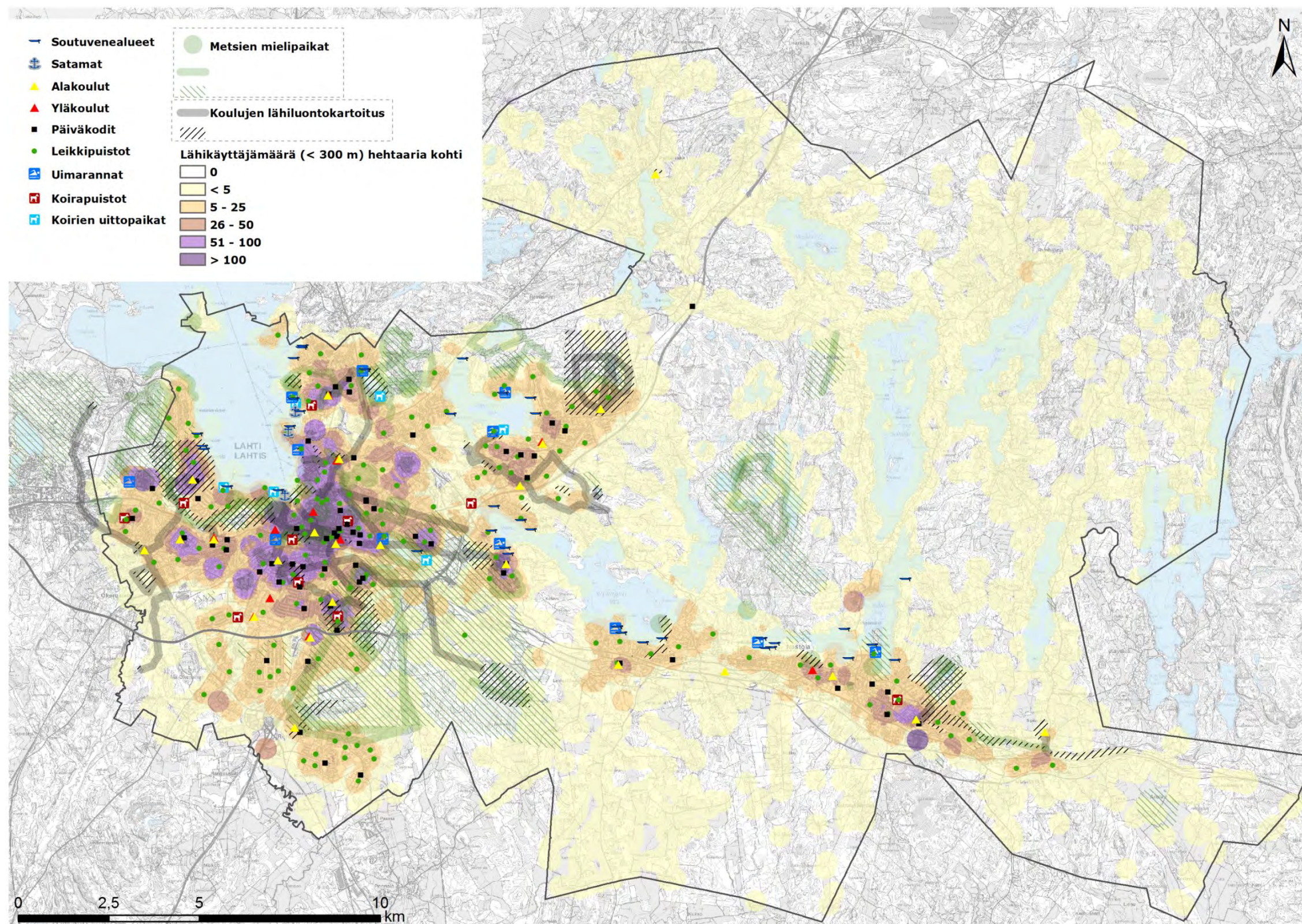
Kuva 15. Ekosysteemipalvelut ovat tärkeässä asemassa ympäristökasvatuksessa (Kuva: Lahden kaupunki, 2018).

8.3.2019

Analyysi ekosysteemipalvelujen kysynnästä ja käyttöpaineesta esitetään kuvassa 16. Kuvassa esitetään ihmisten määrä 300 m etäisyysvyöhykkeellä. Mitä tummempi väri on, sitä enemmän mahdollisia ekosysteemipalvelujen käyttäjiä on 300 m etäisyydellä. Kuvassa esitetään myös koulut sekä muut ulkoilu- ja leikkipaikat, joiden ympäristössä syntyy paine esimerkiksi kulttuuristen ekosysteemipalvelujen käyttöön. Metsien mielipaikat sekä koulujen lähiluontokartoituksen aineisto perustuvat karttakyselyvastauksiin.

Monesti monet hyödyt ovat yhteiskunnallisia, eivät vain lähialueen asukkaille kohdistuvia. Biodiversiteetin ja ekosysteemipalvelujen suojelussa tulee katsoa pitkälle tulevaisuuteen.

Kuva 16. Analyysi ekosysteemipalvelujen kysynnästä ja käyttöpaineet (Lähde: Lahden kaupunki 2018, Maanmittauslaitos 2018).

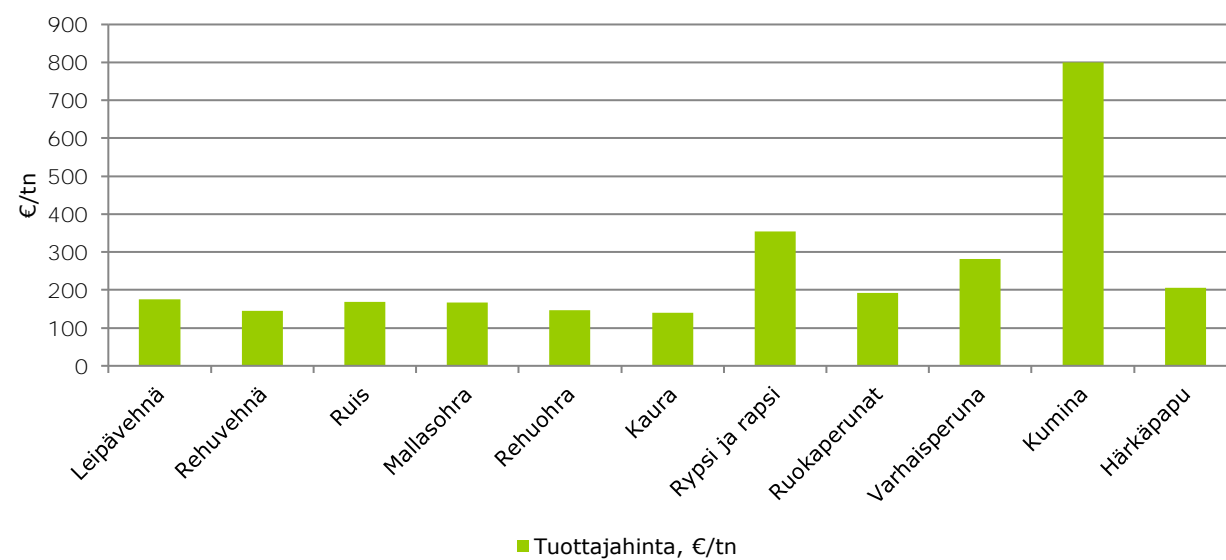
8.3.2019

3.3 Tuotantopalvelut

3.3.1 Ravinto

Metsän tarjoamaa ravintoa ovat marjat, sienet, riista, yrtit, kukat ja kasvit. Etelä-Suomessa, johon myös Lahden kaupungin alue kuuluu, poimitaan vuodesta riippuen noin 5 - 15 kiloa mustikkaa ja 6 kiloa puolukkaa kotitaloutta kohden (Salo 2015). Taloudellisesti merkittävin riistaeläin alueella oli hirvi, joita ammuttiin vuonna 2013 Etelä-Hämeen alueella lähes 950 yksilöä. Pinta-alan perusteella laskettuna Lahden kaupungin alueella ammuttiin vuonna 2013 noin 50 hirveä, 450 jänistä, 135 valkohäntäpeuraa ja 5 metsäkaurista. Tässä on syytä huomioida, että maanomistaja päättää metsästysoikeuksien käytöstä, mutta toisaalta esim. asutuksen läheisyys rajoittaa metsästykseseen soveltuvia alueita. Lahden kaupungin alueella on metsästykseseen soveltuvia alueita ja laajoja alueita riistaeläinten kannan sääntelyn kannalta.

Lahden peltojen pinta-ala on 7 130 hehtaaria (Lahden pinta-ala 51 730 hehtaaria). Ravinnoksi kasvatettujen pelto- ja puutarhakasvien, liha- ja maitotuotteiden sekä hunajan taloudellinen arvo on Suomessa noin 2,7 miljardia euroa vuodessa. Peltoriistasaaliin taloudellinen arvo on noin 6 miljoonaa euroa vuodessa. Maatalouden tuotteista energiantuotantoon voidaan käyttää olkea, energiakasveja, lantaa, bioetanolia, biohiiltä, biokaasua, rasvoja, öljyjä ja eläinten ruhoja. Ruokohelpisadosta saatavan energian arvo on noin 8,8 miljoonaa euroa vuodessa. Olkisadosta hyödynnetyn energian arvo on noin 1,5 miljoonaa euroa vuodessa. Keskimäärin viljat tekevät valtakunnan keskisadoilla, 3 300 - 3 900 kg/ha, öljykasvit 1 300 - 1600 kg/ha, härkävavulla 2 800 kg/ha hehtaaria kohti ja esimerkiksi kuminan 700 kg/ha. Perunoiden keskimääräinen satotaso on 22 tonnia hehtaarilta. Näiden ja kuvassa 16 esitettyjen lukujen perusteella on mahdollista arvioida, että pelto-alueiden potentiaalinen tuotantoarvo on 5 - 50 miljoonaa euroa vuodessa.

Kuva 17. Valittujen viljelytuotteiden tuottajahinnat vuonna 2017 (Lähde: Tilastokeskus 2018).

Vesijärvi on tärkeä virkistys- ja lähiruoan lähde lahtelaisille sekä esimerkiksi ammattikalastuksen elinkeinolle. Vesijärven lisäksi myös pienemmät järvet ja lammet tarjoavat monipuolisia kalastusmahdollisuuksia. Yleisimmin pyydystettävät kalalajit Vesijärven alueella ovat ahven, hauki, kuha, taimen, siika, ankerias, särki ja lahna. Runsaan hoitokalastuksen ansiosta Vesijärven on saatu luontaisesti lisääntyvä kuhakanta. Kun hoitokalastussaaletta (noin 17 kg / ha) lasketaan pois, Vesijärven kotitarve- ja virkistyskalastussaaletta saadaan noin 8 kg / ha.

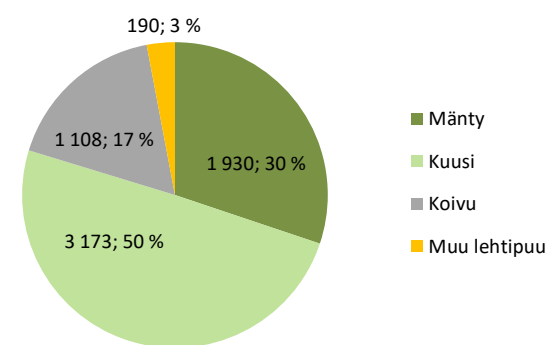
3.3.2 Vesi

Pohjavesialueet ovat Lahden kaupungin vedenhankinnan kannalta merkittäviä ja niitä hyödynnetään juoma- ja käyttöveden hankinnassa. Lahden kaupungin alueella sijaitsee yhteensä 15 pohjavesialuetta. Suurin pohjavesialue on Lahden pohjavesialue, joka on samalla luokiteltu riskialueeksi ja sen tila on huono. Myös Takkulan, Villähden ja Nastonharju-Uusikylä B pohjavesialueiden laatu on huono (Mäyränpää 2012). Alueen pohjavesialueiden jatkuva antoisuus on teoriassa noin 14,0 milj. m³/a. Lupien mukainen vedenotto-oikeus on n. 4,5 milj. m³/a (Lahden kaupunki 2010). Nastolan I- ja II -luokan pohjavesialueiden arvioitu antoisuus on yhteensä luokkaa 11 000 m³/d. Pohjavesialueiden määrällinen tila on hyvä. **Vesimaksu alueella on 1,11 €/m³**. Näiden lukujen perusteella on mahdollista arvioida, että veden potentiaalinen tuotantoarvo on 9,5 miljoonaa euroa vuodessa.

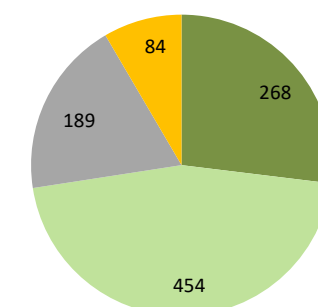
3.3.3 Materiaalit

Metsän tarjoamia materiaaleja ovat puu sekä puiden sivutuotteet, kuten terva, pettu, havut, kävyt, koivun mahla ja tuohi. Metsätaloudella puuston keskimääräinen hehtaarikohtainen kasvu on vähintään yksi kuutiometri vuodessa. Lahden kaupungin alueella noin puolet metsämaasta on kuusimetsää (noin 3 170 hehtaaria) ja kolmasosa metsämaasta mäntymetsää (noin 1 930 hehtaaria). Lahden kaupungin alueen metsän tarjoama puuvaranto esitetään kuvassa 18.

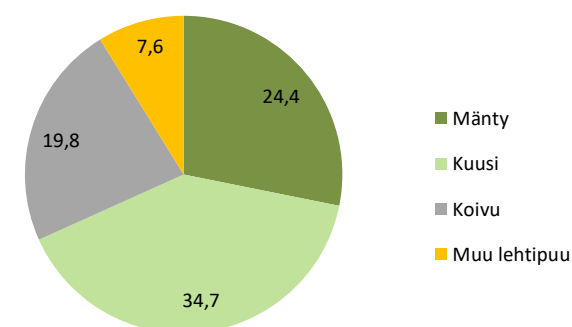
Puulajien osuus metsien pinta-alasta (ha)
Lahden kaupungin alueella (v. 2013)

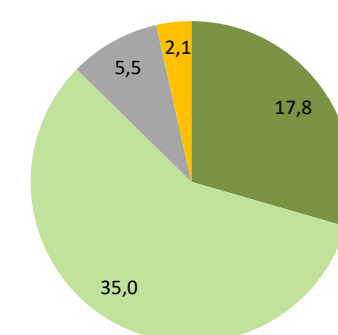
Tilavuus yhteensä (1 000 m³)

Tilavuus kuitupuu, (m³/ha)

Tilavuus, tukkipuu (m³/ha)

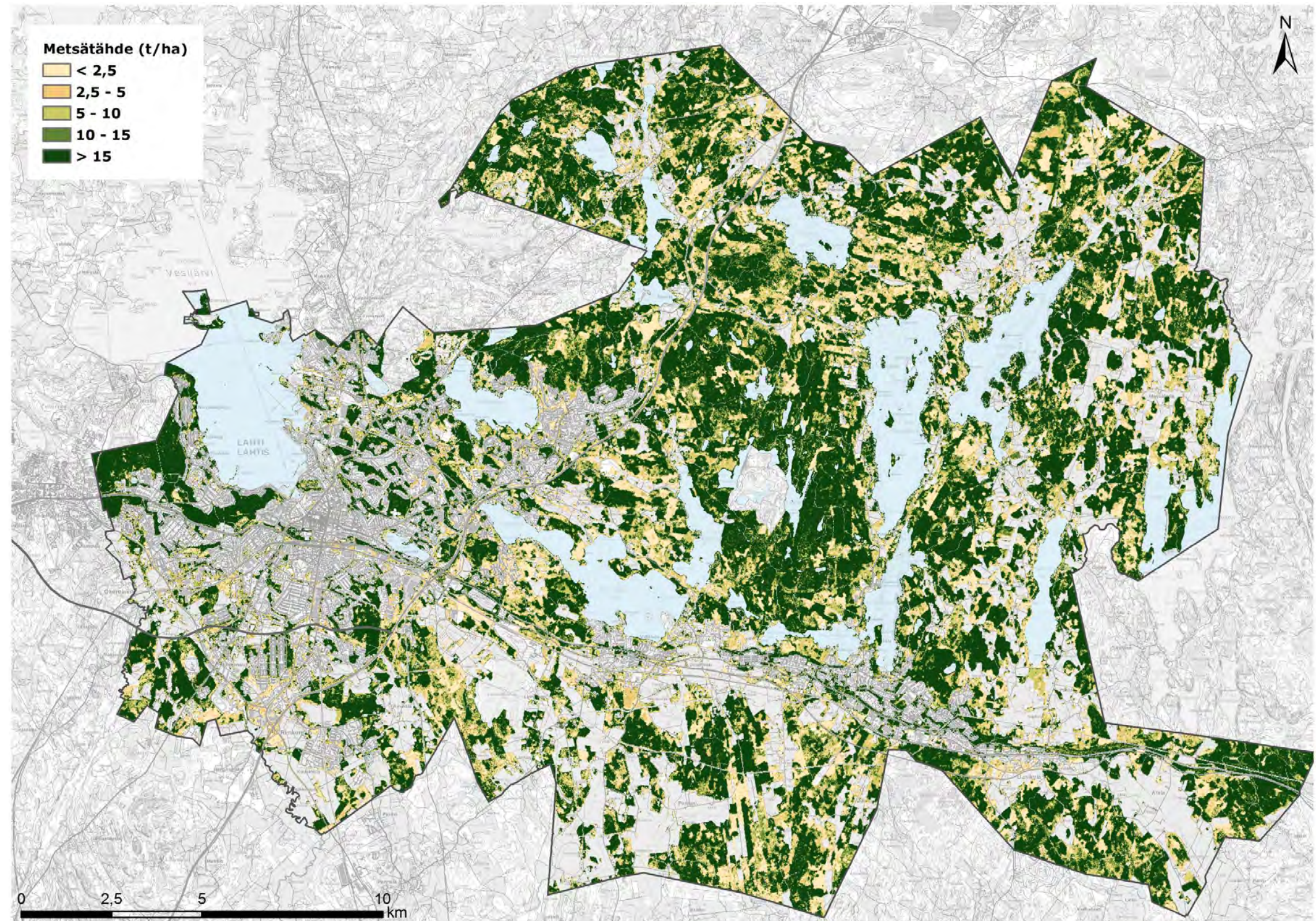
Kuva 18. Lahden kaupungin alueen metsien tarjoama puuvaranto vuonna 2013 (Lähde: Luke, 2018a).

8.3.2019

3.3.4 Energia

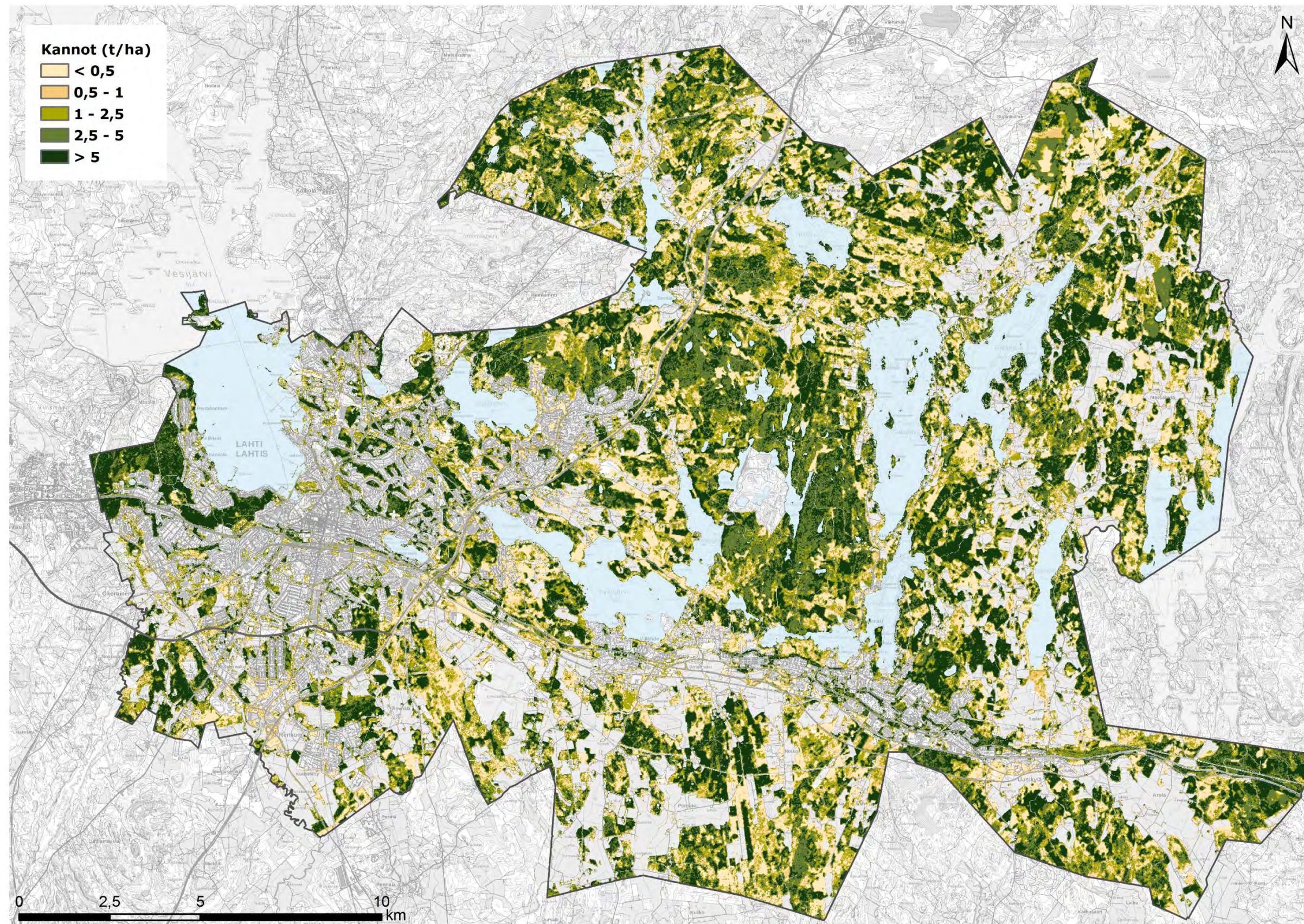
Puupohjainen energia on Suomen tärkein energialähde. Metsäbiomassojen kokonaistuotanto voidaan jakaa seuraavin jakeisiin: elävät oksat, hukkapuuosa, juuret (halkaisija > 1 cm), kannot, kuolleet oksat, kuorellinen runkopuu ja neulas / lehvästö. Metsähakkeen raaka-aineena ovat ainespuun hakkuissa syntyvät sivuvirrat kuten latvus- ja oksamassat ja kannot sekä nuoren metsän kunnostuksessa ja ensiharvennuksessa korjattava pienpuu. Metsävarat koko Lahden alueen tasolla ovat suuret ja käyttämätöntä potentiaalia on olemassa kaikkien biomassatyyppien osalta. Potentiaali jakautuu kuitenkin alueellisesti epätasaisesti, ja metsäraaka-aineen saatavuus kaikkiin uusiin ja nykyisiin käyttökohteisiin vaihtelee.

Metsäpohjaisena raaka-aineena voidaan nähdä esimerkiksi mänty- ja kuusikannot (kuva 20) sekä metsätähde (kuva 19), joka sisältää oksien lisäksi rungon hukkaosan. Lahden kaupungin alueen metsätähdevaranto on yhteensä 459 000 tonnia, eli keskimäärin noin 890 tonnia / km². Suhteutettuna metsätähdevarantoihin kantojen varannot nousevat määrällisesti noin viidennekseen. Lahden kaupungin alueen kantovaranto on yhteensä 102 000 tonnia, eli keskimäärin noin 200 tonnia / km².

Kuva 19. Metsätähdevaranto (Lähde: Maanmittauslaitos 2017, FCG 2018, Luke 2018b).

8.3.2019

Kuva 20. Kantojen raaka-ainevaranto. (Lähde: Maanmittauslaitos 2017, FCG 2018, Luke 2018b)

8.3.2019

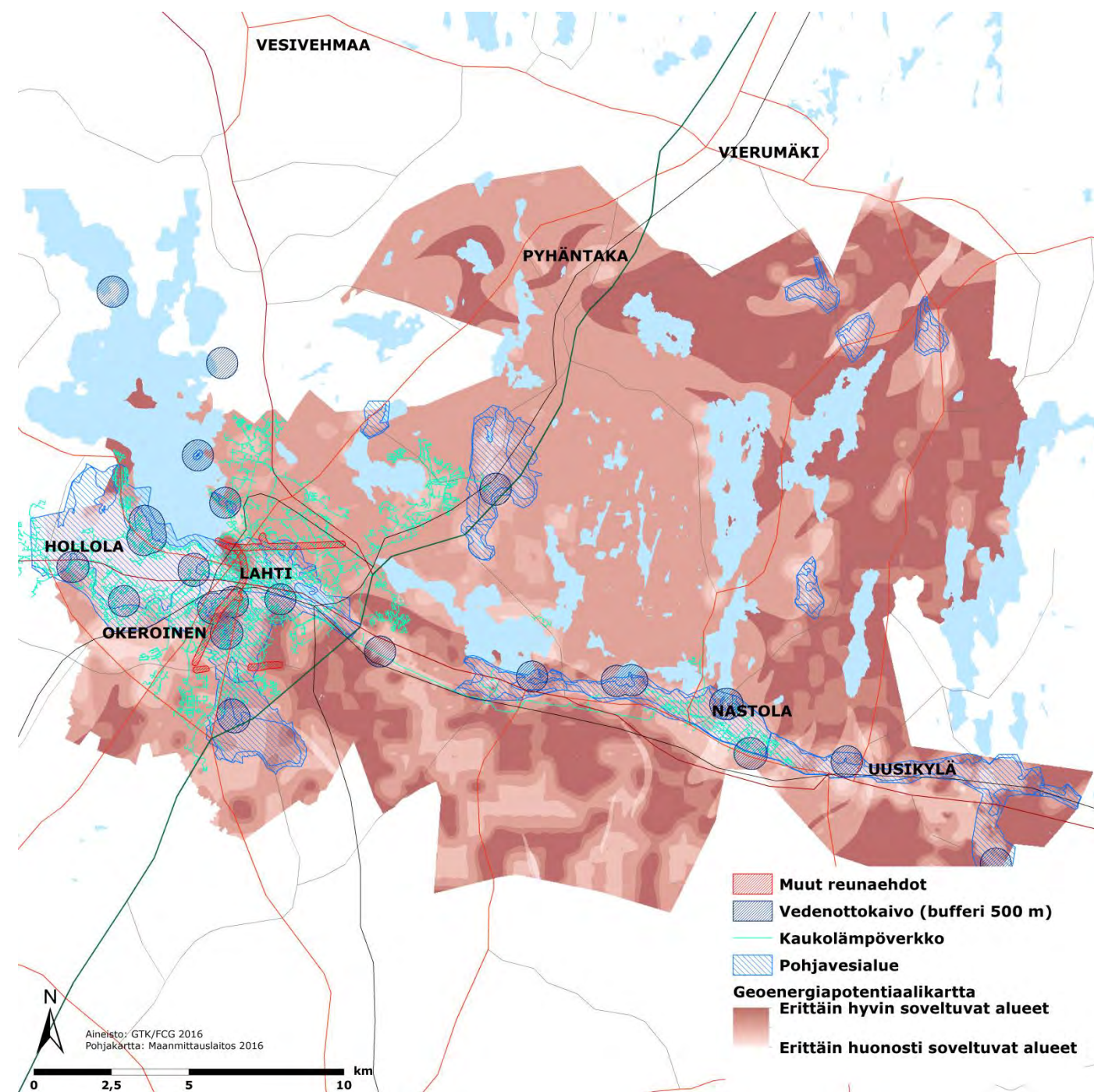

Kuva 21. Metsäbiomassapohjainen energia on tärkeä energialähde (Kuva: Lahden kaupunki).

Bioenergian lisäksi kuvataan tässä raportissa myös alueen geoenergiapotentiaali, jota kuitenkin ei välttämättä suoraan luokitella ekosysteemipalveluiksi. Maalämpö on uusiutuvaa auringon säteilystä saatavaa energiaa, jonka käyttö kiinteistöjen lämmitysratkaisuna on nykyisin yleistynyt huomattavasti. Maalämmöllä tarkoitetaan maaperään tai veden massaan varastoitunutta auringon lämpöenergiaa. Geoenergian suosio lämmitysjärjestelmänä on kasvanut voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana Suomessa. Uusiutuvien energiamuotojen lisäksi myös kasvava energiaomavaraisuuden vaatimus lisää geoenergian kiinnostavuutta. Mahdollisuus hyödyntää geoenergiaa riippuu voimakkaasti maakerroksen paksuudesta, kallioperän ominaisuuksista ja sijaitseeko alue pohjavesialueella. Kivilajien lämmönjohtavuuksien perusteella, Lahden ja Nastolan alueet soveltuvat pääasiassa hyvin tai erinomaisesti geoenergian käyttöön. Salpausselän alueella maakerrokset ovat tyypillisesti paksuja, vähintään 20 – 30 metrin paksuisia maakerroksia. Yli 50 metrin paksuisia maakerroksia esiintyy Lahden keskustan, Nastolan keskustan, Nastolanharjun ja Uusikylän alueilla. Tämä voi paikoin heikentää merkittävästi geoenergian käyttöä. Muilta osin Lahden alueella esiintyy runsaasti avokallioita, jossa maakerrospaksuudet ovat tyypillisesti matalia. Myös Salpausselällä sijaitsevat vedenhankinnan kannalta tärkeät pohjavesialueet voivat rajoittaa geoenergiapotentiaalin hyödyntämistä. Geoenergiapotentiaalikartta esitetään kuvassa 22.

Geoenergian hyödyntämiseen liittyy rajoituksia. Alueella noudatetaan Hämeen ELY-keskuksen vuonna 2011 laatimaa ohjeistusta maalämpökaivojen sijoittamisesta pohjavesialueille. Laaditun ohjeistuksen mukaan, pohjavedenottamoiden vedenottokaivojen ympärille tulee jättää 300 – 500 metrin suojavyöhyke, jolle alueelle maalämpökaivoja ei saa asentaa. Lahden seudun ympäristöpalveluiden linjauksena Lahden ja Nastolan alueella on, että maalämpökaivoja ei tule asentaa 500 metriä lähemmäksi vedenottamon kaivoa ja suojavyöhyke voi ulottua myös pohjavesialueen ulkopuolelle. Lahti Aqua Oy:n ja Lahti Energia Oy:n kanssa on yhteistyössä määritelty Kariniemen jätevesitunnelille ja Kymijärven voimalan lauhdevesitunnelille 100 metrin suojavyöhyke, jota lähemmäksi maalämpökaivoja ei tule asentaa. Suojavyöhykkeet koskevat vain maalämpökaivoja. Maalämpöpiirejä ei tule asentaa

pohjaveden muodostumisalueelle mahdollisista vuodoista pohjavedelle aiheutuvan riskin vuoksi. Lahden alueella sijaitsee myös muutama syväälle kallioperään louhittu tunneli, joille on määritetty 100 metrin suojavyöhyke, jonka alueella kairauksia ei saa tehdä.

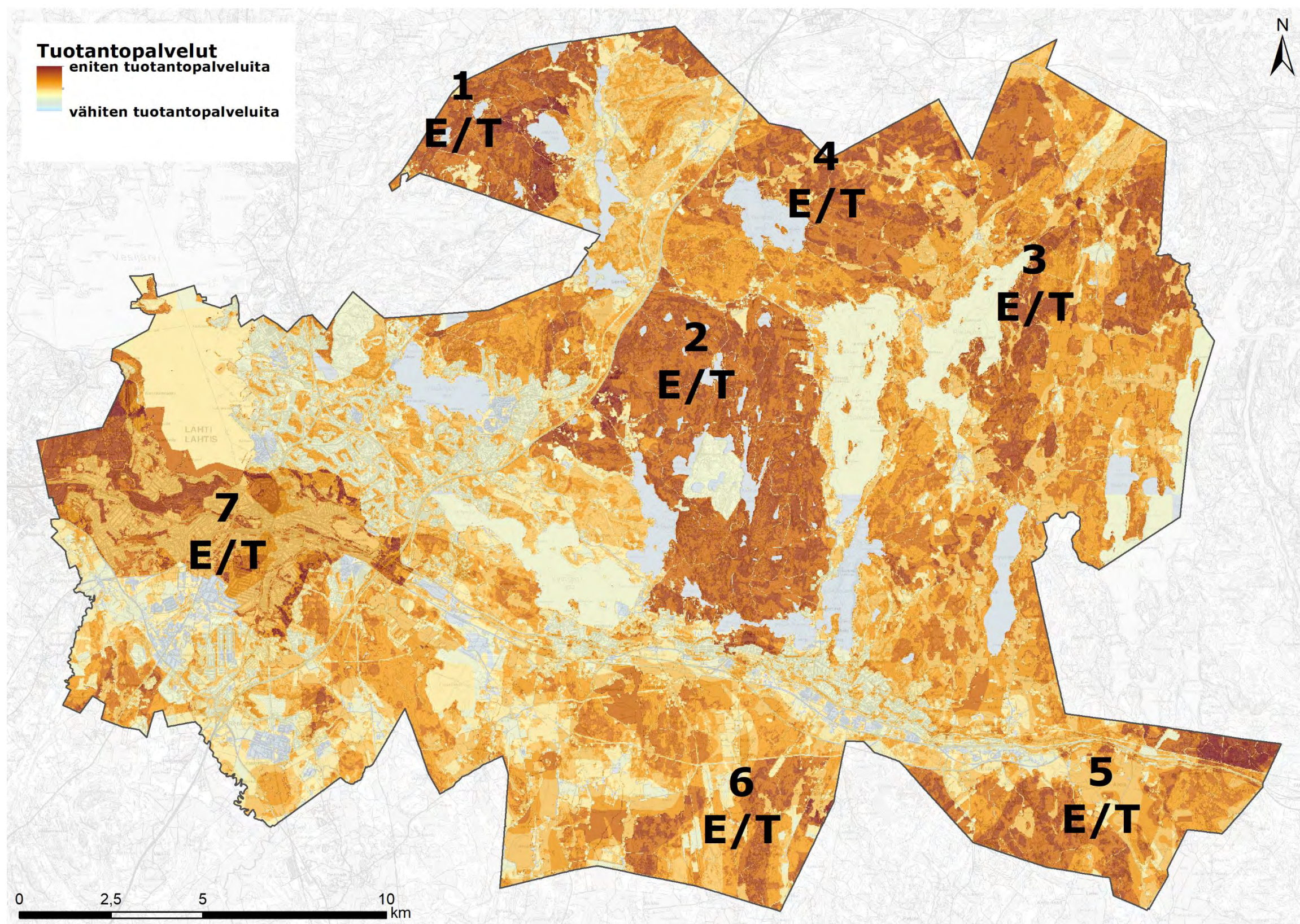
Kuva 22. Lahden kaupungin geoenergiapotentiaali. (Pohjakartta ja aineisto: Maanmittauslaitos 2017, FCG 2017).

8.3.2019

3.3.5 Tuotantopalvelujen synteetikartta

Tuotantopalvelujen näkökulmasta tärkeimpien aluekokonaisuuksien tunnistamiseksi kehiteltiin synteetikartta (kuva 23). Kartassa huomioitiin metsien biomassa ja pinta-ala, taajama-metsät, järvet, pellot sekä geenergiapotentiaali. Alueiden pisteytys perustuu pinta-aloihin ja/tai tuotantoarvoihin ja niiden (Natural Breaks, luokitus, jossa luokkarajat määräytyvät arvojen luontaisen ryhmittymisen perusteella) luokittukseen kolmeen luokkaan. Pisteytys on asteikolla 0 (ei olemassa) – 3 (suuret alueet/paras). Lopuksi teemakohtaiset pisteet laskettiin yhteen rasterianalyysin avulla. Alueet, jotka ovat saaneet eniten pisteitä, ovat ekosysteemipalvelujen näkökulmasta parhaat. Synteetikartan perusteella voidaan tunnistaa seuraavat tuotantopalvelukeskittymät:

- 1. Arkiomaa-Alanen: Metsäalueet, ravinto ja materiaalit, biomassa. Pohjavesialue.
- 2. Nastolan, Salajärven ja vt4 välinen alue. Metsäalueet, ravinto ja materiaalit, biomassa.
- 3. Ruuhijärven itä puoli, Metsäkylä: Metsä- ja peltoalueet, ravinto ja materiaalit. Geoenergia. Pohjavesialueet.
- 4. Pärnämäki – Ruuhijärvi: Metsä- ja peltoalueet, ravinto ja materiaalit. Biomassa ja geoenergia.
- 5. Uusikylä – kaupungin itäinen raja: Peltoalueet, ravinto. Geoenergia.
- 6. Pensola – Nastolan Montari: Metsä- ja Peltoalueet. Geoenergia.
- 7. Salpauzelkä Lahden keskustasta länteen: Metsäalueet (ravinto). Pohjavesialueet. Vesijärvi.

Kuva 23. Tuotantopalvelujen synteetikartta.

8.3.2019

3.4 Sääteley- ja ylläpitopalvelut

3.4.1 Virtausten säätely sekä haitta-aineiden puhdistus

Sääteleviin ekosysteemipalveluihin kuuluvat mm. eroosion ja valunnan ehkäisy, sekä veden ja ilman puhdistuminen. Taajamien kasvillisuus parantaa kaupunkien pienilmastoa sekä ehkäisee eroosiota. Kasvipeitteiset pinnat auttavat lieventämään lämpösaarekeilmiöitä, koska kasvipeitteisen pinnan albedo, eli heijastuskyky, on suurempi kuin monilla kovilla materiaaleilla. Täällä on merkitystä varsinkin helteisinä kesinä. Kasvillisuuden kyky sitoa pölyä ja pienhiukkasia ilmasta on riippuvainen lehtipinta-alasta. Kasvillisuus myös ohjaa ilman virtauksia ja vähentää tuulisuutta ja voi siten parantaa pienilmastoa tuulisilla alueilla. Energiatehokkuuden kannalta suurempi merkitys on rakennusten pohjoispuolella sijaitsevalla kasvillisuudella, joka suojaa kylmiltä talvituulilta.

Mitä enemmän rakennetussa ympäristössä on vettä läpäisemättömiä pintoja, sitä enemmän hulevettä muodostuu ja sitä huonompilaatuista se on (Sillanpää 2013). Muodostuvien hulevesien laatuun ja määrään vaikuttavat myös maaperän läpäisevyys sekä kasvillisuuden määrä ja laatu valuma-alueella. Samalla myös sähkönjohtavuus on sitä korkeampi, mitä enemmän valuma-alueella on läpäisemätöntä pintaa. Metsä säätelee myös melun etenemistä ympäristössä heijastamalla ääniaaltoja takaisin tulosuuntaansa sekä imeyttämällä niitä itseensä.

Kuva 24. Hennalan hulevesijärjestelmä (Kuva: Lahden kaupunki 2018).

3.4.2 Fysikaalisten, kemiallisten ja biologisten olosuhteiden ylläpito

Metsien säätelypalvelut ovat veden suodattaminen ja pidätys, melu, CO₂:n pidätys, lämpötila, tuulisuus ja ilmankosteus. Taajamametsien säätelypalveluista korostuu veden pidätys sekä lämpötilan, tuisuuden ja ilmankosteuden sekä melun säätely. Taajamien ulkopuolella olevien metsien säätelypalveluissa korostuu CO₂:n pidätys (mm. suuremasta pinta-alasta johtuen). Luonnossa hiiltä on sitoutuneena sekä maanpäälliseen kasvillisuuteen, että maaperään. Metsät ovat alueen tärkein hiilinielu. Metsämaa toimii yleensä hiilinieluna (nieluvaikutus tyypillisesti 1 - 7 tCO₂eqv/ha/v) samalla myös luonnonniityt, varvikot ja nummet ovat luonnollisia hiilinieluja (nieluvaikutus 3 - 6 tCO₂eqv/ha/v) Vertailuksi esimerkiksi maatalouden tai peltoviljelyn piirissä olevat alueet ovat hiilidioksidin nettotuottajia (päästöt tyypillisesti 0,3 - 0,6 tCO₂eqv/ha/v).

Liski ym. (1997) mukaan kivennäismaiden orgaaninen kerros sisältää vain 28 % maaperän hiilestä. Suurin osa kivennäismaiden maaperän hiilestä (70 %) on sitoutuneena ylipään metrin paksuiseen kivennäismaakerrokseen. Alempiin kivennäismaakerrokseen jää vain 2 % maaperän kokonaishiilestä. Turvemaiden hiilivarasto on noin viisinkertainen kivennäismaiden varastoon verrattuna. Kivennäismaiden maaperään sitoutuneen hiilen määrä riippuu ilmastollisten olosuhteiden lisäksi maan ravinteisuudesta sekä alueella vallinneesta kasvillisuudesta ja ihmisen toiminnasta. Puustoon sitoutuneen hiilen määrä muuttuu ajan funktiona, kuten myös maaperään sitoutuneen hiilen määrä. Hiilen määrän muutoksessa on eroja maaperän ja kasvillisuuden välillä. Puuston kasvu lisää hiilen määrää puustossa, kun taas hakkuut ja luonnonpoistuma vähentävät sitä. Eri-ikäisellä puustolla kasvunopeus ja kariketuotanto eroavat toisistaan merkittävästi. Hiilidioksidia sitoo eniten puiden kasvu. Siksi hoidetut, etenkin nuoret, metsät ovat luonnonomaisia metsiä tehokkaampia hiilinieluja. Luonnonomaisissa vanhoissa metsissä on varastossa enemmän hiiltä kuin talousmetsissä, mutta se vapauttaa yhtä paljon hiilidioksidia kuin sitookin. Vanhan Lahden kaupungin alueella on kokonaishiilimäärä keskimäärin noin 45 tonnia hehtaaria kohti (Helsingin kaupunki 2014). Lahden kaupungin alueen vuosittaiset hiilinielut ovat noin 50 000 tonnia (kuva 25).

Kuva 25. Lahden kaupungin vuosittaiset hiilinielut (FCG 2019).

Hyönteisten, lintujen ja muiden petoeläinten tarjoama tuholaisorjunta on tärkeä ekosysteemipalvelu maataloudessa (mukana myös marjatilat) ja metsänhoidossa. Rakennetussa ympäristössä palvelut kohdistuvat asukkaiden pihoihin ja puutarhoille tai esimerkiksi kotiniemen siirtolapuutarhaan, joka on Lahden ainoa varsinainen siirtolapuutarha. Säätelemällä saaliseläintensä määrää ne vähentävät mm.

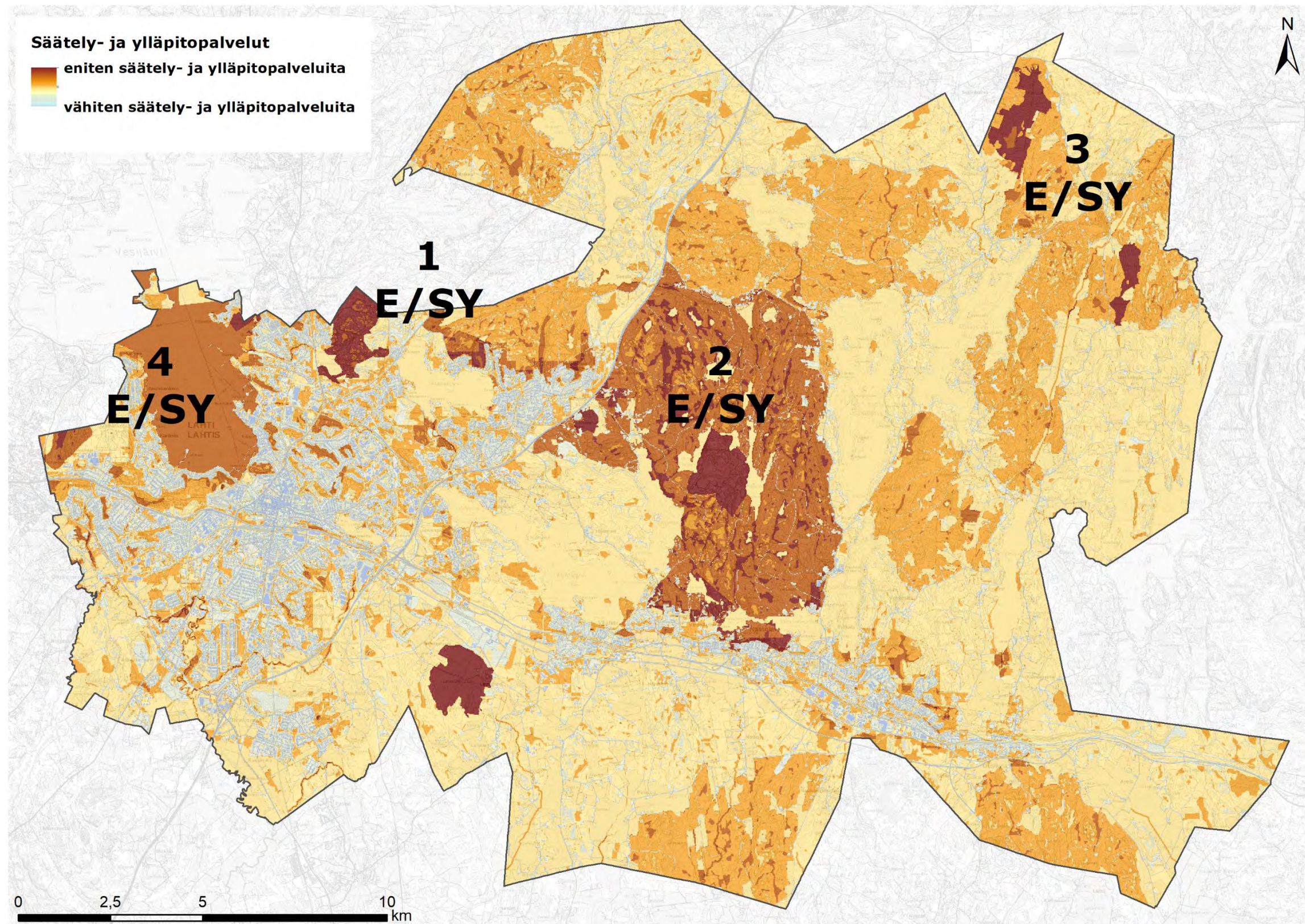
8.3.2019

vilja- ja metsätuhoja. Pölyttäminen on tärkeä ekosysteemipalvelu kasvien lisääntymisen ja ravinnon tuotannon kannalta. Pölyttäjien ja kasvien välinen vuorovaikutus on vaikuttanut kumpienkin evoluutioon, ja tietyt lajit ovat erikoistuneet tietyn kasvin hyödyntämiseen ja pölyttämiseen. Maaperän hajottajina toimivat mikro-organismit ja selkärangattomat eläimet tarjoavat tärkeitä ekosysteemipalveluita ylläpitäessään ravinteiden ja hiilen kiertoa.

3.4.3 Sääteley- ja ylläpitopalvelujen synteesikartta

Sääteley- ja ylläpitopalvelujen näkökulmasta tärkeimpien aluekokonaisuuksien tunnistamiseksi kehiteltiin synteesikartta (kuva 26). Kartassa huomioitiin metsien biomassa ja pinta-ala, taajama-metsät, järvet, uomat (20 metrin puskurivyöhyke), pellot, LUMO-, luonnonsuojelu- ja Natura-alueet sekä suot läpäisemättömien alueiden ulkopuolella olevat alueet. Metsien, järvien, peltöjen pisteytys perustuu niiden pinta-alojen jaotteluun (Natural Breaks) luokituksella, jossa pisteytys on asteikolla 0 (ei olemassa) – 3 (suuret alueet). Muut kohteet ja alueet luokiteltiin asteikolla 0 (ei olemassa) – 1 (olemassa). Lopuksi teemakohtaiset pisteet laskettiin yhteen rasterianalyysin avulla. Alueet, jotka ovat saaneet eniten pisteitä, ovat ekosysteemipalvelujen näkökulmasta parhaat. Synteesikartan perusteella voidaan tunnistaa seuraavat sääteley- ja ylläpitopalvelukeskittymät:

- 1. Holman Pesäkallio: Hiilivarastot ja -nielut, luonnon monimuotoisuus.
- 2. Nastolan, Salajärven ja vt4 välinen alue: Hiilivarastot ja -nielut, luonnon monimuotoisuus.
- 3. Ruuhijärvi - kaupungin itäinen raja: Hiilivarastot ja -nielut.
- 4. Vesijärvi ja taajamien puistot ja metsäalueet: Pienilmasto. Virtausten sääteley sekä haitta-aineiden puhdistus. Pihoihin ja puutarhoille kohdistuvat palvelut.

Kuva 26. Sääteley- ja ylläpitopalvelujen synteesikartta.

8.3.2019

3.5 Kulttuuriset ekosysteemipalvelut

3.5.1 Virkistys ja kulttuuripalvelut

Virkistyskäytön toiminnallisuuden ja elämyksellisyyden kannalta keskeistä on virkistysalueiden saavutettavuus ja monipuolisuus. Tarvitaan erilaisia alueita, joilla on erilaisia ominaisuuksia. Virkistyskäytön palvelut (esim. leikkipuistot, urheilualueet), jotka sijoittuvat alueille, joissa on paljon käyttäjiä, kuten koulujen ja päiväkotien läheisyyteen, ovat merkittäviä. Koulujen lähimetsät ovat myös ympäristökasvatuksen kannalta tärkeitä. Toisaalta laajemmat virkistysaluekokonaisuudet, joiden saavutettavuus on esim. ulkoilureittejä pitkin hyviä, tarjoavat luontoelämyksiä. Erilaiset luontotyypit, kuten suot, kalliometsät, järven ja jokien rannat sekä harjut/reunamuodostumat ovat virkistyskäytön ja opetuksen kannalta merkittäviä kulttuurisia palveluja. Asukkaiden metsien mielipaikoiksi on valikoitunut sekä lähiluontopaikkoja että laajempia luontokokonaisuuksia, kuten metsäalueita. Mielipaikkojen merkitystä korostavat kyseisten paikkojen hyödyntäminen myös opetuskäytössä koulujen lähimetsänä.

Maiseman, kaupunkikuvan ja historian arvot sekä luonnon monimuotoisuus korostavat virkistysalueen merkitystä. Lahdessa hyvä esimerkki on reunamuodostumalle sijoittuva Lahden urheilukeskus ja Salpausselän hiihtokeskus ympäristöineen, sen linkittyminen Hollolan suuntaan, keskustaan sekä Vesijärven rantaan ja ranta- ja järvimaisemaan sekä rakennettuun rantapuistoon.

Lahden kaupungin valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuurinympäristöön kuuluvat:

- Salpausselän hiihtostadion,
- Hennalan kasarnit,
- Lahden suurradioasema,
- Seestan kartano,
- Lahden rautatieasema ja varikkoalue,
- Toivonojan kartano,
- Lahden kaupungintalo, kauppatori ja Mariankadun seremonia-akseli,
- Harjukadun, Onnelantien ja Kymintien pientaloalueet sekä Karjalankadun pienkerrostalot,
- Koiskalan kartano,
- Anttilanmäen esikaupunkiasutus, Fellmannipuisto, jälleenrakennuskauden oppilaitokset ja Hakatornit,
- Tapanilan ruotsalaistaloalue, Immilän, Kumian ja Seestan myllyt.

Kulttuuriympäristöltään ja maisemaltaan arvokkaita kokonaisuuksia ovat mm. Salpausselkä, Porvoonjoen laakso, Villähteen kulttuurimaisemat, Ruuhijärven kyläkokonaisuus, Immilän kylä ja Arrajoen kartano sekä laajat peltoalueet Nastolan kaakkoispuolella ja Villähteen eteläpuolella. Arvokkaita rakennetun kulttuuriympäristön kohteita sijoittuu taajamien yhteyteen Salpausselälle sekä kyliin ja järvien rannoille.

Arvokkaita luonnonympäristöjä retkikohteina tarjoavat (lähde: www.lahdenseudunluonto.fi) mm.

- Herrasmanni – Alastjärvi – Kiilläisvuori,
- Lapakisto – Sammalisto järvi- ja metsäalueet,
- Liipolanmetsä,
- Pesäkallio – Merrasjärvi,
- Porvoonjoki,
- Salpausselkä ja mm. Häränsilmä suppalampi,
- Vesijärvi sekä mm. Enonsaari,
- Renkomäki (mm. suppakuoppia, esim. Sudenkuoppa).

Laaja retkeilyyn soveltuva aluekokonaisuus, jossa luonto- ja kulttuuriympäristöarvoja ovat mm. Lapakisto – Sammaliston järvi- ja metsäalue sekä Pesäkallion metsäinen alue, joka on myös luonnon ydinalue. Järvien rannat ja järvimaisemat tarjoavat elämyksiä, kauniita reittejä ja uimapaikkoja sekä talvisin hiihtoreittejä, mutta järvet rantoineen ovat samalla merkittäviä ekosysteemejä sekä ekologisia käytäviä. Peltoalueet, joilla on sekä kulttuurimaisemallisia että virkistyskäyttö arvoja, tuottavat useita ekosysteemipalveluja. Porvoonjokilaakso mutkittelevine jokineen on lisäksi mm. ekosysteemien kannalta merkittävä ekologinen käytävä. Laaja suoalue tarjoaa monenlaisia elämyksiä ja virkistyskäyttömahdollisuuksia. Lahden kaupungin virkistysalueet, palvelut ja rakennetut kulttuuriympäristöt esitetään kuvissa 9, 10 ja 11.

Taajamametsät, jotka ovat riittävän isoja ja tarjoavat toiminnallisia palveluja sekä elämyksiä, kuten koulujen opetusmetsät, ovat ekosysteemipalvelujen kannalta keskeisiä. Lisäksi saavutettavuus ja kytkettyneisyys korostavat niiden merkitystä. Vesistöt, kuten järvet, joet, purot, norot sekä suot kertovat lisäksi veden kierrosta ja tuottavat useita ekosysteemipalveluja. Kaupunkipuistot ja esimerkiksi puutarhakaupunginosat ja katupuurivit muodostavat viherverkon, jossa on elämyksellistä kulkea ja ne voivat parhaimmillaan muodostaa myös ekologisia käytäviä eliöstölle. Hulevesien hallintaan rakennetut luontopohjaiset viivytyksratkaisut, kuten Kariston alueella, voivat olla parhaimmillaan sekä elämyksellisiä että säätelypalveluita tarjoavia puistokokonaisuuksia. Metsien kulttuuripalveluihin kuuluvat terveys, virkistys, henkiset arvot, tutkimus ja opetus. Joidenkin tutkimusten mukaan metsän puulajien suuri lukumäärä vaikuttaa positiivisesti metsän tuottamien ekosysteemipalveluiden runsauteen.

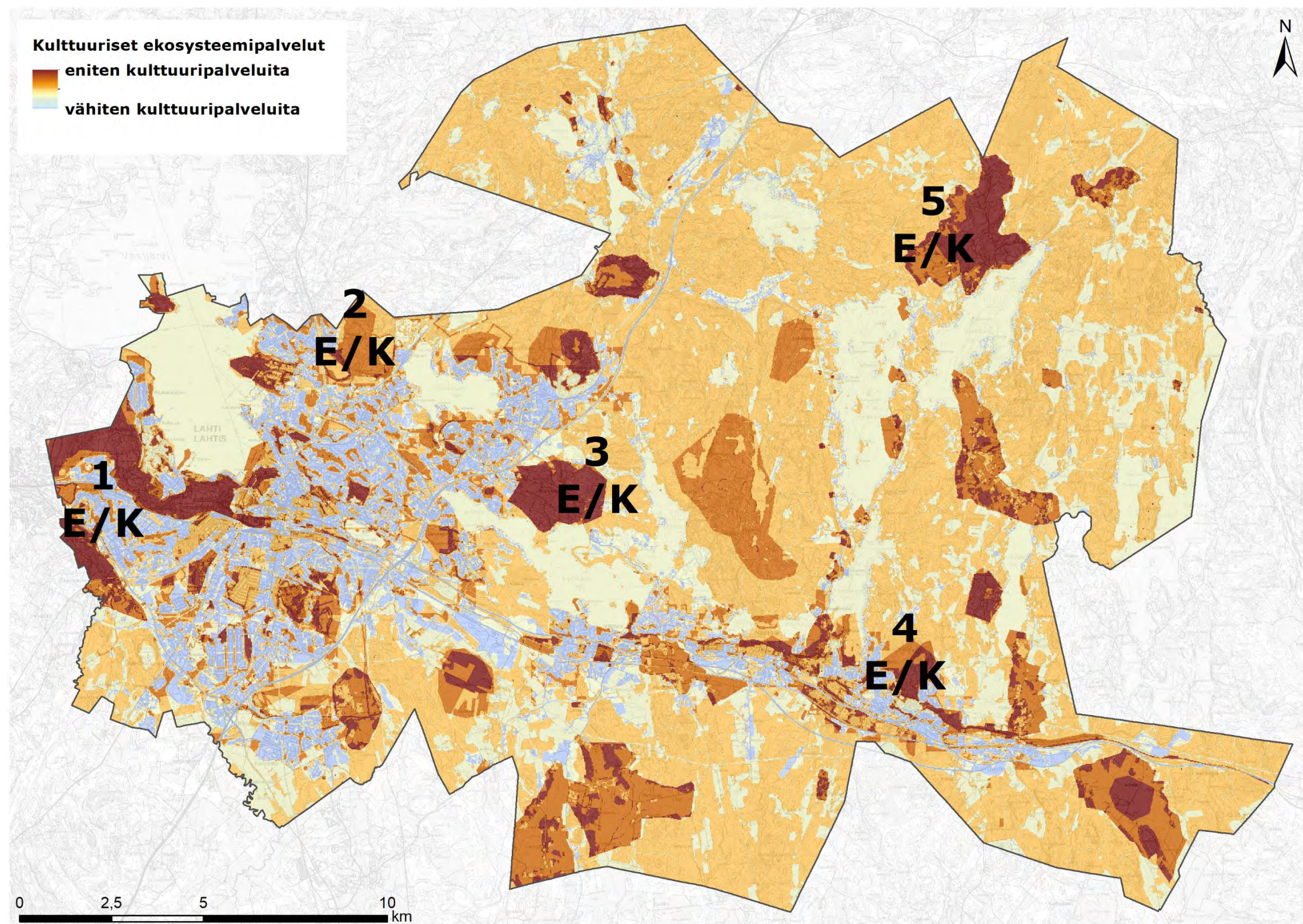
Kuva 27. Männistönrinne (Kuva: Lahden kaupunki 2018)

8.3.2019

3.5.2 Kulttuuripalvelujen synteetikartta

Kulttuuripalvelujen näkökulmasta tärkeimpien aluekokonaisuuksien tunnistamiseksi kehitettiin synteetikartta (kuva 28). Kartassa huomioitiin arvokkaat rakennetut kulttuuriympäristöt, muinaismuistot, arvokkaat maisema-alueet, koulujen lähiluontokartoituksen aineistot, metsien mielpaikka-aineistot, ulkoilu- ja vapaa-ajan palvelut sekä taajamametsät. Piste- ja viivakohteille määriteltiin analyysin takia 20 metrin puskurivyöhykkeet. Taajama-metsien pisteitys perustuu pinta-aloihin ja niiden (Natural Breaks) luokittukseen. Pisteitys on asteikolla 0 (ei olemassa) – 3 (suuret alueet). Muut kohteet ja alueet luokiteltiin asteikolla 0 (ei olemassa) – 1 (olemassa). Lopuksi teemakohtaiset pisteet laskettiin yhteen rasterianalyysin avulla. Alueet, jotka ovat saaneet eniten pisteitä, ovat ekosysteemipalvelujen näkökulmasta parhaat. Synteetikartan ja tämän selvityksen aineiston perusteella voidaan tunnistaa seuraavat sääteley- ja ylläpitopalvelukeskittymät:

- 1. Lahden urheilukeskus: geologia, virkistyskäyttö, maisema, historialliset ja kaupunkikuvalliset arvot, koulun lähimetsä, mielpaikka
- 2. Pesäkallion – Merrasjärven alue - Alasenjärven alue – Viuha – Ahtiala: suojelualueita, virkistyskäyttö, koulun lähimetsä, mielpaikka
- 3. Koiskalan kartanon alue: historialliset ja maisemalliset arvot, virkistyskäyttö, mielpaikka
- 4. Nastolan taajaman pohjoispuoliset metsäalueet: koulun lähimetsiä ja mielpaikkoja/kulttuuriset palvelut
- 5. Ruuhijärvi: historialliset ja maisemalliset arvot

Kuva 28. Kulttuuristen ekosysteemipalvelujen synteetikartta.

8.3.2019

4 Yhteenveto ja suositukset yleiskaavoitukseen

Ekosysteemi ja sen sisältämän luonnon monimuotoisuuden tuottamat hyödyt kuten ravinto, raaka-aineet, puhdas vesi ja ilma luovat pohjan kaikelle ihmisen toiminnalle. Lahden tärkeimmät ekosysteemipalvelut ovat puhdas vesi (pohjavesi ja vesistöt), metsien tarjoamat raaka-aineet, maatalous sekä ulkoilu- ja virkistysmahdollisuudet. Taloudellisesti helpommin mitattavia ovat luonnollisesti tuotantopalvelut. Yleiskaavan lähestymistapa luonnonympäristöön on ihmiskeskeinen, koska kaupunki on ensisijaisesti ihmisten elinympäristö. Terve, tasapainoinen ja monimuotoinen luonto (esimerkiksi kaupunkimetsissä ja viheralueilla) on ihmiselle välttämätön. On syytä huomioida, että kaikkien ekosysteemipalvelujen yhtäaikainen hyödyntäminen ei ole käytännössä mahdollista. Esimerkiksi puuvaranto- tai virkistystoimintapotentiaalin ja luonnon diversiteetin samanaikainen hyödyntäminen on ristiriidassa. Samalla esimerkiksi metsien tai soiden tuotantopalveluiden (raaka-aine ja energia) voimakkaampi hyödyntäminen vähentää alueen hiilen sitoutumisen ja varastoitumisen arvoa. Samoin konflikteja voi syntyä kulttuuripalveluiden suhteen, mikäli esimerkiksi peltojen käyttöä maatalouteen tehostetaan.

Tuotanto-, säätely-, ylläpito- sekä kulttuuripalvelujen synteetikarttojen ja tämän selvityksen aineiston perusteella voidaan tunnistaa ekosysteemipalvelujen kannalta tärkeitä alueita. Lahden kaupungin alueella nämä ovat erityisesti Lahden urheilukeskus (Salpausselän hiihtokeskus ja ulkoilualue, Nastolan, Salajärven ja vt4 välinen alue, Arkiomaa-Alanen sekä Ruuhijärven alue (kuva 29)). On syytä huomioida, että synteetikartalla on vaikea nostaa esille pienet ja paikallisesti ekosysteemipalvelujen näkökulmasta arvokkaat alueet. Myös vesistöjen rooli on niiden monimuotoisuuden ja ekosysteemipalvelujen tarjonnan takia todellisuudessa tärkeämpi, kuin itse kartta osoittaa.

Ehdotuksia tuotantopalvelujen kannalta tärkeiksi alueiksi:

- 1. Arkiomaa-Alanen: Metsäalueet, ravinto ja materiaalit, biomassassa. Pohjavesialue.
- 2. Nastolan, Salajärven ja vt4 välinen alue. Metsäalueet, ravinto ja materiaalit, biomassassa.
- 3. Ruuhijärven itä puoli, Metsäkylä: Metsä- ja peltoalueet, ravinto ja materiaalit. Pohjavesialueet.
- 4. Pärnämäki – Ruuhijärvi: Metsä- ja peltoalueet, ravinto ja materiaalit. Biomassa.
- 5. Uusikylä – kaupungin itäinen raja: Peltoalueet, ravinto.
- 6. Pensola – Nastolan Montari: Metsä- ja Peltoalueet.
- 7. Salpauselkä Lahden keskustasta lanteen: Metsäalueet (ravinto). Pohjavesialueet. Vesijärvi.

Ehdotuksia säätely- ja ylläpitopalvelujen kannalta tärkeiksi alueiksi:

- 1. Holman Pesäkallio: Hiilivarastot ja –nielut, luonnon monimuotoisuus.
- 2. Nastolan, Salajärven ja vt4 välinen alue: Hiilivarastot ja –nielut, luonnon monimuotoisuus.
- 3. Ruuhijärvi – kaupungin itäinen raja: Hiilivarastot ja –nielut.
- 4. Vesijärvi ja taajamien puistot ja metsäalueet: Pienilmasto. Virtausten säätely sekä haitta-aineiden puhdistus. Pihoihin ja puutarhoille kohdistuvat palvelut.

Ehdotuksia kulttuuripalvelujen kannalta tärkeiksi alueiksi:

- 1. Lahden urheilukeskus (Salpausselän hiihtokeskus ja ulkoilualue) – Jalkaranta – Vesijärvi > suojelualueita, geologia, metsä ja puhdas vesi, virkistyskäyttö, maisema, historialliset ja kaupunkikuvalliset arvot, koulun lähimetsä, mielipaikka/kulttuuriset palvelut

- 2. Pesäkallion – Merrasjärven alue - Alasenjärven alue – Viuha - Ahtiala > suojelualueita, luonnon ydinalue, virkistyskäyttö, koulun lähimetsä, mielipaikka alue
- 3. Koiskalan kartanon alue ja sen itäpuoliset metsäalueet järvineen (Lapakisto – Sammalisto) > suojelualueita, luonnon ydinalueita, metsä/tuotanto- ja säätelypalvelut, virkistyskäyttö, mielipaikka/kulttuuriset palvelut. Lisäksi Renkomäki (harju) ja Ämmälä (kulttuurimaisema) ja virkistysalue + suo > suojelualueita, geologia, metsä ja puhdas vesi, virkistyskäyttö, kulttuurimaisema, koulun lähimetsä, mielipaikka.
- 4. Nastolan taajaman pohjoispuoliset metsäalueet > suojelualueita, koulun lähimetsiä ja mielipaikkoja/kulttuurisia palveluja
- 5. Ruuhijärvi - historialliset ja maisemalliset arvot.

Yleiskaavoituksessa ekosysteemipalveluiden painoarvoa voidaan lisätä yhdistämällä ekosysteemipalvelutavoite kaavamääräyksiin, ja hyvien suunnitteluperiaatteiden avulla siihen, että ekosysteemipalveluita hyödynnetään kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti, eli niiden laatua ja määrää ei heikennetä. Yleiskaavoituksessa voidaan esimerkiksi ohjata virkistyskäyttöä (esim. kaupungin omistamille alueille) sekä antaa suosituksia hulevesien hallintaan ja läpäisemättömien pintojen määrään pohjavesialueilla. Ominaisuusmerkinnän avulla voidaan osoittaa laajemman alueen ympäristöarvoja kokonaisuutena (esim. useita suojeluarvoja sisältävän aluekokonaisuuden merkitseminen).

Ekosysteemipalveluiden painoarvoa voidaan lisätä yhdistämällä ekosysteemipalvelutavoite kaavamääräyksiin esimerkiksi seuraavien merkintöjen ja määräyksien avulla:

- /esp-t: Merkinnällä osoitetaan ekosysteemien tuotantopalvelujen kannalta tärkeät alueet. Maankäytön suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon metsien, soiden, peltojen ja pinta- sekä pohjavesien merkitys tuotantopalvelujen kannalta.
- /esp-sy: Merkinnällä osoitetaan ekosysteemien säätely- ja ylläpitopalvelujen kannalta tärkeät alueet. Maankäytön suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon kasvillisuuden, maaperän ja pintavesien merkitys ekosysteemipalvelujen kannalta.
- /esp-k: Merkinnällä osoitetaan ekosysteemien kulttuuripalvelujen kannalta tärkeät alueet. Maankäytön suunnittelussa ja rakentamisessa tulee ottaa huomioon alueiden historian, visualisuuden ja henkisten arvojen merkitys ekosysteemipalvelujen kannalta.

Suojelualue tai esimerkiksi historiallisesti ja maisemallisesti arvokkaiden alueiden merkintöjen lisäksi voidaan käyttää jo laajassa käytössä olevia merkintöjä:

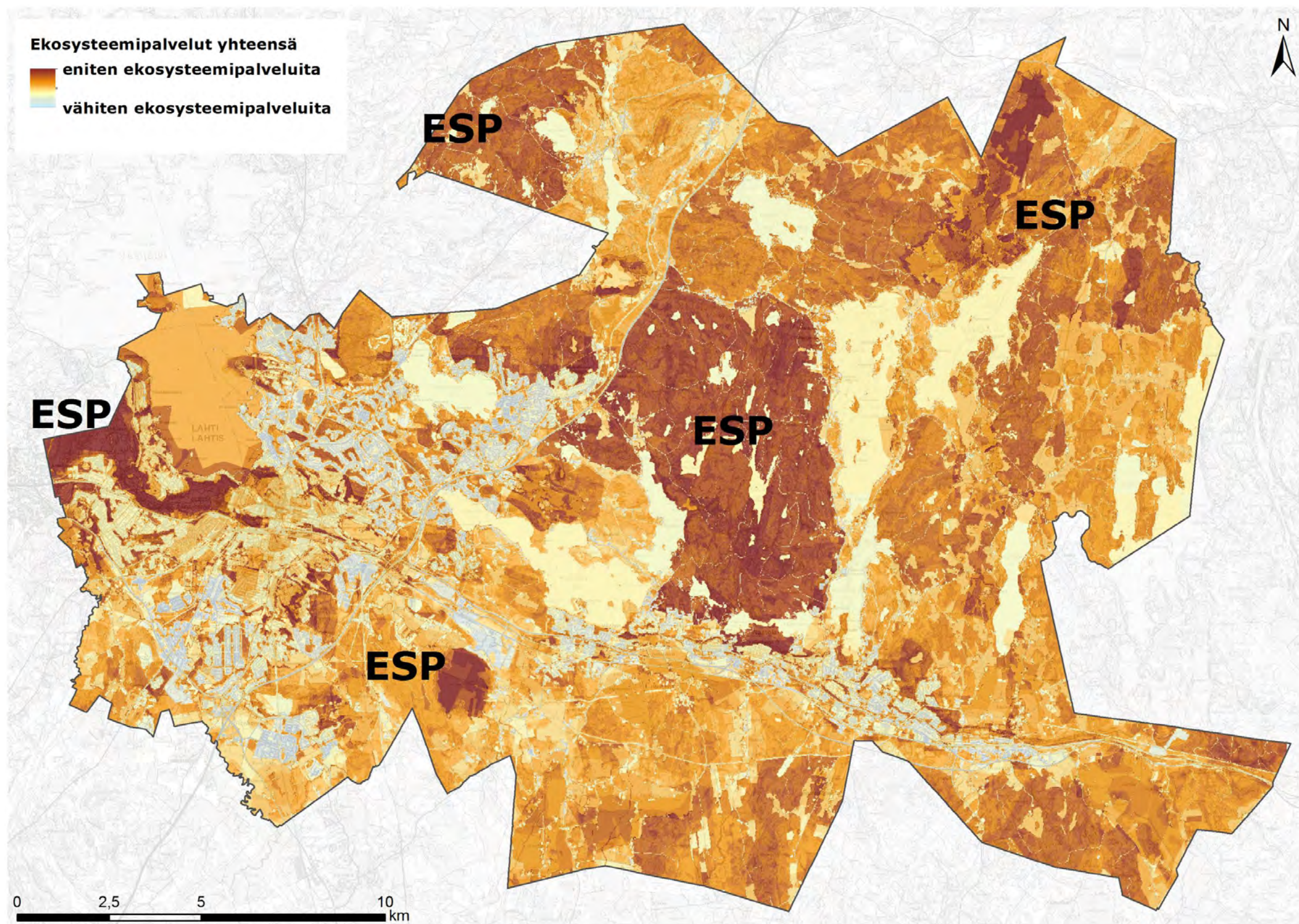
- pv: Luokitellun pohjavesialueen raja. Merkinnällä osoitetaan yhdyskunnan vedenhankinnan kannalta tärkeät alueet. Asemakaavoitettavalla alueella tai rakennuspaikalla tulee selvittää pohjaveden taso. Suojaetäisyyden pohjaveden pintaan tulee olla riittävä maaperän laatu ja maankäyttö huomioon ottaen. Kiinteistöjen viemäröinti ja jätehuolto tulee järjestää siten, että jäteveden imeytyminen vettä läpäisevään maaperään ja pohjaveteen ei ole mahdollista. Pohjavesialuetta koskevista maankäyttösuunnitelmista on kuultava kunnallista ympäristönsuojeluviranomaista.
- pvm: Pohjaveden muodostumisalueen raja. Merkinnällä osoitetaan ne pohjavesialueiden osat, joilla on erityistä merkitystä pohjaveden muodostumisen kannalta. Yhdyskuntarakenteen laajentamista luonnonmukaisille asemakaavoittamattomille alueille vältetään. Pohjaveden suojelemiseksi alueella on erityisesti kielletty sellaisen uuden laitoksen perustaminen, joka käyttää tai varastoi pohjaveden pilaantumista aiheuttavia kemikaaleja tai polttoaineita. Maa-ainesten ottoa tulee välttää. Muiden maa-ainesten kuin puhtaan soran tai hiekan varastointi on

8.3.2019

kielletty. Puhtaat hulevedet kuten kattovedet ja pientaloalueiden pihavedet imeytetään maaperään mahdollisimman lähellä syntypaikkaa. Asuinalueilla suositaan vettä läpäiseviä pinnoitteita. Likaiset hulevedet johdetaan sade- tai jätevesiviemäriin. Pohjaveden muodostumisaluetta koskevista maankäyttösuunnitelmista on kuultava kunnallista ympäristönsuojeluviranomaista.

- pvs: Pohjavedenottamon lähisuoja-alueen raja. Merkinnällä osoitetaan pohjaveden laadun kannalta erityisen herkat alueet vedenottamoiden läheisyydessä. Pohjaveden suojelemiseksi alueella on kielletty asutuksen ja tuotantotoimintojen laajentaminen, maa-ainesten otto ja maantäyttö sekä muu toiminta, josta voi aiheutua pohjaveden likaantumista tai joka on kielletty myös pohjaveden muodostumisalueella. Pohjavedenottamon lähisuoja-alueella koskevista maankäyttösuunnitelmista on kuultava kunnallista ympäristönsuojeluviranomaista.

- V (VR): Virkistysalue. Aluetta suunniteltaessa on luotava yhtenäinen virkistysreittiverkosto. Osan reiteistä tulee olla liikkumisesteiden käyttöön soveltuvia. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on huolehdittava turvallisten jalankulkuyhteyksien aikaansaamisesta viereisille asuntoalueille. Alueelle voidaan yksityiskohtaisemman suunnitelman pohjalta toteuttaa virkistystä palvelevia rakennuksia ja rakenteita. Aluetta suunniteltaessa on luotava yhtenäinen virkistysreittiverkosto. Reittien sijoittelussa tulee ottaa huomioon alueella olevat luontoarvot.

Kuva 29. Synteesikartta, jossa on yhdistetty Lahden kaupungin sääteley- ja ylläpitopalvelut sekä kulttuuriset ekosysteemipalvelut.

8.3.2019

- EV: Suojaviheralue. Merkinnällä osoitetaan viheralueina säilytettävät alueet, joiden tarkoituksena on pääasiassa suojata muita alueita haitoilta, Alueella on huolehdittava pensaskerroksen ja puiden säilymisestä.

Yleiskaavoituksessa voidaan myös osoittaa ekosysteemipalveluiden merkittäviä alueita, jotka määritellään esimerkiksi seuraavien kriteerien avulla:

- alue tuottaa useita erilaisia ekosysteemipalveluita,
  - käyttöpaine on merkittävä ja/tai kasvaa merkittävästi uusien asuinrakentamiselle osoitettujen alueiden sijoittumisen takia,
  - alueella korostuu maisemaan ja luontoon pohjautuva virkistystoiminta ja/tai elinkeinoja, mikä edellyttää eri toimijoiden ja intressien yhteensovittamista ekosysteemipalveluiden turvaamiseksi.
-

8.3.2019

5 Lähteet

Baró, F., Haase, D., Gómez-Baggethun, E. & Frantzeskaki, N. 2015. Mismatches between ecosystem services supply and demand in urban areas: A quantitative assessment in five European cities.

Burkhard, B., Kroll, F., Nedkov, S. & Müller, F. 2012. Mapping ecosystem service supply, demand and budgets. *Ecological Indicators* 21: 17-29. *Ecological Indicators*.

Britschgi, R. et al. 2009. Pohjavesialueiden kartoitus ja luokitus. Ympäristöopas 2009. Suomen ympäristökeskus.

CICES, 2018. Structure of CICES. viitattu 27.8.2018. <<https://cices.eu/cices-structure/>>

FCG, 2019. Lahden kaupungin alueen hiilinielut ja -varastot. Lahden kaupunki, 2019.

Hamberg, L., Fedrowitz, K., Lehvavirta, S. & Kotze, D.J. 2010. Vegetation changes at sub-xeric urban forest edges in Finland – the effects of edge aspect and trampling. *Urban ecosystems* 13(4): 583-603.

Hanski, M. et al. 2010. Selvitys pohjavesialueiden rajaamisen menettelystä. Loppuraportti. Suomen ympäristö 7/2010. 147 s.

Helsingin kaupunki, 2014. Helsingin, Lahden, Turun, Vantaan ja Espoon maankäyttösektorin kasvihuonekaasupäästöt, hiilinielut ja hiilivarastot. Helsingin kaupungin ympäristökeskuksen julkaisu 9/2014.

Hiedanpää, J., Suvantola, L. & Naskali, A. 2010: Hyödyllinen luonto. – Vastapaino, Tampere. 283 s.

Lahden kaupunki, 2019. Hiljaisten alueiden kartoitus 2018.

Lahden kaupunki, 2010. Vesihuollon kehittämissuunnitelma.

Lahden kaupunki & Wirma Oy, 2016. Ekotehokkaat kiinteistöratkaisut –geoenergiapotentiaaliselvitys. FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy.

Lahden kaupunki. 2016. Nastolan kulttuuriympäristöselvitys – luonnos.

Liski, J., Pussinen, A., Pingoud, K., Mäkipää, R. and Karjalainen, T. 2001. Which rotation length is favourable to carbon sequestration? *Can. J. For. Res.* 31: 2004–2013.

Luke, 2018a. Hakkuukertymä ja puuston poistuma. viitattu 10.9.2018. <<http://stat.luke.fi/hakkuukertyma-ja-puuston-poistuma>>

Luke, 2018b. Valtakunnan metsien inventointi (VMI). viitattu 10.9.2018. <<http://www.metla.fi/ohjelma/vmi/vmi-moni.htm>>

Maes, J., Braat, L., Jax, K., Hutchins, M., Furman, E., Termansen, M., Luque, S., Paracchini, M. L., Chauvin, C., Williams, R., Volk, M., Lautenbach, S., Kopperoinen, L., Schelhaas, M.-J., Weinert, J., Goossen, M., Dumont, E., Strauch, M., Görg, C., Dormann, C., Katwinkel, M., Zulian, G., Varjopuro, R., Ratamäki, O., Hauck, J., Forsius, M., Hengeveld, G., Perez-Soba, M., Bouraoui, F., Scholz, M., Schulz-Zunkel, C., Lepistö, A., Polishchuk, Y. & Bidoglio, G. 2011. A spatial assessment of ecosystem services in Europe: methods, case studies and policy analysis - phase 1. PEER Report No 3. Ispra, Partnership for European Environmental Research.

Museovirasto. RKY-kohteet. 15.8.2018 www.museovirasto.fi

Mäyränpää, R. 2012. Seudullinen pohjaveden suojelusuunnitelma vuosille 2012-2021.

Nastolan kunta, 2012. Vesihuollon kehittämissuunnitelma vuoteen 2025.

Päijät-Hämeen liitto. Maakuntakaava-aineisto.

Perälä, T., 2010. Lahden maisemarakenne ja viheralueet. Lahden tekninen ja ympäristötoimiala / maankäyttö.

Saastamoinen, O. et al., 2014. Yhdistävä luonto: ekosysteemipalvelut Suomessa. Itä-Suomen yliopisto.

Salo, K., 2015. Metsä. Monikäyttö ja ekosysteemipalvelut. Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki, 328.

Sillanpää, N. 2013. Effects of suburban development on runoff generation and water quality. Väitöskirja. Aalto-yliopiston Insinööritieteiden korkeakoulu. Rakennus- ja ympäristötekniikan laitos. Espoo. 240 s.

LAHTI

Y-203

Lahden yleiskaava

LAHDEN VIRKISTYSALUEVERKOSTON YLEISSUUNNITELMA

8.5.2020

Lahti.fi

SISÄLLYSLUETTELO

Johdanto	1
Osallisuus	1
Tavoitteet	2
Maisemalliset lähtökohdat	5
Maisemarakenne ja maisematypit	5
Kaupunkirakenne	5
Vesistöt	5
Kulttuurimaisemat	7
Viheralueverkoston tehtävät	9
Seudulliset virkistysyhteydet	11
Lahden Virkistysalueverkosto	12
Virkistysalueiden vyöhykkeet	15
Kaupunginosapuiistot	17
Jatkotoimenpiteet	18

JOHDANTO

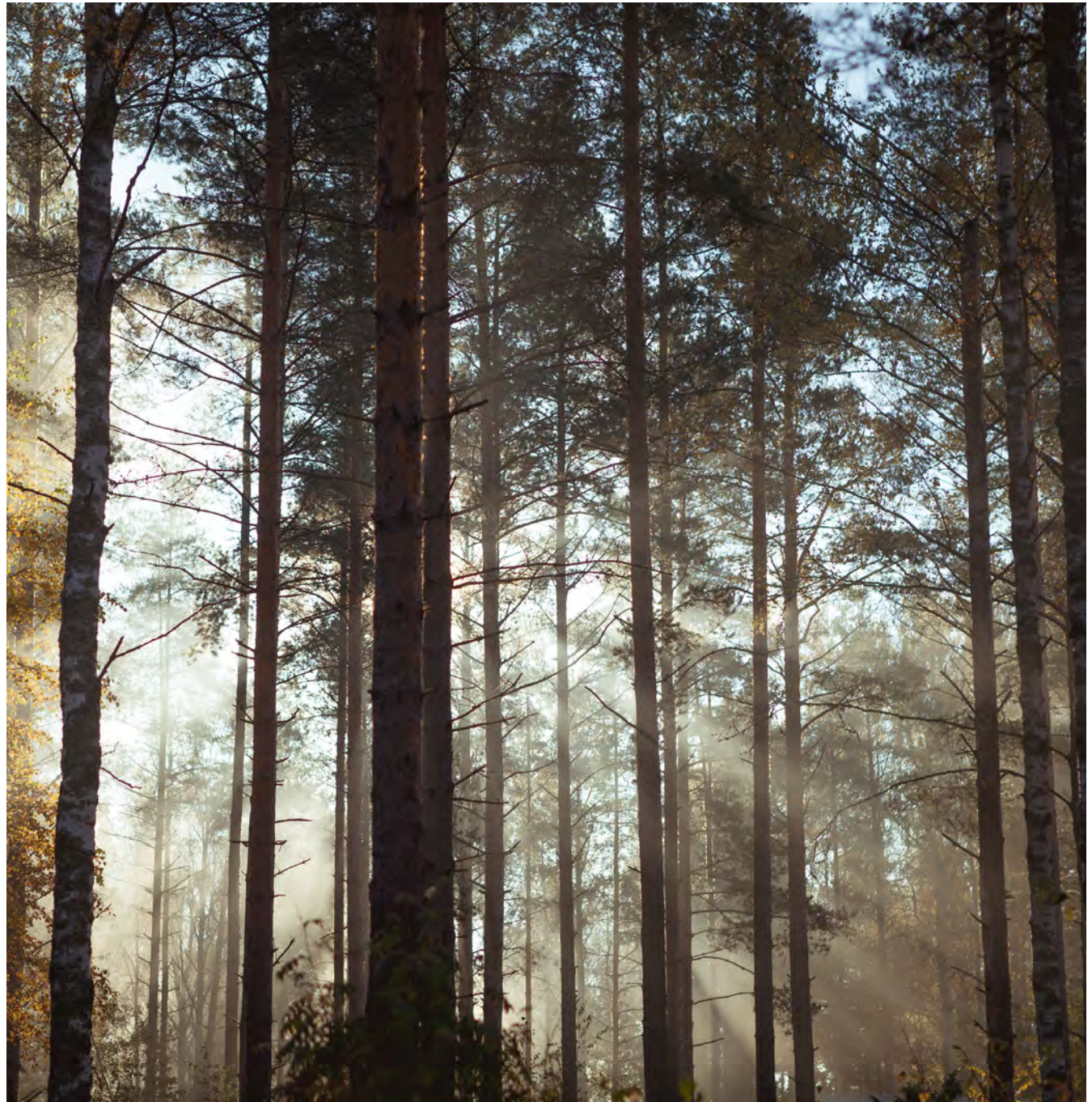
Lahden virkistysalueverkoston yleissuunnitelma on laadittu Lahden yleiskaavatyön 2017-2020 yhteydessä. Työn tavoitteena on ollut tuottaa taustatietoa Lahden yleiskaava 2030 laadintaa varten ja tarkentaa virkistysalueverkoston rakennetta. Entisen Lahden kaupungin alueelta vastaavaa taustatietoa on laadittu aiemminkin, mutta Nastolan kunnan ja Lahden kaupungin yhdistyttyä vuoden 2016 alussa, tuli tarpeen selvittää virkistysalueverkoston luonne koko nykyisen kaupungin laajuudessa. Suunnitelma on laadittu virkistyönä yhteistyössä Lahden kaupungin eri toimijoiden kanssa.

Suunnitelmassa otetaan kantaa paitsi julkisiin myös yksityisessä omistuksessa oleviin viheralueisiin, jotka täydentävät kaupungin omistamaa virkistysalueverkostoa. Yksityiset ja julkiset viheralueet muodostavat yhdessä kokonaisuuden, jolla on merkitystä sekä ihmisille että eläimille. Lahden ekologisista verkostoista ja tärkeimmistä ekosysteemipalveluista on tehty erilliset selvitykset vuonna 2019. Tässä suunnitelmassa painopisteenä on viheralueiden virkistyskäyttö ja virkistysyhteydet, joten yksityiset pihalueet on kuitenkin rajattu työn ulkopuolelle.

OSALLISUUS

Työn alussa järjestettiin viheralueihin liittyvä paneelikeskustelu Historiallisella museolla 16.5.2017. Tilaisuudessa keskusteltiin virkistysalueiden tarpeellisuudesta, tulevaisuudesta sekä uusista käyttötavoista ja -muodoista.

Suunnitelma on yleiskaavan liiteaineistoa. Suunnitelmaluonnos oli nähtävillä yleiskaavaluonnoksen yhteydessä 2.5.-3.6.2019. Lopullinen raporttimuotoinen suunnitelma tulee nähtäville yleiskaavaehdotuksen liitteenä kesällä 2020.

TAVOITTEET

Lahti on vihreä kaupunki. Lahden pinta-alasta 75 % on viheraluetta ja 10 % vesialuetta. Yhdeksän kymmenestä lahtelaisesta asuu alle 300 metrin etäisyydellä virkistysalueesta.

Lahden kaupungin omistamia viheralueita koskeva strateginen viheralueohjelma valmistui vuonna 2013. Siinä määriteltiin lahtelaisten virkistysalueiden tärkeimmät tavoitteet, jotka ovat laajennettavissa myös nykyiseen kaupunkiin.

Viheralueohjelman tavoitteet:

1. Säilytetään Lahden identiteettiä tukevat ja maisemallisesti sekä kulttuurisesti arvokkaat ympäristökokonaisuudet.
2. Kehitetään monimuotoista ekologista ja toiminnallista viherverkostoa.
3. Luodaan edellytykset kestäväälle kehitykselle.
4. Luodaan edellytykset turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle.
5. Edistetään luonnon tarjoamia elämyksiä ja terveyshyötyjä.

Lahden identiteettiin kuuluvat mm. Salpausselkä, maamerkit, satama, katupuut ja perhepuisto. Yleiskaavatyön yhteydessä Lahden virkistysalueverkoston tavoitteiksi on nostettu viheralueiden hyvä ekologinen tila, helppo saavutettavuus sekä monimuotoisuus ja elämyksellisyys.

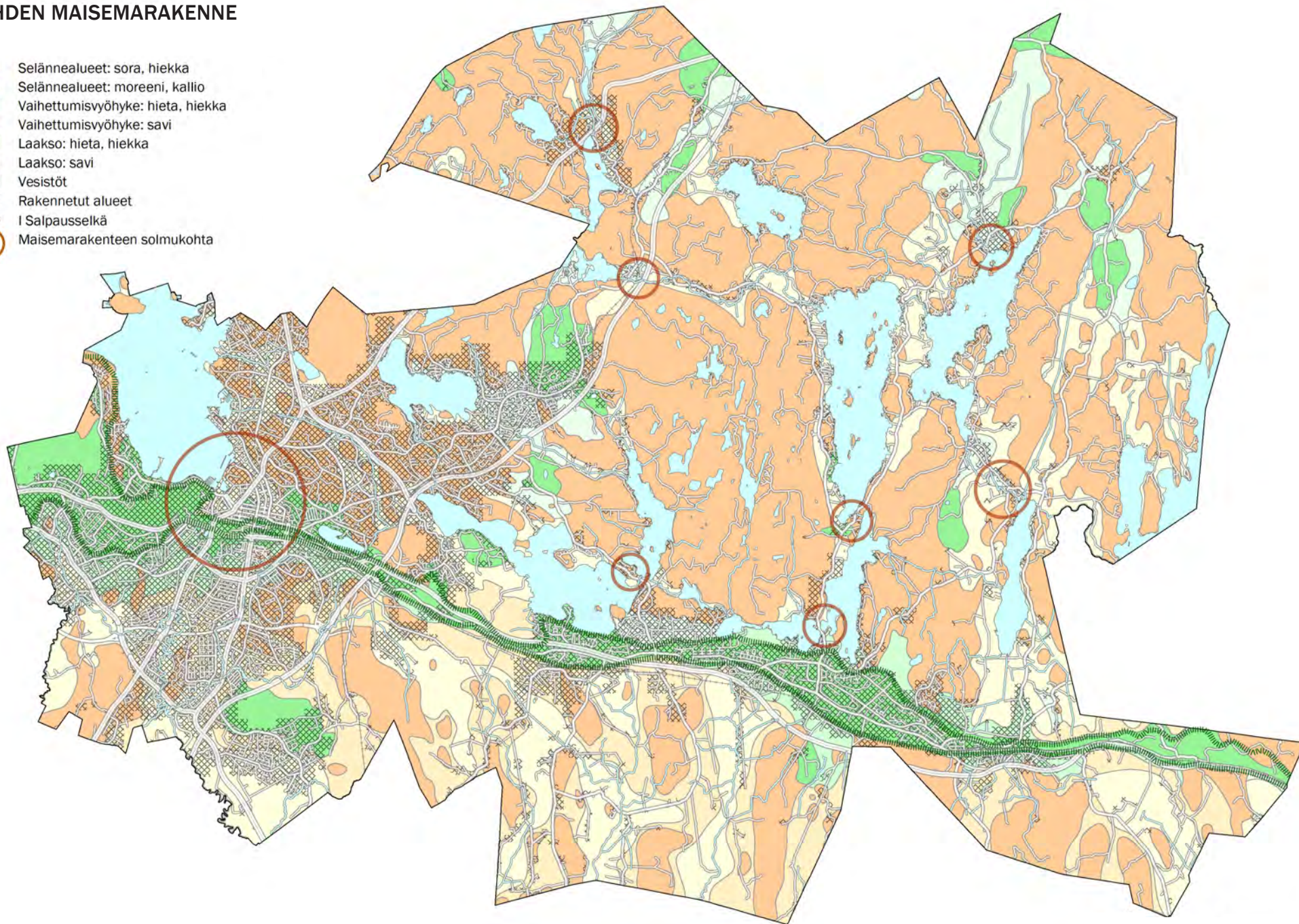

” Kaikilla kaupunkilaisilla tulee olla tilaisuus jokapäiväiseen kosketukseen monimuotoisen luonnon kanssa. ”

- Lahden viheralueohjelma 2013

LAHDEN MAISEMARAKENNE

- Selännealueet: sora, hiekka
- Selännealueet: moreeni, kallio
- Vaihtumisvyöhyke: hieta, hiekka
- Vaihtumisvyöhyke: savi
- Laakso: hieta, hiekka
- Laakso: savi
- Vesistöt
- Rakennetut alueet
- I Salpausselkä
- Maisemarakenteen solmukohta

MAISEMALLISET LÄHTÖKOHDAT

Viheralueiden verkosto on osa koettua maisemaa. Maisema ymmärretään useimmiten koettuna näkymänä. Näkyvä maisema - maisemakuva - on sekä luonnon ilmiöiden että ihmisen toiminnan muovaama lopputulos, joka muuttuu jatkuvasti. Muutos on osin hidasta ja osin nopeaa. Esimerkiksi soistuminen, metsänkasvu, rakentaminen ja vuodenaikojen vaihtelu, muuttavat kaikki maisemakuvaa.

Maiseman pohjana on maisemarakenne, joka muodostuu kallioperän, maaperän, korkeusvaihteluiden, vesistöjen ja ilmaston muodostamasta kokonaisuudesta. Näiden maisemarakenteen osatekijöiden vuorovaikutuksena ovat syntyneet kullekin alueelle tyypilliset ominaispiirteet.

LAHDEN MAISEMATYYPIT

MAISEMARAKENNE JA MAISEMATYYPIT

Lahden maisemarakennetta on muovannut merkittävästi viimeisin jääkauden sulamisvaihe sekä silloinen ilmaston äkillinen kylmeneminen noin 12 600 - 11 500 vuotta sitten. Jäätikön reunalle muodostui I Salpausselkä joka on Lahden maiseman tunnetuin geologinen muodostuma.

I Salpausselkä jakaa Lahden erilaisiin maisematyyppeihin. Salpausselän eteläpuolella avautuu tasainen savikkoinen Porvoonjoen viljelyseutu, jolle on tyypillistä vähäiset järvet ja laajat peltoaukeat.

Varsinaisen I Salpausselän alue kulkee halki koko kaupungin nauhamaisesti. Sorasta ja hiekasta muodostuneen Salpausselän pohjoisrinteet ovat jyrkät ja varjoiset, kun taas etelään suuntautuvat paahderinteet sekä loivemmat pienilmastollisesti suotuisat vaihtumisvyöhykkeet. Tasaisilla lakialueiden mäntykankailla vaihtelua tuovat suppien ryhmittymät.

I Salpausselän pohjoispuolelta alkaa Järvi-Suomi. Nastolan järvisyys muodostuu pienempien järvien ja jyrkkäpiirteisten selänteiden muodostamasta mosaiikista, jossa on nähtävissä kallioperän ruhjeista johtuvaa suuntautuneisuutta. Aivan kaupungin koillisreunalla ulotutaan II Salpausselän eteläreunalle. Lahden suurin järvi, Vesijärvi, sijoittuu aivan Salpausselkään kiinni. Salpausselän alittava laaja kallioruhje kulkee Vesijärven laakso kohdalla.

KAUPUNKIRAKENNE

Lahden keskusta sijoittuu I Salpausselän ja Vesijärven muodostamaan maisemalliseen solmukohtaan, jossa kaksi erilaista maisemaelementtiä, vesi ja selänne, kohtaavat. Entisen Lahden puolella kaupunkirakenne on levittäytynyt kehämäisesti ja laajat osat I Salpausselkää on virkistysaluetta.

Nastolan puolella taajamarakenteen kehitys on ollut nauhamainen ja se sijoittuu I Salpausselän laelle. Varsinaisen taajaman sisällä virkistysalueet sijaitsevat hajanaisesti. Järvien ja viljelyaukeiden muodostamisessa solmukohdissa on perinteistä kyläasutusta.

VESISTÖT

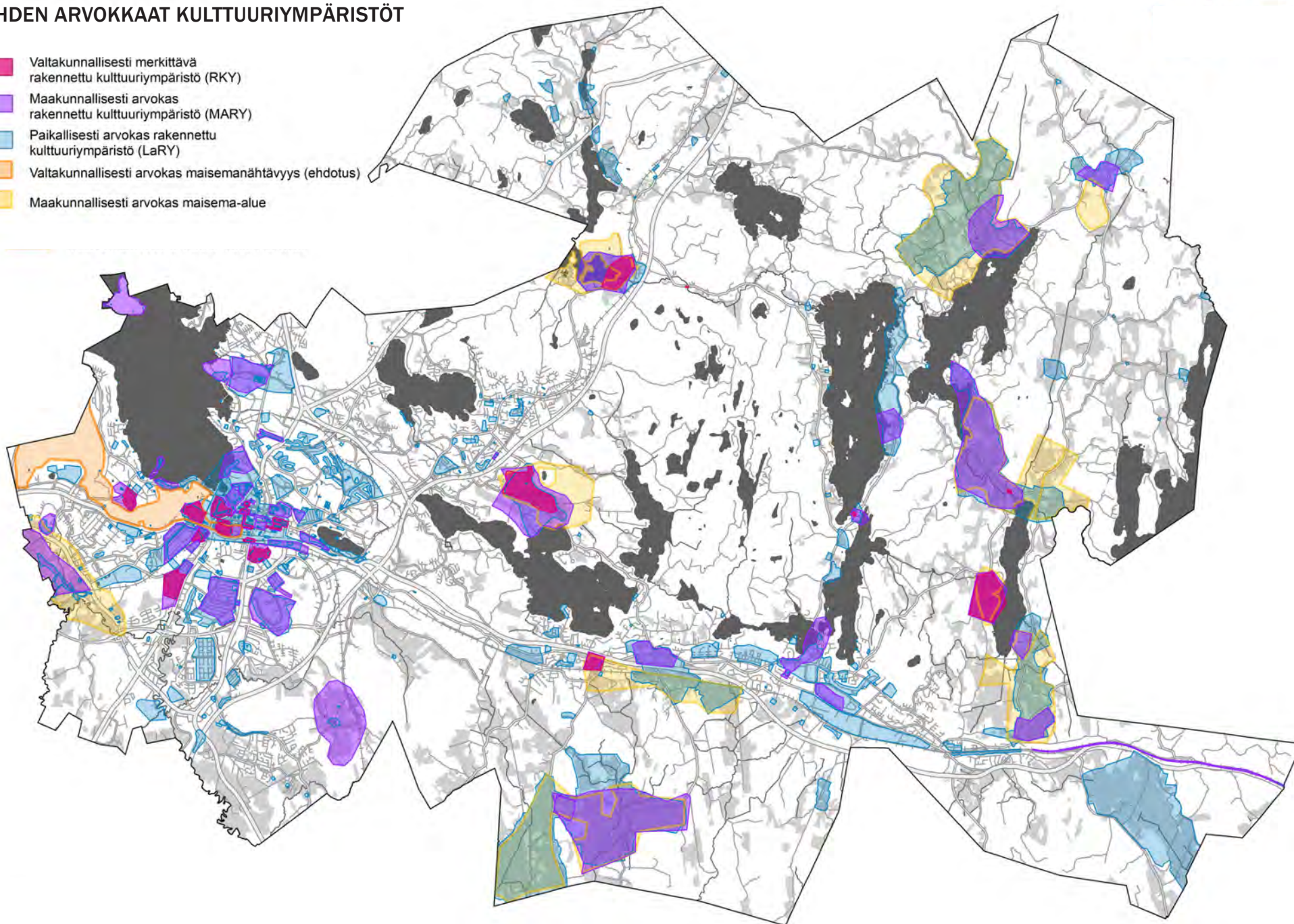
Lahden järvet sijaitsevat I Salpausselän pohjoispuolella. Yleiskaavaan merkittyjä järviä tai lampia on Lahdessa 55 kappaletta. Nastolan kalliolisella ja pieniipiirteisellä ylänköalueella pieniä järviä ja lampia on runsaasti. Koko I Salpausselän pohjoispuolinen alue kuuluu Kymijoen valuma-alueeseen.

I Salpausselän eteläpuolella vesistöt ovat jokia ja puroja, merkittävimpänä niistä Porvoonjoki, jonka valuma-alueeseen lähes koko Etelä-Lahti itäosia lukuun ottamatta kuuluu.

I Salpausselän ansiosta Lahden alueella on mittavat pohjavesialueet. Pohjaveden muodostumisalueista hieman yli 50 % sijaitsee viheralueella.

LAHDEN ARVOKKAAT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

- Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY)
- Maakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (MARY)
- Paikallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö (LaRY)
- Valtakunnallisesti arvokas maisemanähtävyys (ehdotus)
- Maakunnallisesti arvokas maisema-alue

KULTTUURIMAISEMAT

Viheralueverkostoon kuuluu sekä luonnonmaisemia että kulttuurimaisemia. Kulttuurimaisemat voivat olla maaseutumaisemia tai kaupunkimaisia ympäristöjä.

Lahdessa arvokkaita kulttuurimaisemia on sekä viljelyalueilla, että rakennetuilla alueilla. Lahden keskustassa on useita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita virkistys- ja viheralueita. Keskustan arvopuistojen lisäksi myös muilla rakennetuilla alueilla viherympäristö luo arvokkaalle kulttuuriympäristölle kehyksen, joka rajaa ja täydentää rakennettua ympäristöä.

Lahdessa valtakunnallisesti arvokkaita alueita on vanhojen kartanoiden ympäristöissä sekä keskustan rakennetuilla alueilla.

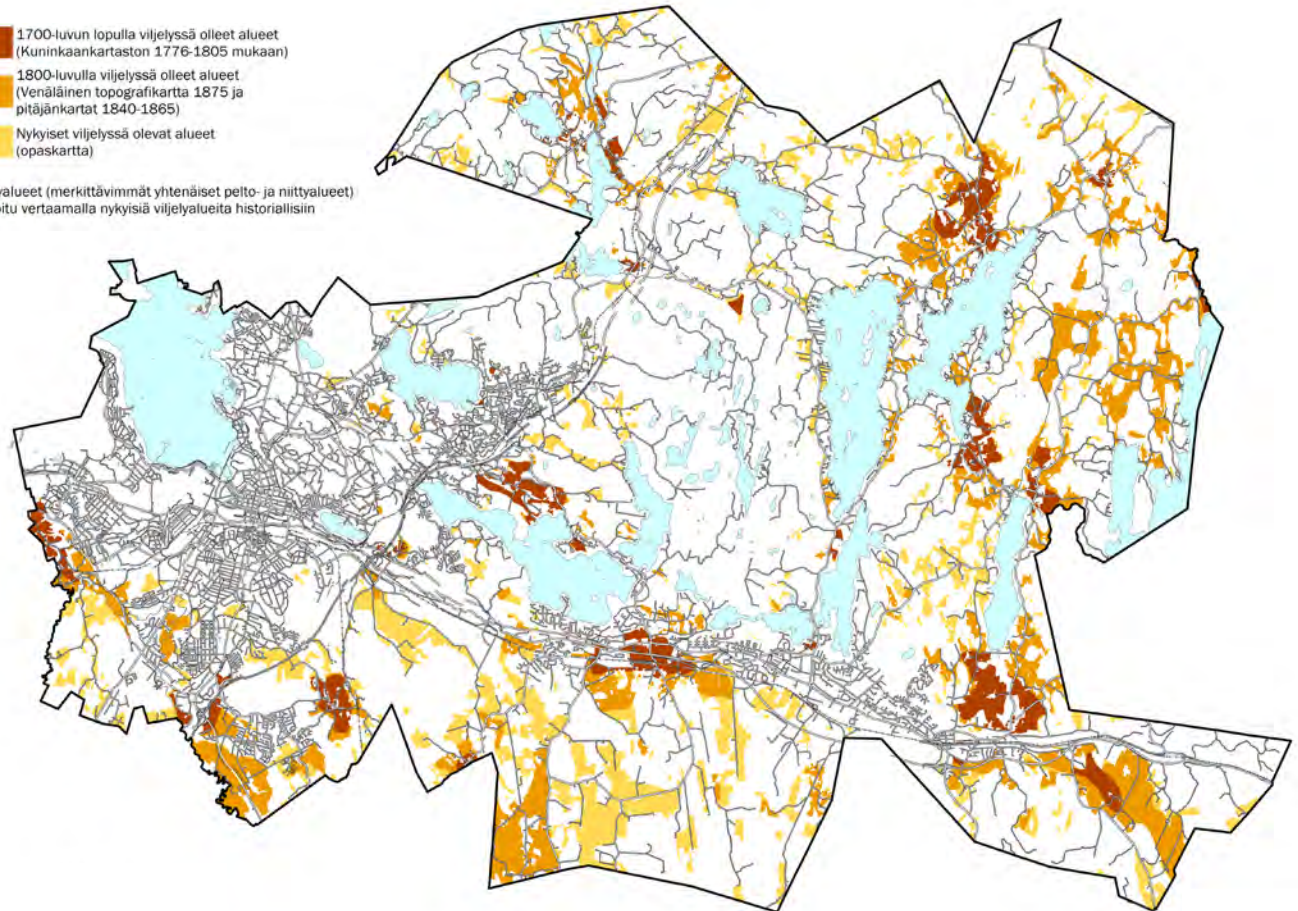
Lisäksi valtakunnallisesti merkittävä alue on Salpauselän, urheilukeskuksen ja Radiomäen muodostama kokonaisuus, jossa rakennettu kulttuuriympäristö ja luonnonmaisema kohtaavat. Alueen arvo on tunnustettu Ympäristöministeriön laatimassa valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa, joka on ollut kuultavana vuonna 2016.

Arvokkaat viljelymaisemat keskittyvät laajemmille viljelyalueille, joihin liittyy vanhaa kyläasutusta.

LAHDEN NYKYISTEN VIJELYALUEIDEN AJALLISET KERROSTUMAT

- 1700-luvun lopulla viljelyssä olleet alueet (Kuninkaankartaston 1776-1805 mukaan)
- 1800-luvulla viljelyssä olleet alueet (Venäläinen topografikartta 1875 ja pitäjänkartat 1840-1865)
- Nykyiset viljelyssä olevat alueet (opaskartta)

Viljelyalueet (merkittävimmät yhtenäiset pelto- ja niittyalueet) digitoitu vertaamalla nykyisiä viljelyalueita historiallisiin

VIHERALUEVERKOSTON TEHTÄVÄT

Viheralueita ovat rakennetut puistot ja leikkialueet, metsä-, pelto- ja niittyalueet, liikunta-alueet, julkiset piha-alueet sekä ranta- ja vesistöalueet. Viheralueverkostolla tarkoitetaan näiden kaikkien erilaisten viheralueiden muodostamaa kokonaisuutta. Myös yksityiset piha-alueet ovat tärkeä osa viheralueverkostoa, erityisesti eläinten liikkumisen kannalta.

Viheralueet ovat monella tavalla merkittäviä. Ne tuovat viihtyisyyttä ja hyvinvointia kaupunkilaisille. Lisäävät luonnonmonimuotoisuutta ja sitä kautta ympäristön kestävyyttä. Tällaisia luonnon ihmiselle ilmaiseksi tuottamia hyötyjä kutsutaan ekosysteemi-palveluiksi. Ekosysteemi-palveluja syntyy niin viher-alueilla kuin rakennetuillakin alueilla. Eniten hyötyjä saadaan juuri viheralueilta.

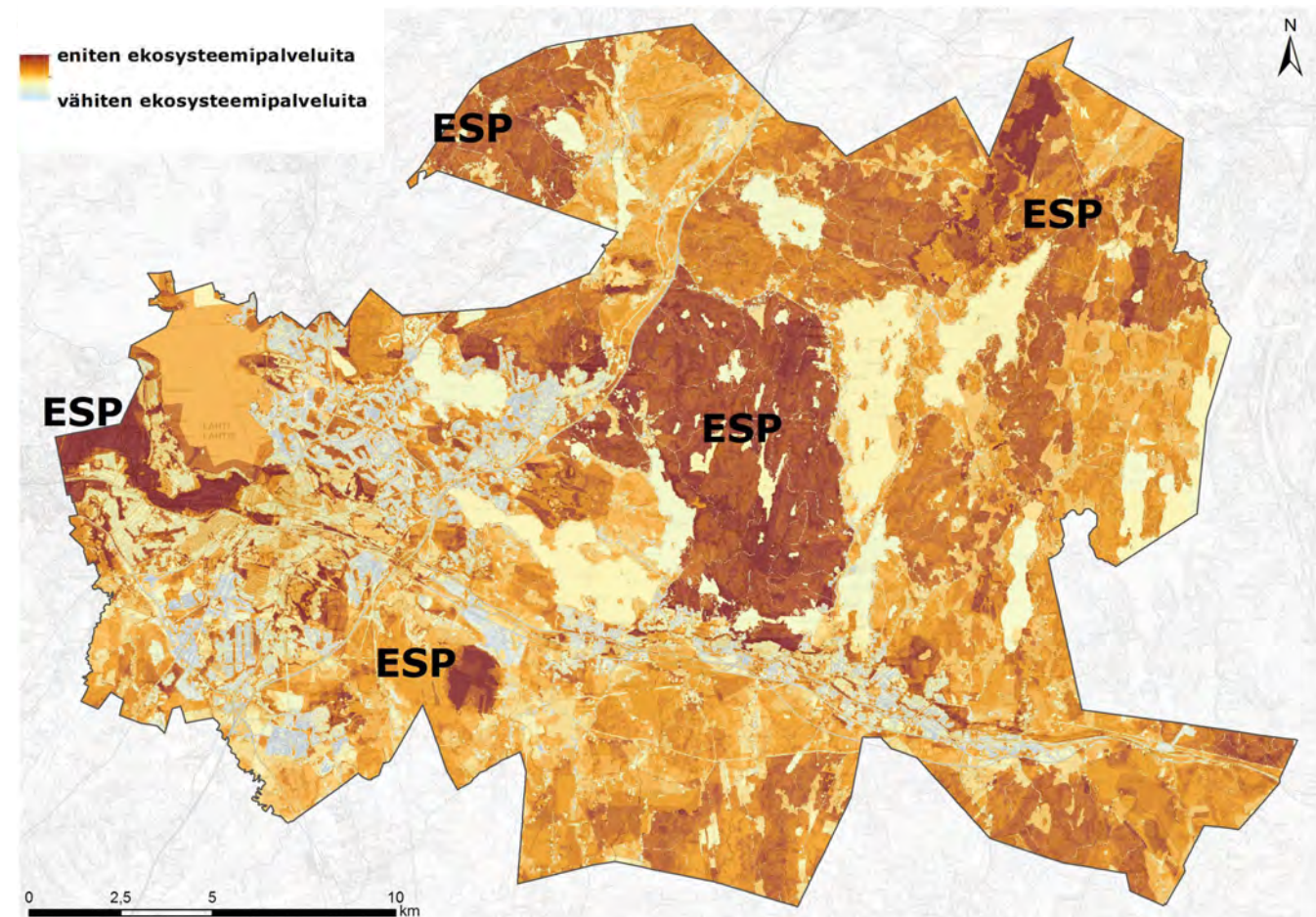
Lahden ekosysteemi-palveluista on tehty selvitys vuonna 2019 (FCG). Tärkeimmiksi luonnon tarjoamiksi hyödyiksi nousivat:

- puhdas vesi (pohjavesi ja vesistöt)
- metsien tarjoamat raaka-aineet
- maatalous
- ulkoilu- ja virkistysmahdollisuudet

Selvityksessä tehtyjen paikkatietotarkastelujen perusteella Salpausselkä, Linnaistensuo, Nastolan ylänköalue ja Ruuhijärven Isosuo ovat alueita, joilla sijaitsevat merkittävimmät ekosysteemi-palvelukeskittymät. Myös rakennetun alueen keskellä olevat pienemmät viheralueet ovat tärkeitä.

Viheralueiden tuottamat hyödyt riippuvat alueen käyttötavasta tai käyttäjäryhmästä, mikä voi paikoin johtaa ristiriitoihin. Viheralueiden merkitys on myös paikkaan sidottu. Kaupungin keskustassa sijaitse-

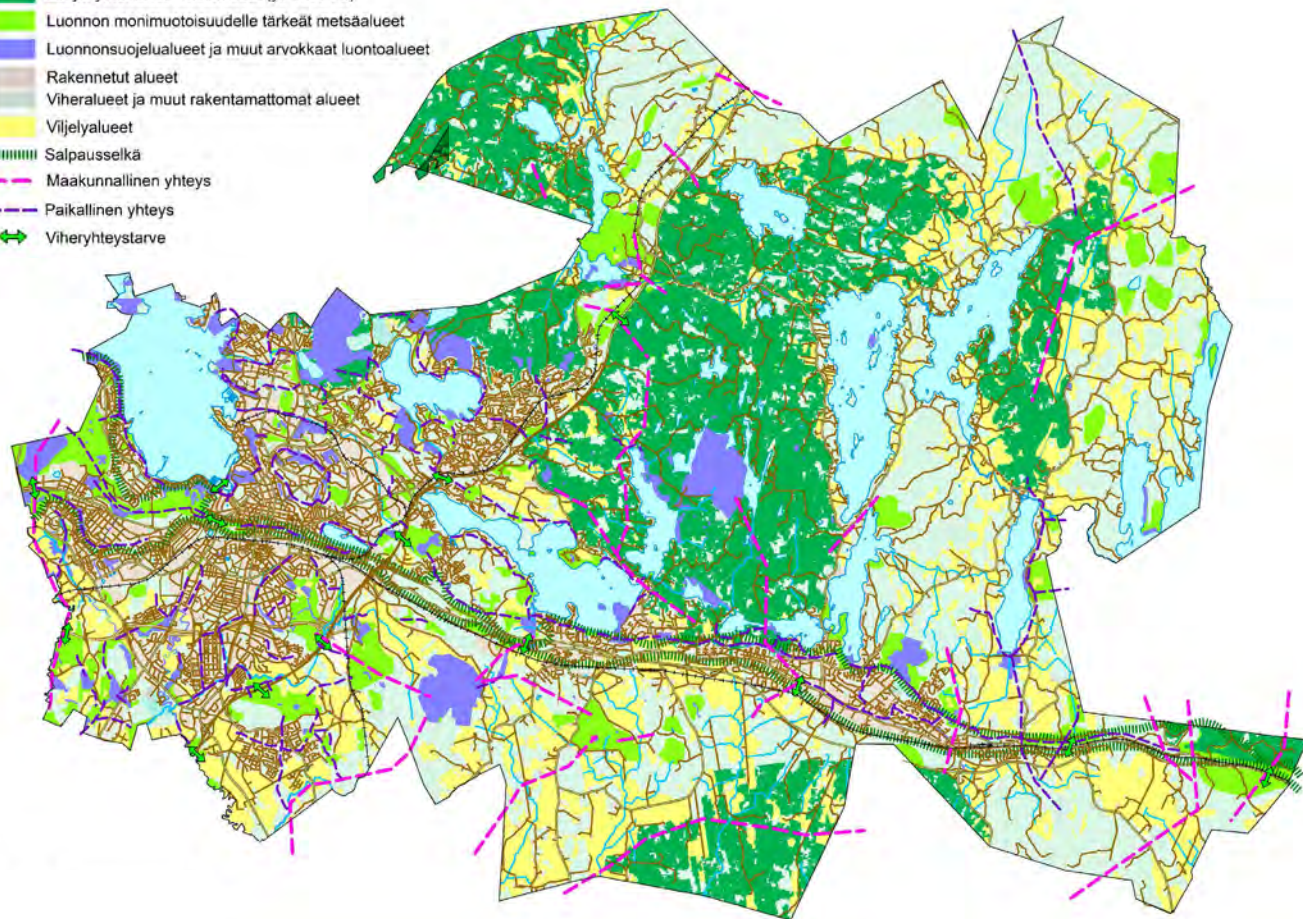
EKOSYSTEEMIPALVELUT YHTEENSÄ

LAHDEN EKOLOGINEN VERKOSTO

- Laajat yhtenäiset metsäalueet (yli 1000 ha)
- Luonnon monimuotoisuudelle tärkeitä metsäalueita
- Luonnonsuojelualueet ja muut arvokkaat luontoalueet
- Rakennetut alueet
- Viheralueet ja muut rakentamattomat alueet
- Vijelyalueet
- Salpausselkä
- Maakunnallinen yhteys
- Paikallinen yhteys
- Viheryhteystarve

valla puistikolla on täysin toisenlainen asema kuin haja-asutusalueella sijaitsevalla metsällä. Viheralueverkoston suunnittelulla pyritään sovittamaan yhteen kaupunki- ja maisemakuvalliset, ekologiset, taloudelliset sekä virkistyskäytön tavoitteet.

Lahden ekosysteemipalveluselvityksessä selvitettiin tuotanto-, säätely- ja ylläpito- sekä kulttuuripalvelujen kannalta merkittävimmät alueet. Lisäksi Lahden ekologisista verkostoista valmistui selvitys vuonna 2019 (Carita Uronen). Selvityksessä määriteltiin ekologiset yhteydet ja viheryhteystarpeet elämistön näkökulmasta.

SEUDULLISET VIRKISTYSYHTEYDET

Lahden maakunnallisesti merkittävät virkistysalueet ja metsäalueet on määritelty Päijät-Hämeen maakuntakaavassa. Lahden itäpuolella sijaitsevan litiin vastaavat ulkoilun kannalta merkittävät alueet on osoitettu Kymenlaakson maakuntakaavassa.

Lahdessa maakunnallisesti merkittäviä virkistysalueita sijaitsee läntisellä Salpausselällä, Okeroinen-Renkomäki-Kujala -akselilla, Pesäkallio-Viuhaha-alueella sekä Turranmetsässä. Lapakisto on maakunnallisesti merkittävää metsäaluetta, jolla on ulkoilun ohjaamistarpeita.

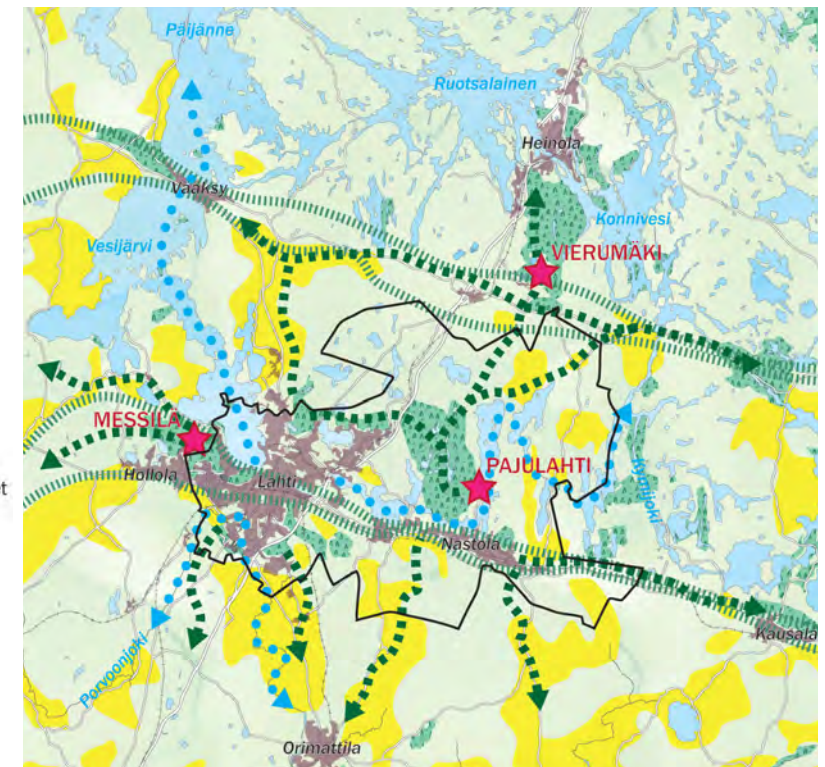
Lahden seudulla merkittäviä ulkoiluun liittyviä matkailutoimijoita ovat Messilä, Pajulahti ja Vierumäki, jotka sijoittuvat hyvin seudullisesti merkittävien ulkoilualueiden läheisyyteen. Lahti on myös osa Salpausselkä Geopark -aluetta, jonka tarkoituksena on edistää kestävää, geologiaa esille tuovaa luontomatkailua.

Seudullisia virkistysyhteyksiä on osoitettu Lahdesta kattavasti kaikkiin suuntiin. Salpausselän suuntaisesti Hollolaan ja litiin suuntautuvat virkistysyhteydet ovat jo nykyisellään toimivia. Yhteyksiä Asikkalan,

Heinolan ja Orimattilan suuntiin tulisi jatkossa kehittää. Erityisesti Pajulahden ja Vierumäen välistä yhteyttä on pidetty tärkeänä.

Seudullinen veneilyreitti kulkee Lahdesta Päijänteelle Vääksyn kanavan kautta. Melontayhteyksiä on lisäksi Porvoonjokea pitkin sekä Kymijärveltä Nastolan järviketjun kautta Kymijoenle.

- ★ Matkailu- / Urheilukeskukset
- Maakunnallisesti merkittävät ulkoilualueet
- Viljelymaisemat
- Järvet
- Taajamat
- Salpausselkä
- Virkistys- ja ulkoilureitit
- Melonta- ja veneilyreitit

LAHDEN VIRKISTYSALUEVERKOSTO

Virkistysalueverkosto on kaupunkilaisten kohtaamisen ja hyvinvoinnin edellytys. Viheralueet vaikuttavat positiivisesti ihmisten terveyteen ja houkuttelevat liikkumaan ja ulkoilemaan. Mielenkiintoiset, paikan ja maiseman omista lähtökohdista ammentavat viheralueet edistävät alueen asukkaiden omaehtoista toimintaa ja kaupunkikulttuuria.

Lahden virkistysalueverkoston vahvuus tulee erilaisista maisematyypeistä ja niiden ominaispiirteiden vahvistamisesta alueiden suunnittelussa ja hoidossa.

Lahden selkärankana toimiva Salpausselkä huomioidaan virkistysalueverkostossa pyrkien säilyttämään sitä pitkin kulkevien viheralueiden muodostama ketju ja mahdollisuuksien mukaan parantamaan viher yhteyksiä Salpausselän suuntaisesti, sekä poikittain sen yli. Etelään suuntautuvia aurinkoisia paahderinteitä kunnostetaan.

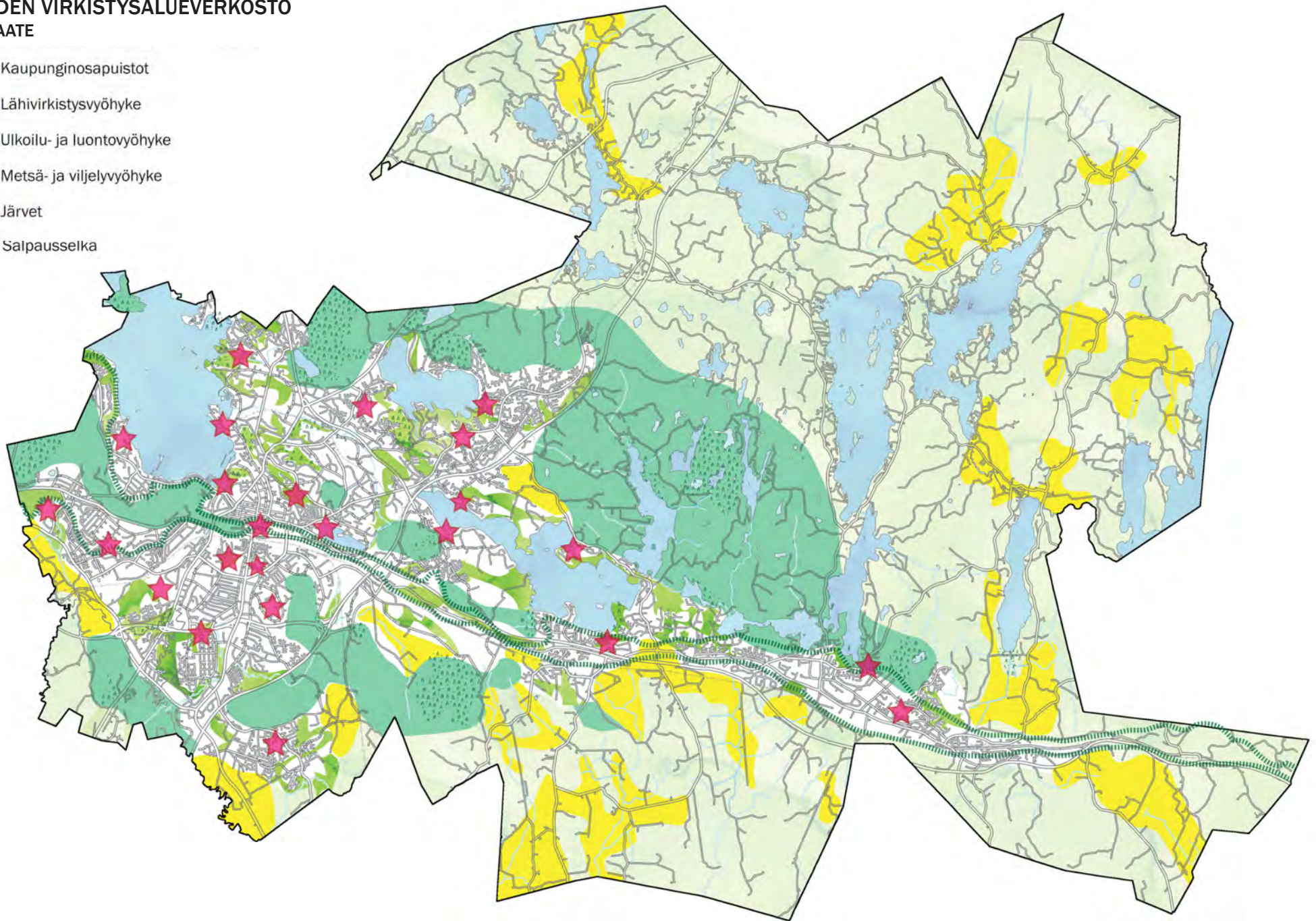
Etelä-Lahden alavilla aukeilla pidetään avoimet maisematilat mahdollisuuksien mukaan avoimina ja jatketaan niittyverkoston kehittämistä. Merkittävät avoimet purouomat pidetään jatkossakin avoimina ja niiden monimuotoista lajistoa vaalitaan.

Salpausselän pohjoispuolella avoimia virkistysalueita on vähemmän, mutta järviä on runsaasti. Merkittäviä näkymiä pidetään avoimina. Ja virkistysalueiden suunnittelussa punnitaan mahdollisten uusien näkymien avaaminen. Alue on laaja ja sen maisematyyppi on pienipiirteinen. Virkistysalueiden suunnittelussa huomioidaan aina paikan ominaispiirteet.

Vesijärven ranta-alueilla rakentamattomat rannat säilytetään virkistyskäytössä. Näkymiä järvelle avataan harkitusti. Järven rantaan on tavoitteena raken-

LAHDEN VIRKISTYSALUEVERKOSTO PERIAATE

- ★ Kaupunginosapuistot
- Lähivirkistysvyöhyke
- Ulkoilu- ja luontovyöhyke
- Metsä- ja viljelyvyöhyke
- Järvet
- Salpausselkä

taa ulkoilureittiyhteys. Lahden sataman ja keskustan välistä viheryhteyttä kehitetään Ranta-Kartanon rakentamassa.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkailla alueilla otetaan rakennetun ympäristön arvot huomioon myös virkistysalueiden suunnittelussa. Kaikilla alueilla haitallisia vieraslajeja torjutaan Lahden haitallisten vieraslajien tavoiteohjelman mukaisesti.

VIRKISTYSALUEIDEN VYÖHYKKEET

Virkistysalueverkosto on jaettu kolmeen vyöhykkeeseen. Lähivirkistysvyöhykkeeseen, ulkoilu- ja luontovyöhykkeeseen sekä metsä- ja viljelyvyöhykkeeseen. Lähivirkistysvyöhyke tukeutuu kiinteästi kaupunkirakenteeseen kun taas ulkoilu- ja luontovyöhyke kehittää taajamaa rakenteen ulkokehällä kuitenkin välillä rakenteen sisään kurkottaen. Metsä- ja viljelyvyöhyke on verkoston uloin kehä, jolla virkistyskäytön paineet ovat vähäisimmät.

Metsä- ja viljelyvyöhyke

Metsä- ja viljelyvyöhyke muodostuu pääasiassa viljelyalueista ja muista metsäalueista. Muut metsäalueet tarkoittavat lähinnä talousmetsää, mutta alueella on myös luonto- tai kulttuuriympäristöarvoiltaan merkittäviä kohteita. Viljelyalueiksi on merkitty merkittävimmät avoimet peltoalueet. Myös pienempiä viljelyalueita sisältyy vyöhykkeeseen.

Metsä- ja viljelyvyöhyke on suurimmaksi osaksi yksityisessä omistuksessa ja alueen virkistyskäyttö tapahtuu jokamiehen oikeuksien puitteissa. Alueille on merkitty tavoitteellisia virkistysyhteyksiä olemassa oleville ulkoilureiteille, yksityisteille ja polkuverkostolle. Virkistysyhteyksien toteuttaminen, rakentaminen ja opastaminen vaatii tarkempaa suunnittelua. Tarvittaessa reittien toteuttaminen, rakentaminen ja opastaminen tapahtuu sopimuksien tai reittitoimittuksien kautta myöhemmässä suunnitteluvaiheessa.

Ulkoilu- ja luontovyöhyke

Ulkoilu- ja luontovyöhyke sijoittuu kaupunkitaajaman reunueille, mutta myös keskeisimmät kaupunkirakenteen sisällä olevat laajemmat viheralueet on sisällytetty tähän vyöhykkeeseen. Ulkoilun kannalta merkittäviä metsäalueita on merkitty Rälssi-Jokimaalle, Renkomäki-Kerinkallio-Kujalaan, Salpausselän länsiosaan, Karistoon, Villähteelle, Turranmetsään, Pesäkallio-Viuha-Kunnas -alueelle ja laajemmin Koiskala-Lapakiston -alueelle.

Ulkoilun kannalta merkittävät metsäalueet ovat osin kaupungin ja osin yksityisten omistamia. Yksityisten omistamat metsät ovat enimmäkseen metsätalouksikäytössä. Lapakiston alueella on jo nykyisellään runsaasti reitistöjä ja Lapakiston nykyisen luonnonsuojelualueen käyttöaste on hyvin suuri. Alueella on myös Pajulahden urheilupuiston reitistöjä.

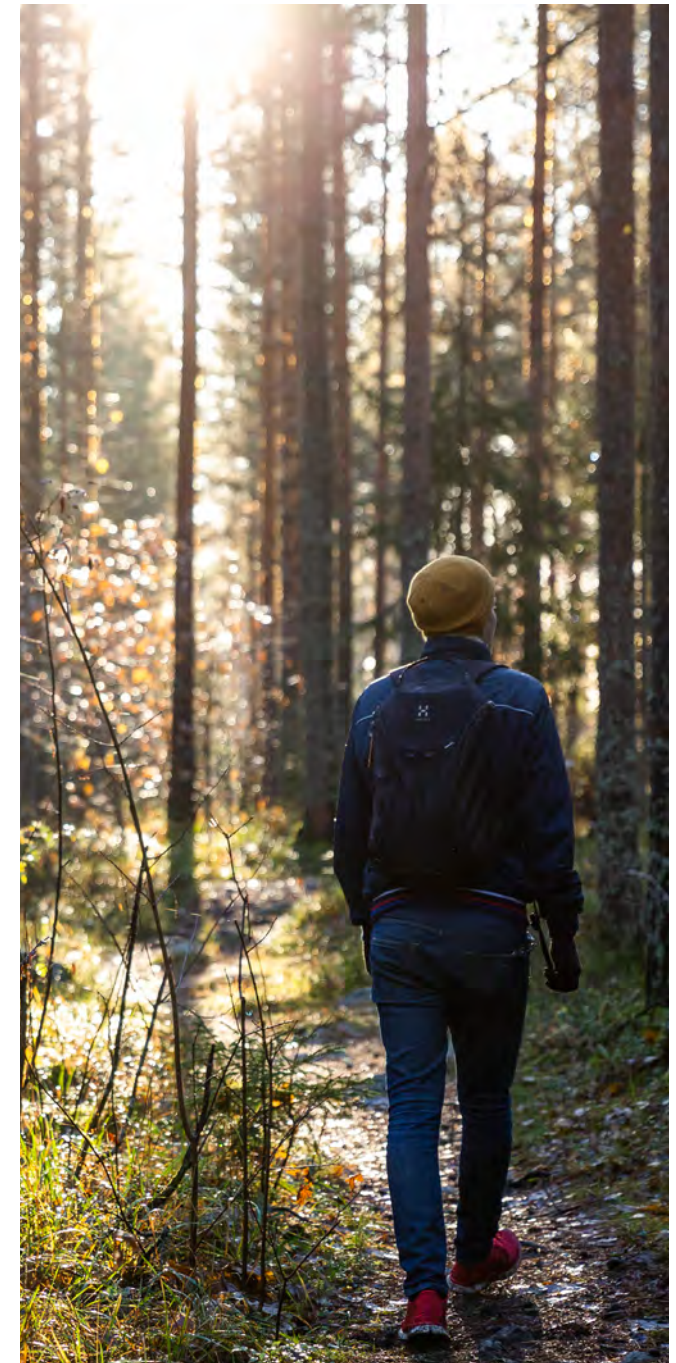
Luontoarvoiltaan merkittäviksi alueiksi on merkitty jo perustetut luonnonsuojelualueet, suunnitellut luonnonsuojelualueet, sekä lumo-luokituksen I-luokan kohteet. Osa nykyisistä lumo-kohteista on tarkoitus perustaa luonnonsuojelualueiksi valmistettaisiin luonnonsuojeluohjelman mukaisesti.

Jatkosuunnittelussa tulee huomioida ulkoilukäytön, metsätalouden ja luontoarvojen yhteensovittaminen.

Lähivirkistysvyöhyke

Lähivirkistysvyöhyke muodostuu pääasiassa kaupunkirakenteen sisäisistä lähivirkistysalueista. Alueet ovat suurimmaksi osin asemakaavoitettuja viheralueita.

Asuinalueiden keskeisimmistä lähivirkistysalueista on muodostettu uusi virkistysalueverkoston taso, kaupunginosapuisto. Kaupunginosapuistojen sijoittelussa on hyödynnetty Lahden leikkialueiden palveluverkkotarkastelussa määriteltyjä alueellisia leikkipuistoja. Kaupunginosapuistoiksi on määritelty 24 aluekokonaisuutta.

Kaupunginosapuistojen rajaaminen ei kuitenkaan tarkoita, että muita alueita ei enää kehitetä tai niiden hoitotaso heikentyisi. Tarkoitus on tunnistaa kaupunginosien käytetyimmät alueet, ”helmet”. Näitä ”helmiä” on tarkoitus kehittää jatkossa suunnitellusti.

Reitistöt

Suunnitelmassa on esitetty tavoitteellisia virkistysyhteyksiä, jotka voivat kulkea nykyisillä ulkoilureiteillä, kaduilla, yksityisteillä tai polkuverkostoilla. Tavoitteena ei ole tehdä kaikista yhteyksistä ulkoilureittitasoisia vaan yhteydet voivat myös jatkossa olla metsäpolkuja.

Reitistötyössä on hyödynnetty pohja-kartta-aineistoja sekä Strava-palvelua, johon ulkoilijat itse tallentavat kulkemiaan reittejä. Strava-palvelun avulla on esimerkiksi linjattu reittejä metsäalueelle, jossa polkuverkostoa ei näy pohjakartalla. Jotta virkistysyhteydet olisivat jatkuvia, on lisäksi merkitty puuttuvia yhteyksiä, mikäli ei ole tiedossa olevia reittejä alueella tai lyhyt yhteys näyttäisi puuttuvan.

Ulkoilureitistön suunnittelu vaatii paljon jatkosuunnittelua. Reitistön hierarkia tulee täsmentää ja yhteyksien todellinen tarve selvittää. Tämän suunnitelman virkistysyhteydet toimivat lähtöaineistona tarkempaan reitistösuunnitteluun.

KAUPUNGINOSAPUISTOT

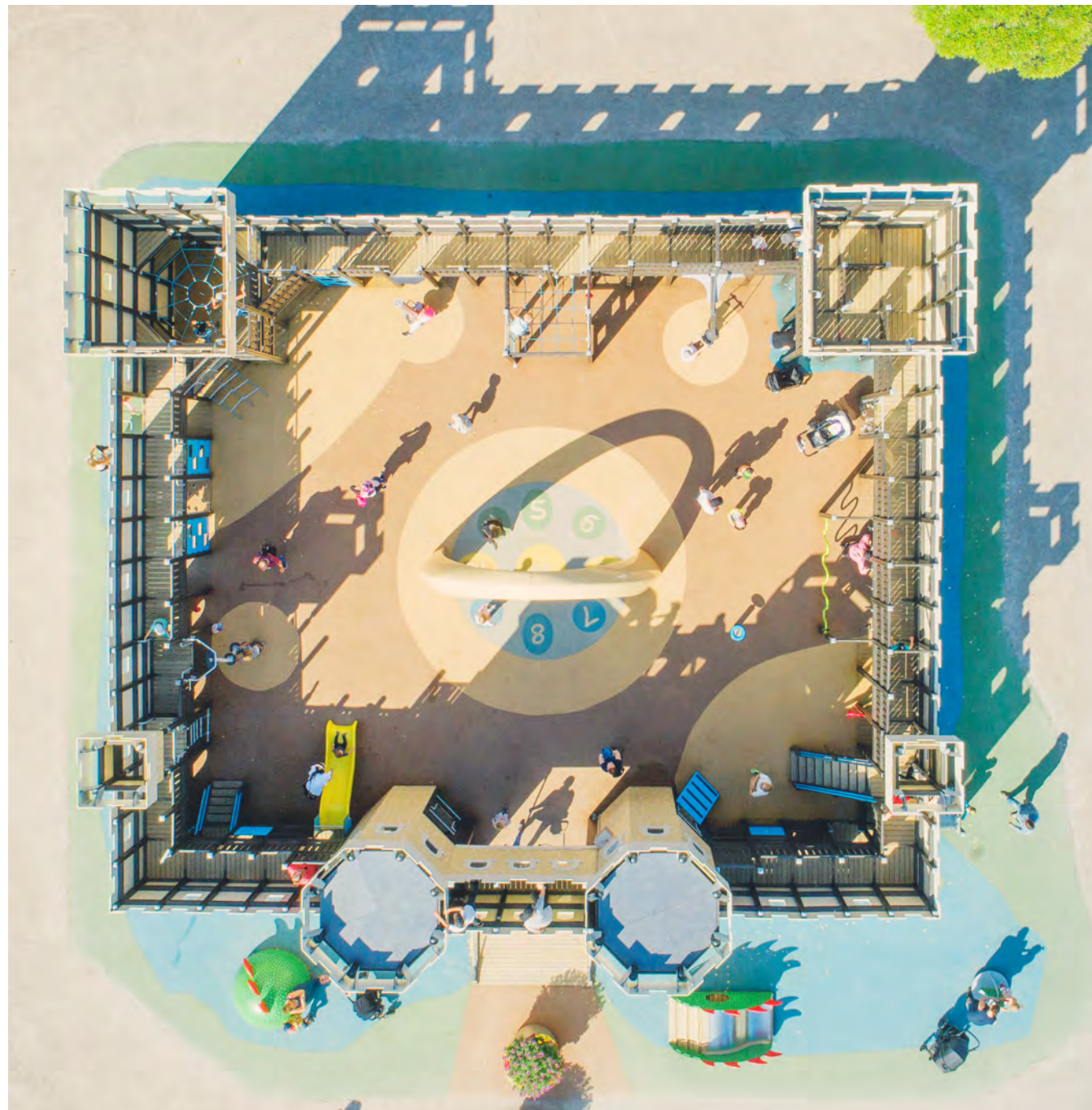
Kaupunginosapuistot ovat alueita, joille keskitetään toimintoja, joiden kunnossapitoon ja metsänhoitoon panostetaan. Kaupunginosapuistojen ajatuksena on keskittää rajalliset resurssit viisaasti käytetyimpiin viheraluekokonaisuuksiin, kehittämällä erityisesti näitä alueita jatkossa. Kaupunginosapuistot sijaitsevat virkistysalueverkoston keskeisillä osilla, helposti saavutettavissa. Ne ovat monipuolisia sekä monimuotoisia ja tarjoavat erilaisille käyttäjäryhmille paikan yhteisölliseen toimintaan.

Kaupunginosapuistot vahvistavat alueen identiteettiä ja niiden hyvällä suunnittelulla sekä toteutuksella on mahdollista parantaa asuinalueen imagoa. Kaupunginosapuisto voi sisältää vaihtelevasti luonto-, kulttuuri- ja toiminta-alueita. Rakennetuille alueille sijoittuvat mm. leikkipaikat ja pelikentät. Luontoalueita kehitetään alueen luontoarvot ja monimuotoisuus huomioiden. Kulttuuriympäristön erityispiirteet säilytetään ja niitä tuetaan.

Suurin osa kaupunginosapuistoiksi rajatuista kohteista ovat nykyisiä viheralueita. Osa kaupunginosapuistoista liittyy kuitenkin tulevaan kaupunkirakenteeseen, ja niiden suunnittelu ja kehittäminen ajoitetaan alueen muun rakentamisen yhteyteen. Tällaisia alueita ovat mm. Hennala ja Niemelännie-mi. Myös Kytölässä viheralueverkoston jatkuvuutta tarkastellaan asemakaavoituksen yhteydessä.

” Tulevaisuuden viheralue on siisti, syötävän kaunis, resurssiviisas, osallistava ja monimuotoinen. ”

- Tulevaisuuden viheralueet -paneelikeskustelu 16.5.2017.

JATKOTOIMENPITEET

Virkistysalueverkoston yleissuunnitelma on yleiskaavaan liittyvä suunnitelma, jota on mahdollista päivittää samalla tavalla kiertävästi kuin itse yleiskaavaa.

Kaupunginosapuistoja on esitetty 24 kappaletta eri puolille kaupunkia. Osa alueista on hyvin suunniteltuja kokonaisuuksia, mutta osa on nykyisellään jäsentymättömiä. Tavoitteena on kehittää kaupunginosapuistojen verkostolle viitesuunnitelmamalli, jonka avulla voidaan määrittää alueen tavoitteet ja pääperiaatteet sekä kartalla että sanallisesti. Viitesuunnitelmassa esitetään alueen yleispiirteiset toiminta- ja kasvillisuusalueet, sekä puiston maisemallinen / kaupunkikuvallinen ilme ja luonne.

Myös muille lähivirkistysalueille on tarpeen tehdä vähintään sanalliset tavoitteet ja hahmottaa lähivirkistysalueiden kokonaisuudet. Alueiden rajaamisessa ja tavoitteiden laadinnassa otetaan huomioon maisemarakenne ja maisematyyppi.

Reitistöjen suunnittelua tulee jatkaa yhdessä eri toimijoiden kanssa.

Liitteet

Liite 1. Karttaliite ja luettelo kaupunginosapuistoista

Liite 2. Virkistysalueverkoston yleissuunnitelma 1 : 60 000 (A2)

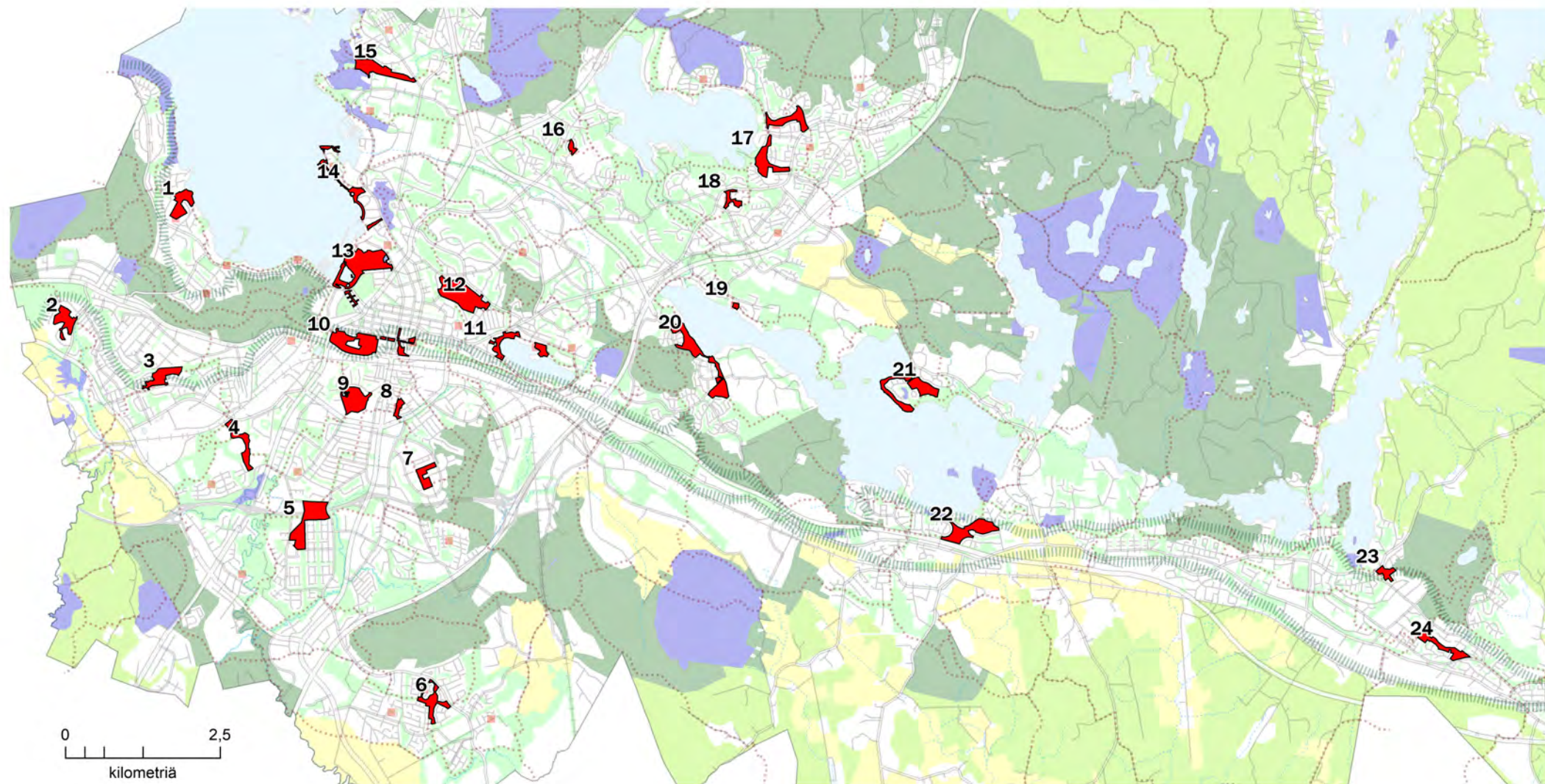
LAHDEN VIRKISTYSALUEVERKOSTO

KAUPUNGINOSAPUISTOT

- 1 Kankolanpuisto
- 2 Erviänpuisto
- 3 Männistönrinne
- 4 Hennalan uuden asuinalueen puisto
- 5 Patomäenpuisto ja -kenttä
- 6 Arometsänpuisto
- 7 Liipolanmäki
- 8 Esikkopuisto

- 9 Asemantaustanpuisto (perhepuisto)
- 10 Radiomäki, Kaupungintalon puisto ja Loviisanpääsi
- 11 Möysän uimaranta ja Joutjärven puistot
- 12 Mustankallionmäenpuisto
- 13 Ranta-Kartanon, Pikku-Vesijärven ja Kariniemen puistot
- 14 Ankkuri - Ruoriniemen rantapuistot
- 15 Merrasojanpuisto
- 16 Kytölä Kirkkotienmaa

- 17 Sepänojanpuisto
- 18 Kissamäenpuisto
- 19 Kaukkarin ranta
- 20 Kariston rantapuisto ja Kivipuronpuisto
- 21 Niemelänniemen puistot
- 22 Vanhankartanonmäki ja -puisto
- 23 Kisaharjunpuisto
- 24 Rakokivenpuisto

LAHDEN VIRKISTYSALUEVERKOSTO

YLEISSUUNNITELMA 1 : 60 000

LÄHIVIRKISTYSVYÖHYKE

- Kaupunginosapuisto
- Lähivirkistykseen varattu alue

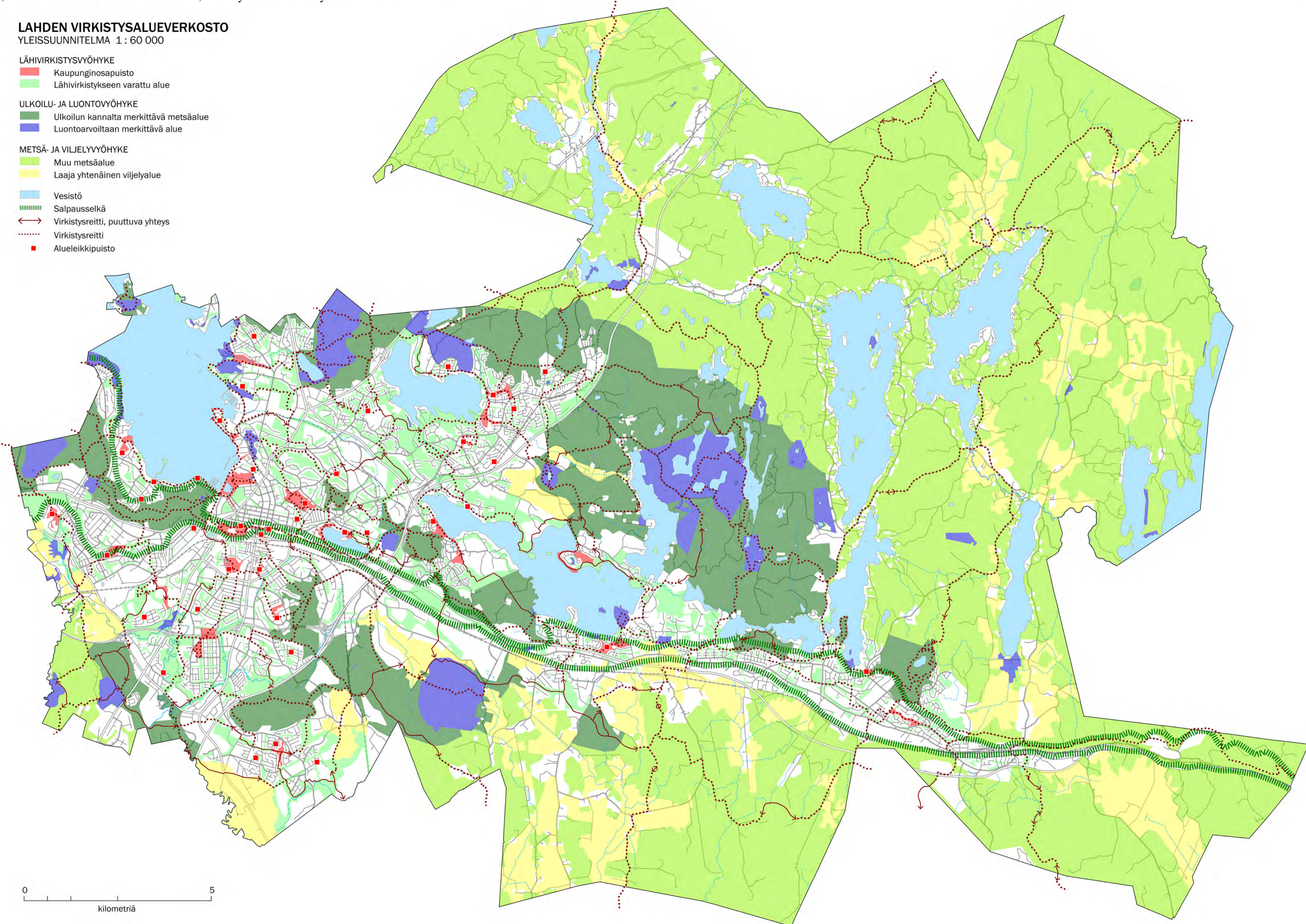
ULKOILU- JA LUONTOVYÖHYKE

- Ulkoilun kannalta merkittävä metsäalue
- Luontoarvoiltaan merkittävä alue

METSÄ- JA VIILJELVYÖHYKE

- Muu metsäalue
- Laaja yhtenäinen viljelyalue

- Vesistö
- ▬ Salpausselkä
- ↔ Virkistysreitti, puuttuva yhteys
- ⋯ Virkistysreitti
- Alueleikkipuisto

0 5
kilometriä